

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΕΝ ΤΩ Α' ΤΜΗΜΑΤΙ (ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ)

ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ Α' ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΥΠΟ

ΘΕΜ. Ι. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ¹

Γ'.

§ 9. Μόνον δ' όταν τὰ σχολεῖα λειτουργῶσι τῷ ὄντι καλῶς, μόνον τότε δύνανται νὰ ἔχωσι δύναμιν καὶ αἱ πρὸς τοὺς γονεῖς περὶ ἀποστολῆς τῶν τέκνων τῶν εἰς τὸ σχολεῖον συμβουλαὶ καὶ παροτρύνσεις τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ ἄλλων προσώπων, ἅς προτείνουσι τινες ἐν ταῖς ὑπομνήμασιν αὐτῶν ὡς μέσα πρὸς διάδοσιν τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως.

¹Ἴδου τί γράφει περὶ τούτου ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ ὁ κ. Γ. Μπουκονβάλας.

«Ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν ἀγροτικοῖς πληθυσμοῖς τὰ κυριώτατα αἷτια τῆς ἀπομακρύνσεως πολλῶν παιδῶν ἀπὸ τοῦ σχολεῖου εἶνε δύο· πρῶτον ἡ ἀπασχόλησις τῶν παιδῶν τῆς κατωτέρας μάλιστα ἡλικίας εἰς τὴν φύλαξιν ζῳῶν» (θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ προστεθῆ: καὶ ἐν γένει εἰς διαφόρους βοηθητικὰς ἐργασίας τῶν γονέων, ἀπόρων ὄντων)¹ «καὶ δεύτερον ἡ ἔλλειψις πόρων πρὸς ἀγορὰν τοῦ καταλλήλου μὲν ἱματισμοῦ, μάλιστα δὲ τῶν ἀναγκαῶν βιβλίων» (θὰ ἠδύνατο καὶ ἐνταῦθα νὰ προστεθῆ: καὶ ἡ ἀπασχόλησις διὰ τοῦτο τῶν παιδῶν εἰς φύλαξιν ζῳῶν κ.λ.π.). Τίνι τρόπῳ παρ' ἡμῖν δύνανται ν' ἀρθῶσιν αἱ δύο αὗται κυριώταται αἰτίαι τῆς ἀραιώσεως τῶν μαθητικῶν τάξεων;

«Πρῶτον ὁ χωρικός πρέπει νὰ διδαχθῆ ὅτι ἡ μικρὰ ὠφέλεια ἦν προσπορίζει αὐτῷ ὁ ἀνήλιξ παῖς, παρέχων τὴν πενιχράν του ὑπηρεσίαν, εἶνε μηδαμινή, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ζημίαν τὴν προσγιγνομένην αὐτῷ

1. Συνέχεια. Ἴδε τεῦχος Ἰουνίου - Ἰουλίου σελ. 254.

2. «Ἡ ἀθλία οικονομικὴ κατάστασις πολλῶν χωρικῶν ἀναγκάζει αὐτοὺς πολὺν χρόνον νὰ μεταγυρίζωνται τοὺς μικροὺς παιδὰς τῶν εἰς ἐλαφρὰς γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς ἀσχολίας, τοῦδ' ὅπερ ἐπιφέρει μέγα κῶλυμα εἰς τὴν κανονικὴν φοίτησιν τῶν παιδῶν εἰς τὸ σχολεῖον». (Ἰπόμνημα Ἐπιθεωρητοῦ κ. Εὐ. Σβορώνου).

ἐκ τῆς ἀγραμματωσύνης. Ἀρμόδιοι δὲ πρὸς τοῦτο διδάσκαλοι εἶνε τὰ ἐποπτικὰ συμβούλια, οἱ ἐπιθεωρηταί, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἱερεῖς. Αἱ ποικίλαι αἰτίαι ἀρχαί ἐν πάσῃ παρεχομένη ἐνκαιρία δέον νὰ διδάσκωσι τοὺς χωρικοὺς τὰ ἄπειρα ἠθικά τε καὶ ὕλικά ὠφελήματα, ἃ ἔχουν νὰ προσδοκῶσιν αὐτοὶ τε καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν ἐκ τῆς στοιχειώδους τῶν παιδῶν μορφώσεως. Οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἱερεῖς κηρύττοντες ἐν τοῖς ναοῖς τοῦτο ποικιλοτρόπως καὶ οἱ ἐπιθεωρηταί κατὰ τὰς περιοδείας αὐτῶν ἀγορεύοντες πρὸς τοὺς χωρικοὺς, καὶ τὰ ἐποπτικὰ συμβούλια δημοσιεύοντα παροτρύνσεις εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀδύνατον νὰ μὴ πείσωσι πολλοὺς τούτων. Ἔτι δὲ καὶ σωματεῖα ἐνδιαφερόμενα ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς παιδείσεως καὶ ἡ κυβέρνησις δύνανται νὰ δημοσιεύσωσι βιβλίαι εἰκονίζοντα ὑπὸ τύπον διηγημάτων τὰς πολλαπλὰς ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως ὠφελείας».

Ἄλλ' ἐρωτῶ ὅμως τὸν ἀξιότιμον συνάδελφον:

Θὰ ἠδύνατο αὐτὸς ἄνευ τύψεως συνειδήσεως ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς γονεῖς, προκειμένου περὶ τοῦ ἡμίσεος ἰσως τῶν σχολείων ἐπαρχίας τινὸς καὶ δὴ τῶν γραμματείων, πάσας ὅσας ἀνωτέρω ἀναφέρει βεβαιώσεις καὶ συστάσεις; Ποῖα εἶνε αὐτὰ «τὰ ἄπειρα ἠθικά τε καὶ ὕλικά ὠφελήματα, ἃ ἔχουσι νὰ προσδοκῶσιν αὐτοὶ τε (οἱ χωρικοὶ) καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν» ἐκ τῆς τετραετοῦς τούτων εἰς τὸ γραμματεῖον φοιτήσεως;

§ 10. Παραλείπω τὴν κατάστασιν τοῦ διδασκῆριου, τῶν θρανίων καὶ τῶν διδασκτικῶν ὄργάνων, καὶ ἐρωτῶ τί εἶνε αὐτὸς ὁ γραμματιστής; Ἀπόφοιτος τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου παρασκευασθεὶς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἐπὶ δύο δημοδιδασκάλων ἐντὸς ὀκταμήνου.

Ἄλλὰ ποῖαν παιδεύσειν εἶχεν ἤδη λάθει οὗτος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ; Τί εἶνε τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα; Ἴδου:

«Σκελετώδη κατασκευάσματα ἄνευ ζωῆς τινος καὶ πνοῆς (ἀναγινώσκω ἐξ ἐπισήμου ἐκθέσεως,¹ ἀνεπίδεκτα βελτιώσεως καὶ οἶονεὶ καταδικασμένα εἰς στενότητα καὶ μαρασμώδη βίον² . . . Σχολεῖα, οὐδὲν φέροντα σημεῖον τοῦ πολυτίμου αὐτῶν σκοποῦ καὶ ἄμοιρα τῶν ἀναγκαίων ἐκείνων σκευῶν καὶ ὄργάνων, ὧν ἄνευ σήμερον τοῦλάχιστον πᾶσα μάθησις εἶνε κενή, ἀτερπὴς καὶ ἄγονος, σχολεῖα τοιαῦτα, ἐνθὰ ὁ διδάσκων αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὡς αἰχμάλωτον ἢ ἡγγαρευμένον καὶ ἀγωνίζεται πῶς νὰ ἐξέλθῃ αὐτῶν ἵνα ἀναδῆ εἰς καθαρώτερον σφαῖραν, εἶνε ἀδύνατον νὰ γενήσασσι τι ὑγιές, ἀγαθὸν καὶ σπουδαῖον, νὰ λάθωσι ποτε ἐπίδοσιν καὶ τελείωσιν καὶ νὰ ἐκπληρώσωσι τὰς προσδοκίας καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς Πολιτείας».

1. Ὅρα Ἐπισημὴν αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις τὴν 21 Ἰανουαρίου 1904.

2. Ἡ ἔκθεσις προσθέτει «ἐνεκα κυρίως τοῦ πνιγροῦ περιβάλλοντος ἐνθὰ εἶνε ἰδρυμένα καὶ ἐνθὰ πᾶσα βιώσιμος, γενναία καὶ ἀγαθὴ βλάστησις εἶνε σχεδὸν ἀνεφικτός». Ἄλλὰ τὴν διάγνωσιν ὅμως ταύτην τῆς περιγραφόμενης ἐλλειπῆς παρουσίας καταστάσεως τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων παρέλιπον, τὸ μὲν διότι δὲν συμφωνῶ πρὸς ταύτην, τὸ δὲ διότι δὲν πρόκειται νῦν περὶ ἀνευρέσεως τῶν αἰτίων τῆς θλιβερῆς ταύτης καταστάσεως.

Τοιοῦτου λοιπὸν φυτοῦ καρπὸς εἶνε ὁ ὑποψήφιος γραμματιστής. Τοιαῦτα δὲ ἐπιτελῶς ἀμόρφωτα παιδάκια, διὰ μαγικῆς ράβδου προχειρισθέντα ἐντὸς ὀκταμήνου εἰς διδασκάλους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, θὰ πορίσωσιν εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν «τὰ ἄπειρα ἠθικά τε καὶ ὕλικά ὠφελήματα», περὶ ὧν θὰ ἐπαγγέλλωνται πρὸς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἱεροκήρυκες, οἱ Ἐπιθεωρηταί, διὰ βιβλιαρίων δὲ τὰ Ἐποπτικὰ συμβούλια, τὰ Σωματεῖα καὶ ἡ Σ. Κυβέρνησις;

Κατὰ τὸν νόμον οἱ ἀπὸ τῶν σχολαρχείων ἀποφοιτήσαντες ἐπιτρέπεται νὰ κατατάσσωνται εἰς τὰ ὑποδιδασκαλεῖα καὶ μέχρι τοῦ 30οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν καὶ πράγματι κατατάσσονται καὶ τοιοῦτοι. Ἀλλὰ περὶ ποῖα ἄρα γε ἔργα ἡσχολεῖτο ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ σχολαρχείου ἀποφοιτήσεως του μέχρι τοῦ 30οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ὁ ὄψιμος οὗτος τῆς παιδείας ἐραστής, ὁ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας ἀντὶ τοῦ εὐτελοῦς μισθορίου τῶν 55 ἢ 65 δραχμῶν κατὰ μῆνα μεταλλάσσων ἐπάγγελμα, ὡς τοιοῦτον δὲ νέον ἐκλέγων τὸ λεπτότατον καὶ δυσχερέστατον ἔργον τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἀνθρωπίνων ψυχῶν, μόνον καὶ μόνον ἴσως διότι ὑπολαμβάνει τοῦτο ὡς τὸ ἀκοπώτατον καὶ ἀπονώτατον;

Ἄλλὰ «τί νὰ μάθῃ ὁ 25ετής καὶ 30ετής ὄψιμος ὑποψήφιος γραμματιστής;» Τὴν κατὰ νοῦν Ἀριθμητικὴν; ἢ τὰ Ἄσματα ἢ τὴν Καλλιγραφίαν ἢ τὴν Ἰχνογραφίαν ἢ τί ἐκ τῶν λοιπῶν; Ἡ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν θ' ἀποκτήσῃ, τὴν βᾶσιν ταύτην πάσης ἄλλης μορφώσεως καὶ μαθήσεως, ἧς οὐδὲ τοῦ ἐσχάτου χωροῦ ὁ διδάσκαλος ἐπιτρέπεται νὰ στερηθῆται; Εἶνε εὐκόλον νὰ διδάξωμεν τὸν ἐνήλικα νέον βᾶδισμα;»¹

Εἶνε εὐνόητον ὅτι τοιοῦτοι διδάσκαλοι τὸ πολὺ εἰς μηχανικὴν τινα μόνον διδασκαλίαν θὰ περιορισθῶσι καὶ ἐκ βιβλίων ἀποστηθίσαι τῶν παιδῶν, διδασκαλίαν ὅπως ἀντίθετον ἐκείνης, ἣν καὶ ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀόψιως ἐξετάζω ὁ ἐκ Σμύρνης διακεκριμένος ἰατρός καὶ ἔφορος τῶν Σχολείων κ. Χρ. Κουτούζης ἐν εἰδικῇ περὶ τούτου ὑπομνήματι συνιστᾷ, — διδασκαλίαν ἐξ ἐκείνων αἰτινας, ἀντὶ νὰ διεγείρωσιν τὸ παιδικὸν πνεῦμα, μᾶλλον ἀποναρκοῦσι καὶ μαραίνουσιν αὐτό, ἀφαιροῦσι δὲ βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ παιδὸς πᾶσαν ἐκάνθητα καὶ ὄρεξιν καὶ πρωτοβουλίαν ὅπως μετὰσχῇ τῆς περὶ αὐτὸν ἐνεργοῦ ζωῆς (πρῶτον μὲν τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκογενείας, ἔπειτα δὲ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἔθνους του), ἄπερ ὅμως ἀποτελοῦσιν ἕνα τῶν κυριωτάτων σκοπῶν τῆς παιδείσεως.

Ὁ λόγος δι' ὃν σήμερον μάλιστα τιμᾶται ἡ Δημοτικὴ ἐκπαίδευσίς εἶνε τὸ μὲν αἰ ἐν τῷ σχολείῳ θεμελιούμεναι καὶ ἀναπτυσσόμεναι ἀγαθὰ ἔξεις, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ καὶ ἡ καλλιέργεια δὲς μόρφωσις, τὸ δὲ ἡ διέγερσις τοῦ παρατηρητικοῦ καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς διανοίας, μετὰ δὲ τούτων ὁ πλοῦτος τῶν θετικῶν γνώσεων τῶν χρησιμῶν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Ἐκ τῶν σκοπῶν ὅμως τούτων οὐδένα ἀπολύτως πληροῦσι τὰ Γραμματεῖα ἀπὸ τοῦ τελευταίου μάλιστα εἰρημέ-

1. Ὅρ. «Τὰ περὶ διδασκαλείων τῶν ἄρρένων Νομοσχέδια, ἐξεταζόμενα ὑπὸ Θ. Ι. Μιχαλοπούλου. Ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 44 κ. εἰς.

νου τοσοῦτον ἀφίστανται, ὥστε τὰ Φυσικὰ μαθήματα οὐδὲ ἀναγράφονται καὶ ἐν τῇ προγράμματι οὔτε αὐτῶν οὔτε τῶν ὑποδιδασκαλείων. Οὐδεμίαν ἄρα τῶν κυριωτάτων ἀναγκῶν τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν θεραπεύουσι καὶ ἄρα δὲν ἔχουσι λόγον ὑπάρξεως καὶ πολὺ ὀλιγοτερον ἔχουσι λόγον ὑπάρξεως ἢ πλήρης καὶ αὐστηρὰ διὰ νόμον ἐφαρμογὴ τῆς ἐξαναγκαστικῆς εἰς αὐτὰ φοιτήσεως ἢ αἰ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν προτεινόμεναι προφορικαί τε καὶ ἔγγραφοι πρὸς τοὺς γονεῖς παραινέσεις καὶ προτροπαὶ Ἰερέων, Ἐπιθεωρητῶν, Ἐποπτικῶν συμβουλιῶν, Σωματείων καὶ Κυβερνήσεως. Τοῦναντίον ὑπάρχουσι, πλὴν τῆς ἀσιλόπου δαπάνης, καὶ ἕτεροι ἐτι θετικοὶ λόγοι καταργήσεως αὐτῶν, ἐτι αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φυγοπόνων, ἀμαθῶν, ἀνοήτων καὶ ἀνικάνων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἀνθρώπων.

§ 11. Πόσον διαφόρος καὶ ἐν ταυτῷ πόσον πρακτικῶς καὶ σοβαρῶς κρίνεται περὶ τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναγκαίων σχολείων ἐν ἐμβριθεστάτῳ ὑπομνήματι ἢ ἐν Ῥόδῳ «Κεντρικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ», ἧς προεδρεύει μὲν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ῥόδου κύριος Ἰωακείμ, μέλη δ' ὑπογράφονται οἱ κ. κ. Δ. Ἀναστασιάδης, Ἐδοτάθιος Παιατὸρος, Σπυρ. Γ. Καραβοκυρὸς καὶ Ν. Καραγιάννης!

«Φρονοῦμεν (ἀναγινώσκω ἐκ τοῦ ὑπομνήματος) ἐπὶ τῇ Σχολῇ δέον νὰ ἐπιδιώκῃ ἐκ παραλλήλου τὴν τε ἠθικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀτόμου, παρασκευάζουσα αὐτὸ καὶ χρηστὸν πολίτην ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδεῖον ἐργάτην, ἱκανὸν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ ἐξ αὐτῆς διδάγματα. Ἡ ἀνάγκη δὲ αὕτη ἐπιβάλλεται ἰδιαίτατα εἰς τὰς σχολὰς τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν ὅπου, κατὰ τὸ νῦν ἐπικρατοῦν σύστημα, οἱ παῖδες διὰ πολλῆς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας ὀλίγας προσκτῶνται γνώσεις χρησίμους τῷ πρακτικῷ αὐτῶν βίῳ. Διὰ καταλλήλου λοιπὸν μεταρρυθμίσεως τοῦ προγράμματος τῶν Δημοτικῶν σχολείων τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν οἱ ἐν αὐτοῖς φοιτῶντες δέον, τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν, νὰ διδάσκωνται ἐκτενέστερον θέματα, ἅτινα ἀμεσώτερον ἐνδιαφέρουσιν αὐτούς, ἀποκτῶντες γνώσεις, ἔστω καὶ στοιχειώδεις, τὰς ὁποίας θὰ θέσωσιν εἰς ἐφαρμογὴν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ σχολείου. Ὡς λ. χ. ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ νὰ διδάσκωνται, ἀντὶ γνώσεων ἠκίστα τοῖς μαθηταῖς χρησίμων, τὸν τρόπον τῆς διατροφῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς τῶν προσοδοφόρων τῶν χωρίων ζώων καὶ τῶν παρ' ἡμῖν καλλιεργουμένων φυτῶν, τὴν κατάλληλον ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν καὶ τὴν καλὴν καλλιέργειαν, τὰς διαφόρους νόσους καὶ τὴν κυριωτέραν θεραπείαν αὐτῶν».

«Τοιοιούτῳ ὁ μαθητὴς ἐξερχόμενος αὐτῆς δὲν θ' ἀποκομίζῃ ἀφρημέναν τινὰς γνώσεις, ἀς ἤθελεν ἀπομάθῃ μετὰ τινὰ χρόνον, ἀλλ' ἤθελε φέρει μικρὰ τινὰ ἐφόδια, τὰ ὅποια ἐπιτυχῶς θὰ ἐχρησιμοποίει καὶ ἐτελειοποιεῖ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα πρακτικῷ αὐτοῦ βίῳ. Τότε δὲ θὰ κατεδεικνύετο πολὺ καλλίτερον ἢ χρησιμότης τοῦ σχολείου παρὰ τοῖς ἀγρόταις».

«Διὰ τοιαύτης ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τροπῆς τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἢ ἠθικοποιήσεως τῶν μαθητῶν καὶ ἢ διάπλασις τῶν χαρακτηρῶν αὐτῶν ἐπιτευχθήσεται ἀσφαλέστερον, παρεχομένης εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀσχο-

λήσεως θετικωτέρας ἀντὶ ἀορίστων τινῶν διδαγμάτων, ἅτινα ἀτελῶς καὶ ἀτέχνως παρεχόμενα αὐτοῖς δύνανται ἐνίοτε νὰ γίνωσι μᾶλλον πρόξενα βλάβης».

Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ κ. Ν. Παπαδάκης ἐν τῷ μνημονευθέντι ἤδη ὑπομνήματι αὐτοῦ λέγει:

«Καὶ πάλιν ὁ διδάσκαλος! Ἀλλὰ τοῦτον ἐγὼ θεωρῶ πηγὴν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ῥίζαν παντὸς κακοῦ. Ἀμφότεροι—διδάσκαλος καὶ βιβλία—πολλαχῶς ἐτι καὶ νῦν δι' ἀνοουσιῶν πραγμάτων, διατηρουμένων μέχρι τοῦ καταωφλίου τοῦ σχολείου καὶ πρὸς οὐδένα πρακτικὸν σκοπὸν χρησιμεύοντων, καταβασανίζουσι τὸν τε νοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ μαθητοῦ. Οὗτος δὲ εἰς ἐκδίκησιν τὸν μὲν διδάσκαλον μισεῖ, τὸ δὲ βιβλίον ῥίπτει εἰς τὴν σκοτεινότεραν γωνίαν τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἢ εἰς τὸ πῦρ, εἴαν ἐπιστῇ ἢ ὄρα τῆς ἐλευθερίας ἦτοι τῆς ἀποφοιτήσεως αὐτοῦ. Εὐχαριστεῖται ἀπομαρθάνων ὅσα πράγματα ἐπὶ πολὺ χάριν τῶν ἐξετάσεων ἐθάρυνον τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ, οὐδὲ φείδεται τῶν τυχόν χρησίμων ἐξ αὐτῶν αὐτὸν οὐδὲ κενὸς ῥίπτει εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἀνίκανος ἐν πᾶσι καὶ ἀχρηστος».

§ 12. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων γίνεται φανερόν ἐτι πλὴν τῶν ἀνθυγιεινῶν διδακτηρίων, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἐτι τοιαῦτα, πλὴν τῶν ἀνθυγιεινῶν καὶ ἀντιπαιδαγωγικῶν ἢ καὶ παντελῶς ἐλλειπόντων θρανίων καὶ γυμνασίων καὶ ἀντιπαιδαγωγικῶν ἢ καὶ παντελῶς ἐλλειπόντων θρανίων καὶ λοιπῶν σκευῶν καὶ ὀργάνων διδασκαλίας, ὑφίσταται καὶ τρίτος ἐτι, σπουδαίωτος, λόγος καθιστῶν ἀνωφελεῖ ἢ καὶ ἐπιζήμιον τὴν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ δὴ τὰ γραμματοδιδασκαλεῖα φοιτήσιν τῶν παιδῶν καὶ ἀποτελεῖα διὰ τοῦτο σημαντικὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν εὐρύτεραν διάδοσιν τῆς Δημοτικῆς ἐκπαίδευσως, ὁ ἀνεπαρκὴς διδάσκαλος. Τοιοῦτοι δὲ διδάσκαλοι, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ σχολείου καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀνεπαρκῶς μεμορφωμένοι, εἶνε, ὡς εἶδομεν, οἱ Γραμματισταί»¹.

1. Ὅτι ὁ ἀπὸ ἀπόψεως διδασκίας ὕλης ἀνεπαρκῶς μεμορφωμένος διδάσκαλος γίνεται ἐμπόδιον εἰς τὴν διάδοσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῦτο ἀναγνωρίζει καὶ ὁ ἀξιότιμος κ. Εὐθ. Σβορώνος λέγων:

«Ἐὰν καταρθῶντο νὰ μεταδιδόνται εἰς τοὺς μαθητὰς τοιαῦτα γνώσεις (περὶ γεωργίας, βιομηχανίας, κτηνοτροφίας κλπ.) ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, πάντες οἱ γονεῖς ἰδίᾳ τῶν ἐργατικῶν τάξεων μετὰ προθυμίας θὰ ἐπέλεον τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον, ἔχοντες ἐπ' ὄψει ὅτι ἐν αὐτῷ θὰ ἐγίνοντο κάτοχοι γνώσεων μελλουσῶν καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον αὐτῶν ἅμα ἀποροιστῶντων ἐκ τοῦ Σχολείου». Ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνει ὅτι πρέπει «νὰ εἰσαχθῇ ἐν τοῖς διδασκαλεῖσι τῆς διδασκαλίας στοιχειωδῶν γνώσεων ἐκ τῆς γεωργίας, κτηνοτροφίας κλπ.» Ἀλλ' οὐδεμίαν ἕμωσ θεραπείαν ὑποδεικνύει προκειμένου περὶ τῶν εἰς τὰ Γραμματεῖα φοιτῶντων μαθητῶν καὶ τοῦ προγράμματος τῶν τε ὑποδιδασκαλείων καὶ τῶν Γραμματείων.

Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀξιότιμος κ. Γ. Μπουκουβάλας ἀναγνωρίζει ὅτι ἢ ἀνεπαρκὴς τοῦ διδασκάλου ἐγκύκλιος παιδεύσεως γίνεται αἰτία ἀραιώσεως τῶν μαθητικῶν τάξεων. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς διδασκαλίας τῶν Φυσικῶν μαθημάτων καὶ τῶν εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν κλπ. χρησίμων ἐφαρμογῶν τούτων, προσέτι δὲ καὶ τὸ ὅτι οἱ χωρικοὶ, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐκ τούτων πρακτικὴν ὠφέλειαν, «δὲν θὰ ἀπομαρθάνωσιν εὐχερῶς τὰ τέκνα των ἐκ τοῦ σχολείου», ταῦτα πάντα ἀναγνωρίζει, ἀλλὰ μόνον προκειμένου περὶ Δημοτικῶν

Διὸ καὶ θεωρῶ ἀναγκαῖον ἵνα τὸ Συνέδριον ἐκφράσῃ τὴν ἐξῆς εὐχὴν·
Πρότ. ε' Τὸ συνέδριον εὐχεται ὅπως χάριν τῆς εὐρυτέρας δια-
 δόσεως τῆς ἀναγκαίας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διανοητικῆς ἠθικῆς,
 θρησκευτικῆς, ἐθνικῆς, ἀμα δὲ καὶ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον χρησίμου
 παιδείσεως μεριμνήσῃ ἢ πολιτεία περὶ ἀντικαταστάσεως τῶν γραμματι-
 στῶν διὰ δημοδιδασκάλων.

Δ'

§ 13. Διὰ τοὺς αὐτοὺς ὁμοῦ λόγους εἶνε ἀνάγκη ὅπως καὶ τὰ νῦν
 ὑφιστάμενα Ἐποδιδασκαλεῖα καταργηθῶσιν ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει
 ἀναπληρωθῶσιν ἢ διὰ Διδασκαλείων ἢ, χάριν ἰδίᾳ τῶν ἐκπαιδευτικῶν

σχολείων καὶ Διδασκαλείων, ἐν ᾧ τὰ μαθήματα ταῦτα, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶδομεν
 καὶ καθ' ἃ ἰδίᾳ ἐν τῷ ὑπομνήματι Ρόδου ἀριστα ἐκτίθενται, οὐχὶ ὀλιγωτέρας
 ἀναγκαῖα εἶνε νὰ διδάσκωνται, ἀλλὰ τούναντίον περὶ σπουδαιότητος, ἐν τοῖς Σχο-
 λείοις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ ἄρα ἐν τοῖς νῦν Γραμματείοις, διὰ τοῦτο δὲ
 κατ' ἀνάγκην καὶ ἐν τοῖς Ἐποδιδασκαλείοις. Τῆς παραβλέψεως δὲ ταύτης ἐπα-
 κολούθημα εἶνε ὅτι θὰ ἐπιζητῶμεν ἐν μὲν τοῖς δημοτικαῖς σχολείοις νὰ προσελ-
 κῶμεν καὶ συγκρατῶμεν τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς καὶ πρακτικῆς ὠφελίμου διδα-
 σκαλίας, ἐν δὲ τοῖς γραμματοδιδασκαλείοις διὰ μόνης τῆς «πλήρους» ἐφαρμογῆς
 τοῦ περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως νόμου!

Ὅτι δὲ προσέτι καὶ ἡ ψυχολογικὴ καὶ καθόλου εἰπεῖν παιδαγωγικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ
 διδασκάλου γίνεται ὁμοίως αἰτία τῆς ἀραώσεως τῶν μαθητικῶν τάξεων, καὶ
 ταύτην ἐπίσης τὴν γενικῶς παραδεδομένην ἀλήθειαν δέχεται ὁ κ. Γ. Μποκου-
 θάλας. Ἀλλὰ δὲν λαμβάνει ὅμως ταύτην ὑπ' ὄψιν, εἰ μὴ μόνον προκειμένου
 περὶ δημοδιδασκάλων, οὐχὶ δὲ καὶ γραμματιστῶν, ὡς εἴ ἦτο δυνατόν ἄλλοι ψυ-
 χολογικοὶ καὶ παιδαγωγικοὶ νόμοι καὶ κανόνες νὰ ἰσχύωσι περὶ τῶν εἰς τὰ δη-
 μοτικά σχολεῖα καὶ ἄλλοι περὶ τῶν εἰς τὰ γραμματεῖα φοιτῶντων Ἑλληνο-
 παιδῶν.

Λίαν ὀρθῶς δέχεται ὅτι αὐτὸν τοιαύτη διδασκαλία βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἀ-
 ναγκῶν τῆς παιδικῆς ψυχῆς θὰ κατορθώσῃ νὰ συγκρατήσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ
 Σχολεῖον. Πολλάκις ὁ διδάσκαλος ἀπορεῖ βλέπων ὅτι ἀραιούνται αἱ μαθητικαὶ
 τοῦ τάξεως καὶ ἀποδίδει τὸ αἴτιον ἀλλαγῶν καὶ οὐχὶ ἐκεῖ ἔνθα πραγματικῶς εὐ-
 ρίσκεται. Ἡ δύναμις ἢ συγκέντρος τῶν μαθητῶν πολλάκις ἐγκρίεται ἐν αὐτῇ τῇ
 ψυχῇ τοῦ Σχολείου, δηλ. ἐν τῇ ἀτόμῳ, τῇ ἀπαθεί, τῇ ἀπροσφόρῳ εἰς τὴν ἡλι-
 κίαν τοῦ παιδὸς διδασκαλίᾳ. Ἀλλ' ἐξακολουθεῖ συμπεραίνων:

«Δι' ὃ ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἀνάγκη ἢ παιδαγωγικῆ διδασκαλίᾳ νὰ στραφῇ
 καὶ εἰς τοῦτο, τὸ νὰ καταστήσῃ δηλ. τὸν διδάτκαλον ἱκανὸν πρὸς συγκράτησιν
 τῶν μαθητῶν διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν δοκιμῶν εἰς τὴν ψυχολογικὴν τοῦ παιδὸς
 ἔρευναν».

Καὶ ἐρωτῶμεν ἡμεῖς: Ἐν δὲ τοῖς γραμματείοις τίς θὰ συγκρατήσῃ τοὺς μα-
 θητὰς, οὗς, ὡς ἤδη εἶδομεν, τόσαι ἄλλα: ἐκ τοῦ σχολείου προερχόμενοι αἰτίαι
 φυγαδύουσι;

Τὴν ἀπάντησιν δίδει ἡ ὑποβεβλημένη πρότασις ὅπως διὰ πλήρους ἐφαρμογῆς
 τοῦ νόμου τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως ἀναγκάζονται οἱ παῖδες νὰ φοιτῶσιν εἰς
 τὸ σχολεῖον. Τοιαύτην ὁμοῦ εὐχὴν, προκειμένου ἰδίᾳ περὶ γραμματεῶν καὶ γραμ-
 ματοδιδασκαλείων ἐν γένει, φρονῶ ὅτι οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐκφράσῃ Ἐκπαιδευτι-
 κὸν Συνέδριον.

καὶ λοιπῶν ἀναγκῶν τῶν κατὰ μικρὰς κώμας (400 ἢ ἔτι ὀλιγωτέρων
 κατοίκων) συνφιξιμένων ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, δι' ἰδρυμάτων ἄλλων
 εἰδικώτερον ἀναποκρινόμενων πρὸς τὰς εἰρημένας ἀνάγκας.

Καὶ ποῖαι μὲν εἶνε αἱ ἀνάγκαι αὐταὶ ἀπὸ ἐκπαιδευτικῆς ἀπόψεως
 εἶδομεν ἤδη. Πλὴν δ' ὁμοῦ τούτων καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχουσι καὶ αἱ
 θρησκευτικαὶ ἀνάγκαι, ὧν ἢ πρόπουσα πλήρωσις εἶνε, ὡς γνωστὸν, με-
 γίστης σημασίας διὰ τε τὸ ἄτομον καὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινω-
 νίαν καὶ τὸ ἔθνος. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων, οὐ
 μόνον κατὰ τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλὰς ἐτι δεκαετηρίδας δὲν θὰ δυ-
 νηθῶσιν αἱ εἰρημέναι μικραὶ κοινότητες νὰ ἔχωσι τὴν πολυτέλειαν χωριστοῦ
 καὶ εἰδικοῦ προσωπικοῦ πρὸς πλήρωσιν ἐκατέρων τῶν ἀναγκῶν τούτων.
 Ἀποδείξεις δὲ τούτου εἶνε ὅτι καὶ νῦν αἱ πλείους αὐτῶν οὔτε διδάσκαλον
 ἔχουσι, συνηθέστατα δὲ οὔτε ἴδιον καὶ δὴ ἄξιον τοῦ ἔργου τοῦ ἱερέα.¹

Διὰ ταῦτα δὲ εὐχῆς ἔργον, νομίζω, θὰ ἦτο, ἂν οἱ εἰδικώτερον διὰ τὰς
 κοινότητας ταύτας παρασκευαζόμενοι διδάσκαλοι μετὰ τινων ἐτῶν δι-
 δασκαλικῆν ἐν αὐταῖς ὑπηρεσίαν καὶ μετὰ τὸ 30ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας
 τῶν ἀνελάμβανον καὶ τὸ τοῦ ἱερέως ἔργον ἐν ταῖς αὐταῖς κοινότησι.
 Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τούτον θὰ ἦτο ἀναγκαῖα ἡ ἴδρυσις εἰδικῶν Διδασκα-
 λείων (Ἐροδιδασκαλείων), παρεχόντων εἰς τοὺς τροφοίμους αὐτῶν
 πρὸς τὴν διδασκαλικὴν καὶ παιδαγωγικὴν καὶ τὴν λοιπὴν θρησκευτικὴν καὶ
 διὰ τὸ μέλλον αὐτῶν ἔργον ἀναγκαῖαν στοιχειώδη ἱερατικὴν παιδείαν.

Τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν Ἐποδιδασκαλείων δι' ἰδρυμάτων τοιούτων,
 Ἐροδιδασκαλείων, χάριν ἰδίᾳ τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ὑποστηρίζει
 καὶ ὁ ἀξιότιμος πρόην Γενικὸς ἐνταῦθα ἐπιθεωρητῆς τῆς Δημοτικῆς
 ἐκπαιδεύσεως, νῦν δὲ διευθυντῆς τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης Διδα-
 σκαλεῖου κ. Γ. Παπασωτηρίου. Προτείνει δ' ὅπως παραλαμβάνωνται
 ἐν τοῦτοις μετὰ εἰσιτήριον ἐξέτασιν μαθηταὶ ἔχοντες ἐνδεικτικὸν πρα-
 γωγῆς ἀπὸ τῆς δευτέρας τάξεως ἑλληνικοῦ σχολείου ἢ ἀπολυτήριον
 πλήρους δημοτικοῦ σχολείου, ἡλικίαν δὲ κατωτέραν τῶν 15 ἐτῶν, ἐκ-
 παιδεύωνται δ' ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τετραετίαν. Προτείνει δ' ἐπίσης λίαν ὀρθῶς
 ὅπως ἐν τοῖς ἰδρύμασι τοῦτοις διδάσκωνται καὶ βιοτεχνικὰς τινὰς γνώ-
 σεις, ἵνα μεταδίδωσι ταύτας οὐ μόνον εἰς τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς
 αὐτοὺς τοὺς γονεῖς τούτων.

Ὅμοίαν δὲ πρότασιν ποιεῖται καὶ ὁ καθηγητῆς τοῦ ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἐν
 Κρήτῃ λειτουργοῦντος τοιούτου Ἐροδιδασκαλεῖου κ. Γ. Γ. Στεφανά-
 κης, θεωρῶν τὰ Ἐροδιδασκαλεῖα ταῦτα ἀναγκαῖότατα μάλιστα ἐν ταῖς
 ἔξω Ἑλληνικαῖς κοινότησιν. Ὅμοίαν δ' Ἐροδιδασκαλείων τὴν σύστασιν
 προτείνει ἐν ἐκάστη τῶν πλουσιωτέρων μονῶν καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Ἰω.
 Βαϊανόπουλος.

1. Ἰδοὺ τί λέγει ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ ὁ ἀξιότιμος Ἐπιθεωρητῆς Δαρί-
 σης κ. Δ. Π. Κονβεῖλας:

«Δυσχερὲς εἶνε νὰ συντηρηθῇ ἱερεὺς ἐν τοιούτῳ χωρίῳ, δυσχερέστερον δὲ νὰ
 λειτουργήσῃ ἐν αὐτῷ σχολεῖον.»

Ὁφείλω δὲ νὰ προσθέσω πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου πρῶτον Ἀθηνῶν Προκοπίου, ὅτι ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τοιοῦτου Ἱεροδιδασκαλείου ἐργαζόμενος, μέλλοντος ἕως νῦν ἔχει πενταετὴ κύκλον μαθημάτων καὶ διὰ τοῦτο ἀνωτέρου, εἶχε συστήσει ἐν ἔτει 1899 καὶ πολυμελῆ ἐκ καθηγητῶν Ἐπιτροπεῖαν, ἧς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ μετασχω, πρὸς σύνταξιν προγράμματος τοιοῦτου Διδασκαλείου¹.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα φρονῶ ὅτι δύναται νὰ διατυπωθῇ ἡ ἐξῆς εὐχή·

Πρότ. 5' «Χάριν τῆς εὐρυτέρας διαδόσεως τῆς ἀναγκαίας ἰδία εἰς τὸν κατὰ μικρὰς κόμας (400 ἢ ἐπι δλιγοτέρων κατοίκων) συναρτισμένον ἀγροτικὸν πληθυσμὸν διανοητικῆς, ἠθικῆς, θρησκευτικῆς, ἐθνικῆς, ἅμα δὲ καὶ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον χρησίμου παιδείσεως νὰ κατασταθῶσιν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων Ὑποδιδασκαλείων ἰδρύματα ἄλλα τελειότερα καὶ σκοπιμώτερα, ἀπηλλαγμένα δὲ τῆς ἀμέσου ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἐξαρτήσεως».

§ 14. Ἐπειδὴ δ' ὅμως, ὡς εἰδείχθη καὶ ὡς ἄλλως εἶνε γενικῶς ὁμολογούμενον, ἡ ψυχὴ τοῦ σχολείου εἶνε ὁ διδάσκαλος, ἀπὸ τούτου δὲ κυριώτατα ἐξαρτάται οὐ μόνον ἢ εἰς τὰ σχολεῖα συρροὴ καὶ συγκράτησις τῶν μαθητῶν, τ. ἔ. ἡ πρόθυμος καὶ τακτικὴ φοίτησις ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν μόνον καὶ ἔχει ἀξίαν ἡ φοίτησις αὕτη, καὶ ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶνε σπουδαιότατος διὰ τὴν εὐδαιμονίαν πάσης κοινωνίας καὶ παντὸς Κράτους, ἀφορῶν ἀμέσως μὲν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς τὴν σωματικὴν, διανοητικὴν καὶ ἐν εὐρυτάτῃ σημασίᾳ ἠθικὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅρα τοῦ ἀτόμου, ἐν ταῦτῳ δ' ὅμως καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ, κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ὅλου οὗ τὸ ἄτομον εἶνε μέλος καὶ ἐξάρτημα, — εἶνε φανερὸν ὅτι καὶ ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀνάγκη ὀρθῶς καὶ καλῶς νὰ τίθεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν προπαρασκευὴ τῶν μελλόντων διδασκάλων ἐν τοῖς πρὸς τοῦτο ὀρισμένοις ἰδρύμασι νὰ μὴ γίνηται ἀτελής τυχρὸν καὶ ἐπιπόλαιος. Διό, ἔχων ὑπ' ὄψει καὶ τὰ ἐν τοῖς πρόσθεν περὶ διδασκάλων καὶ Διδασκαλείων εἰρημένα καὶ προσέτι τὴν ἐνεστῶσαν τῶν Διδασκαλείων κατάστασιν, προτείνω ὅπως τὸ Συνέδριον ἐκφράσῃ τὴν ἐξῆς εὐχήν·

1. Ὁφείλω προσέτι νὰ μνημονεύσω ὅτι καὶ ἐπι πρότερον ὑπὸ τῶν ἀξιότιμων Συμβούλων τῆς ἐνθάδε Ῥιζαρίου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἐν οἷς καὶ τοῦ αἰμυνήστου ἐξ Ἰωαννίνων ἀντιπροσώπου, φιλογενοῦς δὲ καὶ φιλομουσοῦ ἀνδρός, Λεωνίδα Μηλιώτου, Γενικοῦ τοῦ στρατοῦ ἀρχιάτρου, εἶχεν ἐξετασθῆ καὶ μελετηθῆ ἀνάλογος μεταβολὴ τοῦ προγράμματος τῆς σχολῆς ταύτης διὰ προσθήκης παιδαγωγικῶν μαθημάτων καὶ ἀσκήσεων, καθιστῶσα δυνατὴν τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀποφοίτων ὡς δημοδιδασκάλων μὲν μέχρι τοῦ χρόνου τῆς κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας ἱερωσύνης αὐτῶν, ἀξίω δὲ ἱερέων πόλεων μετὰ τὸ 30^{ον} τῆς ἡλικίας των ἔτος. Ὁμοίως δὲ μεταρρυθμίσεως τοῦ προγράμματος τῆς εἰρημένης Σχολῆς εἶχεν ἐπίσης ἐπιληφθῆ βραδύτερον καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας.

Πρότ. 5' Χάριν τῆς εὐρυτέρας διὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων διαδόσεως τῆς ἀναγκαίας καὶ χρησίμου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διανοητικῆς, ἠθικῆς, θρησκευτικῆς, ἐθνικῆς, προσέτι δὲ καὶ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον χρησίμου παιδείσεως τὸ Συνέδριον ἐκφράζει τὴν εὐχὴν ὅπως

α') Βελιωθῇ τὸ πρόγραμμα τῶν Διδασκαλείων διὰ καθορισμοῦ σκοπιμωτέρας κατανομῆς καὶ διδασκαλίας τῶν μαθημάτων, ἰδία δὲ τῶν Παιδαγωγικῶν καὶ τῶν Φυσικῶν καὶ τῶν σπουδαιότατων, μάλιστα δὲ εἰς τὸν βίον χρησίμων, τῶν τελευταίων τούτων μαθημάτων ἐφαρμογῶν

β') Καταβληθῇ μεῖζον προσοχὴ εἰς τὴν ἀνελλιπῆ διδασκαλίαν ἀπάντων τῶν ἐν τῷ προγράμματι τῶν Διδασκαλείων ἀναγεγραμμένων μαθημάτων καὶ ἐν γένει εἰς τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τῶν Διδασκαλείων καὶ

γ') Ἀπαλλαγῶσι τὰ Διδασκαλεῖα τῆς ἀμέσου ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἐξαρτήσεως.

§ 15 Ἐπειδὴ μέσα συντελοῦντα πρὸς διάδοσιν τῆς στοιχειώδους παιδείσεως εἶνε, ὡς εἶδομεν, καὶ τὰ κατάλληλα διδασκῆρια καὶ τὰ ἀναγκαῖα διδασκῆρικὰ σκεύη καὶ ὄργανα, ὑποβάλλονται εἰς τὸ Συνέδριον ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μπουκουβάλα καὶ αἱ ἐξῆς δύο προτάσεις·

α') Ἐπίσπευσις τῆς ἀνεγέρσεως τῶν διδασκῆριων διὰ τῆς διαθέσεως μεῖζονος μέρους τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν

β') Προμήθεια ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως σκευῶν καὶ διδασκῆρικῶν ὀργάνων διὰ χρημάτων ἐπίσης τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν.

Ἐκ τούτων δὲ τὴν μὲν πρώτην εὐχὴν θεωρῶ ἀσπαστὴν (**Πρότ. 7'**). Προσθέτω δ' εἰς ταύτην καὶ τὰς ἐξῆς ἐπι·

Πρότ. 8' Νὰ ὑποχρεωθῶσιν οἱ εὐπορότατοι τῶν δήμων εἰς κατασκευὴν βαθμιαίαν διδασκῆριων δι' ἰδίων χρημάτων.

Πρότ. 9' Νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ κατασκευὴ διδασκῆριων διὰ τῶν χρημάτων τοῦ εἰδικοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέου Συγγρού.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰς τὰ διδασκῆρικὰ ὄργανα ἀφορῶσαν εὐχὴν, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι τὰ δωρεὰν παρεχόμενα ὀλίγον ἐκτιμῶνται καὶ διὰ τοῦτο ταχέως φθείρονται καὶ ἀπόλλυνται. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία τῶν μέχρι τοῦδε καθ' ὅμοιον τρόπον χορηγηθέντων ὀργάνων. Δι' ὃ καὶ δὲν συμφωνῶ πρὸς τὴν ὑποβαλλομένην πρότασιν. Σκοπιμώτερον τοῦναντίον, νομίζω, θὰ ἦτο, ἂν μετὰ τῆς ὠφελείας τῆς ἀπολαύσεως καὶ καρπώσεως κατενέμετο καὶ ἡ φροντίς τῆς κτήσεως καὶ ἡ εὐθόνη τῆς συντηρήσεως τοῦ κινήτου τούτου ὅλικοῦ—ὡς πρέπει νὰ γίνῃ κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἤδη ἀποδομημένων καὶ ἐπι ἀνεγειρομένων διδασκῆριων—εἴτε εἰς τοὺς δήμους εἰς οὓς τὰ σχολεῖα ἀνήκουσιν, εἴτε, τοῦτ' ὅπερ θεωρῶ ἐπι σκοπιμώτερον, εἰς τὰς κοινότητας τῶν χάριν ταῦτα λειτουργοῦσι. Φρονῶ δὲ μάλιστα ὅτι οὐ μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συντηρήσεως τοῦ διδασκῆριου καὶ προμηθείας τοῦ ἀναγκαίου κινήτου ὅλικοῦ τοῦ σχολείου καὶ συντηρήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιτέλεσιν ἱκανῶν ἐπι ἄλλων καθηκόντων, οἷα τὰ φορῶντα εἰς τε τὴν τακτικὴν τῶν παιδῶν φοίτησιν καὶ εἰς τὴν ἐν γένει κανονικὴν τοῦ σχολείου λειτουργίαν καὶ τὴν περαιτέρω τούτου προαγωγὴν, λυσαιελὴς θὰ ἦτο ἡ διὰ νόμου ἰδρυ-

οὐ καὶ ὀργάνωσις Σχολικῶν Κοινοτήτων μετὰ εἰδικῶν διοικητικῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων καὶ ἰδίου ταμείου.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν πρὸς κτῆσιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται διδακτικῶν μέσων ἐπιθυμητὴν καὶ ἀναγκαίαν συνδρομὴν τοῦ Κράτους, ἀρκετὸν θὰ ᾔητο κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην εἰ τοῦτο ἐχορήγει εἰς τὰς εἰρημένους Κοινοτήτας εἰς τιμὰς συμφερούσας καὶ καλὴν ποιότητα τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν σκεύη καὶ ὄργανα. Καὶ τοῦτο ὅμως θὰ ἠδύχομην ὅπως μὴ ἐξετέλει αὐτὸ τὸ Κράτος ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ δι' ἰδίας ὑπευθύνου καὶ ὑπολόγου, μὴ ἀμέσως δ' ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἐξαρτωμένης ἐκπαιδευτικῆς ἀρχῆς.

§ 16. Ἐν τισὶ τέλος τῶν ὑπομνημάτων (κ. Ἰ. Βαϊανόπουλου, Ἀ. Βαλάση) ὡς ἐν τῶν αἰτίων τῶν κωλύοντων τὴν εἰς τὰ σχολεῖα τακτικὴν φοίτησιν καὶ τὴν διάδοσιν ἀρα τῆς Δημοτικῆς ἐκπαίδευσως καταγγέλλεται καὶ ἡ βιβλιοκαπηλία. Φρονῶ δὲ: ἐν τῶντι ἐκ τῶν κακῶν τῆς μάστιγος ταύτης, οὐχὶ ἴσως τὸ μέγιστον, εἶνε καὶ τὸ καταγγελλόμενον. Ἄς ἐλπίσωμεν δ' ὅμως ὅτι κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ περὶ βιβλίων γενικοῦ θέματος θὰ ἐξευρεθῶσι τὰ δέοντα κατὰ τοῦ κακοῦ τούτου φάρμακα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ε'

§ 17. Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος εἶνε ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων τῶν ὑπερβάτων τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον.

Ἐκ τῶν ὑποβαλόντων ὑπομνήματα οἱ πραγματευόμενοι καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πάντες σχεδὸν ὡς μέσα συντελεστικὰ πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων ἁμοφῶνως προτείνουν τὴν ἴδρυσιν ἐσπερινῶν σχολῶν. Ἄλλ' εἰ καὶ πάντες σχεδὸν, ὡς εἶπομεν, συμφωνοῦσιν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην, ἄλλοι ἄλλως ὅμως νοοῦσι τὴν λειτουργίαν καὶ τὸν προορισμὸν τῶν σχολῶν τούτων. Τοῦτο δὲ διότι ἡ ἔννοια τῶν γραμμάτων εἶνε δυστυχῶς κυμαινόμενη, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοῦ «ἀγραμμάτων» ἄλλοι ἄλλην ἔχουσιν ἔννοιαν. Δι' ὃ καὶ ἄλλοι μὲν, ὡς οἱ κ. κ. Γ. Παπασωτηρίου, Ἀ. Βαλάσης, Εὐ. Σβορώνος κλπ., ἐννοοῦσι τὰς σχολὰς ταύτας λειτουργούσας διὰ δημοδιδασκάλων, τινὲς τούτων μάλιστα καὶ λειτουργούσας ἰδίᾳ ἐν πόλει (Σύλλογος Ἀναπλάσεως. Ἀ. Βαλάσης, Ν. Παπαδάκης κλπ.), ἢ μόνον ἐν πόλεσιν ἐν αἷς τοῦλάχιστον ὑπάρχει Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἢ Γυμνάσιον (Γ. Παπασωτηρίου), ἄλλοι δὲ, ὡς κ. Γ. Μπουκουβάλας, Κ. Σταθόπουλος, Ε. Κυριακόπουλος, Δ. Αουκόπουλος κ. λ., τοῦναντίον λειτουργούσας ἔστω καὶ διὰ γραμματιστῶν ἐν οἷς χωρίοις ὑπάρχουσι τοιοῦτοι: οἱ δὲ κ. Γ. Μπουκουβάλας καὶ Δ. Αουκόπουλος ἐννοοῦσι τὰς εἰρημένους σχολὰς λειτουργούσας καὶ δι' αὐτῶν εἶ μόνον τοῦ ἱερέως τῶν μικρῶν ἐκείνων κωμῶν, ἐν αἷς οὐδὲ γραμματιστῆς ὑπάρχει.

Πλὴν ὅμως τῶν ἐσπερινῶν σχολῶν πολλοὶ προτείνουν λίαν ὀρθῶς ἵνα καὶ ἐν τῷ στρατῷ ἱδρυθῶσι σχολαὶ πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀγραμμάτων. Ἴδου δὲ τί περὶ τούτων λέγει ὁ κ. Ἰω. Βαϊανόπουλος:

«Ἐν ἐκάστῳ συντάγματι ἢ ἀπεσπασμένῳ λόγῳ νὰ συστηθῆ σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐπὶ μίαν τοῦλάχιστον καθ' ἐκάστην ὥραν νὰ διδάσκονται ἢ ὑπὸ ἐπιτηδεῶν πρὸς τοῦτο ὑπαξιωματικῶν ἢ κάλλιον ὑπὸ δημοδιδασκάλων τὰ πρῶτα γράμματα οἱ ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἀγνοοῦντες ταῦτα».

Προσθέτει δ' ὅτι, ἐὰν ταῦτα γίνωσι, «πεποίθαμεν ὅτι κατὰ πολὺ θέλει ἐλαττωθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν παρ' ἡμῖν ἀγραμμάτων καὶ ὅτι πολλὰ τάξεις ἀνθρώπων θέλουσιν ἠθικοποιηθῆ καὶ εἶ ἐπαισθητῶς θέλει μειωθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκληματιῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἔθνους».

Ἄλλ' ἐν ᾧ τὴν ἴδρυσιν τοιούτων σχολῶν ἐν τῷ στρατῷ προτείνουσιν ὁμοίως, ὡς εἶπομεν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι (Ἀ. Βαλάσης, Ν. Παπαδάκης, Εὐ. Σβορώνος, Π. Αιβαδάς καὶ Δ. Αουκόπουλος), τὴν λειτουργίαν ὅμως καὶ τὸν προορισμὸν τῶν σχολῶν τούτων ἄλλοι ἄλλως ἐννοοῦσιν, ὡς γίνεταί δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἄλλοι μὲν, ὡς ὁ κ. Ἀ. Βαλάσης, ἐννοοῦσι καὶ τὰς σχολὰς ταύτας λειτουργούσας διὰ δημοδιδασκάλων καὶ δὴ ἐκλεκτῶν, ἄλλοι δὲ ἔστω καὶ διὰ γραμματιστῶν, ὁ δὲ κ. Ἰ. Βαϊανόπουλος συντάσσει μὲν μᾶλλον πρὸς τὴν πρώτην τῶν γνωμῶν τούτων, δέχεται δ' ὅμως, ὡς εἶδομεν, ὅτι δύνανται αἱ σχολαὶ αὗται νὰ λειτουργῶσι καὶ δι' αὐτῶν τῶν ὑπαξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ.

Ὅμοίων δὲ σχολείων εὐχονταί τινες τὴν ἴδρυσιν καὶ ἐν ταῖς Φυλακαῖς ἐν αἷς δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα.

Σ'

§ 18. Οἱ προτείνοντες τὴν ἴδρυσιν ἐσπερινῶν σχολῶν ἢ ἀναλόγων σχολῶν ἐν τῷ στρατῷ, λειτουργούσων ἔστω καὶ διὰ γραμματιστῶν, ἀκόμη δὲ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἱερέων τῶν μικροτάτων ἐκείνων κωμῶν, ἐν αἷς οὐδὲ γραμματοσχολεῖα ὑπάρχουσιν, ὧν ἱερέων γνωστὸς τυγχάνει ὁ βαθμὸς τῆς παιδείσεως, εἶνε φανερόν ὅτι ἀποβλέπουσι κυρίως εἰς τὴν ἀπλὴν διάδοσιν τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν διότι ἐκτὸς τούτων ἐλάχιστα ἄλλα γινώσκουσι καὶ ἐκ τούτων δὲ φυσικῶ τῷ λόγῳ εἶ: ὀλιγώτερα δύνανται νὰ μεταδώσωσιν οἱ περὶ ὧν πρόκειται γραμματισταί, πολλῶ δὲ τούτων ὀλιγώτερα οἱ ἱερεῖς τῶν εἰρημένων χωρίων, οἱ ὅποιοι κατὰ κανόνα οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ Κυριακὴν ἀναγινωσκόμενον ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἶνε ἱκανοὶ νὰ ἀναπτύξωσιν εἰς τὸν λαόν, δι' ὃ καὶ τοῦτο τὸ πολὺ μᾶλλον ἀναγκαῖον καὶ μάλιστα ἐπιβεβλημένον αὐτοῖς καὶ τοῦτο τὸ πολὺ μᾶλλον παραλείπουσιν. Ἐν τινὶ μάλιστα τῶν ὑπομνημάτων χάριν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ μεταξὺ πολλῶν ὀρθοτάτων γνωμῶν προτείνεται καὶ ὅπως δορισθῆ ἀμοιβή τις ὀλικὴ ἢ ἠθικὴ εἰς ἕν τινα διδάσκαλον ἢ θελεν ἀποδείξῃ ὅτι ἐδίδαξεν ἀποτελεσματικῶς ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν εἰς ὀρισμένον ἀριθμὸν ἀγραμμάτων».

αὐτοῦ τόπου κατέρχεται τὴν στιγμὴν ταύτην πνευματικῶς εἰς τοὺς προσφιλεῖς αὐτῷ ἀπογόνους, ἵνα μετάσχη καὶ αὐτὸς τοῦ Πανελληνίου τούτου ἐν Ἀθήναις Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου καὶ, διδάσκων τίνα αὐτὸς ἔχει γνώμην περὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν γράμματα ἐπισταμένων καὶ ἀγραμμάτων ἀνθρώπων, χειραγωγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁρθὴν τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος λύσιν.

Ἄλλη εἶνε κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ μεγίστη ἀμάθεια, εἰς ἣν δυστυχῶς ὑπόκεινται καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισταμένων γράμματα, τ. ἔ. τῶν ἐγγραμμάτων ἢ γραμματισμένων, ὡς κοινῶς λέγονται ἀμάθεια, ἥτις προσάπτει ὄνειδος εἰς τὸν ἔχοντα, γίνεται δ' αἰτία κακαστροφῆς εἰς τε τοῦτον καὶ τὸν οἰκόν του, ὁμοίων δὲ ζημιῶν καὶ κινδύνων καὶ εἰς τὸ κράτος καὶ εἰς τὸ ἔθνος, εἰς ᾧ οὗτος ἀνήκει. Αὕτη δὲ δὲν εἶνε ἡ ἀγνοία τῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ καὶ κτηνώδης ἐκείνη ὑποδούλωσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ἀλόγιστον θυμὸν καὶ τὰς ἀλόγους ἐπιθυμίας καὶ ἡ παρακολουθοῦσα ταύτῃ ἀσυνειδησία, καθ' ἣν, ἐνῶ τις εἰξεύρει τί εἶνε καλὸν ἢ ἀγαθόν, δὲν φιλεῖ τοῦτο ἀλλὰ μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται, ἐκείνο δὲ ὃ εὐρίσκει πονηρὸν καὶ ἄδικον φιλεῖ τε καὶ ἀσπάξεται.

Οἱ τοιοῦτοι λοιπὸν πρέπει νὰ δνειδίζωνται ὡς ἀμαθεῖς καὶ μάλιστα πάσχοντες τὴν ἐσχάτην ἀμάθειαν, ὅσα δὴποτε γράμματα καὶ ἂν γνωρίζωσι, οὐδέποτε δέ, ἐννοεῖται, νὰ ἐπιτρέπηται εἰς τούτους οὐδεμίαν δημοσίαν ἀρχήν. Τοὺς δὲ τοῦναντίον ἔχοντας τούτων, τούτους πρέπει νὰ λέγωμεν σοφοὺς καὶ φρονίμους ἀνθρώπους, καὶ ἂν ἔστω μὴ γνωρίζωσι νὰ θέτωσι τὴν ὑπογραφήν των, οἷοι ἦσαν καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν τοῦ 21, καὶ εἰς τούτους ἀρμόζει νὰ ἐμπιστευώμεθα καὶ τὰς δημοσίας ἀρχάς, θεωροῦντες τούτους ἀνθρώπους ἔχοντας νοῦν καὶ φρόνησιν.

«ἌΘ. Τίς οὖν ἡ μεγίστη δικαίως ἂν λέγοιτο ἀμαθία; . . . Ἐγὼ μὲν δὴ τὴν τοιάνδε τίθεμαι.

ΚΑ. Ποίαν;

ἌΘ. Τὴν ὅταν τῷ τι δόξαν καλὸν ἢ ἀγαθὸν εἶναι μὴ φιλή τοῦτο ἀλλὰ μισῇ, τὸ δὲ πονηρὸν καὶ ἄδικον δοκοῦν εἶναι φιλή τε καὶ ἀσπάξεται. Ταύτην τὴν διαφωνίαν λύτης τε καὶ ἠδονῆς πρὸς τὴν κατὰ λόγον δόξαν ἀμαθίαν φημί εἶναι τὴν ἐσχάτην . . . Τοῖς ταῦτ' ἀμαθαίνουσι τῶν πολιτῶν οὐδὲν ἐπιτρεπτόν ἀρχῆς ἐχόμενον καὶ ὡς ἀμαθέσιν ὄνειδιστέον, ἂν καὶ πάνν λογιστικοὶ τε ὦσι καὶ πάντα τὰ κομψὰ καὶ ὅσα πρὸς τάχος τῆς ψυχῆς πεφυκότα διαπεπονημένοι ἅπαντα, τοὺς δὲ τοῦναντίον ἔχοντας τούτων ὡς σοφοὺς τε προσρητέον, ἂν καὶ τὸ λεγόμενον μὴ τε γράμματα μὴ τε νεῖν ἐπίστανται, καὶ τὰς ἀρχάς δοτέον ὡς ἔμφοροι. Πῶς γὰρ ἂν, ὦ φίλοι, ἄνευ συμφωνίας γένοιτ' ἂν φρονήσεως καὶ τὸ σμικρότατον εἶδος; οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἡ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν συμφωνιῶν μεγίστη δικαίωτάτ' ἂν λέγοιτο σοφία, ἥς ὃ μὲν κατὰ λόγον ζῶν μέτοχος, ὃ δ' ἀπολειπόμενος οἰκοφθόρος καὶ περὶ πόλιν οὐδαμῇ σωτήρ, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον ἀμαθαίνων εἰς ταῦτα ἐκάστοτε φανεῖται».¹

Δὲν δύνανται λοιπὸν νὰ ὠφελήσωσι τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ καταστή-

1 Πλάτ. Νομ. Γ' 689.

σωσιν αὐτὸν χρηστὸν μέλος τῆς κοινωνίας οὐ μόνον ἢ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἢ τῆς γραφῆς μάθησις, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἄλλαι ἔτι πολλαὶ γνώσεις ἀνευ συγχρόνου διαπλάσεως τοῦ ἤθους, καθ' ὃν τρόπον διδάσκουσιν ἡμᾶς (συμφωνούσης καὶ τῆς νεωτάτης Ψυχολογίας καὶ Παιδαγωγικῆς) οἱ ἀθάνατοι ἡμῶν πρόγονοι. Διότι ἄλλο ἔστι τὸ εἰδέναι καὶ ἄλλο τὸ βούλεσθαι.

§ 19. Ἴδου δὲ καὶ ἐκ τῶν συγχρόνων παιδαγωγῶν τί ὁ διαπρεπῆς καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου κ. W. R o i n περὶ τούτου λέγει:

«Καὶ ἂν τις κατέχη ἐκπληττούσας διὰ τὸ πλῆθος τῶν γνώσεις, εἶνε ὁμως ἀπλῶς ἡμιμαθῆς, ἐὰν ἀπῆ ἢ μόρφωσις τῆς καρδίας καὶ ἐλλείπη ἡ ἀποτελεῖα τῆς κρίσεως».¹

Καὶ ὁ ὁμοίως δὲ διακεκριμένος παιδαγωγὸς κ. O. Willmann λέγει:

«Μόνῃ ἢ τῶν γνώσεων ἐπέκτασις ἄνευ ἐνισχύσεως τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως γίνεται ἀπλῶς μόνον ὄργανον τοῦ ἐγωῦσμοῦ καὶ τῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου».²

§ 20. Ἀρὰ γε δὲν εἶνε οὗτος ὁ λόγος — ἂν μὴ ὁ μόνος, διότι ὑπάρχει καὶ ἕτερος, ὁ σπουδαιότατος ὁμως — δι' ὃν τὰ γράμματα, ὡς συνήθως νοοῦνται ἄνευ παιδείας, ἐχρεωκόπησαν ἠθικῶς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ὀρθοφρονούντος Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ δι' ὃν πολλοὶ τῶν γυνέων διαστάξουσι νὰ πέμπωσι τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα, φοβούμενοι ὅτι θ' ἀπολέσωσι τὰ τέκνα των;

Ἀρὰ γε δὲν εἶνε οὗτος καὶ ὁ βαθύτερος ἴσως λόγος, δι' ὃν ὁ ἐπὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου κ. Ὑπουργὸς μετὰ θάρρους χαρακτηρίζοντος αὐτὸν ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἑλλ. Βουλὴν σχέδιον Νόμου περὶ καταργήσεως τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων; — Καίτοι δὲν συμφωνῶ πρὸς τὸ εἰρημένον σχέδιον κατὰ τὸ ἐξῆς: φρονῶ δηλ. ὅτι ἐκ τῶν καταργουμένων σχολείων ἐπεβάλλετο ὅπως τινὰ μὲν συγχωνευθῶσι πρὸς τὰ Γυμνάσια, ἐπὶ τὸ τελειότερον ἀνακαινιζόμενα, ἕκαστὰ δ' ἄλλα μετατραπῶσιν εἰς σχολεῖα αὐτοτελῆ, σκοπὸν ἔχοντα νὰ παρέχωσι τὴν εἰς τὰ τέκνα πρὸ πάντων τῆς μεσαιᾶς τοῦ λαοῦ τάξεως ἀπαραίτητον, τὴν σήμερον μάλιστα, καὶ κατ' ἐλάχιστον ἔρον ἀναγκαίαν οὐ μόνον ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν, ἀλλὰ καὶ διανοητικὴν καὶ μετὰ ταύτης διὰ τῶν Φυσικῶν ἱδία μαθημάτων καὶ τῶν εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον χρησίμων τούτων ἐφαρμογῶν πλουσίαν πρακτικὴν παιδευσιν συνδεδεμένην μετὰ τῆς πραγματικῆς ἐκμαθήσεως μιᾶς ξένης γλώσσης.

1. «Es kann Jemand erstaunlich viel wissen, und ist doch nur ein Halbgebildeter, nämlich dann, wenn ihm die Herzensbildung abgeht, und die Selbständigkeit des Urteils mangelt» δρ. W. Rein Pädagogik I σ. 487

2. «..Das erweiterte Wissen ohne Stärkung des Gewissens nur Werkzeug des Egoismus und der Leidenschaft wird».

Ἡ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ¹

Περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος διὰ τὸ ἔθνος δικαίως θὰ ἐγείρω συζητήσιν τὸ Ἐκπαιδευτικὸν συνέδριον τοῦ 1904. Καὶ μήπως εἶνε ὀλίγοι οἱ ἀγράμματοι ἐντελῶς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἢ μήπως τὸ κακὸν τοῦτο εἶνε ἐλπὶς νὰ ἐκλείψῃ ποτέ, ἀφοῦ τὸ κράτος ἀδύνατον εἶνε νὰ συντηρῇ σχολεῖα εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἐν Ἑλλάδι κοινότητας; Εἶνε ἀληθές ὅτι πολλοὶ φιλοπάτριδες δημοδιδάσκαλοι διωργάνωσαν εἰς πολλὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἐσπερινὰς λαϊκὰς σχολὰς καὶ γίνονται πολλοὶ καλοὶ πρόξενοι εἰς τὸ ἔθνος μετριάζοντες τὴν παρὰ ταῖς λαϊκὰς τάξεσιν ἐπικρατοῦσαν ἀγραμματοσύνην. Καὶ εἶνε ἐπίσης δημοδιδασκάλους εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοιαύτων τὸ κινήσαν τοὺς φιλοτίμους δημοδιδασκάλους εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοιαύτων σχολῶν εἶνε ὁ ὑπερδύναμις ζήλος τῶν πρὸς μετάδοσιν παρὰ τῆ λαῶ τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων καὶ ἀγνή φιλοπατρία· ἀλλὰ μόνον τὸ ἐλαττήριον δὲν θὰ ἴσκει εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ὄρατορίου, ἀνεῦ τῶν συναφῶν μικροσκοπικῶν ὀργάνων, τὰ ὅποια ἐν τῇ προνοητικῇ ἐκείνῃ συνδυασμῶ συντείνουσι νὰ κατανέμωσι τὸν χρόνον. Τὸ ἐλαττήριον λοιπὸν μόνον δὲν εἰμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ὄρατοριον καὶ παύει ἀπὸ τοῦ νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα αὐτό. Τὸ αὐτὸ ἐπαθὸν καὶ αἱ πολλαχοῦ ἰδρυθεῖσαι τοιαῦται λαϊκὰ σχολαί. Μετὰ βραχὺν καὶ ἄδοξον βίον ἀπέθανον εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρμοδίων καὶ τῆς ἐν γένει ἐπικρατούσης ἐν τῇ ἔθνει μας ἀδιαφορίας περὶ τὰ κοινὰ ταφεῖσαι. Δὲν εἰξεύρω ἂν τινες τῶν τοιούτων νυκτερινῶν σχολῶν ζῶσι καχεκτικὸν καὶ ἐξηνητημένον βίον. Ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶ ὅτι ἔζωσι, τὸ μέγα κακὸν τῆς ἀγραμματοσύνης θὰ ἴσταν ἀδύνατοι νὰ ἐξαλείψωσι, διότι θὰ εἰργάζοντο ἐκεῖ ἴσα ἴσα ὅπου τὸ κακὸν αὐτὸ δὲν πλεονάζει ἀλλὰ μειοεντεῖ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου οὐκ πλεονάζει, ἀλλὰ κυριαρχεῖ τυραννικῶς. Καὶ ποῖα εἶνε τὰ μέρη ἐκεῖνα; Τὰ χωρία ἢ μᾶλλον τὰ ἀπόκεντρα χωριά εἰς τὰ ὅποια διὰ λόγους ἀποστάσεως δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φθάσωσι τὰ σχολεῖα πλησιεστέρων συνοικισμῶν, ὅπως σέσωσι τὴν πρὸς τὰ γράμματα δίψαν τῶν. Καὶ εἶνε μὲν πανθομολογούμενον ὅτι καὶ τὸ κακὸν αὐτὸ ἰατρεύθη κάπως διὰ τῆς συστάσεως γραμματοσχολεῖων εἰς ἀπόκεντρα χωρία, τῶν ὁποίων ἢ φωνὴ εὗρεν ἠχώ εἰς τὴν εὐσπλαγγχον καρδίαν τοῦ ΒΤΜΘ, νόμου· ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡ σύστασις αὐτῆ σχολεῖων καὶ ἡ αὐξησις διδασκάλων εὕρισκεται εἰς ἀντιστρόφως ἀνάλογον σχέσιν πρὸς τὰ οικονομικὰ τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον οὐκ εὐαρέστως φέρει τὴν αὐξησιν τῶν δαπανῶν ἢ μᾶλλον δυσαρέστως ἀνέχεται αὐτὴν μὴ δυνάμενον νὰ ἐξεύρῃ μέσον συμβιβασμοῦ εἰς τὴν δυσανάλογον αὐτήν, διότι ἡ δόνην του πνίγεται εἰς τὴν ἐξεγερθεῖσαν τοῦ λαοῦ δίψαν πρὸς τὰ γράμματα.

1. Ὑπεδλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ 1ον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

Καὶ μὲ ὅλα ὅμως ταῦτα καίτοι τὸ ρεῦμα τῆς ἀγραμματοσύνης ἀνεχαιτίσθη κάπως διὰ τῆς συστάσεως γραμματοσχολεῖων εἰς τὰ ἀπόκεντρα χωρία, χάρις εἰς τὸν ΒΤΜΘ νόμον περὶ δημοτικῆς ἐκπαίδευσσεως καὶ ἐκ τῆς πολλαχοῦ συντηρήσεως λαϊκῶν σχολῶν νυκτερινῶν, ὁ ρυαξ ὅμως αὐτῆς κατακυλλεῖ τὰ δυσώδη του ὕδατα ὑπὸ τὸν γλυκὺν τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸν ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τίς θὰ τὰ διοχετεύσῃ εἰς τὸν ὀχετὸν τῆς λήθης; Ἴδου τὸ ζήτημα, τοῦ ὁποίου νομίζω σπουδαίως πρέπει νὰ ἐπιληφθῇ τὴν συζήτησιν τὸ πρῶτον νῦν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀνατέλλον Ἐκπαιδευτικὸν συνέδριον.

Καὶ τὸ μὲν κακὸν τῆς ἀγραμματοσύνης, τὸ ὅποιον μᾶς ἐκληροδότησαν αἱ προκατοχοὶ ἡμῶν γενεαὶ ἀδύνατον βεβαίως νὰ ἐκλείψῃ· θὰ δύσῃ μαζί με τὴν γενεάν, ἥτις τὸ φέρει, ἂν καὶ θὰ ἀφήσῃ τὰ ἴχνη του εἰς τὰς ἀμέσως διαδόχους κληροδοτοῦν αὐταῖς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὰ ἄλλα παρεπόμενα ταύτης.

Ἀλλὰ τὸ ἤδη ὑφιστάμενον καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίσταται πῶς εἶνε δυνατόν νὰ θεραπευθῇ πρὶν ἢ ἡ γενεὰ του συνεκλείψῃ; Ἴδου τὸ μέγα ζήτημα.

Ἡ θεραπεία του κατ' ἐμὲ θὰ ἴητο ριζικὴ καὶ πᾶσα συζητήσις θὰ ἔλειπεν ἀναμφιδόλως περὶ αὐτοῦ, ἂν τὸ κράτος ἠδύνατο νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὴν γενικὴν στρατολογίαν τῶν πολιτῶν. Μαζί με τὴν λοιπὴν στρατιωτικὴν παιδευσιν ἠδύνατο νὰ ἀλατισθῇ ὁ στρατιώτης καὶ εἰς τὰ πρῶτα γράμματα διὰ τῆς πατριτικῆς μερίμνης τῆς πολιτείας. Παρὰ τὰ μεγάλα κονδύλια τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν ἀνακαιοσθητος θὰ ἴητο εἰς τὸ κράτος καὶ ἡ ἀναγραφὴ γλίσχρου καὶ ἀρτίως μεμορφωμένος θὰ ἐπήρκει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς πολιτείας δι' ἕνα δημοδιδάσκαλον τοῦ συντάγματος. Εἰς δημοδιδάσκαλος φιλόπατρις καὶ ἀρτίως μεμορφωμένος θὰ ἐπήρκει εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην δι' ἕνα σύνταγμα ὅπου 10^ο/₁₀₀ δὲν ἐφθάνον οἱ ἀγράμματοι. Καὶ καὶ μὲν μερικὴν θεραπεία τοῦ κακοῦ δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ τώρα, ἂν μία πατρικὴ κυβέρνησις θελήσῃ νὰ ἐργασθῇ εἰς περιστολὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ὀλιγάριθμον στρατευμᾶ μας, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἀπαισία μορφῆς θὰ μᾶς ἐμβάλλῃ εἰς σκέψεις σοβαρὰς περὶ τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος τῆς Πατρίδος μας, εἰς τὸ ὅποιον θὰ κληροδοτηθῇ ὡς κληρονομία ἀναπόφευκτος, ἂν μὴ καὶ ἄλλοθεν ἀρχίσωμεν τὴν θεραπείαν αὐτοῦ πρὸς σχετικὴν ἴσασιν.

Μορφωμένος καὶ ἐγγράμματος ἀξίος τῆς ἀποστολῆς του κληρὸς ἀναμφιδόλως ἠδύνατο κατὰ 90^ο/₁₀₀ νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν· ἀλλὰ ποῦ αὐτός; Παπᾶς σήμερον ἀγρότης μετὰ τὰ ὀλίγα κολουδογραμματαίκα του μόλις ἐφαρκεῖ εἰς τὰς τυπικὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ μας, εἰς τὸν ὅποιον μᾶλλον δεισιδαιμονίας καὶ σκύτος σπείρει παρὰ πῶς καὶ πρόσδο. Τί εἰμποροῦμεν νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τοιοῦτον κληρὸν διὰ τὸ καλὸν τῆς Πατρίδος;

Καὶ μὲ ὅλην ὅμως αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα πάλιν νομίζω, ὅτι δύναται νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς ὁ κληρὸς εἰς τὸ νὰ ἐκλείψουν ὅπως δήποτε οἱ ἐντελῶς

ἀγράμματοι· ἀλλὰ καὶ πάλιν χρειάζεται ἡ πατρικὴ μέριμνα τῆς Κυβερνήσεως.

Μὲ μόνον 10 δραχ. κατὰ μῆνα νομίζω ἠδύνατο νὰ ἀναδεχθῆ ὁ παπᾶς τοῦ χωρίου, τὸ ὅποιον στερεῖται σχολείου, νὰ διδάσκη τὰ γράμματα ἀπλῶς εἰς τὰ ἀγράμματα παιδιά τοῦλάχιστον 2 φορές τὴν ἑβδομάδα, τετάρτην καὶ Σάββατον, ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην ὁδηγίαν τοῦ δημοδιδασκάλου τῆς πρωτεύουσας τοῦ δήμου ἢ πλησιεστέρου χωρίου διατηρούντος δημοτικὸν σχολεῖον· γράμματα ἐννοῶ νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν. Καὶ δὲν θὰ ἦτο κάτι κέρδος καὶ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἐντελῆ ἀγραμματοσύνην;

Τὰ μόνον μὲ ἐλατήρια καχεκτοῦντα σήμερον κάπου κάπου νυκτερινὰ σχολεῖα, ἠδύνατο νὰ καταρτισθῶσιν εἰς τέλεια ὠρολόγια χρήσιμα εἰς τὸν χρόνον, ὅστις παρέρχεται μάτην ἠδύνατο νὰ εὐρυνθῆ ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας των διὰ νὰ λείψουν οἱ ἀγράμματοι τοῦ ἔθνους. Διατί τάχα εἰς τὰς πόλεις μόνον νυκτερινὰ σχολεῖα καὶ ὄχι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία; Παντοῦ εἰς τὰ μεγάλα χωρία ἐργάζονται σήμερον καλοὶ δημοδιδασκαλοὶ. Μὴ δὲν θὰ ἠδύνατο καὶ αὐτοὶ νὰ ἀναλάβωσιν τὸ αὐτὸ ἔργον, τὸ ὅποιον φιλοτίμως ἀνέλαβον πολλοὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι συναδέλφων των; Ναί! ἀλλὰ καὶ ἐδῶ πάλιν μὲ ἐλατήρια ὠρολόγια δὲν θὰ ὑπάρξουν, χρειάζονται καὶ ἄλλοι μηχανισμοί. Χρειάζεται πάλιν τῆς πολιτείας τὸ κούρτισμα διὰ νὰ δουλέψουν.

Καὶ ἰδοὺ τὸ κούρτισμα ποῖον πρέπει νὰ εἶνε. "Ὅλαι αἱ ἐνοριακαὶ ἐκκλησίαι τῶν χωρίων δὲν ἐπιβαρύνονται μὲ ἔξοδα ψάλτου ἢ διακόνου. Ἄς ἐπιβαρυνθῶσιν λοιπὸν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως μὲ ἐλάχιστον μηνιαῖον φόρον δεκάδραχμον ἢ δεκαπεντάδραχμον, ὅστις θὰ ἤρκει διὰ τὴν συντήρησιν τῶν νυκτερινῶν σχολῶν· 10—15 δραχμαὶ μηνιαίως θὰ ἤρκουν ὡς ἀμοιβὴ εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους διὰ τὴν συντήρησιν τῆς νυκτερινῆς σχολῆς, ἣτις θὰ διέλυε πολλὰ νέφη τῆς ἀμαθείας, ἀν τὴν διήυθνε φιλόπατρις καρδιά. Βιβλιοθήκη παρὰ τὴν διδασκαλικὴν ἔδραν οὐκ ὀλίγον θὰ συνέτεινεν εἰς τὴν φιλαναγνωσίαν τῶν ἀγραμμάτων, ὅτινες μανθάνοντες νὰ ἀναγινώσκωσι θὰ ἐφιλοτιμοῦντο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καλῶν καὶ μορφωτικῶν βιβλίων. Δυστυχῶς καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα τῶν βιβλιοθηκῶν, περὶ τῶν ὁποίων τόσον φιλοτίμως ἐργάσθη ὁ σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἔμεινε μόνον Διάταγμα γραμμῶν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἡ ἀνεπάρκεια τῶν δῆμων δὲν εἶνε ἐλπίς νὰ μετατραπῆ εἰς αὐτάρκειαν καὶ ἡ διοικητικὴ παγερότης τῶν δημάρχων μας δύσκολον εἶνε νὰ θερμανθῆ ἀπὸ διατάγματα νεκρὰ σηπόμενα εἰς τὰ φύλλα τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως. Ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον ὄφελος θὰ παρεῖχεν εἰς τὸ ἔθνος τοῦ ὀφεινομένου ὁμογενῆς κ. Μαρασλῆς ἀν κατήρτιζε λαϊκὰς βιβλιοθήκας εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κώμας, ἢ καταρτίζων τὴν φερόνυμον βιβλιοθήκην, ἣτις εἰς ὀλίγους εἶνε προσιτῆ. Ὁμίλησα τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις περὶ σχολικῶν βιβλιοθηκῶν διότι πολλὴν ἔχει τὴν σχέσιν τὸ ζήτημα τοῦτο μὲ τὸ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν, ἐάν ποτε καταρτισθῶσι τοιαῦτα, ἕπερ δεῖται συντόνου κυβερνητικῆς μερίμνης.

Πάντες γνωρίζομεν ὅτι ὁ λαὸς μας δὲν εἶνε φίλος τοῦ βιβλίου, ἔνα μὴ εἶπω ὅτι εἶναι ἐχθρὸς, οὐδεὶς ἔμωσ ἐσκέφθη σοβαρὰ ἢ μᾶλλον ἐσπούδασε νὰ εὕρῃ τὸ φάρμακον τῆς τοιαύτης ἐχθρας τοῦ λαοῦ μας πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτόν, ὅστις βιβλίον λέγεται. Καὶ εἰς τὸ ἄλλο μου ὑπόμνημα πρὸς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν συνέδριον ἔθιξα τὸ αἷτιον τῆς ἀφιλαναγνωσίας τοῦ λαοῦ μας καὶ εἰς τὸ παρὸν δὲ πάλιν νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς ἀναγνώστα νὰ ἐπαναλάβω μίαν ἐπιφορὰν, ὅτι τὸ βιβλίον ἐν Ἑλλάδι δὲν ὀμιλεῖ πρὸς τὸν λαὸν μὲ τὴν λαλιὰν τοῦ λαοῦ καὶ ὅταν ἀκούῃ τις ξενόγλωσσον δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τὸν ἀγαπήσῃ, νὰ τὸν γνωρίσῃ, νὰ τὸν συναναστῆρῃ, νὰ ἀκούσῃ τὰς γνώμας του, νὰ μορφωθῆ ἀπ' αὐτοῦ, ὅσον σοφὸς καὶ ἀν εἶνε οὗτος. Ὁ λαὸς διαβάζει τὸν Ναστραδὶν Χόντζα του, τοὺς βίους τῶν Ἁγίων του καὶ τὰ ἄλλα λαϊκὰ βιβλία του, διότι τὰ ἐννοεῖ, εἶνε ὀμιλόγλωσσος του. Ὅσον καὶ ἀν φωνάζωμεν ἡμεῖς οἱ ἐγγράμματοι, ὅσον καὶ ἀν τοῦ συνιστῶμεν βιβλία, αὐτὸς δὲν ἀκούει, κάνει τὴν δουλειὰ του. Τί πταίει ὁ δυστυχῆς! ἡμεῖς θέλομεν νὰ τὸν ἀναδιδάσωμεν εἰς τὴν ἰδικὴν μας γλῶσσαν καὶ καλὰ. Δὲν ἀνακαθῶσιν εἰς τὴν ἀναδιδασίαν ἡμεῖς. Δὲν ἀποβαρβαροῦται ἡ γλῶσσα, καθὼς λέγουσιν οἱ μεγάλοι δασκάλοι, ὁ λαὸς ἀποβαρβαροῦται μὴ ἀναγινώσκων εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ γραμμῶν βιβλίου.

Ἰδοὺ καὶ ἐν μέγα αἷτιον τῆς ἀγραμματοσύνης, τὸ ὅποιον δὲν τὸ νοιώθουν καλὰ καλὰ ὅσοι ζοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ δὲν ἐξῆλθόν ποτε ἢ μᾶλλον δὲν κατεδέχθησαν νὰ συγκαταβῶσιν ὅπως ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν λαὸν νὰ τὸν φωτίσῃ. Ὁ ἥλιος δὲν θέλει νέφη διὰ νὰ φανῆ καὶ αἱ ἰδέαι τὸ φῶς ἢ ἐπιστήμη θέλει τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, δὲν θέλει τὴν νεκρὰν καὶ ἀψυχὴν διὰ νὰ φωτίσῃ τὸν λαόν. Ἀλλῶς θὰ δημοσιεύονται βιβλία καὶ θὰ σῆπωνται εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, διότι δὲν θὰ εὐρίσκουν ἀγοραστὰς.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῆς γλῶσσης τῶν βιβλίων τοῦ λαοῦ ἐπανέρχομαι διὰ νὰ συστηματοποιήσω τὸ τί νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ διὰ νὰ περισταλῆ τὸ κακὸν τῆς ἐντελοῦς ἀγραμματοσύνης παρὰ τῆ λαῶ, διότι δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τῆς ἐκλείψεως αὐτοῦ.

Τρία καρτέρια θὰ πιάσωμεν, διὰ νὰ ὀμιλήσω κληρονομικῶς, εἰς τὰ ὅποια δυνάμεθα νὰ καταπολεμήσωμεν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς τὸν ἐχθρόν. Τὸ πρῶτον εἶνε ὁ στρατός, τὸ δεῦτερον τὸ νυκτερινὸν σχολεῖον καὶ τὸ τρίτον ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ.

Εἰς τὸν ὑπάρχοντα στρατόν μας ἐκάστοτε πολλοὶ εἶνε οἱ μὴ γινώσκοντες ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν στρατιώται. Ὀλίγοι δημοδιδασκαλοὶ καλοὶ, ἰσάριθμοι πρὸς τὰ ὑπάρχοντα συντάγματα μας, εἶνε ὑπεραρκετοὶ διὰ νὰ μάθουν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ἔνα μὴ εἶπω καὶ ὀλίγην ἀριθμητικὴν, τὸν ἀγράμματον στρατιώτην. Ὀλίγοι χιλιάδες δραχμῶν ἀρκούν πρὸς τοῦτο. Καλὴ μᾶλλον θέλησις δύναμαι νὰ εἶπω τῶν ἰθυόντων διότι καὶ ἀνευ πεντάρας νομίζω ὅτι δύναται διδάσκαλος τῶν ἐν ταῖς πρωτεύουσαις τῶν νομῶν νὰ ἐνταλθῆ πρὸς τοῦτο, ὅπως διδάσκη τοὺς ἀγραμμάτους στρατιώτας, τὰ ὀλίγα ὅσα χρειάζονται, ἀναπληρούμενος αὐτὸς ἐν τῇ σχολείῳ τοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων συναδέλφων.

Ἡ μικρὰ φορολογία τὴν ὅποιαν ἀνωτέρω εἶπα, τῶν ἐνοριακῶν ναῶν

ἢ καὶ τῶν μοναστηρίων ἰδρύει τὰς νυκτερινὰς λαϊκὰς σχολὰς, αἵτινες ὄχι μόνον εἰς τὰ ὀλίγα γράμματα δύνανται νὰ περιορισθῶσι, διὰ τὰ ὁποῖα ἐλάχιστος χρόνος εἶνε ἀρκετός, ἀλλὰ καὶ κάποιαν ὑψηλότεραν εἰς τὸν λαὸν μόρφωσιν δυνατόν εἶνε νὰ προσδώσωσι, γινόμενα οὕτω κέντρα πνευματικὰ τῶν ἀποκέντρων χωρίων, ὅπου πᾶσα πνευματικὴ κίνησις λείπει. Βιβλιοθήκη μὲ καλὰ βιβλία παρὰ τὴν ἔδραν τοῦ διδασκάλου, προκλητικὰ διὰ τοῦ τίτλου των, κατάλληλος σύστασις τοῦ διδασκάλου καὶ προτροπὴ μέγα φάρμακον καὶ τονωτικὸν κατὰ τῆς ἀφιλαναγνωσίας θέλει καταστή. Διὰ τὰ νυκτερινὰ σχολεῖα καὶ 4 ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος θὰ ἤρκουν. Καὶ ἐδῶ τὸ ἔλρον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν δημοδιδασκάλων, οἵτινες θέλουσι νὰ φανῶσιν εὐεργέται τοῦ ἔθνους των.

Καὶ τὸ τρίτον καρτέρι τοῦ παπᾶ τοῦ χωρίου καὶ ἐκεῖνο εὐκολώτατα λύεται διὰ τῆς μικρᾶς φορολογίας τῶν ναῶν. Τὰ τρία ταῦτα μέσα νομίζω ὡς προσφορώτατα πρὸς περιστολὴν τῆς τελείας ἀγγραμματοσύνης παρὰ τῷ λαῷ. Εὐρεῖα καὶ πεφωτισμένη συζήτησις ἐν τῷ συνεδρίῳ νομίζω ὅτι θέλει εὔρει κάλλιον ἐμοῦ τὰ πρὸς τοῦτο μέσα. Διὸ τελειῶνω τὸν λόγον μου παραδίδων τὰς ἀνωτέρω γνώμας μου εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἐπαύτων.

Ἐγγραφοὺν ἐν Κεφαλοβύσιον τῆ 27 Δεκεμβρίου 1903.

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Παρ' ἡμῖν ἡ μέση παιδεύσις ἔχει—θὰ ἔχη καὶ ὀφείλει νὰ ἔχη—χαρακτῆρα κλασικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον. Δὲν ἀποκλείεται βεβαίως ἐκ τῆς μέσης παιδεύσεως καὶ ὁ πραγματολογικὸς (ρεαλιστικὸς) χαρακτῆρ ὑπὸ συναγωνιστικὴν μετὰ τῆς κλασικότητος ιδιότητα.

Ἡ συντήρησις καὶ προαγωγὴ τῶν κλασικῶν σπουδῶν παρ' ἡμῖν συμπύπτει μὲ τὴν συντήρησιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως καὶ ὑπάρξεως. Τῆς δὲ κλασικῆς παιδεύσεως ψυχὴ καὶ πυρὴν εἶναι τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος ἢ διδασκαλίας.

Ἡ διδασκαλία τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος ἐν τοῖς Ἑλλ. λεγομένοις Σχολείοις καὶ Γυμνασίοις βελτιοῦται ἐπι τὸ ἐπιστημονικώτερον καὶ ὑπὸ τιαούτην ἔποσιν ὁμολογουμένως προάγεται. Ἄλλ' ἢ διεξαγωγὴ τῆς διδασκαλίας προσέλαβε τύπον εὐρωπαϊκώτερον καὶ μᾶλλον ἀρμόττοντα εἰς ξενοφώνους σπουδαστὰς τῶν Ἑλληνικῶν. Ἐκ τῆς πείρας δὲ κατεδείχθη τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ διδακτικοῦ τούτου τύπου δυσανάλογον—ἐν τισι σημείοις—πρὸς τὰς θυσίας—τὰς τε δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς—τὰς ὑπὲρ τῶν Κλασικῶν σπουδῶν καταβαλλομένας. Ἐγεννήθη ἄρα πόθος πρὸς τροποποίησιν τινὰ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λεγομένου μαθήματος ὑπὸ χαρακτῆρα ἑλληνοπρεπέστερον μετὰ σεβασμοῦ πρὸς τὸ καθεστῶς καὶ εὐλαβοῦς συντηρητικότητος—τροποποίησιν παρεμφερῆ πρὸς ἐπισκευὴν οἰκοδομήματος ἀνευ διασείσεως τῶν θεμελίων καὶ ἀνευ μεταβολῆς τοῦ ἀρχικοῦ ρυθμοῦ καὶ σχεδίου.

ὑπὸ ἔμπνευσιν καὶ ὄθησιν, ἐκ τοῦ εἰρημένου πόθου προερχομένην, προέβην εἰς σύνταξιν τῆς προκειμένης Μελέτης, ἐν ᾗ ἐκτίθενται αἱ ταπειναὶ μου σκέψεις περὶ τῶν ἐπενεκτέων τροποποιήσεων. Ἀνομολογῶ ὅτι ὑπεχρεοῦμένη νὰ προσαρτήσω—εἰς τὰς γενικώτερον διαγραφείσας γραμμάς—καὶ λεπτομερείας ὑπὸ εὐρυτέρας διαστάσεις. Δὲν μοι τὸ ἐπέτρεπεν ὁμως ἡ στενότης τοῦ χρόνου. Ἐχω δὲ καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἢ ἐνταῦθα διδομένη ἀσθενὴς ὑπόδειξις θὰ παράσχη ἀφορμὴν εἰς ἀδρότεραν καὶ γενναϊοτέραν διαπραγματεύσιν τοῦ θέματος. Ἐπιτραπήτω μοι ἐν τέλει νὰ ὁμολογήσω ὅτι αἱ εὐλαβῶς ὑποβαλλόμεναι Σκέψεις μου εἶναι ἀσθενεῖς μὲν καὶ ἰσχναί, ἀλλὰ καθαρὸν προῖον διανοίας ἀκράτως Ἑλληνικῆς.

1. Ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ Ἴον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ

Οὐδενὸς τῶν περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα ἀσχοληθέντων τὴν γνώσιν διαφεύγει ἢ σπουδαιότητος τοῦ προσρισμοῦ τῆς μέσης λεγομένης παιδείας, ἀφορώντος τὸ μὲν εἰς διὰ μελλούσας ἐπιστημονικὰς σπουδὰς προπαρασκευὴν τῆς παιδευομένης νεολαίας, τὸ δὲ εἰς διαμόρφωσιν εὐπαιδέτου καὶ λογίας κοινωνικῆς τάξεως, ἱκανῶς συγκεκριμένης καὶ ἐν φερεγγύῳ μέτρῳ εὐπαρασκευῆς διὰ κοινωφελῆ δράσιν ἐν χρόνῳ ὀφικιτέρῳ καὶ ἐν κύκλῳ στενωτέρῳ καὶ εὐρυτέρῳ. Ἐφ' ὅσον δ' αὕτη ἀποβλέπει ἰδίως εἰς τὴν ἀνθρωπιστικὴν λεγομένην διάπλασιν τῶν παιδευομένων διὰ τῆς περὶ τὴν ἀρχαίαν ἔγκριτον Λογοτεχνίαν καὶ περὶ τὴν Ἀρχαιογνωσίαν ἐν γένει σπουδῆς προσλαμβάνει ὡς γνωστὸν, τὸν χαρακτῆρα τῆς Κλασικότητος, καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἀντίληψιν ἀπὸ μακροτάτου μὲν χρόνου ἔτυχεν ἐν Εὐρώπῃ μεγάλης τιμῆς καὶ θεραπείας, ἐγκαίρως δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἔλαβεν (ἀνέκαθεν μάλιστα) ἐξαιρετὸν θέσιν ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν κατὰ τὴν δημοσίαν παιδείῃν πραγμάτων.

Δὲν διαλανθάνει ὡσαύτως τοὺς παρακολουθήσαντας τὴν πορείαν τῆς συγχρόνου ἡμῶν ἐθνικῆς παιδείας, ὅτι τοῦ ἀπὸ τίνος χρόνου ἀναφανέντος ἐν Εὐρώπῃ πνεύματος τῆς ἀντιδράσεως καὶ καταφορᾶς κατὰ τῆς Κλασικῆς παιδείας ἢ πνοῆ ἐπέχεε δισταγμὸν τινα περὶ τῆς ὠφελιμότητος αὐτῆς καὶ εἰς τινὰς ἐκ τῶν ἡμετέρων—καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ραδίως μὲν καὶ ἀταλαιπώρως παρασύρονται εἰς τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας κρίσεις καὶ γνώμας ὑπὸ τοῦ ὑπερμέτρου πρὸς τὰ ἀλλαγῶν γιγνόμενα ζήλου καὶ θαυμασμοῦ, ἄγαν δὲ καταπλήττονται πρὸς τῆς ἀναποδράστου μετατροπῆς ἐκάστοτε τῶν ὄρων τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἄλλ' ἢ ὑγιεστέρα μερὶς τοῦ ἔθνους, ἢ ὀρθοτέραν μὲν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων ἔχουσα, ἐν δὲ τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ζητήμασι μέτρον κρίσεως λαμβάνουσα οὐ μόνον τὴν πλήρωσιν πρακτικωτέρων καὶ ὑψικωτέρων ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανοποίησιν πνευματικωτέρων καὶ ὑψηλοτέρων ἀπαιτήσεων τοῦ ὄρθως ἐννοουμένου ἀνθρωπίνου βίου, ἀδιάσειστον ἐτήρησε τὴν περὶ τῆς βαρυσημάντου ἀξίας τῶν Κλασικῶν σπουδῶν πεποίθησιν. Σπουδαιότατα λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ἢ μερὶς αὕτη τοῦ ἔθνους τὸ πελώριον μέγεθος τῆς διαφθορᾶς, ἣτις χάλει μετὰ τῶν βιωτικῶν ὄρων καὶ τῶν ἄλλων βλέψεων τῶν ἐν Εὐρώπῃ λαθῶν καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἰδιαζουσῶν συνθηκῶν καὶ ὑποκαρδίων ἐθνικῶν πόνων καὶ βλέψεων. Δι' ἐκείνου, ἱκανῶς ἤδη προκεχωρηκότας ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἡμερώσεως καὶ θαφιλῶν εὐπορούντας μέσων πρὸς εὐρυτάτην διάδοσιν παρ' αὐτοῖς πάσης οἰασθήποτε μαθήσεως, δὲν εἶναι πάντῃ ἀπᾶδον πρὸς τὴν κοινὴν Λογικότητα νὰ ἐκληφθῇ οὐ πᾶν ἐπιζήμιος ἢ κατάργησις αὐτῆς, θεωρουμένης τυχὸν ὡς εἶδος παιδευτικῆς πολυτελείας. Δι' ἡμᾶς ὁμῶς τὸ πρᾶγμα ἔχει ἕλως διάφορον σημάσιον. Ἐφ' ὅσον—καθ' ὃν τρέ-

πον πᾶσα στιγμή τοῦ ἰδιωτικοῦ ψυχολογικοῦ βίου εἶναι σύνδεσμος, ἀκαραίως ἅμα καὶ συνεχῆς, τοῦ παρελθόντος μετὰ τοῦ μέλλοντος—οὕτω καὶ πᾶσα περίοδος τοῦ ἐθνικοῦ βίου εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρόδηλος ἢ λανθάνουσα συνάφεια τοῦ παρῳχημένου μετὰ τοῦ προσδοκωμένου καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων μετὰ τῶν μελλοντικῶν βλέψεων, ἢ Κλασικῆ παιδείας ἀποβλέπουσα, κατὰ πρότιστον καὶ οὐσιωδέστατον ἢ λόγον, εἰς τὴν Ἑλληνοπρεπῆ τῆς ἐλληνίδος νεολαίας μόρφωσιν, τὸ μὲν θὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, ὁ τρέφων, συντηρῶν καὶ προάγων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπαρξιν, θὰ ἀποτελῇ δ' ἔσσει τὴν ἀρραγῆ καὶ ἀδαμαντίνην κρηπίδα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν διαπαιδαγωγήσεως καὶ διαμορφώσεως. Τῆς δ' ἐθνωφελούς, ἢ μᾶλλον ἐθνοσωτηρίου ἐπιδράσεως τῶν Κλασικῶν σπουδῶν—κατὰ τὸ βαρυσύμφορον παρελθὸν μάλιστα—τοσοῦτῃ μᾶλλον ἰσχυρὰ καὶ προφανῆ παρίστανται τὰ μαρτύρια, ὅση συχνότερον καὶ περιπαθέστερον ἀνακαλοῦνται εἰς τὴν μνήμην οἱ δυστυχεῖς ἐκείνοι χρόνοι ἰδίως, ἐν οἷς καὶ ἐθεωρεῖτο καὶ ἔργῳ ὑπῆρχεν αὕτη ὁ κράτιτος τῶν ἠθικῶν δεσμῶν, οἵτινες τὴν ὑπὸ δεινοῦ κλύδωνος τότε χειμαζομένην ἐθνότητα ἡμῶν διέσωζον ἐκ πανωλεθρίας καὶ τὴν πολιτικῶς διεσπασμένην ἡμετέραν φυλὴν συνεκράτουν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς πανελληνίου ἰδέας. Δι' αὐτῆς περιφρουρεῖτο καὶ συνεκρατεῖτο ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα. Δι' αὐτῆς ἐσφυρηλατοῦντο οἱ ἀδαμάντινοι ἐκείνοι παράγοντες καὶ ἐθνικοὶ ἔργαται, εἰς ὧν τὴν ἐνέργειαν ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ περισσῶς τιμαλφεστάτων πατρίων κειμηλίων, τὸν ἔσχατον κινδυνεύσαντων κίνδυνον.

Καὶ σήμερον δ' ἐτι—παρὰ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ χρόνου ἐπενεχθεῖσαν τροποποίησιν τῶν συνθηκῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς καθ' ἡμᾶς ἐθνότητος καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν δυσαγωνίστον ἀντίνοιαν τοῦ σφοδροῦ ρεύματος τῶν νεωτεριστικωτέρων ἰδεῶν—δὲν ἠλαττώθη τὸ βάρος τῆς ἀξίας καὶ τιμότητος τῶν κλασικῶν σπουδῶν, οὐδ' ὁ βαθμὸς τῆς ἐθνωφελούς αὐτῶν ἐπιδράσεως—δι' ἡμᾶς ἰδίως τοὺς ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις βιοῦντας, ὀφείλοντας νὰ ἔχωμεν ἀδιαλείπτως πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι, μήπω συγτελεσθείσης τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ἀνάγκη νὰ διατηρηθῇ στερρὰ καὶ ἀκλόνητος ἢ μετὰ τῶν διαφόρων ἐθνικῶν σχέσεων καὶ βλέψεων ἁρμονία.

Ἄλλὰ, πλὴν τούτων, ἢ κλασικῆ παιδείας, καὶ ἐὰν ἐκ μόνης τῆς ἀκράτως πρακτικῆς ἀπόψεως κριθῇ—κατὰ προσωρινὴν ὑποχώρησιν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν μόνον ἐξ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως συνήθως κρινόντων αὐτῶν ἄγαν ζηλωτῶν τῆς πραγματολογικῆς (ρεαλιστικῆς) παιδείας—τὴν ἄγαν ζηλωτῶν τῆς πραγματολογικῆς (ρεαλιστικῆς) παιδείας—καταδείκνυται ἀνωτέρα τῶν ἐπιρριπτομένων αὐτῇ μομφῶν, συγκεντρομένων ἐν τῇ γενικωτέρᾳ ταύτῃ αἰτιάσει, ὅτι ἀρχαία καὶ ἰδεώδη ἀντικείμενα, τὰ νεανικὰ πνεύματα εἰς σπουδῆν περὶ ἀρχαία καὶ ἰδεώδη ἀντικείμενα, μεταρσιοὶ καὶ εἰς πνευματικὴν πολυπλαγιοσύνην περιπλανᾷ αὐτὰ, καὶ τοὺς οὕτω παιδευομένους νεανίας διαπλάττει ὑπερνεφέλους ἰδεολόγους, τοὺς οὕτω κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἀπαιτήσεων, ἀπείρους δὲ ἀμυήτους μὲν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἀπαιτήσεων, ἀπείρους δὲ τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου σπουδασμάτων, ἐνῷ ἢ ἀντί-

Ὡστε αἱ παρατηρούμεναι τοιαῦται ἢ τοιαῦται πλημμυεῖσαι τῆς παρ' ἡμῖν δημοσίας παιδείσεως—τῆς τε ἄλλης καὶ τῆς μέσης—εἶνε φυσικὸν ἐπακολούθημα ἔνθεν μὲν αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἐτέρωθεν δὲ τῆς σχετικότητος τῶν διαφόρων ἔθνικων συνθηκῶν, μεθ' ὧν κατ' ἀνάγκην συνδέεται ἡ παρ' ἡμῖν παιδευτικὴ κίνησις. Ζωηρὰ ἄρα καὶ ἀπαιτητικὴ παρίσταται ἡ ἀναγκαιότης τῶν δυνατῶν τροποποιήσεων, τῶν ἐνδεικνυομένων ὑπὸ σχετικῆς σκέψεως μετὰ παρατήρησιν σχετικῶν ἐλλείψεων. Ῥυθμίζει δὲ ὁμολογουμένως καὶ διαφωτίζει τὴν σχετικὴν πρὸς τὰς τυχόν πλημμυεῖσας σκέψιν εὐσύνοπτος ἀναγραφὴ αὐτῶν, ὑποδοθηομένη μάλιστα ὑπὸ προηγηθείσης ἀντιπαροδοῦσός τοῦ νῦν ὑφ' ἑστέωτος διδακτικοῦ τρόπου πρὸς τὸν ἄλλοτε ἐπικρατοῦντα (ιδίως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ μαθήματος).

Ὡς εἶναι γνωστότατον εἰς τοὺς ἀσχοληθέντας περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μέσης παιδείσεως—ιδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν ἡμερῶν μας—δύο κυριωτέρας μορφὰς παρέστησεν ἡ παρ' ἡμῖν παιδείσις—τὴν πρὸ τοῦ Κοραῆ καὶ τὴν μετ' ἐκείνου.—Τὴν εἰκόνα τοῦ προτέρου ἐκείνου διδακτικοῦ τρόπου διὰ βαθέων καὶ ἀνεξιτήλων χρωμάτων διεξωγράφησεν ὁ αἰδιμὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐν τοῖς θαυμαστοῖς Προλεγομένοις αὐτοῦ—εἰκόνα, φέρουσαν γνωρίσματα, τὴν ἐν γένει ἀμειβοδίαν καὶ τὴν σχολαστικότητά, —σπεύσας νὰ συνάψῃ μετ' αὐτῆς καὶ ἐνθέρμου πρὸς τὸ ἔθνος συστάσεις περὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἄλλου—μεθοδικωτέρου καὶ ἀποτελεσματικωτέρου τρόπου—οὗτινος παρ' Εὐρωπαϊοῖς λυσιτελεῖ καὶ καρποφόρος ἐγένετο χρῆσις. Τὰς συστάσεις τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς ἀπεδέχθη εὐμενῶς ἡ πλειονότης τῆς ἐν τοῖς γράμμασιν ἡγήτιδος μερίδος τοῦ ἔθνους. Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος τὰ τότε πρῶτον ἀναφανέντα συστηματικώτερα Παιδευτήρια—Γυμνάσια ἢ Φροντιστήρια—προθύμως ἐτρέψθησαν—ἐν συμμορφώσει πρὸς τὰς ὑποθήκας ἐκείνου—εἰς ποῖαν μεταρρυθμίσιν τοῦ τέως ἰσχύοντος διδακτικοῦ τρόπου. Ἄλλ' ἐπειδὴ, καὶ βραδύτερον ἔτι, διασφίζοντο ἐστ' ὅπου ἀνταύγειαι τοῦ πρῆγν συστήματος, ἢ συντέλεις τῆς διδακτικῆς ἀναμορφώσεως καὶ ἡ πλήρης ἐπικράτησις τοῦ νεωτέρου περὶ τὴν παιδείσιν τρόπου συμπύπτει μὲ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπισημως πλέον υἱοθετήθη καὶ ἐγκαθιδρύθη ἡ λειτουργία τοῦ Γερμανικοῦ (ἢ μᾶλλον Βαυαρικοῦ) παιδευτικοῦ συστήματος, (ὅπερ καὶ νῦν ἔτι, μετὰ τινων τροποποιήσεων, ἰθύνει κατ' οὐσίαν τὴν παρ' ἡμῖν μέσῃν παιδείσιν).

Δὲν ὑπάρχει, νομίζω, ὁ διαμφισθητήσας ἢ διαμφισθητῶν τὴν κοινῶς ἀνωμολογημένην ὑπεροχὴν τοῦ νεωτέρου τούτου συστήματος: Α') ἐξ ἀπόψεως διοργανωτικῆς. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ὑπομνήσῃ τις τὸν τυχὸν ἐνδοιάζοντα περὶ τούτου, ὅτι σημεῖα τινὰ τῆς σχολικῆς διοργανώσεως, στοιχειώδη καὶ ἀπαραίτητα θεωρούμενα σήμερον, ὄλως ἀγνωστα ἦσαν κατὰ τοὺς πρῆγν χρόνους. Β') ἐξ ἀπόψεως διδακτικῆς. Ἴνα περιορισθῶμεν ἐν τινι μόνον σημεῖοις, α') τὰ διδακτικὰ ἐγχειρίδια—τὰ ἀναφερόμενα ἰδίως εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ἐρμηνευτικὴν διδασκαλίαν—συντάσσονται μετὰ μείζονος ἢ πρότερον ἀκριβείας: β') ἡ γραμματικὴ διδασκαλία ἀπεκαθάρθη ἐκ πολλῶν ἀδοκίμων τύπων καὶ πολλῶν ἡμαρτη-

μένων θεωριῶν: γ') ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀνάπτυξις τῶν παλαιῶν κειμένων διεξάγεται ἀσυγκρίτως ὀρθότερον καὶ ἀκριβέστερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὰς νεωτάτας ἐνδείξεις τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης.

Καὶ ὅμως—παρὰ πᾶσαν τὴν κοινὴν ἀνωμολογημένην ὑπεροχὴν τοῦ νεωτέρου τούτου καὶ ἐν τοῖς ἀπανταχοῦ Ἑλληνικοῖς σχολείοις τε καὶ Γυμνασίοις ἰσχύοντος, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, παιδευτικοῦ συστήματος—ἀπὸ τινος χρόνου ἤρξαντο ἀκούμεναι—ὑποκῶφως μὲν κατ' ἀρχάς, φανερώτερον δὲ καὶ ἀνεπιφυλακτότερον κατόπιν—μορφὰ κατὰ τοῦ ποιοῦ τῶν καρπῶν τῆς κλασικῆς παιδείσεως, συνημμένοι μετ' ἐνδοιασμοῦ περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τοῦ ἰθύνοντος αὐτὴν παιδευτικοῦ τρόπου. Τῶν αἰτιάσεων τούτων κεφαλαιωδέστερα εἰσιν αἱ ἐξῆς: Α') Ὀλίγιστοι τῶν τροφίμων τῶν κλασικῶν Γυμνασίων διατηροῦσι—μετὰ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀποφοίτησιν των—ἀσβεστον τὸν πρὸς τὰ γράμματα ζῆλον καὶ τὴν πρὸς μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων διάθεσιν. Οἱ πλείστοι αὐτῶν—ἀπ' ἐναντίας—χαριστήρια τοῖς θεοῖς θύουσιν ἐπὶ τῇ πολυποθήτῳ ἀπαλλαγῇ των ἐκ τῆς ὀχληρᾶς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ κρατῶσι τὴν κεφαλὴν των κεκυφίαν ἐπὶ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων κειμένων, πάνυ δὲ ἡδέως μὲ ἐπτὰ σφραγίδας σφραγίζουσι τὰ κινώτια, ἐν οἷς, ὡς ἰσοβίως καταδεδικασμένους δεσμώτας, ἐγκαθειργνύουσι τὰ ἐκ μακρᾶς σχολικῆς χρήσεως πολύτριπτα βιβλία (ὅσα τυχὸν προέλαβον νὰ διασώσῃσι τὴν ὑπαρξίν των ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς ἐπικλήσεως τῆς συνδρομῆς τοῦ Ἥφαιστου). Β') Εἰς ὀλίγων ἀποφοίτων τὰς καρδίας—μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των—διασφίζεται ἀσβεστον τὸ ἔναυσμα τῆς πρὸς τὴν ἔθνικὴν ἰδέαν λατρείας, ὅπερ κατὰ τὸν πολυετῆ σχολικὸν τῶν βίον ἡδυνήθη νὰ ἐμφυσῆσθαι καὶ ὑποθρέψῃ τῆς συνεχῆς ἐρμηνείας καὶ μελέτης τῶν ἀθανάτων λογοτεχνικῶν μνημείων τῆς ἀρχαϊότητος. Πολλοὶ αὐτῶν ἀποφοιτῶσι, μετακομιζόμενοι εἰς τὸν βίον τὸ συνηθισμένον τοῦτο ἀδαθές, εὐεξίτηλον καὶ ὑπὸ τῆς ἐλαχίστης ἐναντίας πνοῆς εὐρίπιστον. Γ') Ὀλίγοι τῶν ἀποφοίτων διατηροῦσι θαλερὸν καὶ ἀμάραντον τὸ συναίσθημα τῆς ἔθνικῆς φιλοτιμίας ἐν βαθμῇ προσήκοντι εἰς Ἑλληνας σπουδαστὰς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπὸ Ἑλλητικῶν διδασκάλων χειραγωγηθέντας.—Πολλοὶ αὐτῶν παρετηρήθησαν προτιμῶντες νὰ ἐπιδεικνύωσι μᾶλλον τὴν πρὸς τὴν ξενομάθειαν δεινότητά των, ἢ τὴν γνώσιν τῶν οἰκείων καὶ ἔθνικων πραγμάτων καὶ ἀδιὰ φοροῦντες ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ μὴ ἐπαρκοῦς ἔθνικῆς διαμορφώσεως των. Δ') Ὀλίγιστοι τῶν ἀποφοίτων πορίζονται ἐκ τοῦ σχολείου τὴν ἐξίτην ἐν προσήκοντι μέτρῳ δεξιὰς χειρίσεως τοῦ καλᾶμου καὶ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τοῦ γραπτοῦ λόγου ἡμῶν. Ἴκανοὶ τὸν ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν μὴ δύνασθαι νὰ ἐκθέσωσι τὰς σκέψεις των ἐν λογικῇ συνειρμῇ τῶν ἐννοιῶν καὶ ἐν ὑφῇ λόγου εὐλήπτῳ, σαφεῖ καὶ πῶς γλαφυρᾷ, προφανῇ μὲν τὴν ἐλαττωματικότητά αὐτῶν περὶ τὴν ἐλληνοπρεπεῖ γλωσσικὴν μόρφωσιν προβάλλουσιν, εὐκαίρον δ' ἀφορμὴν καὶ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα χορηγοῦσιν εἰς τοὺς ἄγαν ζηλωτὰς τοῦ βεαλισμοῦ, τοὺς προδιακαθεμιένους νὰ χαρακτηρίζωσι τὴν Κλασικὴν παιδείσιν ὡς ἀκράτως θεωρητικὴν καὶ πρακτικῶς ἄγονον καὶ ἄσκοπον.

Αἱ κατὰ τοῦ προϊόντος τῆς κλασικῆς παιδείσεως αἰτιάσεις—αἱ ἐν ταῦθα κεφαλαιωδέστερον παρατεθεῖσαι καὶ εἰ τινες ἄλλαι—δὲν εἶναι ἀπεικὸς νὰ ἀποδοθῶσιν—ἐκ πρώτης ὄψεως—εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς γνωστῆς ἐκείνης ψυχολογικῆς προδιαθέσεως, καθ' ἣν τὸ μὲν αἰεὶ παρὸν ὀλιγώτερον εὐαρεστεῖ καὶ δυσκόλως ἀπολαύει τῆς προσήκουσας ἐκτιμήσεως, τὸ δὲ παρελθόν, ὡς καθαρῶς ἐπιβεβαιῶν τρόπον τινὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ ὡς μὴ ἐμποδῶν, ἀνεπιφθόνως τιμᾶται καὶ ποθεῖται. Ἄλλα δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν αἱ αἰτιάσεις ἀνταποκρίνονται εἰς θετικὰς καὶ ἐνυποστάτους πλημμελείας, ἐνδειχθείσας ὑπὸ παρατηρήσεων ἀπλανήτων καὶ ἀσφαλῶν. Διότι, ἀληθείας δικαζούσης καὶ τοῦ δικαίου ἀκριβῶς ἀπονεμομένου, ἐνθα προσήκει, δυσκόλως ἀποφεύγεται ἡ ἀνάγκη τῆς ὁμολογίας, ὅτι τὸ ἐνεστώδες δὲν ἀντέχει εἰς αὐστηρὰν σύγκρισιν πρὸς τὸ παρελθόν: α') λόγῳ ἐθνουσιασμοῦ καὶ εὐσεβείας πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν· β') λόγῳ ἀδράς καὶ ποικιλοειδοῦς γνώσεως τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ δι' αὐτὴν καὶ χρήσεως αὐτοῦ ὅσθ' ὅτε. Ὅστε—παρὰ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἐλάττωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ νῦν παιδευτικὸν σύστημα—εὐδικαιολόγητος μένει ἡ κατὰ καιροῦς ἐκδηλουμένη ψυχολογικὴ νοσταλγία πρὸς ἐκεῖνο. Ἡ δὲ παραδοχὴ τῆς πραγματικότητος τῶν παρατηρουμένων πλημμελειῶν εἰκότως ἀγεί εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐξευρέσεως τῶν προκαλούντων αὐτὰς αἰτίων.

2 Αἴτια τῶν πλημμελειῶν

Ἐν τῇ σειρά τῶν περὶ ὧν πρόκειται αἰτίων τὴν πρώτην θέσιν θὰ ἐδικαιούτο νὰ καταλάβῃ ἡ πολυῦμνητος δυσχέρεια, μεθ' ἧς συνδέεται ἡ ἐκμάθησις τοῦ ἀρχαίου λόγου, ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπορρέουσα. Ἀπαμβλύνει ὁμοίως τοῦ αἰτίου τούτου τὴν ἰσχυρὴν ἢ παρτήρησις ἐπὶ αὐτῇ δυσχέρεια ἐδέσποξε καὶ ἄλλοτε—ἐν μείζονι μάλιστα μέτρῳ διὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν ἀμεθοδίαν.—Κατὰ χώραν λοιπὸν τιθεμένου τούτου, ἐμφανίζονται ἄλλα αἴτια, ὧν τὰ μὲν μᾶλλον ἐξωτερικά, τὰ δὲ μᾶλλον ἐσωτερικά δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν. Εἰς τὸ πρῶτον εἶδος ἀνήκει ἡ διαφορά τῶν νῦν βιοτικῶν ὄρων καὶ ἡ μετατροπὴ τῶν συγχρόνων ἰδεῶν. Ὅς δὲ τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὁ περὶ τὸν βίον ἀγῶν, ὁ ἄλλοτε ἦτον χαλεπὸς καὶ ὀλιγώτερον ἀπαιτητικὸς, κατὰ τοὺς νῦν χρόνους διεμορφώθη σφοδρῶν ἀνάπλευς φροντίδων καὶ ἐπομένως ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἐπὶ ἡλικίας ἐμπνέει εἰς τοὺς ἄρτι καθισταμένους τὸν βίον ἐφ' ἧθους βαθείας καὶ πολυμερίμους περὶ τῶν ἀπέναντι αὐτοῦ μέσων σκέψεις καὶ φροντίδας, καθελκυούσας εἰς χθαμαλὰ καὶ πρόσγεια ἐδάφη τὸ εἰς αἰθέρια ὕψη ποθεῖν νὰ ἀναπτῇ πνεῦμα, ὅπως τὸν ὑψιπέτην ἀετὸν εἰς ταπεινὰς κατάγει χώρας ἢ ἀνάγκη εὐρέσεως τροφῆς—φροντίδας οὐχὶ πολὺ εὐνοϊκὰς εἰς τὰς ἀπαραιτήτους πνευματικὰς προσπάθειας, δι' ὧν διανοίγεται ἡ ὁδὸς, ἡ ἄγουσα εἰς τὸ ἐπιζητούμενον τέρμα, ἥτοι εἰς τὴν κατάκτησιν ἐπαρκῶς καὶ ἱκανοποιητικῆς ἐλληνομαθείας.—Ἐπειτα δὲ καὶ αἱ τὰς συγχρόνους κοινωνίας διαπνέουσαι ἰδέαι—κοσμοπολιτικώτερον καὶ ὀλοφρονέστερον χαρακτηρὰ ἔχουσαι—ἀλλοτριῶς, φυσικῶ τῷ λόγῳ, διακείνται πρὸς τὰς θε-

ωρητικώτερας καὶ ἰδανικώτερας βλέψεις, αἵτινες μόναι δύνανται καὶ τῶν παιδευτικῶν μόχθων τὸ βάρος ἐπαισθητῶς νὰ ἀνακουφίσωσι καὶ τῆς φιλογραμμάτου σπουδῆς τὸ ἄχθος νὰ μετριάσωσιν. Εἰς τὸ δεύτερον εἶδος τῶν αἰτίων—τῶν ἐσωτερικῶν, ἢ μᾶλλον σχολικῶν καὶ διδακτικῶν—κατὰ τὰς πρώτων λόγον, εἶναι ἡ ἑλλειψὶς ἐπαρκῶς καὶ εὐστόχου σκοπιμότητος περὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ μαθήματος, ἐφ' ὅσον δηλ. ἡ διδασκαλία αὕτη ὀφείλει νὰ συσχετίζηται μὲ τὰς ἐκ πρακτικώτερας ἀπόψεως παιδευτικὰς καὶ γλωσσικὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους ἐν τοῖς νῦν χρόνοις. Εὐχερέστερον καταληπτὴν τὴν ἐννοίαν τῆς σκοπίμου διδασκαλίας ἢ, ὅπερ ταῦτόν, τῆς διδακτικῆς σκοπιμότητος καθιστᾷ ἡ παρατήρησις ὅτι συμβαίνει ἐνίοτε, ὥστε τὸ ἐκ μιᾶς ἀπόψεως πλεονέκτημα νὰ εἶναι ἐξ ἐτέρας μειονέκτημα. Πλεονέκτημα βεβαίως τῆς διδακτικῆς ἐργασίας εἶναι ἡ ἐπίμοχθος ἀναζητήσις τῶν γνησίων καὶ μὴ παρακεκομμένων γραμματικῶν τύπων καὶ ἡ ἐπίμονος ἀναδίφησις τοῦ ὄρθου, ἀπαραποιήτου καὶ ἀκριβοῦς νοήματος τῶν ἐκασταχοῦ χωρίων τῶν ἐρμηνευομένων ἀρχαίων κειμένων. Ἄλλα τὸ πλεονέκτημα τοῦτο—ἐκ ἐρμηνευομένων ἀρχαίων κειμένων. Ἄλλα τὸ πλεονέκτημα τοῦτο—ἐκ προσώπων ἄλλως εὐσυνειδητῶν ἐπιστημονικῶν ἀσχολίαν—προσῆκει μᾶλλον εἰς τὴν κλασικὴν παιδείαν—νεολαίας, ἥτις προηγουμένως ἐν τῇ ὀλλανδικῇ καὶ εἰ τινος ἄλλης—νεολαίας, ἥτις προηγουμένως ἐν τῇ ἐθνικῇ γλώσσῃ αὐτῆς ἔλαβε τὴν προσήκουσαν παρασκευὴν καὶ προπαί- δευσιν—τὴν τε γλωσσικὴν καὶ τὴν ἄλλην—διὰ τῆς περὶ τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν τῆς σπουδῆς. Εἰς τὴν ἡμετέραν ὁμοίως νεολαίαν, ἐστερημέ- νην ἀναπτύξεως—γλωσσικῆς τε καὶ ἄλλης—προηγουμένης, καὶ ἡναγ- κασμένην ἐπομένως νὰ ἀρῶνται τὰ γλωσσικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ διδάγ- ματα μόνον ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἢ λεπτεπίλεπτος καὶ ἐπὶ τὸ ἐπι- στημονικώτερον ἀπηκριβωμένη διδασκαλία ἀποβαίνει δύσπεπτος πνευ- ματικῆ τροφῆς. Καὶ πράγματι, ἀντὶ ὑγροῦ καὶ ἐπέπτου γάλακτος—προσ- δεικνυμένου ὑπὸ τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ νόμων τῆς διδακτικῆς—προσ- φέρεται εἰς αὐτὴν ἐνίοτε βαρύτερος θρεπτικὴ οὐσία. Οὕτω δὲ, τὸ μὲν, ὁ πνευματικὸς στόμαχος τῆς καθ' ἡμᾶς νεολαίας, προῶρως καὶ οὐχὶ πάνυ καλῶς ἐπιβαρύνεται, τὸ δὲ, πολὺτιμος χρόνος περὶ τὴν προσπευ- σμένην ταύτην ἀσχολίαν καταναλίσκεται, ὅστις καὶ λυσιτελέστερον καὶ ψυχολογικώτερον θὰ διετίθετο πρὸς πρακτικὰς περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσκή- σεως. Ἐντεῦθεν ἐκπηγάζει καὶ ἡ σύγχυσις τῶν ὄρων, τῶν διαχωρίζον- των τὴν μέσῃν παιδείαν ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης (τῆς πανεπιστημιακῆς) καὶ ἀπὸ τῆς κατωτάτης (τῆς στοιχειώδους ἢ δημοτικῆς). Ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης σύγχυσεως τῶν ὄρων συμβαίνει, ὥστε νὰ μεταφέρηται ἐνίοτε ἐν τισὶ σημείοις τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ὁ πανεπιστημιακὸς τρόπος εἰς τὸ Γυμνάσιον, καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις σημείοις νὰ μεταδιβάζηται ὁ γυ- μνασιακὸς τρόπος εἰς τὴν δημοτικὴν παιδείαν. Περιττὸν δὲ νὰ ρηθῇ ὅτι τοιαύτη πρόωρος ἐπίσπευσις τῆς διδασκαλίας διαταράττει τὴν ἡρεμον καὶ φυσικὴν πορείαν τοῦ νεανικοῦ πνεύματος, (τὴν μόνον ὑπὸ τῶν διδα- κτικῶν νόμων κανονιστέαν καὶ προδιαγραπτέαν)—οὐχὶ βεβαίως ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀντὶ τοσούτων μόχθων καὶ θυσιῶν ἐπιζητουμένης ἐλληνομα- θείας τῶν νέων μας, τῆς ἀποτελοῦσης τὸν ἐσώτατον πυρῆνα τῆς γυμνα-

σιακῆς παιδείσεως. Δὲν ἀποβαίνει ἄρα ἄσκοπος ἡ σκέψις περὶ τοῦ ζω-
τικῆς καὶ σφόδρα ἐνδιαφέροντος τούτου ζητήματος. Συναφῆς δὲ πρὸς
αὐτὴν ἔσται ὁ ἐφεξῆς λόγος.

3. Παιδαγωγικὴ καὶ ἰδίως διδακτικὴ μὲρφοσις τῶν διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν.

Πρὸ ὀλιγίστων δεκαετηρίδων ἐμφανῆς ἦτο μία ἔλλειψις, ἧς ἡ ὡς
ταχίστη πλήρωσις ἀπετέλει ἐνθερμον εὐχὴν τῶν μεριμνόντων περὶ τῆς
προαγωγῆς τῆς δημοσίας παιδείσεως. Ἐποθεῖτο δὴλον ὅτι ὁ θεσμὸς
τῆς σκοπίμου προπαρασκευῆς τῶν μελλόντων νὰ ἀποδυθῶσιν εἰς τὸ
κατὰ τὴν μέσσην παιδευσιν διδακτικὸν στάδιον νεαρῶν Διδακτῶν τῆς
Φιλολογίας διὰ καταλλήλου (παιδαγωγικῆς μὲν ἐν γένει διδακτικῆς δ'
ἰδίᾳ) ἐκ τῶν προτέρων μορφώσεως. Σήμερον ἡ τοιαύτη ἔλλειψις — ἐν
μέρῃ τοῦλάχιστον — ἐπληρώθη. Εὐτυχῶς, ἡδὴ ἀπὸ Πανεπιστημιακῆς
εἰδικῆς ἔδρας χρηρῆται συστηματικὴ παιδαγωγικὴ διδασκαλία εἰς
τοὺς νεαροὺς μύστας τοῦ Καθηγητικῆς ἐπαγγέλματος. Ἀπαραίτητος βε-
βαίως τῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας συνέκδημος ὑπὸ πάντων ἀναγνω-
ρίζεται τὸ Παιδαγωγικὸν Φροντιστήριον. Καὶ τοιοῦτον, ἂν δὲν ἀπατώ-
μαι, συνέστη, νομίζω, πρὸ τινῶν ἐτῶν. Πρὸς τούτοις καὶ σύγγραμμα,
εἰς τὴν Γυμνασιακὴν Παιδαγωγικὴν ἀναφερόμενον, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ
μακαρίτου Ι. Πανταζίδου. Ὡστε, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ προστεθῆ τι εἰς
ταῦτα, θὰ ἦτο ὁ καθορισμὸς ἐνὸς τῶν Γυμνασίων τῆς πρωτεύουσας
ὡς Προτύπου Γυμνασίου, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἡσκούντο πρακτικῶς καὶ δι'
ὑποδειγματικῆς διδασκαλίας οἱ μέλλοντες Καθηγηταί. — Τὸ Πρότυπον
Γυμνάσιον θὰ εἶχεν ἀναλογίαν πρὸς τὸ Ἴδρυμα τῆς Ἀστυκλινικῆς, τὸ
προσηρηθημενον, ὡς πασίγνωστον, εἰς τὴν Ἰατρικὴν Σχολὴν διὰ πρακτι-
κὴν προάσκησιν τῶν παρασκευαζομένων διὰ τὸ Ἰατρικὸν στάδιον δι-
δακτῶν. Ἡ Ἴδρυσις Προτύπου Γυμνασίου εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ τὰ
μάλιστα ἐπιείγουσα πρὸς ἐνίσχυσιν, ἐξασφάλισιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς
θεωρητικώτερης διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν οἱ φοιτηταὶ ἀπὸ τῆς Πανεπι-
στημιακῆς ἔδρας — παθητικῶς μόνον — ἀκροῶνται. Ἄλλως, ἄς ὁμολο-
γηθῆ ὅτι δεινὸν ἀδίκημα συμβαίνει εἰς τὴν νεαρὰν νεολαίαν, τὴν ἐν ταῖς
Ἑλληνικοῖς λεγομένοισι Σχολείοις παιδευομένην. Αὕτη μόνη κατεδικάσθη
νὰ ὑφίσταται τὸ βάρος τῆς διδακτικῆς πρωτοπειρίας καὶ πρώτης αὐτῆς
ἢ κεφαλῆ ὠρίσθη ὡς δοκιμαστήριον τῆς ὑπὸ ἀνασχῆτου χειρὸς κινου-
μένης διδασκαλικῆς ψαλίδος. Καὶ ἔμως τὸ ἔλως ἐναντίον ἔδει νὰ συμ-
βαίη. Ἀκριβῶς ἢ μικροτέρα καὶ ἀρχαίως ἡλικία χρῆζει ἐμπειροτέρας
χειραγωγίας. Δύσκολον δὲ νομίζω τὴν παραδοχὴν ὡς ἐπαρκούς καὶ ἱκα-
νοποιητικῆς τοῦ μέτρου ἐκείνου, καθ' ὃ οἱ Ἑλληνοδιδασκαλοὶ λεγόμενοι
ὑποχρεοῦνται — κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς — νὰ προσέρχωνται εἰς ἀπό-
ασιν ὑποδειγματικῆς διδασκαλίας — παθητικῆς τὸ πλεῖστον — ὑπὸ ἐμπει-
ροτέρων ἀνδρῶν διεξαγομένης. Τὴν ἀνάγκην ἰδρύσεως Προτύπου Γυ-
μνασίου ἐπαισθητὴν καθιστᾷ καὶ ὁ ἐξῆς συλλογισμὸς. Ποθητὴ μὲν,
ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ἐφικτὴ εἶναι ἡ εὐτυχῆς σύμπτωσις τῆς συνυπάρξεως

ἐπιστημονικῆς μορφώσεως μετὰ διδακτικῆς δεξιότητος. Ἐκ τῆς πείρας
τοῦλάχιστον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν τῷ ὁμίλῳ τῶν σπουδαστῶν τῆς Φι-
λολογίας ὑπάρχουσιν ἄλλοι μὲν εὖ πεφυκότες μᾶλλον πρὸς ἐπιστημονι-
κὴν συγκρότησιν, ἄλλοι δὲ εὖ πεφυκότες μᾶλλον πρὸς διδακτικὴν ἐπαγ-
γελίαν. Ἡ ἐπιστημονικὴ φιλολογικὴ μὲρφοσις δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφα-
λῆς ἐχέγγυον τῆς διδακτικῆς ἱκανότητος. Ἔτερον ἐκάτερον. Καὶ πράγ-
ματι ἄλλο εἶναι νὰ κατέχη τις μέγα ποσὸν γνώσεων μετ' ἀκριβείας ἐπιστη-
μονικῆς καὶ ἄλλο νὰ κρατῆ τὸ μυστήριον τῆς διδακτικῆς ἐκείνης δεξιότη-
τος, καθ' ἣν δξυνούστατα μὲν διαγιγνώσκεται καὶ διακρίνεται τὸ λεκτέον
ἀπὸ τοῦ παραλειπτέου στοιχείου τῆς διδαξίμου ὕλης, εὐστόχως δέ, μεθο-
δικῶς καὶ πρὸς τὸν ψυχολογικὸν βίον τοῦ παιδὸς συμφωνότατα μεταδίδε-
ται ἢ ἐγκρινομένη διδακτικὴ ὕλη. Ἀναντιρρήτως ὁ ἀμφοτέρων τῶν πλεο-
νεκτημάτων — ἐπιστημονικῆς μορφώσεως καὶ διδακτικῆς δεξιότητος —
ἐν ἰσομορφίᾳ κάτοχος χειραγωγὸς τῆς πρωτοπειροῦ νεολαίας εἶναι εὐτυ-
χῆς βροτός, παριστῶν τὴν εἰκόνα τελείου καὶ εἰς τὸ ἰδεῶδες κλίνοτος
διδασκάλου καὶ ἐν τῇ στενότητι τῆς δράσεως αὐτοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ
διδασκάλου καὶ ἐν τῇ σπανίᾳ τῆς ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ συν-
παράγοντος. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὸ σπάνιον τῆς ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ συν-
υπάρξεως τῶν δύο τούτων πλεονεκτημάτων — ἀπαραιτήτων διὰ τὴν δι-
δακτικὴν ἐργασίαν, μάλιστα τὴν προωρισμένην νὰ ὀδηγήσῃ τὴν μικρὰν
ἡλικίαν εἰς τὴν πολυέλκτον πορείαν τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα
σπουδῆς — ἐπιτακτικῶς ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος τὸ
μέτρον τῆς ὡς οἶόν τε σκοπίμου καὶ φερέλπιδος ἐνίσχυσεως τῶν πρὸς
παιδαγωγικὴν καὶ διδακτικὴν ἐκ τῶν προτέρων διαμὲρφοσιν τῶν ὑπο-
ψηφίων Καθηγητῶν συντελεστικῶν μέσων (διαμὲρφοσιν, ἀσυγκρίτως
ἀσφαλεστέραν τῆς ἀναμενομένης ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου μέτρου, καθ' ὃ
ἢ εἰς τὸ Καθηγητικὸν ἀξίωμα βαθμιαία προαγωγή τῶν Διδακτῶν ἔχει
ὀρμητήριον τὴν ἐπιβεβλημένην ἐν Ἑλληνικῷ Σχολείῳ πρωτόπειρον δι-
δασκαλίαν). Πρὸς τὸν διαμορφωτικὸν τῶν μελλόντων διδασκάλων σκο-
πὸν μέγα θὰ συνεβάλλετο καὶ τὸ ἀκόλουθον μέτρον, ἂν ἐτίθετο εἰς ἐνέρ-
γειαν. Ἀδιαμφισβητήτως δηλ. ὠφέλιμον θὰ ἦτο, ἂν οἱ διὰ τὸ Καθηγη-
τικὸν ἐπάγγελμα προορίσαντες ἑαυτοὺς Διδάκτορες τῆς Φιλολογίας
ὑποχρεοῦντο ἐπισήμως — μετὰ τὴν ἐν τῷ προτύπῳ Γυμνασίῳ προ-
σκησίν των καὶ ταυτοχρόνως μὲ τὰς πρακτικὰς καὶ κατ' ἐφαρμογὴν καὶ
διδασκτικὰς ἐξετάσεις — νὰ ὑποβάλωσιν — οἶονεῖ ἐναίσιμον διατριβὴν —
πραγματεῖαν τινὰ περὶ θέματος, ἀναφερομένου εἰς τὴν ἐν γένει Παιδα-
γωγικὴν (καὶ κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν Διδακτικὴν, τὴν τε γενικωτέραν
καὶ τὴν εἰδικωτέραν, ἧτοι τὴν Μεθοδολογίαν, καὶ ἂν μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν
τῆς τοιαύτης διατυπώσεως ἐλάβανον εἰδικὸν διδασκαλικὸν πτυχίον,
ἐν πληρεστάτῳ δικαίῳ διανοίγον αὐτοῖς τὴν ὁδόν, τὴν ἀγούσαν εἰς τὴν
βαθμιαίαν προαγωγήν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Ἄς προστεθῆ δ' εἰς αὐτὰ
ἢ ὑπόδειξις ἄλλης τινος — εἰδικωτέρας — προπαρασκευῆς τῶν ὑποψη-
φίων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχο-
λείοις καὶ Γυμνασίοις. Πρόκειται περὶ ἰδιαζούσης τινὸς γλωσσικῆς προ-
διαμρφώσεως αὐτῶν.

4. Εἰδικωτέρα γλωσσικὴ προπαρασκευὴ τῶν Καθηγητῶν (τοῦ Ἑλληνικοῦ μαθήματος).

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἡ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν σπουδὴ ταυτίζεται μετὰ τὴν ἀσχολίαν τὴν περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὅμως ὑπάρχει διαφορὰ τις. Ἡ μὲν πρώτη κυριώτερον ἀναστρέφεται περὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας μορφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου, ὅσα διατυπῶνται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰ δοκιμώτερα γραπτὰ μνημεῖα τὰ μέχρι τῆς παρακμῆς, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὰ ὀψιότερα γραπτὰ μνημεῖα, τὰ ἀπὸ τῆς παρακμῆς καὶ ἀκολούθως (ὅσα εἰσι τὰ εἰς τὴν Κοινὴν Διάλεκτον ἀναγόμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν, ὑπὸ τῶν Ἑκκλησιαστικῶν Συγγραφέων κ.τ.τ. γραφέντα). Ἡ δὲ δευτέρα μετὰ τῆς εἰρημένης μελέτης καὶ σπουδῆς συνδέει καὶ τὴν ἔρευναν καὶ γνῶσιν τῶν μεταγενεστέρων φάσεων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (τῆς Βυζαντινικῆς, τῆς Δημιώδους γλώσσης καὶ τοῦ νεωτέρου γραπτοῦ λόγου), ὁρμωμένη ἐκ τῆς θεμελιώδους ιδέας, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν συνόλῳ θεωρουμένη — παρὰ πάσας τὰς γενικωτέρας φάσεις, τὰς εἰδικωτέρας μορφὰς καὶ τὰς ποικίλας διαλεκτικὰς ἀποχρώσεις εἶναι μία καὶ ἐνιαία. Ἡ πρώτη ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκῆς διὰ τὸν ἰδίως φιλόλογον, τὸν ἀποκλειστικῶς καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος περὶ τὴν δόκιμον καὶ ἔγκριτον Φιλολογίαν ἀσχολούμενον. Δὲν εἶναι ὅμως ἐπαρκῆς καὶ διὰ τὸν Ἑλληνα λόγιον, τὸν ἐπαγγελλόμενον τὴν Ἑλληνομάθειαν. Δι' αὐτὸν εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ εἰδημοσύνη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν συνόλῳ θεωρουμένης. Ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ ἕν τι ὅλον, διὰ τὸν Ἑλληνα λόγιον ἀδικαιολόγητος εἶναι ἡ ἄγνοια παντὸς σχετιζομένου πρὸς τὴν πλήρη γνῶσιν αὐτῆς, εἴτε εἰς τὴν ἀρχαίαν φάσιν, εἴτε εἰς τὰς ἄλλας μορφὰς ἀναφέρεται. Ἐξαιρετικῶς δὲ ὑποχρεωτικὴ εἶναι ἡ ἐν συνόλῳ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης δι' ἐκείνους ἐκ τῶν Ἑλλήνων λογίων, ὅσοι κέκληνται νὰ εἰσαγάγωσιν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τοὺς πρωτοπείρους ἑλληνόπαιδας εἰς τὴν μύσιν τοῦ ποικιλομόρφου Ἑλληνικοῦ γραπτοῦ λόγου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀποστολὴν ταύτην πορίζονται ἐκ τῶν πανεπιστημιακῶν σπουδῶν κεφάλαια ἐπιστημονικὰ, ἐπαρκούντα εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ τῆς δημιώδους γλώσσης. Ἀλλὰ τὰ κεφάλαια ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ ἅμα καὶ εἰς τὴν πλήρη καὶ ἐπιστημονικωτέραν ἐπίγνωσιν τοῦ νῦν γραπτοῦ λόγου. Συνήθως νομίζεται ὅτι ἡ ἐπίγνωσις τοῦ νῦν γραπτοῦ λόγου εἶναι καρπὸς μόνης τῆς ἀρχαίας ἑλληνομαθείας. Καὶ ὅμως ὕφισταται πλάνη τις ἐνταῦθα. Ἐφ' ὅσον ὁ νῦν γραπτὸς λόγος εἶναι προῖδν τῆς ἀνακράσεως ἀρχαίοντος δημιώδους καὶ ξενίζοντος στοιχείου, ἡ πλήρης καὶ ὀλικὴ ἐπίγνωσις αὐτοῦ προαπαιτεῖ μετὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνομαθείας συνημμένην καὶ τὴν γνῶσιν τῆς δημιώδους γλώσσης (ἐκ πάσης ἀπόψεως), καθὼς καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ εἰσχωρήσαντος εἰς αὐτὴν ξενικοῦ στοιχείου (ἐκ φρασσεολογικῆς ἰδίως ἀπόψεως) καὶ δὴ καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ τρόπου τῆς συναφῆς τῶν συστατικῶν αὐτοῦ στοιχείων. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐπίγνωσις δὲν εἶναι δὴ καὶ τόσον εὐχερῆς, ὅσον συνήθως ὑποτίθεται. Ἑλληνες λόγοι, ἀριστεύ-

σαντες περὶ τὰς διδαστορικὰς ἐξετάσεις καὶ ἐπὶ σειρὰν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ διδάξαντες, εὐρέθησαν εἰς ἀμηχανίαν (ἠνωμένην μὲ δόσιν αἰδοῦς), ὅτε ἠρωτήθησαν ἂν ἡ δεῖνα ἢ δεῖνα φράσις, ἢ λιάν ἐν τῷ νῦν γραπτῷ λόγῳ εὐχρηστοῦσα ἀνήκει εἰς τὸ ἀρχαῖον, εἰς τὸ δημιώδες, ἢ εἰς τὸ ξενίζον στοιχεῖον. Ὁμολογουμένως δὲ δὲν εἶναι πολὺ ἔντιμον δι' Ἑλληνα λόγιον, τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐπαγγελλόμενον καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τοὺς ἑλληνοπαιδας διδάσκοντα, ἡ μὴ πλήρης καὶ ὀλικὴ ἐπίγνωσις τῆς γλωσσικῆς μορφῆς, δι' ἧς αὐτὸς τε μετ' ἑαυτοῦ διαλέγεται καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ ἑαυτοῦ διανοήματα ἐξαγγέλλει καὶ τὴν ἐπαγωγὴν γελματικὴν ἐρμηνείαν τῶν παλαιῶν κειμένων διεξάγει. Οἱ ἐγκύβαντες περὶ τὴν μελέτην τοῦ νεωτέρου γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἐπέισθησαν ὅτι οὗτος — παρὰ πάσαν τὴν ποικιλομορφίαν αὐτοῦ, δι' ἣν συνήθως βευστός καὶ ἀκανόνιστος χαρακτηρίζεται — περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ στοιχεῖον ὁμοειδές, πορίζον αὐτῷ γενικωτέραν ὁμοιομορφίαν, δι' ἧς κατορθοῦται ἀπόνως ἢ μετ' ἀλλήλων πνευματικὴ ἐπικοινωνία καὶ συνεννόησις τῶν ἐθνικῶν μονάδων οὐ μόνον τῆς λογιωτέρας, ἀλλὰ καὶ τῆς μέσης κοινωνικῆς τάξεως. Εὐχερῆς βεβαίως — ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο ὑπαινιγμὸς — δὲν εἶναι ἡ ὀλικὴ καὶ ἐπιστημονικωτέρα ἐπίγνωσις τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ἀπαιτεῖ μακρὰν καὶ ἐπίμοχθον ἔρευναν τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς συστάσεως αὐτοῦ καὶ τῆς σὺν τῷ χρόνῳ ἱστορικῆς ὑπὸ τὰς διαφορὰς μορφὰς αὐτοῦ ἐξελιξεως. Ἀπαιτεῖ πρὸς τούτῳ ἑσωτερικὴν καὶ συγκριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν ὑφ' ἃς ἐξεφάνη καὶ ἐκφαίνεται μορφῶν. Ἀπαιτεῖ ἐτι ἰδιάζουσιν διερεύνησιν τῶν ἰδίως λεγομένων φράσεων πρὸς ἀκριθεῖς διάγνωσιν τῆς προελεύσεως αὐτῶν. Βεβαίως τοιαύτη ἐργασία χρήζει μακροῦ χρόνου καὶ πολλῶν συνεργαζομένων χειρῶν. Καὶ ὅμως, οὔτε ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία, οὔτε αἱ ἐπείγουσαι ἀνάγκαι τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως ἐπιτρέπουσι τὴν ἀναβολὴν ἢ παραμέλησιν αὐτῆς. Ἐναρξίς αὐτῆς ὡς τάχιστα δεῖν νὰ ἐκτελεσθῇ. Ἐπίκειται ἡ ἀνάγκη ἰδρύσεως ἐδικῆς ἑδρας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἀποκλειστικὸν ἔργον ἐχούσης τὴν σπουδὴν καὶ ἐκ πάσης ἀπόψεως ἀνάλυσιν τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου. Θὰ προέκυπτεν ἐξ αὐτῆς διπλοῦν, θεωρητικὸν ἅμα καὶ πρακτικὸν κέρδος ἐν γένει μὲν διὰ πάντας τοὺς περὶ οἰανδήποτε ἐπιστήμην ἀσχολούμενους λόγιους ἀνδρας, ἰδίως δὲ καὶ κατ' ἐξαιρέσειν διὰ τοὺς προωρισμένους εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνικῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι πολὺ θὰ ὠφελοῦντο καὶ σκοπιμωτάτην ὁδηγίαν θὰ ἐκαρποῦντο, μέλλοντες νὰ ἐφαρμίσωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς διδασκτικῆς ἐπιστήμης, καθ' ἃς θὰ ἐχώρουν ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰς τὰ ἄγνωστα καὶ ἐκ τῶν εὐκολωτέρων εἰς τὰ δυσκολώτερα κ.τ.τ. Ὡς μικρὰ τις ὑπόνοιξις καὶ ἀσθενὴς ὑπόδειξις τοῦ διδασκτικοῦ τούτου τρόπου ἃς θεωρηθῶσι τὰ εὐθὺς περὶ κατατάξεως τῆς γλωσσικῆς ὕλης ρηθησόμενα.

5. Σκόπιμος κατάταξις τῆς γλωσσικῆς διδασκτικῆς ὕλης

Μέγα καὶ ζηλωτὸν κατόρθωμα τῆς διδασκτικῆς δράσεως θὰ ἦτο ἡ ἐκ τῶν προτέρων διάκρισις καὶ διάγνωσις τοῦ ἐκάστοτε λεκτέου καὶ τοῦ

ἐκάστοτε παραλείπεται καὶ ἡ τοιαύτη βαθμολογικὴ ἐκ τῶν προτέρων κατάταξις τῆς διδασκτέας ὕλης, ὥστε νὰ προηγηθῆται τὸ φύσει προακτέον καὶ νὰ ἐπηται τὸ φύσει ἐπιτακτέον. Ἐὰν τοῦτο εἶναι δυσχερὲς διὰ τὰ ἄλλα διδάγματα, διὰ τὸ γλωσσικὸν μάθημα εἶναι δυσχερέστατον ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης αὐτοῦ φύσεως, δι' ἣν καὶ ἐμπειρότατος περὶ τὴν διδασκαλίαν ἀνὴρ πλειστάκις συμβαίνει νὰ ἐνδοιάξῃ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, τί ἐκ τῶν διδασκτέων νὰ προτάξῃ καὶ τί νὰ ἀναβάλλῃ. Καὶ οὕτως ἔχοντας ὁμοίως τοῦ πράγματος συμφέροι πάντως νὰ ριφθῆ συγκριτικὸν βλέμμα ἐπὶ τὴν νῦν ἰσχύουσαν διδασκτικὴν πορείαν τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος. Κατὰ τὸ πρότερον σύστημα, ὡς γνωστὸν, οἱ Ἑλληνόπαιδες εἰσήγοντο, ἐν τοῖς τότε ἑλληνικοῖς σχολείοις, εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἀρχαίου λόγου ἀπ' εὐθείας καὶ ἀποτόμως, μηδεμίαν μὲν ἄλλην γραμματικὴν καὶ γλωσσικὴν μὲν μορφῶσιν καὶ προπαρασκευὴν φέροντες, μόνον δὲ ἐφόδιον ἔχοντες ξηρὰν καὶ ἄλλως μηχανικὴν ἔξιν τοῦ ἀναγινώσκειν—ἀνευ μηδεμιᾶς ἐπιγνώσεως,—τὰ οἰαδήποτε κείμενα. Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἐπόμενον ἦτο νὰ παρίσταται πρὸ τῆς ἀνασκήτου ἀντιλήψεως τῶν παιδῶν ὁ γραπτὸς ἀρχαῖος λόγος ὡς εἰκὼν γλώσσης ἐντελῶς ξένης καὶ ἀγνώστου. Ἐπόμενον ἦτο ὡσαύτως νὰ ὑποπίπτῃ εἰς τὴν ἀντίληψιν διδασκόντων τε καὶ διδασκομένων μέγιστον καὶ εὐρύτατον τὸ χάσμα, τὸ παρεμπύπτον μεταξὺ τῆς δημῶδους καὶ ζώσης φάσεως καὶ τῆς ἀρχαίας λογοτεχνικῆς μορφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου. Ἐπόμενον ἦτο ἐπίσης μακρὸς χρόνος νὰ καταναλωθῆ καὶ πολλοὶ μόχθοι ὑπ' ἀμφοτέρων—διδασκόντων καὶ διδασκομένων—νὰ καταβληθῶσι πρὸς ἀπόκτησιν τῆς πρώτης καὶ στοιχειώδους—ἀμυδρᾶς καὶ ἀσθενοῦς ταύτης—ἀντιλήψεως τῶν κυριωτέρων ἐννοιῶν, τῶν συνδεομένων μὲ τὴν εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα ἀνήκουσαν γλωσσικὴν μὲν μορφῶσιν. Ἠκιστα δὲ συνετέλουσαν καὶ τὰ διδασκτικὰ ἐγχειρίδια, συντασσόμενα εἰς ἀρχαίαν καὶ ἀκατάληπτον ὑπὸ τῶν μαθητῶν γλώσσαν, καταδεδικασμένων τὰ ἀγνωστα διὰ τῶν ἀγνώστων νὰ μανθάνωσιν. Σήμερον ὁμοίως ἡ κατὰ τὸ νεώτερον σύστημα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰσαχθεῖσα καὶ ἐν γένει ἐπικρατοῦσα διδασκτικὴ πορεία οὐσιώδη μεταβολὴν ἐπήνεγκεν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν δίδονται πλέον καὶ διδασκτικὰ ἐγχειρίδια καὶ ἀναγνωστικὰ κείμενα, γεγραμμένα εἰς γλώσσαν νεωτέραν καὶ ἐπομένως μᾶλλον γνωστὴν καὶ μᾶλλον προσιτὴν εἰς αὐτούς. Διὰ δὲ τῶν εἰς τὴν Δημοτικὴν παιδείαν εἰσαχθεῖσιν νεωτέρων διδασκτικῶν μεθόδων κατορθοῦται, τὸ μὲν, γραμματικὴν τὴν στοιχειώδη προτέλεισιν τὸ δὲ, γλωσσικὴν τὴν προδιαμόρφωσιν. Διὰ τοιαύτης προηγουμένης πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἐφωδιασμένοι οἱ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰσαγόμενοι μικροὶ μαθηταί, ὅταν πρώτην φοράν λάβωσιν ἀνὰ χεῖρας παλαιὸν κείμενον, δὲν ἀντιλαμβάνονται αὐτὸ ὡς παντελῶς ἀγνωστὸν καὶ ξένον, συναντῶντες ἐν αὐτῷ καὶ τύπους καὶ ἐκφράσεις, μεθ' ὧν ἔλαβον ἤδη οἰκειότητα καὶ γνωριμίαν. Ὡστε ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι τῶν πολλῶν διηκολύνθη ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας. Καὶ ὁμοίως δὲν λείπουν καὶ πάλιν παράπονα ἀπὸ μέρους τῶν ἐκ τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς παραλαμβάνοντων μαθητῶν καὶ πρὸς διδασκαλίαν τοῦ ἀρχαίου λόγου εἰς αὐτούς, διατεινομένων ὅτι μείζονα προπαρασκευὴν—γραμματικὴν καὶ γλωσσικὴν—ἀνέμενον. Δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀνυπό-

στατα καὶ ἄδικα τὰ τοιαῦτα παράπονα, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἦτο κατορθωτὴ ἡ ἀπαιτουμένη μείζον προπαρασκευὴ. Πράδιως πείθεται τις τοῦτο, ἀναλογιζόμενος τὸ μέγα τῆ ὄντι ποσὸν τοῦ γραμματικοῦ καὶ ἰδίως γλωσσικοῦ στοιχείου, ὅπερ ἡ δημῶδης γλώσσα ἔχει κοινὸν πρὸς τὸν γραπτὸν λόγον, καὶ πάλιν τοῦ γραμματικοῦ καὶ γλωσσικοῦ στοιχείου, ὅπερ ὁ γραπτὸς λόγος ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν. Τὸ κοινὸν τοῦτο στοιχεῖον ἀποτελεῖ γέφυραν, διαβιβάζουσαν τοὺς μικροὺς ἐξ τῆς δημῶδους εἰς τὴν γραφομένην καὶ ἐκ ταύτης πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν. Ὁ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην ἐκείνην διδασκτικὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἀγνωστον προόδου ἀδιστακτικῶς θὰ συνομολογήσῃ τὸ πλεονέκτημα τῆς πρακτικῆς διδασκτικῆς χρησιμοποίησεως τοῦ κοινοῦ τούτου στοιχείου, καὶ δὲν θὰ λείψῃ νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν, πῶς μέχρι τοῦδε δὲν ἐστράφη εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον ἡ δέουσα προσοχὴ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων. Ἴσως μὲν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι λόγοι ἀναφορικῶς πρὸς τοῦτο. Ἐγὼ δὲ τοῦλάχιστον κλίνω νὰ παραδεχθῶ ὡς αἴτιον τοῦτου τὴν ἀναβολὴν τῆς διερευνησεως τοῦ ἐδάφους τοῦ γραπτοῦ λόγου ἡμῶν. Θὰ προήρχετο πάντως ἐξ αὐτῆς ἀφ' ἐνὸς μὲν θεωρητικῆς ἐπίγνωσις τῆς συστάσεως αὐτοῦ καὶ δὲ καὶ τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἄλλης γλωσσικῆς αὐτοῦ σχέσεως πρὸς ἀμφοτέρα τὰ συγκροτοῦντα αὐτὸν γλωσσικὰ στοιχεῖα—τὸ δημῶδες καὶ τὸ ἀρχαῖον—καθὼς καὶ πρὸς τὰς γνωστοτέρας ξένας λογοτεχνίας, αἵτινες ἐπέδρασαν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐν αὐτῷ παρατηρουμένης οὐ πάνυ μικρᾶς ξενιζούσης φρασεολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπόνοις πρὸς πρακτικὴν διδασκτικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κοινοῦ γλωσσικοῦ στοιχείου κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἑλληνικοῦ μαθήματος τὸσον ἐν τῇ Δημοτικῇ Σχολῇ, ὅσον καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχολείοις καὶ Γυμνασίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα περὶ τῆς δευτέρας περιπτώσεως πρόκειται, ἄς ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, πόσον τῆ ὄντι διευκολυντικὴ θὰ ἦτο διὰ τοὺς μαθητὰς ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἐὰν ἡ διδασκτικὴ πορεία ἀπετέλει γλωσσικὴν τρόπον τινα κλίμακα, ἧς τὰς μὲν πρώτας βαθμίδας θὰ κατεῖχε τὸ κοινὸν (τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης) στοιχεῖον, τὰς δὲ διαδοχικῶς ἀνωτέρας τὸ διὰ τῆς βαθμιαίας προαγωγῆς εἰς τὴν μάθησιν προσαποκτώμενον ἐκάστοτε ποσόν. Εὐχερῶς, νομίζω, θὰ παραδεχθῶσιν τὴν ἀνυσιμότητα τοιαύτης γλωσσοδιδασκτικῆς πορείας οἱ ἐκ μακροχρονίου διδασκτικῆς πείρας ἀναγνωρίσαντες τοῦτο μὲν, τὴν μείζονα εὐχέρειαν, μεθ' ἧς τελεῖται ἡ διδασκαλία τῶν Λατινικῶν εἰς τοὺς ἤδη λαβόντας ποιὰν γλωσσικὴν μὲν μορφῶσιν ἐκ τῆς προηγηθείσης διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν μαθητῶν, τοῦτο δὲ, τὴν ἀναγκαιότητα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν ζῶντα καὶ σύγχρονον λόγον—ἄλλοτε μὲν τὸν δημῶδη, ἄλλοτε δὲ τὸν γραπτὸν ἦτοι καθαρεύοντα—ὁσάκις συναντᾶται ἡ γραμματικὴν τι φαινόμενον (καὶ μάλιστα συντακτικὸν) δυσαντίληπτον ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἢ ἀρχαία τις ἔστις δυσνόητος ὑπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ δὲν λείπει νὰ προσθέσω εἰς τὰ εἰρημένα τὴν ὁμολογίαν, ὅτι δὲν λησμονῶ οὔτε τὴν εὐχέρειαν, μεθ' ἧς συνήθως προτείνονται αἱ οἰαδήποτε περὶ οἰουδήποτε θέματος σκέψεις, ὅταν μάλιστα θεωρητικώτερον καὶ γενικαῖς γραμματικῆς ἐκφέρωνται, οὔτε τὴν δυσχέρειαν, τὴν φύσει ἀνα-

πόσπαστον ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ λεπτομεροῦς τῶν καθ' ἐκάστους ὄρων ἀναγραφῆς—ὄρων στενώτατα συνδεδεμένων μετὰ τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν τῇ προσήκοντι ἔργῳ. Ἐν τοσοῦτῃ ἢ ἰσχυρᾷ πεποιθήσει περὶ τῆς πρακτικῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ χρησιμότητος τῆς σκοπίμου κατατάξεως τῆς διδαξίμου ὕλης μ' ἐνθαρρύνει νὰ φρονῶ ἢ μᾶλλον νὰ πιστεύω ὅτι δὲν ἀμοιρεῖ τὸ ἡμέτερον ἔθνος—τὸ ἀείποτε διακριθὲν ἐπὶ φιλοτιμίᾳ καὶ στοργῇ πρὸς πᾶσαν πρόσοδον—ἀνδρῶν λογίων καὶ συνενούντων μεθ' ἑλληνοπρεποῦς προθυμίας ἰκανότητα ἐπαρκῆ πρὸς πραγμάτων τοῦ ταπεινῶς ὑποδεικνυμένου τρόπου. Ἄρκει μόνον νὰ ἀρθῆ, ἢ τοῦλάχιστον νὰ χαμηλωθῆ ὁ φραγμὸς τῆς προκαταλήψεως, ὅτι δῆθεν ὀφειλομένον νὰ ρυθμιζώμεν πᾶσαν σκέψιν καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν ἡμῶν πρὸς τὰ ξένα ὑποδείγματα. Εἶναι ἀληθέστατον καὶ ὑπὸ πάντων ἅμα ἀνωμολογημένον, ὅτι ἡ μίμησις τοῦ κρείττονος ἐπαγγέλλεται χρηστὸν ἀποτέλεσμα. Ἄλλὰ ἄς λάθωμεν ὑπ' ὅψιν συγχρόνως ὅτι τὰ εἰς μίμησιν προβαλλόμενα πρότυπα ἔχουσιν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, ἐφ' ὅσον ἐκτιμῶνται ἐν τῇ γενικότητι αὐτῶν: ἐν δὲ τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῶν ἐντός τοῦ ἡμετέρου ἐδάφους, ἐφ' ὅσον τὸ ἔδαφος τοῦτο εἶναι οἰκειότερον καὶ γνωστότερον ἡμῖν, οὔτε ὑποχρεωτικῆ, οὔτε ἐπαρκῶς ὠφέλιμος εἶναι ἡ παθητικὴ καὶ δουλικὴ ἀφομοίωσις τῆς ἡμετέρας δράσεως πρὸς τὴν ἀλλοτρίαν. Πλέον ἢ ἀλλαχοῦ ἐφαρμόζεται τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τοῦ ἐδάφους τῆς γλώσσης μας. Ἐν τῇ σημείῳ τούτῳ, ἔνθα πρέπει νὰ ἀκούηται καὶ ἡ φωνὴ τοῦ ἐμφύτου γλωσσικοῦ συναίσθηματος, μᾶλλον πρωτοτυπίαν ἢ μίμησιν νὰ ἐπιδεικνύωμεν ὑποχρεούμεθα ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας, πρὸς ἣν—εὐτυχῶς—δὲν διακείμεθα παντάπασιν ἀναισθητῶς. Ἐν τέλει δὲ ἄς μὴ παρασιωπηθῆ ἔνταῦθα καὶ τὸ ἔξῃς. Τὸ ὑποδεικνυόμενον τοῦτο μέτρον τῆς σκοπίμου κατατάξεως τῆς διδακτέας γλωσσικῆς ὕλης ἴσως θὰ συντελέσῃ καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχολείοις καὶ γυμνασίοις διεξαγομένων γραπτῶν ἀσκήσεων, περὶ ὧν πολὺς καὶ ἐγένετο καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ γίνηται λόγος καὶ περὶ τῶν ὁποίων καὶ ὁ σχολικὸς νόμος σοβαρῶς ἐμερίμνησεν.

6. Ἐνίσχυσις τῶν γραπτῶν ἀσκήσεων

Τῶν γλωσσοδιδασκτικῶν μέσων κράτιστον ὁμολογουμένως ἢ περὶ τὸ γράφειν ἀσκήσις καὶ θεωρεῖται καὶ εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀτέλεια τῆς γλωσσικῆς μορφώσεως μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τὸ γράφειν ἐλαττωματικότητος, καταδεικνύεται, ἐξ αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρύονται: τὸ ἰσχυρότατον τῶν ἐπιχειρημάτων οἱ εὐαρεστούμενοι νὰ ὑποτιμῆσωσι τὴν σημασίαν τῆς κλασικῆς παιδείσεως, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγθη. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Καθηγηταὶ μετὰ σφοδρῶ ἄλγους ἐκφράζουσι τὴν δικαίαν ἀγανάκτησίν των, ὅταν ἐνδιατρίβωσι περὶ τὴν διόρθωσιν τῶν περιεχόντων τὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν ἐκθέματα (τὰς συνήθως ἐκθέσεις ἰδεῶν λεγόμενας) τετραδίων. Ἀνορθογραφήματα, ἀσυνταξία, ἀκυρολεξία, λεκτικαὶ ἀπειροκαλίαι καὶ, τὸ μέγιστον, καταπληκτικαὶ ἀλογιστίαι ἐπικοσμοῦσι τὰ συγγραφικὰ ταῦτα δοκίμια πλὴν ὀλίγων ἐξαίρεσεων. Ἀναζητῶν τις θὰ εὕρῃ βεβαίως

τὰ αἰτία τῆς περὶ τὸ γράφειν ἐλαττωματικότητος τῶν μαθητῶν μας, τὰ ὅποια πρέπει νὰ διακριθῶσιν εἰς ὑποκειμενικά—ἀπροσεξίαν καὶ ἑλλειψιν ἐπαρκοῦς ἐνδιαφέροντος ἀπὸ μέρους τῶν μαθητῶν—καὶ ἀντικειμενικά, ὧν τὰ μὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐν πᾶσιν εὐστοχον ἐφαρμογὴν τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῶν γραπτῶν ἀσκήσεων (τοῦ παρ' ἡμῖν συνηθιστέρου) τὰ δὲ εἰς τὴν φύσιν καὶ ποιότητα τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ἐδάφους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἀπὸ τινος χρόνου καταβάλλονται ὑπὸ τῶν διδασκόντων προσπάθειαι πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐπικρατοῦντος τρόπου καὶ ὀδηγητικὰ πρὸς τοῦτο ἐγχειρίδια ἐξεδόθησαν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἐγχειρίδια ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τῆς μιμήσεως τῶν ἀλλαχοῦ γιγνομένων, ἰσχύουσι καὶ ἐνταῦθα μερικώτερον τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς μιμήσεως τῶν ἀλλοτρίων γενικώτερον εἰρημένα. Ὑποχρεούμεθα ἄρα νὰ προδῶμεν εἰς βαθυτέραν καὶ λεπτομερεστέραν διερεύνησιν τοῦ προβλήματος, ἐξ ἧς θὰ προήρχετο ἴσως ἡ ἐξεύρεσις τῶν συντελεστικωτέρων πρὸς τοῦτο μέσων. Εἶναι δὲ τοῦτο ἔργον μείζον ἢ κατὰ τὴν πρόθεσιν τῆς προκειμένης Μελέτης καὶ χρήζει τῆς συνεργασίας πολλῶν λογίων ἀνδρῶν, πεφωτισμένην ἀντλησάντων πείραν ἐκ μακροχρονίου διδασκαλίας. Προχείρως νῦν τοῦτο μόνον δύναται νὰ ρηθῆ, ὅτι ἐπὶ τῆς περὶ τὸ γράφειν ἀσκήσεως τῶν μαθητῶν εὐεργετικὴν ροπήν ἀσκει ἡ ὑποδειγματικὴ ἐπικουρία παρὰ τοῦ διδάσκοντος, διεξαγομένη ὡς ἔξῃς. Διαιρούται τὰ θέματα εἰς α') περιγραφικά, ἧτοι ἀποβλέποντα εἰς τὴν περιγραφὴν αἰσθητοῦ τινος ἀντικειμένου—φυσικοῦ ἢ τεχνητοῦ—κατὰ τὰ κυριώτερα συστατικά καὶ τὰ κυριώτερα γνωρίσματα αὐτοῦ· β') ἱστορικά, ἧτοι ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἔκθεσιν γεγονότος ἱστορικοῦ ἢ καὶ μυθικοῦ· γ') ἠθικά, ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀνάλυσιν ψυχολογικοῦ τινος ἢ ἠθικοῦ φαινομένου δ') καλλιλογικά, ἧτοι ἀποβλέποντα εἰς τὴν ποιητικωτέραν, εὐφάνταστον καὶ καλλιλογικωτέραν διαζωγράφησιν ἀντικειμένου τινός, εἰς οἵανδήποτε σφαῖραν καὶ ἂν ἀνήκῃ τοῦτο· ε') κοινωνικά, ἧτοι ἀναφερόμενα εἰς κοινωνικὰς τοῦ βίου σχέσεις (ἐπιστολάς διαφόρου εἶδους, ἀναφοράς, διατριβὰς κ. τ. τ.). Δι' ἕκαστον τῶν εἰδῶν τούτων θὰ ὑπαγορεύῃ ὁ διδάσκων δύο ἢ περισσότερα ὑποδείγματα—μετὰ προηγουμένην ἐννοεῖται ἀνάλυσιν τῶν ὄρων τῶν ἀρμοδίων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς γραπτῆς παραστάσεως τοῦ προκειμένου οἵουδήποτε θέματος.—Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ἐδάφους πηγάζουσαν δυσχέρειαν, εἶναι πιθανὸν νὰ κατανικηθῆ, ἢ μᾶλλον νὰ μετριασθῆ αὕτη διὰ τῆς γλωσσικῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν. Πρέπει ὅμως νὰ λάθῃ ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος μόρφωσις χαρακτηρὰ συστηματικώτερον καὶ εὐρύτερον. Λαμβάνει δὲ τοιοῦτον χαρακτηρὰ διὰ σκοπίμου καὶ εἰς τοῦτο εἰδικῶς ἀποβλεπούσης χειραγωγίας ἀπὸ μέρους τοῦ διδάσκοντος ὑποβαλλομένου οὕτω εἰς ἰδιαιτέραν φροντίδα καὶ ἐργασίαν, ἀδιαμφισβητήτως δυσχερεστάτην, (πρὸς μετάδοσιν εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ νῦν γραπτοῦ λόγου, ἣν φυσικῶς ὑποτίθεται ὅτι αὐτὸς κατέχει πλήρη ἐκ πάσης ἀπόψεως) ἀσκουμένην ὀλιγώτερον μὲν, καὶ ἐν παρέργῳ, κατὰ τὴν ἐκάστοτε ἐρμηνείαν τῶν κειμένων, εὐρύτερον δὲ καὶ ἀποτελεσματικώτερον κατὰ τὰς γραπτὰς ἀσκήσεις, ἐν αἷς συγχρόνως θὰ γίνηται λόγος καὶ περὶ τῶν λεκτικῶν ἀρετῶν καὶ ἀνα-

λαμβάνοντος ἐν μέρει τὴν πλήρωσιν ἰδιαζούσης παρ' ἡμῶν ἐλλείψεως— τῆς ἐλλείψεως δηλ. νεωτέρας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, ἣτις θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ὑποδειγματικὴ διδασκαλία ὕφους εἰς τοὺς μαθητάς. Τοιαύτη γλωσσοδιδασκτικὴ καὶ γλωσσοπλαστικὴ ἄμα δρᾶσις τοῦ διδάσκοντος θὰ ἦτο διττῶς ὠφέλιμος: α') ἀμέσως μὲν εἰς τοὺς μαθητάς, καρπουμένους τὴν προσήκουσαν εἰς τοὺς ἐλληνοπαιδας σπουδαστὰς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐλληνοπρεπεῖα δεξιότητα περὶ τὸ γράφειν· β') ἐμμέσως δὲ εἰς τὸ ἔθνος, ἐφ' ὅσον οἱ οὕτω διαμορφούμενοι τρόφιμοι τῶν γυμνασίων, οὐχὶ εὐάριθμον ἀποτελοῦντες τάξιν, θὰ προλειάνωσι τὴν ὁδὸν καὶ θὰ καταστήσωσιν, ὡς οἱ μικροὶ Πρόδρομοι εὐθείας τὰς τρίβους τοῦ προσδοκωμένου ἐν τῷ ἀορίστῳ μέλλοντι Μεσσίῳ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, τοῦ ἀνωθεν προωρισμένου νὰ λυτρώσῃ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐκ τῆς πολυελέκτου γλωσσικῆς περιπλανήσεως, εἰς τὴν ὅποιαν τῶρα διὰ διαφόρους καὶ μοιραίους λόγους φέρεται. Καὶ ἄλλως δὲ θὰ ἀπέδεικναι ἐνεργητικὴ ἢ γλωσσοδιδασκτικὴ δρᾶσις, ἐὰν ἐτίθεται εἰς ἐνέργειαν μέτρον τι, ὅπερ ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ φανῆ παράδοξον καὶ δυσπαράδεκτον, ὡς ἀντικρὺς ἀπᾶδον πρὸς τὴν καθεστῶσαν ἔξιν: ἐὰν δηλ. ἐδιχάζετο ἡ διδασκαλία τοῦ ἐλληνικοῦ μαθήματος εἰς δύο μέρη: εἰς τὸ γλωσσοδιδασκτικὸν καὶ τὸ ἠθοπλαστικόν, ὡν ἑκάτερον θὰ ἐδιδάσκετο ἐν ἰδιαιτέρᾳ ὥρᾳ καὶ μετὰ τῆς παρὰ τῶν μαθητῶν συναισθησεως ὅτι ἑκάτερον αὐτῶν ἐπιδιώκει ἰδιαίτερον σκοπὸν, ἐν μέρει μόνον καὶ ἐν τινι μέτρῳ μόνον συναντῶμενον μετὰ τοῦ ἐτέρου. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοιοῦτου μέτρου, ἀποσπωμένη ἢ γλωσσοδιδασκτικὴ δρᾶσις ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ μαθήματος, καθίσταται ἐνεργητικὴ, ὡς ὑπενύχθη ὀλίγον ἀνωτέρω, καθ' ὅσον διευκολύνει τὴν θέσιν τῆς ἐτέρας δράσεως αὐτοῦ, τῆς ἠθοπλαστικῆς, ἰσοβαροῦς καὶ πῶς τιμιωτέρας ἐν τοῖς νῦν καιροῖς τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἔθνους. Εἰς ταύτην δ' ἀφιερῶται ἡ ἐπομένη σκέψις.

7. ἠθοπλαστικὴ δρᾶσις τῆς διδασκαλίας τοῦ ἐλληνικοῦ μαθήματος

Πρὸ παντὸς παρακαλεῖται ὁ ἀναγνώστης νὰ μὴ ὑπολάβῃ τυχὸν ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ περὶ ἠθοπλαστικῆς δράσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ ἐλληνικοῦ μαθήματος σκέψις ἐλησημονήθη ἢ φύσει ἀδιάσπαστος συνυπόστασις τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους, τῆς οὐσίας καὶ τῆς μορφῆς καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἀθανάτοις μνημείοις τῆς ἀειθαυμάστου ἀρχαίας ἐλληνικῆς μεγαφυΐας, ἐν οἷς ἀμιλλᾶται ἡ ὑπέροχος ἀξία τῶν νοημάτων πρὸς τὴν ἀριστοτεχνικὴν περιβολὴν καὶ ἐκδήλωσιν αὐτῶν, ἢ, ὅπερ ταῦτόν, ἢ ἐννοια τοῦ ἀληθοῦς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ. Ἄπαγε. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, δι' ἣς τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐξεδήλωσεν ἑαυτὸ, καὶ ἐὰν ἀκόμη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν κατ' ἀφαίρεσιν, (καὶ μόνον ὡς γλωσσικὸν κατασκευασμα), θεωρηθῆ καὶ ἐξετασθῆ, θὰ μένη πάντοτε θαυμαστὸν μνημεῖον τῆς μεγαουργοῦ ἐλληνικῆς (λεκτικῆς) καλλιτεχνίας. Ὡστε τὴν ἐσωτερικὴν, οὐσιαστικὴν καὶ πυρηνώδη (οὕτως εἰπεῖν) δύναμιν καὶ ἀξίαν τῶν λογοτεχνικῶν προδόντων τῆς ἐλληνικῆς διανοίας ἐλλόγως ἐπιτείνει καὶ ἐπαυξάνει ἢ λαμπρότης τῆς περιβολῆς αὐτῶν, ἥτοι τῆς γλώσσης ἐκεῖ-

νης, τῆς καὶ τῆ στόματι τοῦ Διὸς προσηκούσης. Ἡ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἀρα πνευματικῶν ἀριστουργημάτων αἰγλήεσσα ἐντύπωσις εἶναι γινόμενον δύο παραγόντων, τοῦ θαυμασμοῦ τῆς οὐσίας τῶν διανοημάτων καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς, ὅφ' ἦν ταῦτα ἐκφαίνονται. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀναμφισβήτητον, ἀλλὰ δὲν αἶρει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐξῆς παρατηρήσεως. Ὁ βαθμὸς δηλ. τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἐλληνικῶν ἔργων εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς κατανοήσεως αὐτῶν. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐξ ἐπιγνώσεως ἐκτίμησις αὐτῶν προϋποθέτει βαθεῖαν, ἀκριβῆ καὶ ἀνελλιπῆ κατανόησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τοιαύτη κατανόησις πάλιν προαπαιτεῖ μακροχρόνιον σπουδὴν καὶ μελέτην αὐτῶν καὶ πνευματικὴν ἀντίληψιν ἐπαρκῶς ἐξησηχημένην καὶ ἐπιστημονικῶς προκατηρτισμένην. Ἀλλὰ τοιαύτην ἀντίληψιν παρὰ τῆς νεαρᾶς γυμναστικῆς νεολαίας οὔτε νὰ ἀπαιτήσῃ τις εἶναι δίκαιον, οὔτε νὰ εὕρη εἶναι εὐκολόν. Συμφέρει ἄρα νὰ ἐξεγερθῆ καὶ ἐνισχυθῆ ἡ τοιαύτη ἀντιληπτικότητα τῶν νεαρῶν σπουδαστῶν διὰ σκοπίμου καὶ ψυχολογικῆς μύθεως, βαθμιαίως καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν ὄλην πνευματικὴν αὐτῶν ἰσχύον ἐνεργουμένης. Συμφέρει πρὸ πάντων νὰ διχασθῆ ἢ πρὸς τὴν ἀσκησιν ταύτην τῶν μαθητῶν διδασκτικὴ ἐργασία εἰς μύησιν αὐτῶν 1) πρὸς κατανόησιν τῆς ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ ὑπαρχούσης ὑπερόχου ἀξίας καὶ 2) εἰς μύησιν αὐτῶν πρὸς κατανόησιν τῶν ἀνεφίκτων πλεονεκτημάτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς τῶν μαθητῶν περὶ τὴν μίαν τῶν μύθεων μόνον, ἐν ἰδιαιτέρᾳ ὥρᾳ γινομένην, θὰ παράγῃται τὸ ἀποτέλεσμα μείζον τοῦ ἐκ τῆς συνήθους ταυτοχρόνου μύθεως παραγομένου. Ὡστε, ὅπως κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν γλωσσικὴν διδασκαλίαν ὁ διδάσκων θὰ ἀσκή ἔργον διδασκάλου τρόπον τινὰ τεχνικοῦ μαθήματος, οὕτω κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων κειμένων θὰ ἔχη εὐκαιρίαν νὰ ὑποδύηται ὅτε μὲν πρόσωπον Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας, ὅτε δὲ τῆς Ἀρχαιολογίας, ὅτε δὲ τῆς Ψυχολογίας κ.τ.τ. συμφώνως πρὸς τὴν νύξιν καὶ ἀφορμὴν, ἣν ἐκάστοτε παρέχουσι τὰ εἰς ἐρμηνείαν καὶ ἀνάπτυξιν προκείμενα χωρία τῶν ἀνὰ χεῖρας διαφόρων κειμένων ποιητῶν ἢ συγγραφέων. Θὰ ἔχη εὐκαιρίαν νὰ μεταποιήσῃ τὴν ἐρμηνείαν εἰς ἐθνικὴν κατήχησιν καὶ ἑαυτὸν εἰς ἐθνικὸν τρόπον τινὰ Ἱεροκήρυκα ἐν τῇ σχολικῇ αἰθούσῃ, μεταβαλλομένη οὕτω—πρὸς ὦραν—εἰς ναῖδιον λατρείας πρὸς ἐθνικὴν ἰδέαν. Θὰ ἔχη εὐκαιρίαν νὰ προβαίη εἰς ἀναλύσεις καὶ διασαφήσεις περὶ ἀρχαίων πραγμάτων καὶ προσώπων σημαίνοντων, εἰς ἀναπτύξεις ψυχολογικὰς καὶ ἠθικὰς, εἰς ἔξαρσιν τῶν ἀρετῶν καὶ ἰδιότητων, αἵτινες ἐκλείσαν τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα—εἰς ἔξαρσιν παντὸς ψυχολογικοῦ ἐλατηρίου, συντελέσαντος εἰς τὴν ἐλληνικὴν μεγαουργίαν—εἰς προτροπὴν πρὸς μίμησιν πάσης χρηστῆς καὶ ἔθνωφελοῦς πράξεως—καὶ εἰς ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ παρακολουθῆ, ὡς ἀχώριστος συνοδοιπὸρος, τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν—γνήσιον καὶ ἀληθὲς ἀπαύγασμα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Διὰ τοιαύτης συνεχοῦς κατηχῆσεως διαπλάττεται ἐλληνικὸν ἦθος καὶ ἐλληνικὸς χαρακτήρ. Ἐκ τῆς πείρας δὲ καὶ τῆς ἱστορίας εἶναι τρανῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὅσοι ἐν εἰλικρινεῖ καὶ ἀπροσπονήτῳ φιλοπατρῖᾳ διέπλασαν τὸ

ἐαυτῶν ἦθος δὲν καθυστέρησαν καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ βιοτικῇ δράσει ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος κατήχησις δέον νὰ διεξάγῃται μετὰ πολλῆς ὀρθοφροσύνης, περισκέψεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ προσήκοντος μέτρου—πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκ τῆς ἀκαίρου ὑπερβολικότητος καὶ τῆς ἀμέτρου παραχρήσεως ἀναποφεύκτου βλάβης. Ἀναμφιβόλως δὲ οὐχὶ μικρὸν θὰ εἶναι τὸ κέρδος, ἐὰν ὁ διδάσκων κατορθώσῃ νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς μαθητικῆς διανοίας τὴν πεπλανημένην ἀντίληψιν ὅτι δῆθεν τὰ ἀρχαῖα κείμενα χρησιμεύουσιν ὡς ἕδαφος πρὸς ἐφαρμογὴν γραμματικῶν κανόνων καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ὀρθὴν καὶ ἀσφαλῆ ἔννοιαν τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας αὐτῶν καὶ τῆς ὑπερόχου ἐπιδράσεως, ἣν σκοποῦσιν ἐπὶ τῆς διαπλάσεως ἦθους χρηστοῦ καὶ ἐμπρέποντος εἰς σπουδαστὰς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, φέροντας ὡς κόσμημα σεμνότατον καὶ ἄφθιτον τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα.

Οὐχ ὡς ἐβουλόμην, ἀλλ' ὡς ἡδυνάμην, ὑπὸ τὴν ιδιότητα, τὴν ταπεινήν καὶ ἄνευ ἀξιώσεων, ἀνθρώπου εὐχαριστουμένου νὰ διατρέξῃ περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, συντάξας τὴν ἀνά χειρας Μελέτην—ἀναφερομένην εἰς τὴν παρ' ἡμῖν Κλασικὴν παιδείαν καὶ ἰδιαίτερα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ μαθήματος, καὶ εὐλαβῶς ὑποδεικνύουσαν ἐπενεχτέας τινὰς τροποποιήσεις: τὴν παιδαγωγικὴν καὶ γλωσσολογικὴν προπαρασκευὴν τῶν διδασκόντων, τὴν σκόπιμον κατὰ τὰς εἰς τὴν διδασκαλίαν ὕλης, τὴν ἐνίσχυσιν τῶν γραπτῶν ἀσκήσεων καὶ τῆς ἠθοπλαστικῆς δράσεως τοῦ μαθήματος, ὑποβάλλω αὐτὴν ὡς ἐλάχιστον ἔρανον τῷ Σ. Προεδρείῳ τοῦ Ἑλλ. Ἐκπ. Συνεδρίου.

I. ΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΠΑΡ' ΑΓΡΟΤΑΙΣ¹

«Ὁ χρόνος ἀπάντων σοφώτατος» ἔλεγον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι πάνυ δικαίως. Ὁ χρόνος λοιπόν, ὁ ἀλάθητος οὗτος κριτῆς, ἐδίδαξε καὶ νῦν ἡμᾶς καὶ πρότερον μὲν παρακολουθοῦντας τὴν καθ' ἑλίου ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τριετίας, ὅποτε ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀγίου Ρόδου, κ. Ἰωακείμ, συνέστη ἡ ἐν Ῥόδῳ πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐκπαίδευσως τῶν παιδῶν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ Κεντρικῆ Ἑκπαιδευτικῆ Ἐπιτροπῆ, ὅτι ἡ ὁμοιόμορφος πρακτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν τε ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κώμαις, ἂν μὴ ἄσκοπος ἀλλὰ πάντως ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος, καὶ δὴ ἐν τῷ κατ' ἐξοχὴν πρακτικῷ αἵθρῳ, ὃν ἡ ἀνθρωπότης διανύει, καὶ καθ' ὃν τὰ πεπολιτισμένα κράτη χερσὶ τε ποσὶ τε πρὸς τὰς πρακτικὰς γνώσεις σπεύδουσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ βαρεῖα ἐπεκάθητο ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀποπειραθῆναι τῆς συντάξεως προγράμματος ἀναλόγου πρὸς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγροτικοῦ τῆς Ῥόδου πληθυσμοῦ, ἐκώλυεν ὅμως ἡμᾶς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου καὶ ὁ φόβος τῆς ἀποτυχίας ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ἐξ ἧς ἀντὶ καλοῦ ἴσως πρόξενον βλάβης θὰ ἐγινόμεθα. Ἀνακούφισιν ὅμως καὶ μυχίαν χαρὰν προῦξεν ἡμῖν τὸ ἐθνικώτατον ἄγγελμα τῆς συγκλήσεως ἐν Ἀθήναις τοῦ 1^{ου} Ἑλληνικοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου, πρὸς ὃ οἱ ἀπανταχοῦ Ἑλληγνες ἀποβλέπουσι χρησταῖς ἐλπίσιν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω τροπὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν πραγμάτων, ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς ἀποδῆσεται δυνατὴ ἢ τε ἠθικὴ καὶ ἢ ὕλικὴ ἀκμὴ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Ἐλέχθη ἤδη κατὰ κόρον καὶ ὑπεστηρίχθη δι' ἐπιχειρημάτων καὶ θεωριῶν, γνωστῶν ἄλλως τε, ὅτι ἡ σχολὴ κυρίως δέον νὰ ἔχῃ μορφωτικὸν σκοπὸν τοιοῦτον δὲ ἔχει ἡ παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσις. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι καὶ τοῦ σκοποῦ τούτου ἐν πολλοῖς ἡστόχησε, καὶ δι' ὃν λόγον ἀναφέρομεν κατωτέρω, καὶ ὡς δεικνύουσι τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἔλκη, καὶ χαλάρωσις τοῦ τε θρησκευτικοῦ καὶ πατριωτικοῦ αἰσθήματος, ἀπερ' ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ὁ σκοπὸς οὗτος εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς μόρφωσιν τοῦ πολίτου οἷον ἀπαιτοῦσιν αἱ περιστάσεις ἐν αἷς διαδισῶμεν οἱ τε ἐλεύθεροι καὶ οἱ μὴ καὶ ὁ προορισμὸς εἰς ὃν ἀποβλέπομεν.

Φρονοῦμεν ὅτι ἡ Σχολὴ δέον νὰ ἐπιδιώκῃ ἐκ παραλλήλου τὴν τε ἠθικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀτόμου, παρασκευάζουσα αὐτὸν

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις 1ον Ἑλληνικὸν Ἑκπαιδευτικὸν Συνεδρίον.

καὶ χρηστὸν πολίτην ἀλλὰ καὶ ἐπιτήδειον ἐργάτην, ἱκανὸν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ ἐξ αὐτῆς διδάγματα. Ἡ ἀνάγκη δὲ αὕτη ἐπιβάλλεται ἰδιαίτατα εἰς τὰς σχολὰς τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ὅπου, κατὰ τὸ νῦν ἐπικρατοῦν σύστημα, οἱ παῖδες διὰ πολλῆς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας ὀλίγας προσκτώνται γνώσεις χρησίμους τῇ πρακτικῇ αὐτῶν βίῳ. Διὰ καταλλήλου λοιπὸν μεταρρυθμίσεως τοῦ προγράμματος τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν οἱ ἐν αὐτοῖς φοιτῶντες δεόν, τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν, νὰ διδάσκωνται ἐκτενέστερον θέματα, ἅτινα ἀμεσώτερον ἐνδιαφέρουσιν αὐτούς, ἀποκτώντες γνώσεις, ἔστω καὶ στοιχειώδεις, τὰς ὁποίας θὰ θέσωσιν εἰς ἐφαρμογὴν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ Σχολείου. Ὡς λ. χ. ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ νὰ διδάσκωνται, ἀντὶ γνώσεων ἥκιστα τοῖς μαθηταῖς χρησίμων, τὸν τρόπον τῆς διατροφῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς τῶν προσοδωφύων τῶν χωρίων ζώων καὶ τῶν παρ' ἡμῖν καλλιεργουμένων φυτῶν τὴν κατάλληλον ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν καὶ τὴν καλὴν καλλιέργειαν, τὰς διαφόρους νόσους καὶ τὴν κυριώτεραν θεραπείαν αὐτῶν.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Δημοτικὴ Σχολὴ μορφοῦσα διὰ τῶν ἐν τοῖς Ἀναγνωστικοῖς καταλλήλων ἠθικῶν διηγημάτων τὸν ἠθικὸν ἄνθρωπον, θὰ παρασκευάζῃ συγχρόνως τὸν πρακτικὸν τοιοῦτον διὰ τῶν δευτερευόντων μαθημάτων, ὃ δὲ μαθητὴς ἐξερχόμενος αὐτῆς δὲν θ' ἀποκομίσῃ ἀφηρημένας τινὰς γνώσεις, ἀς ἤθελεν ἀπομάθει μετὰ τινὰ χρόνον, ἀλλ' ἤθελε φέρεῖ μικρὰ τινὰ ἐφόδια, τὰ ὅποια ἐπιτυχῶς θὰ ἐχρησιμοποίει καὶ ἐτελειοποιεῖ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα πρακτικῇ αὐτοῦ βίῳ. Τότε δὲ θὰ κατεδεικνύετο πολὺ καλλίτερον ἢ χρησιμότης τοῦ Σχολείου παρὰ τοῖς ἀγρόταις.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τροπῆς τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ἠθικοποίησις τῶν μαθητῶν καὶ ἡ διάπλασις τῶν χαρακτήρων αὐτῶν ἐπιτευχθήσεται ἀσφαλέςτερον, παρεχομένης εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀσχολήσεως θετικώτερας ἀντὶ ἀορίστων τινῶν διδαγμάτων, ἅτινα ἀτελῶς καὶ ἀτέχνως παρεχόμενα αὐτοῖς δύνανται ἐνίοτε νὰ γίνωσι μᾶλλον πρόξενον βλάβης. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προσεγγίζομεν, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, εἰς τὴν πρακτικὴν μόρφωσιν λατῶν προηγμένων καὶ χωροῦντων ἑσπερίαν πρὸς τὴν πρόσδοκον, τοὺς ὁποίους δεόν νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὡς ὑπογραμμὸν εἰς τὰ πρῶτά μας ταῦτα βήματα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑποβάλλομεν ἐν συμπεράσματι ὑπὸ τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου τὴν εὐχὴν, ὅπως ὁ πρακτικὸς σκοπός, ὃν σὺν τῇ ἀνθρωπιστικῇ καὶ ἠθικοπλαστικῇ ἐπιδιώκει σήμερον ἡ ἐκπαίδευσις, ἐπεκταθῆ καὶ καταστῆ ἐπαρκῆς πρὸς βιωτικὰς ἀνάγκας τοῦ τε πολίτου καὶ τοῦ ἀγρότου. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλαι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀγρότου καὶ ἄλλαι αἱ τοῦ ἀστοῦ, κατ' ἀνάγκην ἡ πρακτικὴ ἐκπαίδευσις δεόν ἵνα μὴ ἦ ὁμοιόμορφος ἐν τε ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κώμαις. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ συνταχθῆ α') πρόγραμμα ἰδιαίτερον διὰ τὰ Δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, περιλαμβάνον λ. χ. ἐν ἐκτάσει πρακτικὰς γνώσεις περὶ γεωπονίας, ἀμπελοφυτείας καὶ ἐλαιοφυτείας, περὶ βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοκομίας κτλ., ἧτοι τοιαύτας γνώσεις αἵτινες ἀμεσώτερον ὑποπίπτουσιν εἰς τὴν ἀντιλήψιν καὶ ἄπτονται τῶν

ἀναγκῶν τῶν ἔπειτα ἀποφοιτῶντων μαθητῶν β') βιβλία κατάλληλα καὶ ἀνάλογα τῷ ἐκδοθησομένῳ προγράμματι καὶ γ') ὡς συνέχεια τῶν τοιούτων Δημοτικῶν Σχολείων, νὰ ἰδρυθῶσι πρακτικαὶ Γεωργικαὶ Σχολαί, ἔστω καὶ μετὴν θυσίαν τινῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων, αἵτινες τοὺς τε παῖδας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄνδρας νὰ διδάξωσι πρακτικὰς γνώσεις, ἀναλόγους πρὸς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Καὶ τοῦτο μὲν ἤρξαστο ἐπιτυχῶς συντελούμενον ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, διὰ τῆς συστάσεως Γεωργικῶν Σχολῶν καὶ ὁλον ἐν πλειοτέρων Γεωργικῶν Σταθμῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ὅμως Ἑλληνικοῖς πληθυσμοῖς τέλειον ἔλλειπει ἢ τοιαύτη μόρφωσις, καὶ πρὸς τοῦτο ἰδίᾳ ὑποβάλλεται ἡ ἀνωθι τρίτη ἡμῶν σύστασις. Τοιοῦτοτρόπως, ἐπιδιδόμενου τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν, θὰ εὐδοκῆ δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ διάπλασις, ἀλλ' ὅταν βεβαίως καθάρωμεν ἀπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ σώματος τοὺς διδασκάλους, τοὺς ρυπαίνοντας τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τέκνων μας, διὰ τε τῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ ψυχοφθόρου αὐτῶν παραδείγματος, κακῶς ἢ ἑλλιπῶς ἐκπληροῦντας τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο διατυποῦμεν ὡς συναφῆ πρὸς τὸν ἐν γένει Ἑκπαιδευτικῶν σκοπὸν καὶ τὴν ἐξῆς γνώμην, ὅπως δηλ. συσταθῆ τοῖς ἀρμοδίοις ἵνα προστεθῆ εἰς τοὺς κανονισμοὺς τῶν Διδασκαλείων, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ, ἐὰν δὲ ὑφίσταται δεόν νὰ ἐφαρμόζῃται ἀμειλίχτως, καὶ τὸ ἐξῆς ἄρθρον «Πᾶς μαθητὴς αὐτῶν δεικνύων κατὰ τὴν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ μαθητείαν του διαγωγὴν ἀλλαπρόσαλλον καὶ μεμπτήν καὶ ἐν γένει ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν του, νὰ ἀποβάλληται τοῦ Διδασκαλείου». Διότι πῶς εἶναι δυνατόν ὁ τοιοῦτος νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν τὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν πόθον, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐνσταλάξῃ ἐκ πηγῆς στεῖρας καὶ ἀγόνου ὑψηλὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα, καὶ δὴ τὸ αἰσθηματικὸν ὑπὲρ φιλῶν, ὑπὲρ παντὸς δικαίου, ὃ μὴ κεκτημένος μηδὲ σταγόνα τοιοῦτου; «Ὅστις γὰρ νέος ὢν ἀπέστη τῆς εἰς τὰ καλὰ φιλοτιμίας, τοῦτον οὐκ ᾔφηθη δεῖν πρεσβύτερον γενόμενον ὁ τοὺς νόμους εἰσφέρων ἐπίτιμον εἶναι». Ἐὰν ὁ νόμος δὲν φανῆ ἀμειλίχτος κατὰ τοῦ ἀτόμου, ἀδύνατόν ἐστι νὰ ὀρθοποδήσῃ τὸ ὅλον ἔθνος: «ἡ γὰρ ἀρετὴ αἵματος ὄνεια ἐστίν».

Εὐχόμενοι δὲ ὅπως τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πρώτου τούτου Ἑλληνικοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου ὡσὶν εὐεργατικὰ δι' ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν, καὶ ἀξιωθῶμεν ἵνα ἴδωμεν τὴν νεολαίαν ἀναμορφουμένην ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, διατελοῦμεν μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως.

Ἐν Ῥόδῳ τῇ 27ῃ Δεκεμβρίου 1903.

Ἡ Κεντρικὴ Ἑκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ.

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΝ Τῷ ΔΗΜΟΤΙΚῷ ΣΧΟΛΕΙῷ.¹

Ἄφου δὲν κατωρθώθη ἀκόμη νὰ παρέχεται τῷ λαῷ εἰς εὐρὺν κύκλον καὶ ὅπως οὖν ἀδρὰ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις, δὲν πιστεύω δυνατὴν κατὰ τὸ παρὸν τὴν ὀργάνωσιν συστήματος τεχνικῆς προπαιδεύσεως. Ἴσως εἶναι δυνατόν νὰ προπαιδεύονται τεχνικὴν παιδευσιν οἱ ἐν μεγάλας πόλεσιν οἰκοῦντες, διότι εἶνε δυνατόν νὰ ἰδρυθῶσιν ἐν αὐταῖς προπαιδευτικαὶ ἐπαγγελματικαὶ σχολαί, ἀλλ' οἱ ἐν μικραῖς πόλεσι καὶ οἱ ἐν κώμαις κατοικοῦντες παῖδες θ' ἀρχίζωσιν, ὡς γίνεται μέχρι τοῦδε, νὰ διδάσκωνται τέχνας ὅπως ἀπαράσκευοι καὶ θὰ ἔχωμεν καὶ τοῦ λοιποῦ ἔργα τέχνης βαρέα, ἀκαλαίσθητα, ἀκομψα. Οὕτω δὲ θὰ ἐξακολουθῶμεν νὰ καταβάλλωμεν βαρύτερον φόρον εἰς ἄλλα Κράτη εἰσάγοντες ἐκεῖθεν ὄχι μόνον λυχνίας, μελανοδοχεῖα, κηροπήγια, μαχαιρίδια, βελόνας, ἄλλα καὶ κλειδιά καὶ φανάρια, καὶ ἐξωστῶν κιγκλιδώματα, καὶ ραβδίδια καὶ καρέκλας καὶ τόσα ἄλλα εἶδη ἀντικειμένων χρησιμωτάτων ἀλλ' ἀθλιώτατα κατασκευαζομένων ἐν Ἑλλάδι διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐργατῶν φιλοκάλων, διὰ τὴν ἔλλειψιν ὄχι τόσον ἐπιτηδειότητος, ὅσον φιλοκαλίας, καλαισθησίας, γούστου. Τί λοιπὸν εἶνε δυνατόν νὰ γείνη, ὅπως, ὅσοι ἐκ τῶν κατοικούντων μικρὰν πόλιν ἢ κώμην παίδων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἀσκήσιν τέχνης, προσέλθωσιν εἰς τὸ ἐργαστήριον ἐφωδιασμένοι μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης φιλοκαλίας; Συμβουλευοσὶ τινες νὰ διδάσκωνται ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τέχνας ὠρισμένας, ἵνα παρασκευάζωνται οὕτως εἰς ἐπιτηδειοτέραν ἀσκήσιν τῆς τέχνης, ἢν ὕστερον εἰδικῶς θὰ μετέλθωσιν προτείνουσιν οὗτοι δηλ. νὰ μετατραπῇ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἰς κατωτέρου βαθμοῦ Πολυτεχνεῖον, ὡς ἄλλοι προτείνουσι νὰ μετατραπῇ εἰς γεωργικὸν σταθμὸν. Εἰς τὰς ἀκρότητας ταύτας καὶ ὑπερβολὰς ἐφθασαν οἱ τιαῦτα προτείνοντες, διότι εἶδον τὸ κακὸν τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς περιοριζομένης εἰς ὀλίγην ἀριθμητικὴν, ὀλίγην ἱστορίαν, ὀλίγα θρησκευτικὰ καὶ εἰς πολλήν... γλωσσαλγίαν ἐκτεινομένης. Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι παραπαίωμεν ἀπὸ μιᾶς ὑπερβολῆς εἰς ἄλλην. Ἡ μία ὑπερβολὴ ἐγέννησεν ἀντίθεσιν καὶ ἐφθασεν αὕτη εἰς ἄλλην ὑπερβολήν. Ἄλλὰ κατὰ τὴν γέννησιν μου πλανῶνται οἰκτρῶς οἱ νομίζοντες ὅτι ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ πρέπει ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν κονδυλοφόρον τὸ σουβλί, τὴν κιμωλίαν ἢ σκεπάρνη

καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἢ διπλογραφίαν. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν εἶνε ἐπαγγελματικὴ σχολή. Ἄν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν διδάσκωνται ἐν στοιχειώδεσι σχολείοις ἄλλων κρατῶν τεχνῶν στοιχεῖα· ἂν ἀσχολῶνται οἱ μαθηταὶ εἰς κηπουρικὰς καὶ γεωργικὰς ἐργασίας, τοῦτο γίνεται α') διὰ νὰ ἐπέρχεται ἀντιπερισπασμὸς τις εἰς τὴν ὑπερβολικὴν διανοητικὴν ἐργασίαν καὶ ἀνακούφισις τῆς πνευματικῆς κοπώσεως β') διὰ νὰ καλλιεργῆται ἡ καλαισθησία τῶν παιδίων καὶ γ') διὰ νὰ γίνωνται διὰ τῆς ἀσκήσεως δεξιότεραι αἱ χεῖρες καὶ δεξιότερα τὰ αἰσθητήρια καθ' ὅλου. Τοῦτων τῶν σκοπῶν στοχάζεται ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἡ χειροτεχνικὴ (les travaux manuels) οὐχὶ τὴν ἐκμάθησιν ὠρισμένων τεχνῶν καὶ μάλιστα πολλῶν συγχρόνως. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον πρέπει ν' ἀναπτύσῃ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς οὕτω τὸν παῖδα, ὥστε νὰ δυναθῇ οὗτος βραδύτερον νὰ εὐδοκίμησῃ εἰς οἰονδήποτε ἔργον καὶ ἂν ἐπιδοθῇ. Ἐν τῷ παιδευτηρίῳ τοῦτω προκόπτει τὸ σῶμα εἰς ῥώμην, χάριν, εὐκαμψίαν, καὶ δεξιότητας τῶν μελῶν ποικίλας· ἀναπτύσσεται καὶ ἀνδροῦται ἡ κρίσις· καλλιεργοῦνται εὐγενῆ συναισθήματα· ῥιζοβολοῦσιν εὐγενεῖς ἐπιθυμίαι· ἐθίζεται τὸ παιδίον εἰς τὸ παρατηρεῖν μετὰ προσοχῆς· δίδονται εὐκαιρίαι καὶ στάδιον ἐνεργείας εἰς τὴν μιμητικὴν ὁρμήν καὶ εἰς τὴν φαντασίαν· ἐξαναγκάζεται τὸ παιδίον ὅτι δὲν ἔκαμε καλῶς νὰ ἐπαναλάβῃ μέχρις οὗ ἐπιτύχη. Οὕτω παρασκευάζεται ἱκανῶς τὸ παιδίον εἰς εὐδόκιμον ἀσκήσιν οἰουδήποτε ἐπαγγέλματος, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῶν βιομηχανικῶν. Ἄλλὰ τοιαύτη ἐργασία εἶνε δυνατὴ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ μόνον ἂν καλῶς, ἂν ἄριστα παρασκευάζωνται ἐν τοῖς διδασκαλείοις οἱ μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι. Διδάσκαλοι ἄριστα παρασκευασμένοι ἐν τοῖς διδασκαλείοις καὶ μετὰ ζήλου καὶ ἐπιτηδειότητος διδάσκοντες ἐν τοῖς στοιχειώδεσι σχολείοις ὀδικήν, γυμναστικὴν, καλλιγραφίαν, ἱερογραφίαν καὶ χειροτεχνίας τινὰς, θ' ἀσκήσωσι χεῖρας καὶ ὀφθαλμοὺς τῶν μικρῶν μαθητῶν, θὰ ἐμπνεύσωσιν αὐτοῖς ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν χειρονακτικὴν ἐργασίαν, θὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς ἱκανοὺς, ἐκμαθόντας τέχνην ἐν βραχεὶ νὰ παράγωσι ἔργα κομψὰ καὶ μετὰ φιλοκαλίας ἀπειρασμένα.

Μὴ πλανώμεθα. Τέχνην διδάσκειται τις καὶ παρ' Ἀθιγγάνῳ σκηνίτῃ σιδηρουργῷ μαθητεύων, ἀλλὰ φιλόκαλος γίνεται ἀπὸ τῶν ποικίλων ἀντιλήψεων τῶν αἰσθητηρίων· ἀπὸ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν ἀκουσμένων· ἀπὸ τῶν ἀναγινωσκομένων καὶ τῶν γραφομένων· ἀπὸ τοῦ βίου, ὃν διάγει· ἀπὸ τῶν ἔργων, ἃ μιμεῖται· ἀπὸ τῶν κινήσεων τῶν κινήτων καὶ τῆς στάσεως τῶν ἀκινήτων· διὰ παντοίων πόρων οὕτως εἰπεῖν ὑπεισέρχεται ἡ φιλοκαλία καὶ ἐξωθεῖται ἡ ἀπειροκαλία. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἂν θέλωμεν νὰ προπαιδευσωμεν τεχνικὴν παιδευσιν τοὺς μέλλοντας τεχνίτας πρέπει νὰ βελτιώσωμεν καθ' ὅλου τοὺς δρους τοῦ βίου τῶν μικρῶν παιδίων εἰς τὴν βελτίωσιν δὲ ταύτην τὰ μέγιστα θὰ συντελέσωσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι, ἂν αὐτοὶ οὗτοι προσηκόντως ἐκπαιδευθῶσι καὶ μορφωθῶσιν. Ἐν πρώτοις θὰ λείψωσιν ἀπὸ τῶν ναῶν αἱ κατὰ τὰς ἱεροουργίας ἀκούμενα· ἐν αὐτοῖς κραυγαὶ καὶ ἡ λοιπὴ ἀκοσμία· διότι οἱ μαθηταὶ τῶν διδασκαλείων, διδασκόμενοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸ Ἴον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

καὶ ψάλλοντες μελωδικῶς ἐν τοῖς ναοῖς ἐφ' ὅσον φοιτῶσιν εἰς τὰ διδασκαλεῖα, δὲν εἶνε δυνατόν, γενόμενοι διδάσκαλοι, ν' ἀνέχωνται κραυγὰς ἀγρίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ χωρίου καὶ θ' ἀντικαταστήσωσιν αὐτοὶ οὗτοι τοὺς αὐτοσχεδῶν ψάλλτας βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ παιδῶν χοροῦ, ὃν θὰ ἐκγυμνάσωσιν. Ἴσως σὺν τῷ χρόνῳ τοιοῦτοι δημοδιδάσκαλοι κατορθώσωσι νὰ κρυθῶσιν εἰς ἀποκρύφους γωνίας τῶν ναῶν ὅσαι τερατώδεις εἰκόνες ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ν' ἀντικατασταθῶσιν δι' ὀλίγων μὲν ἀλλὰ καλῶν εἰκόνων. Διδάσκαλοι κατορθώσαντες μετὰ τριετῆ ἢ τετραετῆ ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ ἀσκήσιν νὰ ἰχνογραφῶσι καλῶς καὶ νὰ διδάσκωσιν ἐπιτηδείως τοὺς μαθητὰς τῶν τῆν ἰχνογραφίαν παίζοντες τετράχορδον καὶ τῆ βοήθεια αὐτοῦ διδάσκοντες τοὺς μικροὺς μαθητὰς νὰ ᾄδωσι καλλιεργούντες ἀνθη φυσικὰ φυλάττοντες τοιαῦτα ἀπεξηραμμένα ἐν φύλλοις χάρτου κατασκευάζοντες τεχνιτὰ ἐκ πηλοῦ (barbotine) ἐκμαθόντες τὴν βιβλιοδετικὴν, ἵνα σταχῶσι τῶν μαθητῶν τῶν τὰ βιβλίαρια καὶ προλαμβάνωσι τὴν ἐκ τῆς χρήσεως ἀσταχῶτων βιβλίων ἀτασθαλίαν καὶ ρυπαρότητα διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι 3—4 ἔτη κατὰ τὴν ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ διατριβὴν ἐλούοντο τὸ σῶμα ἔλον θέρους τε καὶ χειμῶνος· οἱ ὅποιοι ἐδιδάσκοντο ἐν αἰθούσαις πλυνομέναις τακτικῶς δι' ὕδατος· τοιοῦτοι, λέγω, διδάσκαλοι θὰ μορφώσωσι φιλοκάλους καὶ δεξιούς μαθητὰς, ἢ δὲ τοιαύτη τῆς φιλοκαλίας τῶν μικρῶν μαθητῶν ἀνάπτυξις ἔσται ἡ ἀρίστη προπαιδευσις «διὰ τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς βιομηχανικὰ ἐπαγγέλματα». "Ὅτι ἡ τοιούτων δημοδιδασκάλων παρασκευὴ εἶνε δυνατὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἀποδεικνύουσι τὰ εἰς τὴν σχολικὴν ἐκθεσιν στελλόμενα ἔργα μαθητῶν τοῦ Κρητικοῦ διδασκαλεῖου (διανυόντων ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ ἄλλων μὲν τὸ δευτέρον ἄλλων δὲ μόνον τὸ πρῶτον ἔτος) καὶ καθ' ἔλου ὁ βίος τῶν μαθητῶν τοῦ Κρητικοῦ διδασκαλεῖου.

Ἡ μόρφωσις ἀγαθῶν δημοδιδασκάλων θὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα καὶ εἰς τῆς γεωργίας καὶ τῆς ζωοτεχνίας τὴν πρόοδον. Εἶνε, νομίζω, περιττὸν νὰ μακρολογῶ πρὸς εἰδότες, ὅτι οἱ χωρικοὶ ἡμῶν ἀγνοοῦσι νὰ ἐκμεταλλεύωνται προσηκόντως τὴν γῆν καὶ νὰ περιποιῶνται τὰ ζῆρά των. Ὑπομιμνήσκω μόνον ὅτι ἐν πολλοῖς χωριδίσι τῆς Θεσσαλίας λόφοι κόπρου ζῶων σωρεύονται καθ' ἡμέραν ὑψηλότεροι καὶ βλαβερώτεροι τοῖς γεωργοῖς γινόμενοι ἀχρηστοὶ δὲ διὰ τοὺς ἀγροὺς παραμένοντες· ὅτι ἵππων, ὄνων, χοίρων, ὀρνίθων καὶ ἄλλων ζῶων τὰ χεῖριστα γένη τρέφονται ἐν Ἑλλάδι καὶ ὅτι εἰς τὰ φῶτα τῶν πεταλωτῶν τῶν ἵππων καταφεύγουσιν οἱ χωρικοὶ, ὅταν ἐνσκήψῃ οἰαδήποτε ἐπιζωοτία. Ὅχι δὲ μόνον ἀγνοοῦσι νὰ ἐκμεταλλεύωνται καλῶς τὴν γῆν οἱ παρ' ἡμῖν χωρικοὶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιστημόνων τὰς συμβουλὰς μετὰ δυσπιστίας πολλῆς ἀκούουσι καὶ μετὰ πείσματος ἀπιστεύτου ἀνθίστανται εἰς πᾶσαν καινοτομίαν ἀναφερομένην εἰς τὰ γεωργικὰ ἔργα, εἰς τὰ θεραπεύμενα εἶδη ἢ εἰς τοὺς τρόπους τῆς καλλιεργίας. Ἀλλὰ δημοδιδάσκαλοι θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς διδάχθέντες γεωπονικὰ μαθήματα καὶ κατέχοντες γνώσεις σαφεῖς—ἔστωσαν καὶ ὀλίγαι—τῆς γεωπονίας καὶ τῆς ζωοτεχνίας ἀπολαύοντες ὑπολήψεως μεγάλης παρὰ τοῖς χωρικοῖς ὡς διδάσκαλοι τῶν

τέκνων καὶ ψάλλται τῆς ἐκκλησίας, θὰ κατορθώσωσι δι' ἐπανειλημμένων συμβουλῶν, διδομένων ἐν γλώσῃ εὐλήπτῃ, καὶ διὰ πρακτικῶν ὁδηγιῶν, ἰδίᾳ δὲ διὰ τῆς καλλιεργίας ἀγροκηπίου, θὲ βλέπουσι καὶ ἐπισκέπτονται οἱ χωρικοὶ, νὰ παρασύρωσιν εἰς ἀπομίμησιν τοὺς πείσμονας γεωργοὺς, καὶ οὕτω θὰ πείσωσιν αὐτοὺς νὰ ζητῶσιν ὁδηγίας καὶ φῶτα παρὰ τῶν ἐπιστημόνων γεωπόνων. Ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ἂν ὑποθέσωμεν τὸν τοιοῦτον προσηλυτισμὸν τῶν ὀρίμων ἀνδρῶν τῶν χωρίων, οἱ γεωροὶ χωρικοὶ, οἱ τραπέντες ἐν τῷ σχολείῳ διὰ νεωτεριστικῶν ἰδεῶν, οἱ παρακολουθήσαντες τὸν διδασκαλὸν πειραματιζόμενον ἐν τῷ ἀγροκηπίῳ τοῦ σχολείου εἰς νέας μεθόδους καλλιεργίας, νέα ἔργα καὶ νέα εἶδη φυτῶν· οἱ διδάχθέντες ὑπ' αὐτοῦ νὰ θαυμάζωσι τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως, νὰ παρατηρῶσι μετὰ προσοχῆς καὶ ἐννοῶσι τὰ τελούμενα ἔργα καὶ νὰ μὴ ἀναμένωσιν ἐξ οὐρανοῦ μόνον βοήθειαν πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀκρίδων ἢ τοῦ περονόσπορου· οἱ βλέποντες τὸν διδασκαλὸν μετακομίζοντα λιπάσματα εἰς τὸ ἀγροκήπιον καὶ σκάπτοντα· οἱ βοηθῶντες τὸν διδασκαλὸν εἰς τοιαύτας ἐργασίας· οἱ μαθηταὶ οὗτοι, ἔφηβοι γενόμενοι, δὲν θὰ περιφρονησῶσι τὴν τέχνην τῶν γονέων, δὲν θὰ καταλίπωσι τὸ χωρίον διὰ νὰ ζητήσωσι πόρον ζωῆς ἐν τοῖς ἐργαστηρίσι τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ἐργάζονται τοὺς ἀγροὺς ἐν κτηνώδει καταστάσει. Κατέχοντες οὗτοι ὀλίγας γεωργικὰς γνώσεις ἀλλ' ἐνδιαφέρον μέγα ἵνα ταῦτας ἀυξήσωσι, θὰ συνεχίσωσι τὸ ἔργον τῶν πατέρων μετὰ ζήλου καὶ νοημοσύνης, φροντίζοντες νὰ χρησιμοποιῶσι παντοία λιπάσματα καὶ πάσας τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ὅσας εἶνε δυνατόν νὰ χρησιμοποιῶσι πρὸς εὐκολωτέραν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ των, ζητοῦντες μὲν καὶ παρ' ἄλλων ὁδηγίας πειρατιζόμενοι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Συμπεραίνω λέγων ὅτι, κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον, θὰ προπαιδεύωνται ἐπαρκῶς ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις τῶν μικρῶν πόλεων καὶ τῶν κωμῶν βιομηχανικὴν καὶ γεωργικὴν προπαιδεύσιν οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ, ἂν γείνη πενταετῆς τοῦλάχιστον ἢ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοίτησις καὶ ἂν οἱ μέλλοντες διδάσκαλοι παρασκευάζονται ἱκανῶς ἐν τοῖς διδασκαλείσι εἰς τὰ τεχνικὰ καὶ γεωπονικὰ μαθήματα.

Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τοιαύτη τῶν δημοδιδασκάλων μόρφωσις;

Ἐν πρώτοις εἶνε ἀπαραίτητον νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ διδασκαλεῖα οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἐπὶ 4 ἔτη, κατατασσόμενοι εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης τοῦ ἑλλην. σχολείου, χωρὶς δηλ. νὰ κροῶνται τῶν μαθημάτων τῆς πρώτης γυμνασιακῆς τάξεως. Β'.) νὰ ληφθῇ φρονιτις ὅπως οἱ μαθηταὶ ζῶσι, δὲν λέγω ἐν καλλιτεχνικῇ περιβάλλοντι, ἀλλ' ἐν ἀταξίᾳ, ἀτασθαλίᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ὀλιγωτέρᾳ τῆς ἐν τῇ ζωῇ πολλοὶ τούτων μέχρι τῆς σήμερον ἐν τοῖς διδασκαλείσι τῆς Ἑλλάδος. Ἄν δὲν γείνωσι συνδαιτηρικὰ τὰ διδασκαλεῖα, πρέπει τοῦλάχιστον νὰ εὐρεθῇ τρόπος, ὅπως οἱ μαθηταὶ πλὴν τῶν ὥρων τῆς διδασκαλίας διέρχονται καὶ ἄλλας τινας ἐν κοινῷ, ἐντὸς ἢ πλησίον τοῦ κυρίου διδασκῆριου, καὶ ἐν αἰθούσαις καταλλήλοις ἀσκῶνται εἰς τὰ τεχνικὰ μαθήματα. Αἰθουσα ἰχνογραφίας, φωτιζομένη καλῶς ἀνωθεν, ἔχουσα τοὺς τοίχους

τλον Ἐκπαιδευτικά (ἐν σελ. 18 κ. ἐ.) Ἐν τῷ αὐτῷ φυλλαδίῳ (ἐν σελ. 12—17) ἔγραψα πῶς πιστεύω ὅτι εἶνε δυνατόν καὶ πολλοὶ τῶν διατελούντων ἐν ὑπηρεσίᾳ δημοδιδασκάλων νὰ παρασκευασθῶσιν ἀρτιότερον ἐν τῇ μουσικῇ καὶ τῇ ἰχνογραφίᾳ.

Ἄν τὸ τμήμα τοῦ Συνεδρίου τὸ συζητήσῃ περὶ τεχνικῆς προπαιδεύσεως τῶν Παίδων τοῦ λαοῦ, ἀξιόση ἀναγνώσεως τὰς ἐν ταῖς σελίσιν ἐκείναις ἐκτεθειμένης γνώμας μου, ἴσως εὖρη τι ὄρθον καὶ συζητήσεως ἀξιον. Διὰ τοῦτο λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀποστείλω μετὰ τοῦ ὑπομνήματος τούτου καὶ ἐν ἀντίτυπον τῶν «Ἐκπαιδευτικῶν» μου.

Ὑποσημειοῦμαι μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης πρὸς τοὺς συγκαλέσαντας τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον ἀνδρας ἐδγνωμοσύνης

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 20ῃ Δεκεμβρίου 1903.

Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

Διευθυντὴς τοῦ Κρητικοῦ Διδασκαλείου

Ἡ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΝ ΕΠΤΑΝΗΣΩ,

1386 — 1864

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

§. 1. Εἰσερχόμεθα εἰς τὴν νέαν περίοδον τῆς Ἐπτανησιακῆς ἐκπαιδεύσεως. Μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν, ὁ δέκατος ἑνατος αἰὼν ἔδωκε ζωὴν εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν καὶ εἰσήλθεν εἰς νέαν ἐποχὴν. Τὰ τῶν παρελθόντων αἰώνων Ἰταλικά Πανεπιστήμια κατ' ὀλίγον, κατὰ βορρῆαν, ἐξελαττικεὺν τὰ γράμματα. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐζήτει νέον ἐκπολιτισμὸν καὶ προσεπάθει ν' ἀποσπασθῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δεσμῶν τῆς Ρώμης. Οἱ διδάκτορες τοῦ Σαλέρνου, τῆς Βονωνίας, τῆς Παδοῦσης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Παβίας, ὑπῆρξαν τὸ αἴτιον τῆς ἀντιδράσεως ἐκείνης ἣτις πολυτρόπως ἐνήργησεν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος κατὰ τῶν ἱερατικῶν ἀξιώσεων τῆς Ρώμης. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γαλιλαίου εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἀκμὴν ἡ πάλαι μετὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων. Ἡ Ἐπτάνησος ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις τῆ ἐπέτρπον παρηκολούθει τὴν πρόοδον. Αἱ ἰδιωτικαὶ βιβλιοθήκαι τῶν χροῶν ἐκείνων ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἰονίου ἔγεμον τῶν γενναίων ἐκείνων συγγραφέων, οἵτινες διέχεον φῶς εἰς τὴν ζοφερὰν ἐκείνην ἐποχὴν.

Εἰς πέντε διαιρούμεν μέρη τὸ δεῦτερον Κεφάλαιον τῶν σημειώσεων μας τῆς ἱστορίας τῆς Ἐπτανησιακῆς ἐκπαιδεύσεως εἴκοσιν ἔτων. Ἡ εἰκοσαετία αὕτη πλήρης περιπετειῶν διὰ τὴν Ἐπτάνησον εἶνε ὁμοῦς ἐποχὴ λόγου ἀξία διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, εἶνε ἐποχὴ βαρυσήμαντος διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν, διότι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Καποδίστριας, ὁ μέλλων Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, γίνεται θεμελιωτὴς τῆς Ἐθνικῆς ἀγωγῆς.

Ἐπειδὴ πολλοὶ εἶνε αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαί τῆς Ἐπτανήσου κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶνε ἄριστον ὁ εὐμενῆς ἡμῶν ἀναγνώστης νὰ ἔχη προχειροὺς τοὺς κυβερνήσοντας τὰς νήσους.

Τῇ 28 Ἰουνίου 1797 ἀφίκαντο ἐν Κερκύρᾳ οἱ Γάλλοι. Οὕτως ἐγκαθιδρύθη ἐν Κερκύρᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς νήσοις μετὰ πομπῆς ἡ δημοκρατία. Μετ' οὗ πολὺ διὰ τῆς συνθήκης τῆς συνομολογηθείσης ἐν Καμποφορμίῳ, τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1797, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι μετὰ τοῦ Βοηθω-

τοῦ καὶ πασῶν τῶν περὶ τὴν Ἠπειρον κτήσεις τῆς Ἑνετίας, παρεδίδοντο τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ Βοναπάρτου. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἐπομένου ἔτους, τοῦ 1798, συναφθείσης συμμαχίας μεταξύ Τουρκίας καὶ Ρωσίας, εἰς τὴν ἔπειτα προσεχώρησε καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον τῆς Γαλλίας. Ρωσσοτουρκικὸς στόλος ἐκυρίευσεν πρῶτον τὰ Κύθηρα τῇ 22 Σεπτεμβρίου, ἔπειτα τὴν Ζάκυνθον, τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ἰθάκην, ἐν τέλει τὴν Λευκάδα τῇ 17 Νοεμβρίου. Ἡ Κέρκυρα ἦτο ἰσχυρὰ καὶ δὲν ἦτο εὐκολος ἡ κατοχή. Οἱ Ρωσσοτουρκοὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς Κέρκυραν τῇ 5 Νοεμβρίου καὶ μετὰ μάχας καὶ πολιορκίας καὶ στερήσεις ζωοτροφῶν παρεδόθησαν οἱ Γάλλοι εἰς τοὺς συμμάχους τῇ 25 Φεβρουαρίου τοῦ 1799.¹ Ἡ Γαλλικὴ δημοκρατία διήρκεσεν εἴκοσι μῆνας, ἐν τούτοις ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐκυρίευσεν τὸν Βοηρωτὸν καὶ τὴν Πρέβεζαν οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Πάργας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὴν Ρωσσοκὴν προστασίαν.

Ἐνέργειαι ἑπτανησιακαὶ ἐγένοντο ὅπως ἀναγνωρισθῶσιν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου, ὡς πολιτεία ἐλευθέρη, ὁμοσπονδιακὴ, ὁλοσχερῶς ἀνεξάρτητος, ἀσφαλιστομένη δὲ καὶ προστατευομένη ἀδιακρίτως παρὰ πασῶν τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τέλους μετὰ πολυχρονίους συζητήσεις, προτάσεις καὶ ἀντιρρήσεις μεταξύ τῶν Αὐλῶν συνωμολογήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 21 Μαρτίου 1800 ἡ περὶ τῆς πολιτικῆς υπάρξεως τῆς ἑπτανήσου συνθήκη, καθ' ἣν αἱ ἑπτὰ τοῦ Ἰονίου Νῆσοι ἐμελλον ν' ἀποτελῶσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πολιτείαν ἐγγυωμένης τῆς Ρωσίας περὶ τοῦ ὁλοσχεροῦς τῆς πολιτείας καὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ συντάγματος. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ Πρέβεζα, ἡ Βόνιτσα καὶ ὁ Βοηρωτὸς παρεχωροῦντο τῇ Τουρκίᾳ.

Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἑλληνικὴ πολιτεία, ἣτις ἔπειτα ἀπὸ τόσους αἰῶνας ἐφαίνετο ἐν Εὐρώπῃ μετὰ Ἑλληνοσλαβισμοῦ, μετὰ συντάγματος καὶ ἐθνικῆς σημαίας, ἣτις ἀνεγνωρίσθη ὑφ' ὄλων τῶν κρατῶν. Ἐν Ζακύνθῳ δὲ μετὰ ἐκ φόβου οἱ πρόεδροι νύκτωρ ἀνύψωσαν τὴν Ἀγγλικὴν σημαίαν τῇ 8 Φεβρουαρίου τοῦ 1801, ἀλλ' αἱ Ζακύνθιακαὶ ἐλπίδες διεσκεδάσθησαν, διότι ἡ Ἀγγλία δυσηρεστήθη. Ὁ ἄγγλος τυχοδιώκτης Κάλλενδερ ἀπέτυχεν τῶν σκοπῶν του καὶ μετὰ ὀκτῶ περίπου μῆνας κατεβιάσθη ἡ Ἀγγλικὴ σημαία ἐπισήμως καὶ ἀνυψῆθη ἡ ἐθνικὴ τῆς ἑπτανήσου Πολιτείας. Ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη ἑλληνικὴ πολιτεία ἔσχε βραχεῖαν ζωὴν, διότι ἡ Ρωσσία συνεμάχησε μετὰ τῆς Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσίας κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐν δὲ τῇ ἐπελευθέρῃ εἰρήνῃ μεταξύ Γαλλίας καὶ Ρωσίας, συνετεία τῆς ὁποίας ὑπεγράφη ἡ ἐν Τιλσίτ συνθήκη τῇ 26/8 Ἰουλίου 1807, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι παρεχωρήθησαν ὑπὸ τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Γαλλίαν, μετὰ μεγίστης χαρᾶς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, ὅστις μετὰ ἀνυπομονησίας περιέμενε νὰ γίνῃ κύριος τῆς Κερκύρας. Ἡ ἑπτανήσος Πολιτεία ἔζησε ἑπτὰ ἔτη, καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως πολλὴ ὡς κατωτέρω θὰ ἴδῃ ὁ εὐμενὴς ἡμῶν ἀναγνώστης. Τὸν Αὐγούστον τοῦ ἰδίου ἔτους κατέλαβον οἱ Γάλλοι αὐτοκρατο-

1. Relazione Dell' assedio di Corfù e sua Capitolazione. Κέρκυρα 1799.

ρικοὶ τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπειτα τὰς λοιπὰς νήσους, αἵτινες ἐγένοντο μία ἐπαρχία τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ Ἀγγλία ἦτο κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ἀγγλικὰ πλοῖα περιέπλεον τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Ἐγενεῖτο ἐν τισὶ τῶν νήσων φιλαγγλισμὸς καὶ δὴ ἐν Ζακύνθῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ καὶ οὕτω Ἀγγλικά πλοῖα τῇ 19 Σεπτεμβρίου τοῦ 1809 κατέπλευσαν εἰς Ζάκυνθον καὶ κατέλαβον τὴν νῆσον ταύτην ὁ Ὄσβαλδ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τῶν γαλλικῶν ὅπλων. Ἀκολούθως μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας κατέλαβον οἱ Ἀγγλοὶ τὴν Κεφαλληνίαν, τὰ Κύθηρα, τὴν Ἰθάκην. Μετὰ πολλὰς ἐφόδους τῷ 1810 ἐκυρίευσαν τὴν Λευκάδα καὶ τῷ 1814 τοῦς Παξοῦς. Ἡ Κέρκυρα ἦτο εἰσέτι Γαλλικὴ ἐπαρχία, διότι δὲν ἦτο εὐκολος ἡ ἄλωσις. Ἐν τούτοις οἱ σύμμαχοι εἰσελάσαντες εἰς Παρισίους ἐκήρυξαν ἐκπτωτον τὸν θρόνον τοῦ Βοναπάρτου καὶ ἐπηνώρθωσαν τὴν Βουρβωνικὴν δυναστείαν διὰ τῆς συνθήκης τῆς 11/23 Ἀπριλίου 1814 καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκ τῶν κερκυραϊκῶν φρουρίων τῇ 24/5 Ἰουνίου κατεβιάσθη ἡ τρίχρους γαλλικὴ σημαία καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνεβιάσθη ἡ τῶν Βουρβωνῶν. Ἀλλὰ δυνάμει τῆς ἐν λόγῳ συνθήκης περιορίζοντο τὰ τῆς Γαλλίας ὄρια καὶ ἐπομένως αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἀποκλειόμεναι τοῦ Γαλλικοῦ κράτους παρεδίδοντο τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ· διὸ μετέβη εἰς Κέρκυραν ὁ στρατηγὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' Βουλοῖς ὅπως παραλάβῃ τὸ ἔδρεον σῶμα καὶ παραδώσῃ εἰς τὸν Ἀγγλῶν στρατηγὸν Κάμπελλ τὰ κερκυραϊκὰ φρούρια, ὅπερ ἐγένετο τῇ 12/24 Ἰουνίου τοῦ 1814 καὶ οὕτως ἀπασαί αἱ Ἰόνιοι νῆσοι περιήλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Ἀγγλίας. Εὐφυῶς ἐγγραφεν εἰς τῶν λογίων κερκυραίων ὁ Ν. Β. Μάνεσης ὅτι ἐν διαστήματι 17 ἐτῶν ἔσχεν ἡ ἑπτανήσος τόσας σημαίας ὅσαι αἱ πληγαὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὅτι πᾶσα σημαία ὑπέσχετο γενναίας ἐπαγγελίας καὶ ἐλπίδας αἵτινες δυστυχῶς ἐκ τῶν ὑστέρων ἦσαν φανατισμὸς καὶ πλάνη. Ἐπὶ τέλους ἡ ἑπτανήσος ἠσύχασε, καθότι μετὰ πολλὰς συζητήσεις κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Παρισίοις σύνοδον ὑπεγράφη τῇ 24/5 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1815 ἡ συνθήκη δι' ἧς ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ὅπως αἱ ἑπτὰ Νῆσοι μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν ἀποτελέσωσι τὴν αὐτόνομον πολιτείαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡνωμένα Κράτη τῶν Ἰονίων Νήσων. Τῷ δὲ 1817 ἐψηφίσθη καὶ ἐπεκυρώθη τὸ Σύνταγμα. Ἐξετάσωμεν τώρα τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν εἴκοσι τούτων ἐτῶν, αἵτινα ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν ἐποχὴν τῆς ἑπτανησιακῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣτις μεθ' ὅλας τὰς πολιτικὰς περιπετείας ἔφερε τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν, ὡς εἴπομεν.

§ 2. Κατὰ τὸν βραχὺν ἀλλὰ πολυκύμαντον χρόνον τῶν δημοκρατικῶν ἐποχῶν, οἱ Γάλλοι καὶ ὁπαδοὶ τούτων ἑπτανήσιοι ἐκηρύχθησαν ἀδιάλκτοι καὶ ὀρηκτικοὶ πολέμιοι πάντων τῶν παλαιῶν καθεστώτων. Πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Γάλλων ἐν ἑπτανήσῳ, ἄνθρωποι τινες τῶν γραμμα-

1. Alcami Versi inediti di Pemetrio Arliotti corcirese, Corfù 1860 σελ. VII. Εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Ἀρλιώτη, ὁ Ν. Β. Μάνεσης προέταξε λαμπρὰν βιογραφίαν τοῦ διακεκριμένου τούτου κερκυραίου λογίου Ἀρλιώτου τοῦ αξιολόγου βιογράφου τοῦ Κυβερνήτου.

των, διέδιδον ἐπαναστατικὰς ἰδέας καὶ δὴ ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο συνέβη ἐν Ζακύνθῳ, διὸ ὁ Πασσᾶς τῆς γείτονος στερεᾶς παρεπονεῖτο πρὸς τὰς Ζακυνθίας Ἀρχάς, διότι οἱ Ζακύνθιοι μετὰ πατριωτικῶν ἀσμάτων ἐνεθουσίαζον τὰ πλήθη.¹ Οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὰς χώρας πρῶτον διανοητικῶς καὶ ἔπειτα διὰ τῶν ἔπλων. Ὁ Βεκκαρίας, ὁ γνωστὸς φιλόσοφος καὶ πολιτειολόγος τῆς Ἰταλίας, ὁ μέγας εἰσηγητὴς ἀνθρωπινωτέρας διαμορφώσεως καὶ θεραπείας τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὁ ὁποῖος τῇ 1764 ἐδημοσίευσεν τὸ περιλάλητον σύγγραμμα *περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν*, ὅπερ μεγίστην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς τότε χρόνους, ἔγραψεν «*Q. D' Alenbert, ὁ Diderot, ὁ Eivezio, ὁ Buffon ὁ Hume, ὀνόματα ἔξοχα, τὰ ὅποια οὐδεὶς ἀκούει χωρὶς νὰ συγκινηθῆ*» «*Τὰ ἀθάνατα ἔργα σας εἶνε ἡ συνεχὴς μου ἀνάγνωσις καὶ τὸ ἀντ' κείμενον τῶν ἐνασχολήσεων κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ τῶν μελετῶν με*» «*κατὰ τὴν σιγὴν τῆς νυκτός.*» Καὶ ἕτερος τῶν λογίων τῶν χρόνων ἐκεῖνω τῆς Ἰταλίας, ὁ Πέτρος Βέρρης, λόγον ποιούμενος περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν βιβλίων τῶν φιλοσόφων συμπεραίνει ὅτι «*ἡ γνώμη διευθύνει τὴν δύναμιν καὶ τὰ καλὰ βιβλία διευθύνουσι τὴν γνώμην, τὴν ἀθάνατον ἄνασσαν τοῦ κόσμου.*»

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐφαίνετο μία τάσις ἀφηρημένων ἰδεῶν μετὰ δικαιωμάτων ἀναπαλλοτριωτῶν, ἐπικεκυρωμένων ὑπὸ τῶν φυσικῶν νόμων, τάσις περιφρονοῦσα ἀπηρχαιωμένας παραδόσεις, πολεμοῦσα τὰς παρεκτροπὰς τοῦ παρελθόντος, ὅπως φέρη νέαν ἐποχὴν ἐλευθερίας. Ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαίρεσεων τοιαῦται ἦσαν αἱ θεωρίαι τῶν χρόνων ἐκεῖνων.

Ὁ Voltaire καὶ οἱ ἐγκυκλοπαιδικοὶ συνέτεινον μὲν, ἀλλ' ἀντεπροσώπευον τὴν συνείδησιν ἐκεῖνων τῶν χρόνων.² — Βλέπομεν διὰ τοῦτο ἓνα τῶν ἐν Παρισίοις Πρεσβευτῶν τῆς Βενετίας, ὅστις ἔγραψε τῇ Κυβερνήσει του ὅτι ἡ Γαλλικὴ ἐπανόστασις εἶχε γεννηθῆ πρότερον εἰς τὰς ψυχάς. Ἦτο ἡ νέα σκέψις, ἣτις ἀνεφαίνετο μὲ νεανικὴν τόλμην εἰς ἀντίθεσιν ἐκεῖνης τῶν μέσων αἰῶνων.

Οἱ Ἑπτανήσιοι ἦσαν τότε ὑπὸ τῆς Ἑνετίας, ὅπλα δὴ τῆς Πολιτείας ἐκεῖνης ἦτις ζήσασα χίλια τριακόσια ἔτη ἐνδόξως, ὠνομάσθη: *Del senno umano la piu longeva figlia*, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνη εἶχεν ὑποκύψη εἰς τὴν γενικὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων ἰδεῶν. Ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος ἐταράχθη ὑπὸ τῆς φιλανθρώπου φιλοσοφίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, συνεπῶς καὶ ἡ Ἑπτάνησος. Βλέπομεν τότε διοικητικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Τοσκάνην καὶ εἰς τὸ Μιλάνον διὰ ἡγεμονικῶν διαταγμάτων, ἀλλὰ βλέπομεν τὴν Βενετίαν, τὴν Γένουαν,

1. Πρβλ. Σπ. δὲ Βιάζη: *Δύο ἀνέκδοτοι Μασσαλιωτικοὶ θούριοι*. Ἐν Ἀπόλωνι Πειραιῶς ἔτος Ε'. φύλ. 58. τοῦ ἔτους 1889.

2. Πρβλ. Senac: *Du gouvernement, des moeurs et des condit. de la France avant la Revolution*—F Rocquain: *d'esprit revol avant la Revolution*—C. Aubertin: *L'esprit public au XVIII siècle*.

τὴν Λοῦκαν ἀποφαινομένης, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ τελευταίου Δόγῃ Manin: *νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐπιφέρωσιν οὔτε τὸ κακὸν οὔτε τὰς θεραπείας*. Καὶ ἀγωνιώσα ἡ Ἑνετία ἔπεσε. Τὰ ἔθνη δὲν ἀποθνήσκουσιν ἀπὸ ὀξείων νόσων, ἀλλ' ἀπὸ χρονικῆν, καὶ μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν. Λυπηρὸν εἶνε ὅταν ἐνθυμηταί τις ὅτι τῆς ἀτρομῆτου καὶ θαλασσοκρατείας Πολιτείας, ὁ τελευταῖος οὗτος Δόγῃς τῆς, ἐκ δειλίας καταληφθεὶς τὴν ἑσπέραν τῆς 30 Ἀπριλίου καὶ φαντασθεὶς ὅτι ἤκουσεν ἐκπυρσοκρότησιν τῶν Γάλλων ἐφώνησε: *Τὴν νύκτα δὲν θὰ ἤμεθα ἀσφαλισμένοι οὐδὲ εἰς τὸ κρεβάτι μας (sta notte non semo sicuri gnanea nel nostro letto).*¹

Καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ ὑπῆρξαν ἄνθρωποι μεμορφωμένοι μὲ τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, οἵτινες ἐν τῇ ζωῇ ἐκείνῳ πνεύματι πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνακαινίσεως καὶ δὴ μετὰ τὴν ἀφιπνέωσιν τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων συνέλαβον τὴν ἰδέαν τῆς ἀναστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἤρχισαν ἐν Ἑπτανήσῳ πολλοὶ νὰ διαμορφώωσι μίαν πολιτικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν εἰς τὸ αἶσθημα μιᾶς κοινῆς πατρίδος, αἰσθημα, ὅπερ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκεῖνης ἦτο μόνον ἠθικὸν καὶ φιλολογικόν. Εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἤρχισεν ἡ νέα πολιτικὴ Ἑλληνικὴ ζωὴ. Ἡ Ἑπτάνησος ἦτο πρὸς πάντας τότε ἰσδαλμα τῶν ἀρχῶν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας. Ἡ ἐλευθέρω Ἑπτάνησος Πολιτεία ἦτο προανάκρουσμα τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

§ 3. Τὸ διάταγμα τῆς 19 Νοεμβρίου 1792 καθ' ὃ τὸ γαλλικὸν ἔθνος ἐκήρυττεν ὅτι ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ σύμμαχοι οἱ Γάλλοι εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα ἐλευθερίαν ἐνεθουσίασεν ἕλους τοὺς Ἑλληνας καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐλάβανεν ὁδηγίαν νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν εὐνοίαν του τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Δημοκρατικοὶ Γάλλοι ὠνειροπόλουν μίαν Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν.²

Ὅταν ὅμως οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πάντες οἱ Ἑλληνας ἐχαίροντο ὑπολαμβάνοντες τοῦτο τὸ γεγονός ὡς προανάκρουσμα τῆς ἐλευθερίας ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τούτων, ὁ Κοραῆς ἐκδόσας τῇ 1799 τοὺς Χαρακτήρας τοῦ Θεοφράστου προσεφώνησε τὸ ἀξιόλογόν του ἔργον πρὸς τοὺς ἐλευθέρους Ἑλληνας τοῦ Ἰονίου Πελάγους, πρὸς οὓς ἔλεγεν «*Ἔθνος μέγα ἀγόμενον ὑπὸ τῶν φώτων καὶ βαδίζον ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν ἡμετέρων προγόνων, διάρρηξε τὰ δεσμὰ ὑμῶν. Σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ παρέχει ὑμῖν πάντας τοὺς πόρους, δι' ὧν νὰ ἀποδειχθῆτε ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, οἵκεῖ οὐόμενοι πρὸς τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν καὶ πρὸς τὸ ἰδίωμα τῶν ἐλευθερωσάντων ὑμᾶς Γάλλων..... Προσφέρων ὑμῖν ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις*

1. Πρβλ. C. Tivaroni: *L' Italia prima della rivoluzione francese*—Τοῦ ἰδίου *Storia critica del Risorgimento Italiano*.—A. Franchetti: *Della Rivoluzione Francese e della politica Nazionale in Italia*—Τοῦ ἰδίου: *J governi d' Italia e la Rivoluzione Francese*.—Τοῦ ἰδίου: *J. Popoli d' Italia e la Rivoluzione Francese*.

2. Ὁρα S. Pappas: *La Directoire et les Grecs*, Paris 1900.

»ιδιώμασι μερίδα τῶν ἐμῶν ἀσθενῶν κόπων, πᾶν ἄλλο προτίθεμαι ἢ νὰ »κωλακεύσω ὑμᾶς διὰ τετριμμένης τινὸς ἀναθέσεως· σκοπῶ δὲ μόνον »νὰ ἀναμνήσω οἳσι ὑπῆρξατε κατὰ τὰς λαμπρὰς τῆς κοινῆς ὑμῶν τε καὶ »τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν, τῶν στεναζόντων εἰσέτι ὑπὸ σιδηροῦν σκῆ- »πτρον. Εἴθε τὸ ὑμέτερον παράδειγμα νὰ ἀποβῇ παραμυθία τῶν δεινῶν »ἐκείνων, ἐμβάλλουσα εἰς τοὺς δεδακρυσμένους τῶν ἀδελφῶν ὀφθαλμοὺς »τὴν προσδοκίαν αἰσιωτέρου μέλλοντος». Ὁ Κοραῆς ἐφρόνει ὅτι αἱ Ἴο- »νιοὶ νῆσοι ἐλεύθεροι οὖσαι, ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἀφετηρίαν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦτο ἐμε- »λέτησεν ἐπὶ μακρὸν νὰ καταβῇ εἰς Ζάκυνθον ἵνα μετέλθῃ ἐνταῦθα τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα.¹

Ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρως Ἑπτανήσοι ἐνθουσιασμοῦ τοῦ Κοραῆ δὲν ἐμειώθη. Ἡ Ἰδρυσις τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας ἔφερεν εἰς αὐτὸν χαρὰν μεγάλην καὶ τῷ 1802 δημοσιεύσας τὴν μετὰφρασιν *Περὶ ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν πολιτικῶς θεωρουμένων*, σύγγραμμα τοῦ Βεγκάρια ἀνέθεκε «*Τῇ νεοσυνιάκτῳ τῶν Ἐπιτῶ Νήσων ἑλληνικῇ Πολιτείᾳ διὰ τὰς χρηστὰς ἐπιτάδας*».

§ 4. Ἀποβιθασθέντος τοῦ διοικητοῦ τῶν Νήσων στρατηγοῦ Γεντίλη, ὁ Μέγας Πρωτοπαπᾶς Κερκύρας προσεφώνησε τάδε: «Γάλλοι! θὰ εὐρήτε »ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ λαὸν ἀμαθῆ ὡς πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέ- »χνας, αἵτινες λαμπρύνουσι τὰ ἔθνη, ἀλλὰ μὴ τὸν περιφρονῆτε. Θὰ τὸν »ἐκτιμήσητε ἀναγνώσκοντες τοῦτο τὸ βιβλίον.» Ὁ στρατηγὸς ἔλωσ περιέργως ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὸ ἤνοιξε καὶ μετὰ θαυμασμοῦ του εἶδε τὴν Ἰδρύσειον τοῦ Ὁμήρου. Ἰδρυθεῖσης τῆς Προσωρινῆς Δημαρχίας (Municipalita Provisoria) συνεστήθησαν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ὀκτώ ἐπιτροπαὶ ἐν αἷς μία τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ μία τοῦ ἐμπορίου καὶ τεχνῶν. Κατὰ τὸν Νοέμβριον 1797 ἀφικθέντος εἰς Κέρκυραν τοῦ Εὐγενίου Beauharnais ὑπασιπιστοῦ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ γάλλου ἀρχιστρατήγου Βοναπάρτου ἐκηρύσσεται ἡ ἔνωσις τῶν νήσων μετὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Τότε νέος ἐπήρχετο διοικητικὸς ὀργανισμὸς καθ' ἕνα αἱ νῆσοι ἀπετέλουσαν τρεῖς νομοῦς. Διοργανωτῆς τῶν νήσων διορίσθη ὁ νομομαθὴς Commeyras, ὅστις εἶχε στείλει πρότερον τὸν γραμματέα του Paris. Ἀφικόμενος ὁ Commeyras ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν ὑποσχόμενος ἐλευθερίας καὶ εὐημερίας καὶ τὴν τακτοποίησιν, ἀλλ' ἔπειτα ἀνεκλήθη καὶ διορίσθη ὁ Dubois καὶ εἰς τὸ πρόγραμμά του ἠῦχεν ἵνα ἀνατείλωσιν αἱ ὥραιαι ἡμέραι τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος.

Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία πολλὰ ὑπέσχετο εἰς τοὺς Ἑπτανήσιους. Πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι τριάκοντα Ἑπτανήσοι θὰ ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὸ γαλλικὸν κολλέγιον. Τῶν μαθητῶν ἡ ἡλικία θὰ ἦτο ἀπὸ 10—15 ἐτῶν διὰ τὴν ἐγγραφήν. Αἱ γαλλικαὶ ἀρχαὶ ἐφρόντισαν ἀμέσως περὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, συστήσασαι εἰς τὰς νήσους σχολεῖα ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις καὶ τὰ μέσα ἐπέτρεπον. Ἐποχρωτικῆ ἐγένετο καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα. Ἐν Κερκύρᾳ ὁ διευθύνων τὸ σχολεῖον Vivote, διετάχθη ὑπὸ τοῦ γάλλου

1. Δ. Μερειανοῦ Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Τεργέστη 1889 τομ. Α. σελ. 256.

στρατηγοῦ, ὅπως μεθ' ἑνὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς καὶ τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια. Συνεστήθη καὶ στρατιωτικὴ σχολή. Περὶ ἰδρύσεως δὲ γυμνασίου ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 7 Ἰουνίου 1799 ψήφισμα, ὅπερ ἐπὶ τῶν Γάλλων δὲν ἐφθασε νὰ λάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους αἱ ἀρχαὶ ἐμερίμνησαν περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος ἐπέτρεπεν. Σχολεῖα δημοτικὰ ἰδρύοντο. Πτωχὰ παιδία διὰ κλήρου ἐξεπαιδεύοντο δωρεάν. Ἦρχισεν ἡ ἐκπαίδευσις νὰ θεωρηθῇ ἀναγκαῖα καὶ διὰ τὸν λαόν. Οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι συνηγόρουσαν ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς μορφώσεως. Εἰσῆρχετο ἡ Ἑπτανήσος εἰς νέαν ζωὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν.¹

§ 5. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἐσκέφθη περὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὸ νομοσχέδιον τοῦ Pelletier τοῦ δολοφονηθέντος τὴν 2αν Ἰανουαρίου τοῦ 1793 ἐπρότεινε τὴν κοινὴν ἐκπαίδευσιν εἰς πάντα τὰ τῆς Δημοκρατίας τέκνα καὶ εἰς ὅλα ἰσότητα, ἐνδυμασίας, τροφῆς, διδασκαλίας καὶ ἐπιμελείας. Ἄλλ' ἡ Συνέλευσις τροποποίησεν τὸ νομοσχέδιον ἐψήφισε τὸ αὐτὸ ἔτος νόμον δίδοντα ψυχὴν εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν ἰδρύσασα οὕτω σχολεῖα μὲ νέας ἀρχὰς ἐλευθερίας. Προσπάθουσαν αἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ καλλιτερεύσωσιν τὸν κόσμον, νὰ μορφώσωσιν τὸν λαόν τὸν εὐρισκόμενον ἐν ἀμαθείᾳ.

Πασῶν τῶν προτάσεων περὶ ἐκπαιδεύσεως λόγου ἀξίαι εἶνε αἱ ἐξῆς τοῦ Bar-le-Duc-Saint Michel, αἵτινες ἂν καὶ παρῆλθον 116 ἐτη, ἂν ἐφαρμοσθῶσι κατὰ γράμμα θὰ ἦτο σωτήριον. Ἴδου αὐταί: «Ἄν ἡ κοινωνικὴ τάξις περὶ τῆς ὁποίας περισσότερον ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ἀνατροφὴν, »εἶνε ἡ πολυάριθμος τοῦ λαοῦ, ἐκτὸς τῶν γνώσεων διὰ τὰς ἀνάγκας του, »ἄς διδαχθῶσιν αὐτῷ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματά του, καὶ διὰ νὰ τὰ »ἐγκολπωθῇ, ἄς συνδεθῇ μετὰ τοῦ νόμου καὶ τῆς πατρίδος δι' αἰσθημα- »τος διὰ νὰ πεισθῇ ὅτι αὐτὰ τῷ παρέχουσι τὴν εὐτυχίαν.» Ἄς φροντίζωμεν »λοιπὸν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἐσχόχης, ἐκτὸς τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀριθμητικῆς νὰ διδαχθῇ ἡ χριστιανικὴ κατήχησις, ἥτις εἶνε ἡ »βάσις τῶν ἠθικῶν καθηκόντων, καὶ ἡ πατριωτικὴ κατήχησις διὰ νὰ ἐρ- »μηγεύωνται τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου καὶ τὰ δικαιώματά του. Ἐπὶ »τῶν καθηκόντων καὶ τῶν δικαιωμάτων τούτων στηρίζεται ἡ εὐπεθεῖα »εἰς τοὺς νόμους καὶ δὴ εἰς τοὺς νόμους τῆς ξένης ἰδιοκτησίας, τῆς »ὕπακοης εἰς τὰς ἀρχὰς, τῆς ἀγάπης τῆς πατρίδος καὶ τοῦ βασιλέως, ὅ- »στις εἶνε ὁ πατήρ. Τὰ σχολεῖα τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων, νὰ εἶνε ἐπὶ τοῦ

1. Ὁρξ: D'Arbois. Memoires sur les trois departements de Cereyre, d' Itaque et de la mer Ege. Paris au IV.—Voyage de Dimo et Nicolo Stefanopoli en Grece. Londres 1800.—Bellaire Precis des operations generales de la division française du Levant. Paris 1805.—A. V. Arnault Souvenirs d'un Sexagenaire. Paris 1833.—Ε. Λούντζη Storia della isole Jonie sotto il reggimento dei Republican francesi. Venezia 1860.—Π. Χιωτῆ Σειρὰ ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων Τομ. Γ, Κέρκυρα 1864 σελ. 535—729.—Τοῦ ἴδιου Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου τομ. στ' Ζάκυνθος 1887 σελ. 221—224.—E. Rodocanachi Bonaparte et les Iles Joniennes. Paris 1899.

»συστήματος τούτου.... Ἡ πατριωτικὴ κατήχησις νὰ διδαχθῆ καὶ εἰς
»τὰς ἀνωτέρας σχολὰς, διότι ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἔχουσι τὰ αὐτὰ
»καθήκοντα.»

Δυστυχῶς ἐνῶ οἱ δημοκρατικοὶ ἐκήρυττον μὲν τὴν ἀδελφότητα,
ἔσπειρον ὅμως μίση καὶ πάθη εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, διὸ ὁ ρηθὴς Γάλλος
δὲν εἶχεν ἀδικον νὰ φέρῃ τοιαύτην γνώμην περὶ δημοτικῆς ἐκπαι-
δεύσεως, ἥτις εἶνε ἡ βάσις τῆς εὐ ἡγμένης κοινωνίας. Ἐὰς ἀφίνωμεν
κατὰ μέρος τοὺς θερμοκεφάλους τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐκείνης
ἐπαναστάσεως, βλέπομεν ὅμως καὶ μίαν εὐλογον, συνετὴν, φιλόπονον,
ἐλευθέραν καὶ τολμηρὰν μερίδα, ἥτις συναισθανθεῖσα τὴν δόνησιν τῶν
νέων ἰδεῶν, εἰργάσθη ὅπως πλάσῃ τὴν νέαν γενεάν με φιλελευθέρους
ἀρχὰς καὶ συνεπῶς νὰ ἐκπαιδεύσῃ ὡς πρέπει τὸν λαὸν καὶ νὰ μορφώσῃ
αὐτὸν δεόντως, διότι ἄνευ τῆς μορφώσεως τῆς καρδίας, αἱ διανοητικαὶ
γνώσεις δὲν φέρουσι τοὺς ἀπαιτούμενους καρποὺς πρὸς ἀνύψωσιν τῆς
τε κοινωνίας καὶ Πολιτείας.

§ 6. Ὅπως λάθῃ ὁ ἀναγνώστης ἰδέαν περὶ τῶν διορισμῶν ἐπὶ δημο-
κρατικῶν Γάλλων, δημοσιεύομεν τὸν ἐξῆς, δι' οὗ διορίζετο ἐπόπτης
τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐκπαιδεύσεως ὁ γνωστὸς μέγας Φιλέλληνας Guyx ὁ γρά-
φας μετὰ τόσου ἐνθουσιασμοῦ περὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὁ διορισμὸς ἐκοι-
νοποιήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1797 καὶ εἶνε ἰτα-
λιστὶ γεγραμμένος.

«Πρὸς τὸν Κύριον Πέτρον Αὐγουστίνον Guyx διευθυντὴν τῆς δημο-
»σίας ἐκπαιδεύσεως.

»Ἐν τῶν μᾶλλον προχείρων καὶ δικαίων μέσων πρὸς διαμόρφωσιν
»τῆς κοινωνικῆς εὐτυχίας ἀνέκαθεν ἐθεωρήθη ἡ καλὴ ἀνατροφή τῆς
»νεολαίας. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, πᾶσαι αἱ
»κυβερνήσεις συμφώνως πρὸς τὰ ἔθιμά των, κατέγιναν εἰς τοῦτο. Ἀλλὰ
»τὸ ἔνδοξον, τὸ μέγα Γαλλικὸν ἔθνος διεκρίθη ὑπεράνω πάντων, ὄχι
»μόνον διότι προήγαγε, ἀλλὰ σταθερῶς ἐκαλλιέργησε μετὰ συνεχῶν
»ἀποτελεσματικῶν ἐπιτυχιῶν, ἐν ἀξίωμα τόσον ὑψηλὸν καὶ εὐεργετικὸν
»εἰς τὸ ἴδιον αὐτῆς ἔθνος, ὡς καὶ εἰς ἄλλα πεπολιτισμένα ἔθνη. Ὅθεν
»κινήθησα ἡ δημοτικὴ διοίκησις ἐκ τοσοῦτων λαμπρῶν παραδειγμα-
»των καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ζηλωτῶν ἀισθημάτων διὰ τὴν πατρίδα τῆς καὶ
»παρακολουθοῦσα τὰ ἴχνη, ἅτινα παριστάνει εἰς τὸν κόσμον ἡ ἔνδο-
»ξος Δημοκρατία, ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ δημοσίαν σχολὴν διὰ τὴν ἐκ-
»παιδεύσιν τῆς νεολαίας καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς. Ἐπι-
»κροτεῖται καὶ ἐπαινεῖται ὁ πάτριος οὗτος ζῆλος, διὸ καὶ ἔτυχε τῆς
»ἐπιδοκιμασίας ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ νομοῦ τούτου. Συμμορφούμεναι μὲ
»τὸ σύνταγμα ἀπεφάσισαν τὴν ἐκλογὴν εἰδικοῦ διευθυντοῦ διὰ νὰ διορ-
»γανώσῃ καὶ ἐποπτεύῃ ἐπὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς ἐκτελέσεως τοιοῦτου
»ἰδρύματος. Ἀλλ' ὅποια ἡ ὠφέλεια τῆς καλῆς ταύτης θελήσεως, ἂν ἡ

1. Ὅρα Σπ. δι Βιάξη: *Ἐξ Φιλέλληνας*, Περιοδικὸν Τὰ Ὀλύμπια Ἀθηνῶν
φυλλάδιον 25 Ὀκτωβρίου 1898. Ὅταν ἐγράψαμεν τὸν βίον τοῦ φιλέλληνας τού-
του τὸ ἄνω ἔγγραφο μᾶς ἦτο ἄγνωστον.

»τύχη εὐνοοῦσα τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα τῆς ἀποκτηθείσης ἐλευθε-
»ρίας δὲν παρεῖχε τὸ μοναδικὸν καὶ ἐπίζηλον μέσον τῆς ἐκτελέσεως;
»Ἔμεις βεβαίως, ἄξιε Πολῖτα, εἴσθε ἐκεῖνο τὸ θαυμάσιον μέσον, τὸ
»ὅποσον ἡ Πρόνοια προσφέρει πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς. Ἔμεις
»πεπροικισμένοι μὲ ἔσχον τάλαντον, μὲ εὐρεῖαν μάθησιν, μὲ βαθεῖας
»γνώσεις, μὲ ὑγιᾶ ἠθικὴν καὶ μὲ ἀληθῆ ζῆλον δημοκρατικόν, συνο-
»δεύομενον ἀπὸ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πατρίδος μὲ τὸν ἐντιμότερον
»στολισμὸν τοῦ μέλους τοῦ ἐθνικοῦ ἰδρύματός τῆς, Ἔμεις εἴσθε ἐκεῖνος,
»πρὸς ὃν ἀποτείνομεν τὰς εὐχὰς μας, ὅπως σᾶς ἀναθέσωμεν τὴν διεύ-
»θυνσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Βεβαίως ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν σας
»θὰ δυνηθῆ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας νὰ κατορθωθῆ ἡ ὠφέ-
»λεια ἐκείνη, τὴν ὅποιαν δικαίως δύνανται νὰ ἐπιδιώξωσιν οἱ καλοὶ καὶ
»τίμιοι πολῖται πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς σας εἰς
»τὴν πόλιν ταύτην, ἀνεπύχθη εἰς τὴν νεολαίαν ἐνθέρμος διάνοια καὶ
»εὐχάριστος ἄμιλλα ὅπως ἐκμάθωσι καὶ ὀμιλῶσι τὴν γαλλικὴν γλῶσ-
»σαν. Θαυμάζονται μετὰ γενικῆς εὐαρεσθήσεως αἱ ταχεῖαι πρόοδοι
»τοῦ νεανικοῦ ζήλου, τὸν ὅπολον, Ἔμεις, ἐπάξιε πολῖτα, μεθ' ὅλην τὴν
»προκεχωρημένην ἡλικίαν σας, καλλιιεργεῖτε διὰ τῶν καθημερινῶν
»διδαχῶν, μετὰ τῆς θυσίας τοῦ καιροῦ καὶ τῆς φιλοπονίας. Αὐταὶ αἱ κα-
»λαὶ διαθέσεις σας, πρὸς δὲ καὶ ὁ εὐεργετικὸς καὶ φιλόανθρωπος χαρα-
»κτήρ σας, παρεκίνησαν τὰς Ἀρχὰς τοῦ νομοῦ νὰ διευθύνωσι πρὸς
»Ἔμας τὰς ἰδίας των εὐχὰς, ὅπως, εὐχαριστούμενος δεχθῆτε τὴν εἰλι-
»κρινῆ ταύτην ἐνδειξὴν τῆς ἐκτιμῆσεως καὶ τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης,
»μεθ' ἧς εἰς Ἔμας ἀναθέτου, τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν
»τέκνων, τὰ ὅποια εἶνε τὸ πολυτιμότερον δείγμα, ὅπερ αὐταὶ δύνανται νὰ
»διατηρήσωσι τῆς Ἑμετέρας γενναιότητος.

»Υγιᾶν καὶ ἀδελφότητα.»

Διδάσκαλοι ἐν Ζακύνθῳ διορίσθησαν ὁ Δομίνικος Ὀρτολάνης καὶ ὁ
Σπυρίδων Μαρκέτης. Ἐξεδόθη δὲ ἡ διαταγὴ ὅπως 15 πτωχὰ παιδία
ἐκπαιδεύωσι δωρεὰν διὰ κλήρου.¹

§ 7. Τὴν ἰδρυσιν λαϊκῶν συλλόγων ἐσκέφθησαν, ὅπως διαδοθῶσιν αἱ
ἰδέαι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὅπως ἐν Κερκύρᾳ συνεστήθη τῆ ἐγ-
κρίσει τῶν ἀρχῶν ἡ Πατριωτικὴ Ἐταιρεία (Societa Patriottica), ὡς ἐλέ-
γετο ἐπισήμως. Τὸ κομμάτιον ἀναπτύσσον ἐν τῇ ἐκθέσει του τὸν σκοπὸν
τοῦ πολιτικοῦ τούτου ἰδρύματος πρὸς λαϊκὴν διδασκαλίαν ὀρθῶς ἀπε-
φαίνετο ὅτι «ὁ λαὸς καθίσταται ἐλεύθερος πραγματικῶς, ὅταν φω-
»τίζηται, ὅταν διαρρήξῃ τὰς ἀλύσεις τῶν δεισιδαιμονιῶν, ὅταν βαδίξῃ τὸν
δρόμον τῆς ἀρετῆς.» Ἀλλ' αἱ λέξεις δὲν ἀρκοῦσι πρὸς ἀληθῆ ἀνατρο-
φήν ἐνὸς λαοῦ. Αἱ νέαι δημοκρατικαὶ ἀρχαὶ καὶ πάντες οἱ ἀσπαζόμενοι
τὰς νέας γαλλικὰς θεωρίας ἐπεβάρυνον τὴν πεσοῦσαν Ἐνετοκρατίαν, καὶ
τὰ πάντα ἡλπιζον ἀπὸ τὸν νέον καθεστὸς τῶν ἀνθρώπων τῶν νέων ἰδεῶν.
Διὸ ἐπισήμως ἔλεγε «..... Μοιραίως ἀγρία κυβερνήσις, ἧς ἡ μέριμνα

1. Ὅρα τὴν ἀλληλογραφίαν ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας σωζομένην ἐν τῷ
ἀρχαιοφυλακίῳ Ζακύνθου.

ἦτο νὰ εξαγριώσῃ τοὺς λαοὺς, τοὺς εὐρισκομένους ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν της, ἐνάρκωσε παρ' ἡμῖν τοὺς σπόρους τῆς ἐλευθερίας, οἵτινες ἀνέρρευσαν βεβαίως, μετὰ τοῦ αἵματος τῶν προγόνων μας, εἰς τὰς καρδίας μας. Ἀλλὰ μία μόνη ὄθησις ἀρκεῖ ὅπως ἀναζωογονήσῃ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Ἑλλήνων, τὰ αἰσθήματα τῶν ἡρώων, ἐφ' οἷς καυχᾶται τὸ ἔθνος μας». Καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς ὁ Σπυρίδων Γεώργιος Θεοτόκης ἐπικυρῶν τὴν ἴδρυσιν τῆς Πατριωτικῆς Ἐταιρίας ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλοις: «Αἱ ψυχαὶ μας θὰ περιβάλλωνται μετὰ τοῦ εὐτόλμου, εὐλικρινοῦς, ἀγαθοποιοῦ καὶ φιλανθρωποῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον διακρίνει τοὺς ἀληθεῖς φιλοπάτριδας εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος καὶ εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ.» Ἐγκαθηδρουθείσης τῆς ἑταιρίας ταύτης, «Ἀνέτειλεν ἤδη ἡ ἠὼς τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὅπερ θὰ ἐφώτιζεν ὅλους τοὺς πολίτας». Πρόεδρος ἐγένετο ὁ σφῆρς ἱατρὸς Κερκυραῖος Πέτρος Ἀντώνιος Βονδιόλης. Μέλη δὲ ἐξελέγοντο ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἐξηροῦντο μόνον οἱ διαπράξαντες ἐγκλήματα. Ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ἑταιρίας ἦτο ἡ μόρφωσις τοῦ λαοῦ συμφώνως μὲ τὰς ἀρχὰς τῶν δημοκρατικῶν. Οὕτως, καλῶς ἐξεταζομένη ἡ ἑταιρία αὕτη ἦτο μᾶλλον φιλολογικὸς λαϊκὸς σύλλογος ἢ πολιτικὸν ἴδρυμα κατὰ τὸ γαλλικὸν σύστημα τῶν χρόνων ἐκείνων. Οἱ λόγιοι, ὡς συμβαίνει εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις, προσεπάθουν νὰ δεῖξωσι τὴν ἰκανότητά των, νὰ δημοκοπήσωσιν. Ἐπειδὴ ἦτον ἡ ἑταιρία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς ἐτιμωρεῖτο ὁ τολμῶν νὰ προσβάλῃ αὐτὴν διὰ λέξεων καὶ νὰ παρεμβάλῃ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τῶν φιλελευθέρων αὐτῆς ἀρχῶν.

Μεθ' ὧρας τὰς καλὰς διαθέσεις ἡ ἑταιρία αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ τοὺς δέοντας ἀγλαοὺς καρπούς, διότι, τὰχιστα τὰ μέλη κατελήφθησαν ὑπὸ δικαίας ἀπαισιοδοξίας. Εἰς τῶν συγγραφέων λογίων ὁ γνωστὸς Κερκυραῖος Στυλιανὸς Βλασσόπουλος γράφει: «Ἀμα ἐφθασεν εἰς Κέρκυραν ἡ εἰδησις τῆς συνθήκης τοῦ Καμπο-Φορμίου καὶ εἶδεν τις πασιφανῶς ὅτι αἱ ἐνετικά ἀρχαὶ ἐπισήμως περιεπαίχθησαν ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου καὶ ὅτι ἡ Βενετία παρεχώρηθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, ὅστις ἔπεμπε στρατὸν διὰ νὰ τὴν καταλάβῃ καὶ ὅτι ἡ Παδοῦη καὶ ἄλλαι ἰταλικαὶ πόλεις εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ὑποσχεθῆ τὴν συγχώνευσιν εἰς τὴν Κισαλπίναν, μετέβησαν ὑπὸ τὸν ἴδιον κυρίαρχον, ἤρχισέ τις νὰ ἀμφιβέλλῃ διὰ τὰς γαλλικὰς ὑποσχέσεις. Ὁ διακαὴς ζήλος τῶν φιλοπατριῶν ἐμειώθη, ὀλιγόστευσε τὸ θάρρος, φοβουμένων, ἂν καὶ ὑπερηφανεύοντο διὰ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς των, νὰ μὴ ὑποπέσωσιν εἰς κυρίαρχον, ὅστις θὰ ἐξήτει λόγον διὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς των. Ἡ πατριωτικὴ ἑταιρία ἤρξατο ὅθεν ἀναισθητῶς νὰ μαραίνηται καὶ οἱ φιλοπάτριδες οἱ τῶσον ζωηρῶς κηρύξαντες τὴν ἐλευθερίαν ἤρχισαν νὰ εἶνε ἀδιάφοροι, νὰ μετριάσωσι τὴν στάσιν των, μεταχειριζόμενοι τοὺς βασιλεῖς μετὰ φιλανθρωπίας, καὶ τὰς μοναρχικὰς κυβερνήσεις μετὰ ὀλιγωτέρως ἀγανακτήσεως καὶ ὀργῆς. Δὲν ἐνίσχυσε τὸ θάρρος ἐνθουσιωμένων τὴν ἔλευσιν τοῦ προγονοῦ τοῦ ἰδίου Βοναπάρτου, ἀφικομένου ἐπίτηδες, ὅπως ἀναγγεῖλη ὅτι αἱ πρῶην ἐνετικά νῆσοι ἐγένοντο γαλλικαὶ κτήσεις καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Corbigny ἀπεσταλμένου ὑπὸ τοῦ ἰδίου

Βοναπάρτου, ὅπως ὀργανώσῃ, ὡς ἐπραξε, τὰς νήσους κατὰ τὸ γαλλικὸν σύστημα. Ἡ τύχη τῆς Βενετίας ἦτο παρούσα εἰς αὐτοὺς, ὥστε ἡ Πατριωτικὴ ἑταιρία, ἂν καὶ αὐτὴ ἐκεῖνη, ἀναδιοργανωθείσα ὑπὸ τοῦ Corbigny κατὰ τὰ γαλλικὰ ἴδρύματα τοῦ ἔτους τούτου, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνακτήσῃ πλέον τὴν ζωὴν καὶ τὴν προτέραν δύναμιν, μάλιστα ἐξησθενεῖτο ὁσημέραι περισσότερον ἕως οὗ ἀφ' ἑαυτῆς διελύθη. Ὅμως μετ' οὗ πολὺ ἀνιδρύθη ἕνεκα τῶν ἐξῆς λόγων. Λόγιοι τινες γάλλοι ἀνήκοντες εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Κερκύρας, ἰδόντες τὰς νήσους μὲ γαλλικὴν περιβολήν, ἐσκέφθησαν νὰ εἰσαγάγωσι καὶ τὴν γαλλικὴν λατρείαν, ἀφαιροῦντες ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ τὴν θρησκείαν. Ὅθεν ἐπρότεινον εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἰδρῦσῃ μίαν ἑταιρείαν, ἣν ὀνόμασαν Θεοφιλανθρωπικὴν ὡς ἐκεῖνας τῆς Γαλλίας. Ἐγραψαν περὶ τούτου καὶ εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς παρακαλοῦντες τὴν ἴδρυσιν τῆς ἑταιρίας ταύτης, κατ' αὐτοὺς, πολὺ ὠφέλιμον διὰ τὰς νήσους γινομένης γαλλικῆς. Ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ ἐρρωμένως ἀντέστη νομίζουσα ὅτι στρατηγὸς Γεντίλης, διὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας τῆς ὁποίας ἡ διατήρησιν. Οἱ Γάλλοι ἐνόησαντες ὅτι ἦτο κινδυνώδης νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας μετέβαλον σκέψιν καὶ δικαιολογούμενοι ἔλεγον ὅτι κατὰ νοῦν εἶχον τὴν ἴδρυσιν νέας πατριωτικῆς ἑταιρίας, ἣ μᾶλλον νὰ δώσωσι ζωὴν εἰς τὴν διαλυθεῖσαν κατὰ τὰς γαλλικὰς ἑταιρίας».¹

Ἡ ἐν λόγῳ νέα θρησκεία τῶν Θεοφιλανθρωπικῶν εἶχε γεννηθῆ ἐν Γαλλίᾳ καὶ διεδίδετο ὑπὸ La Revelliere—Lepaux, ὅστις ἐθεωρεῖτο καὶ ἀνώτατος ἀρχιεράρχης τοῦ νέου τούτου γαλοῦ δόγματος. Ἐφάνη περὶ τὰ τέλη τοῦ 1796 καὶ οἱ Θεοφιλάνθρωποι κατέλαβον ἐκκλησίας τινὰς τῶν Παρισίων. Ἐκῆρυττον καὶ ἐφαλλον γαλλιστί. Ἡ ἀρεσις αὐτῆ κυρίου δόγμα εἶχε τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, αἱ δὲ ἄλλαι ἰδέαι ἦσαν ἐκ τῆς φυσικῆς θρησκείας. Εἶχον ὀρίσει προσέτι καὶ τινὰς ἡμέρας εἰς τιμὴν ὄλων τῶν ἀρετῶν ἅς ἐώρταζον. Οἱ Θεοφιλάνθρωποι κατηγγέλησαν ἔπειτα ὡς Ἰακωβῖνοι καὶ οὕτω διάταγμα τῆς 21 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1801 ἠμπόδισε τὴν λατρείαν ταύτην.

Ἐδημοσιεύθησαν ἀμέσως ἐν Κερκύρᾳ οἱ ἐπισημότεροι τῶν λόγων τῶν ἐκφωνηθέντων ἐν τῇ Πατριωτικῇ Ἐταιρίᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον: Discorsi pronuncati nella Società Patriottica di Corcira, μετὰ τοῦ λατινικοῦ ἀπεφθέγματος τοῦ Σαλλουστίου: Pulchrum est bene facere Reipublicae etiam bene dicere haud absurdum est. Περιλαμβάνει δὲ τοὺς λόγους τοῦ προέδρου Βονδιόλου, τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Π. Ν. Κουαρτάνου, τοῦ Ν. Βαρβάτη, τοῦ Ν. Λοδέρδου, τοῦ Ἀρλιώτη. Εἶνε ὅλοι λόγοι ἐνθουσιώδεις ὑπὲρ τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν καὶ δοξασίων. Ὁ Βαρβάτης ὅμως ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶνε ἡ βᾶσις τῆς δημοκρατίας καὶ ἴδια πρέπει νὰ εἶνε ἐνάρετοι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι προσφάτως ἐγένοντο ἐλεύθεροι.

Μετὰ τὸν ἐν τῇ ὑπολήψει τοῦ κοινοῦ ἐκπεσμόν τῆς Πατριωτικῆς ταύτης Ἐταιρίας εἶχε συσταθῆ ἑτέρα ὑπὸ τὸ ὄνομα Συνταγματικὸς Σύλ-

1. Ἐρ. Δούντζη Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 54—57, 116—118.

λογος ὅστις καὶ ἐκλείσθη, φαίνεται, ἅμα τῇ συστάσει αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὡς αἴτιον τῆς κλείσεως τοῦ Συλλόγου ἐθεώρουν τὸν στρατηγὸν Chabot, οὗτος κατὰ τὴν συνεδρίαν τῶν μελῶν τῆς κεντρικῆς διοικήσεως ἀπήντα ὅτι ὁ Σύλλογος ἐκεῖνος, κατὰ τὰς δοθείσας αὐτῷ πληροφορίες, ἐκλείσθη κατ' ἀπόφασιν τῶν μελῶν ἅτινα ἐπέισθησαν ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Συλλόγου, ὅτι καθ' ὃν χρόνον αἱ διαφοραὶ τῶν γνωμῶν καὶ πεποιθήσεων ἠδύνατο νὰ προξενήσῃσι ταραχάς, συνετὸν ἦτο νὰ κλεισθῇ προσωρινῶς ὁ Σύλλογος μέχρις αἰσιωτέρων περιστάσεων. Εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ στρατηγοῦ ἀπαντῶν ὁ πρόεδρος, παρετήρησεν ὅτι ἐν μέλος τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, ὁ Βονδιόλης, εἶδε μετὰ λύπης τὸ κλείσιμον τοῦ Συλλόγου, καὶ ὅτι ἤλπιζε νὰ ἴδῃ αὐτὸν αὐθις ἠνευγμένον, καθ' ὅτι μάλιστα ἡ παρουσία τοῦ Βοναπάρτη ἐν τῇ Μεσογείῳ θὰ ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν εἰδήσεων, ἃς θὰ ἐμάνθανον οἱ ἀγαθοὶ τοῦ Συλλόγου πατριῶται συνεργόμενοι εἰς τὸ κατὰστημα ἐκεῖνο. Ἄλλ' ὁ Chabot ἐπέμενε εἰς τὰς ἰδέας του λέγων ὅτι ἐκλείσθη κατὰ βούλησιν τῶν μελῶν του, δὲν δύναται δὲ ν' ἀνοιχθῇ ἐκ νέου ἄνευ ἀδείας τοῦ διοικοῦντος τὴν στρατιωτικὴν μεραρχίαν στρατηγοῦ.¹

Ἐν Κεφαλληνίᾳ συνέστη πολιτικὸς σύλλογος, τὸ Ἰακωβίνειον, εἰς ὃν ἐδημηγόρουν κατὰ τῶν εὐγενῶν, συνέχαιρον τοῖς συμπολίταις ἐπὶ τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ἀναγεννήσει, εἰσηγοῦμενοι ὅτε μὲν τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς, ὅτε δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς νήσου εἰς πολλὰς ἀνεξαρτήτους κυβερνήσεις. Ἄλλοι συνεβούλευον τὴν ἀνανέωσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ ἄλλοι τὴν κατάλυσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀρχαίαν λατρείαν τῶν προγόνων.² Ἐν Ζακύνθῳ ἐπίσης συνέστη πολιτικὸς σύλλογος εἰς τὸν ὅποιον ἐδημηγόρουν ὁ Ἀντώνιος Μαρτελάος, ὁ γνωστὸς Γουζέλης, ὁ Διονύσιος Ραϊδῆς, ὁ Παῦλος Βαρζές, ὁ Δ. Δικέπουλος, ὁ Π. Κλάδης, ὁ Σ. Βούτος καὶ ἄλλοι. Σημειωτέον ἐκτὸς τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἃς διέδιδον εἰς τὸν λαὸν ὡς τοῦ μέσου κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, ὁ Βαρζές ὁπαδὸς τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Rousseau ἐκήρυττε κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ.³

Εἰς ἀπάσας ταύτας τὰς λαϊκὰς, οὕτως εἰπεῖν, σχολὰς, εἰς ἃς συνεζητοῦντο αἱ κοινωνικαὶ ἰδέαι τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἐπεδιώκετο ἢ εἰς νέας βάσεις ἀνάπλασις τῆς Ἑπτανήσου, αἱ διδασκαλαὶ δὲν ὠφέλησαν τὸν λαόν. Ἐδίδασκον καὶ διαπρεπεῖς ἄνθρωποι καὶ μὲν, ἀλλ' εἴτε ἐκ φόβου εἴτε ἐκ συμφέροντος. Πολλοὶ δὲ θερμοκέφαλοι περιέπιπτον εἰς ὑπερβολὰς μεγάλας. Ἐπειτα βίαν ἐνέκρινεν ἡ ἀρχὴ τῆς Πατριωτικῆς Ἑταιρίας Κερκύρας, ἀπήτησεν ἕπως ὑποβάλλωνται αὐτῇ ἐκάστην πρῶταν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς συζητήσεσιν

1. Γ. Μαυρογιάννη: Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἀθήναι 1889 Τόμ. Α' σελ. 142.

2. Λοβέρδου Κωστή: Ἱστορία τῆς Νήσου Κεφαλληνίας. Ἐν Κεφαλληνίᾳ 1888 σελ. 202—203.

3. Π. Χιώτη: Σειρὰ ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων. Κέκυρα 1863 τόμ. Γ' σελ. 598.

τῆς Ἑταιρίας δὲν ἐβράδυνον νὰ ὑποβληθῶσι ζητήματα, τὰ ὅποια ἢ ἐπιτροπῇ τῆς Κοινῆς Ἀσφαλείας ἐθεώρει ἀντισυνταγματικὰ καὶ ἀντικείμενα πρὸς πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς Κυβερνήσεως συνεννοηθεῖσα μετὰ τοῦ Γεντίλη ἐπεμψεν ἑγγραφοῦν, δι' οὗ διέταττε τὸν πρόεδρον νὰ καλῇ εἰς τὴν τάξιν, ἐν τινι ἔφερε τοιαῦτα ζητήματα ὑπὸ συζήτησιν καὶ νὰ λύῃ πάραυτα τὴν συνεδρίασιν.¹ Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ πατριωτικοὶ καὶ λαϊκοὶ οὗτοι σύλλογοι ἦσαν σχολαὶ ἀγόνου ρητορείας διαδίδονται πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ἐπικινδύνους δοξασίας.

Ἡ ἐν Κερκύρα Πατριωτικῇ Ἑταιρίᾳ ἦτο ὅπως δῆποτε σοβαριώτερα ἐκείνων τῶν ἄλλων νήσων. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ διδάσκοντες τὸν λαὸν χάνωνται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς θεωρίας καὶ λησμονοῦσιν ὅτι ὁ λαὸς ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πρακτικὰς ὠφελείας καὶ οὐχὶ ἀπὸ ποιητικὰς ὑμῶν.

§ 8. Αἱ ἀρχαὶ προσεπάθουν νὰ παιδαγωγήσῃσι καὶ τὰς κατωτέρας ἀρχὰς ἐπιβάλλουσαι τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἴδια εἰς τὰς ἐσχολὰς. Διὸ ἐδημοσιεύοντο πολλὰ προκηρύξεις ἐλληνιστὶ χειρογράφως. Τούτων δημοσιεύομεν μίαν καὶ ὡς μνημεῖον γλώσσης ἐλληνικῆς τοῦ 1797 καὶ διὰ τὰς νοθεσίας του. Φέρει τὸν τίτλον Ἑρμηνείαις: καὶ ὁρίζεται εἰς τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου εἰς τὸν φάκελλον τῶν ἐγγράφων ἐπὶ Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

«Διὰ προσταγῆς τοῦ Γκενεράλ Γκεντίλη ἐξουσιαστοῦ φρενέζε εἰς τὸν λεβάντε, ἡ Μουνιτζιπαλιτὰ προσίξορια ἡ σὰς ἐκλέγει προδίκτοναλ-μέντε διὰ Κριτὰς τῆς Εἰρήνης εἰς τὸ χωρίον σας καὶ περιχώρην σας.

»Εἰσασθε ἐγκλεγμένοι διὰ τοιοῦτοι ἔστοντας καλοὶ καὶ σωστοὶ καὶ ἀπειθόντας εἰς τὰ χέρια σας ἵνα δεπότηζο ἔτιζι ἀκριθὸν εἰς τὴν εὐτυχισμένην ἐποχὴν ὅπου ὁ ὑπέροχος λαὸς μέλλει νὰ ἐκλέξῃ τοὺς κριτὰς του.

»Διὰ ταῖς πράξεις σας θέλει εἰσασθαι ὑποκείμενοι μετὴν ἐκείνησιν σας εἰς τὸν Θεὸν καὶ σωματικῶς εἰς τὸ Ἔθνος.

»Τὰ ἀρχηγὰ χρέη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου εἶνε νὰ ἴναι κάμη κἀνεὶς τοῦ ἄλλου, ἐκεῖνο ὅπου δὲν ἤθελε τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἄ κάμη εἰς ἄλλους ἐκεῖνο ὅπου ἤθελε νὰ κάμουν τοῦ ἑαυτοῦ του.

»Ἡ Ἰσότης δὲν γνωρίζει καμμίαν κληρονομικὴν ἐξουσίαν οὔτε διαφορὰν γένους καὶ πρὸς τοῦτοις κάθε πολίτης, ὅπου νὰ ἴναι σωστός καὶ τοῦ νὰ τυχαίην ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ κάθε ἀξίαν καὶ πφύκειον τοῦ Ἔθνους.

»Ἡ ἐλευθερία κατὰ τοὺς Νόμους, δὲν εἶναι ἄλλο πάρεξ ἡ κάμη ὁ πάσα ἕνας ἐκεῖνο, ὅπου δὲν δὲν βλάπτει τοῦ ἄλλου τὰ δίκαια.

»Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀρχηγὰ μέρη τῆς Δημοκρατίας: ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ βάσις, εἰς τὴν ὅποιαν εἶναι θεμελιωμένη· αὐτὴ θέλει συνοδεῖται κάθε σας διάδημα καὶ συμβουλεύη εἰς κάθε σας ἀμφιβολίαν.

«Ἐνα δῶρον ἔτιζι ἐξαίρετον τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν μετὰ τὴν ῥεπούμπλικαν ἡ τῶν Φραντζέζων διὰ μέσου τοῦ γκενεράλ τῆς ἐν

1. Γ. Μαυρογιάννη: ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 116. 2. προσωρινή. 3. προπαρατεθήκη. 4. Δημοκρατία.

Κάπιτα ¹ Μποναπάρτε Ἡρωα τοῦ αἰῶνος, ὀνομασία ἔκλαμπρος καὶ ἀκριβής, ὁποῦ κράζουσι τὴν αἰωνίαν εὐχαρίστησιν τόσων λαῶν ἐλευθερωμένων ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς τυραννίας, ὁμοίως ἡμᾶς καὶ τῶν Μεταγενοστέρων μας.

»Ζήτω ἡ Ῥεπούμπλικα φραντζέζε

»Ζήτω ἡ Ἴωνικὴ Ἐλευθερία.

Διδασκαλία καὶ χρεῖα

«**Πρῶτον.** Ἐσεῖς εἴσαθε κριταί, προβιζόριοι τῆς εἰρήνης καὶ ἐξετασται τῆς καλῆς τάξεως.

»**Δεύτερον.** Ὁ μεγαλῆτερος εἰς τὴν ἡλικίαν θέλει εἶναι ὁ πρεσιδέντες καὶ ὁ ἀπὸ αὐτὸς δὲν ἰξεύρη νὰ γράψῃ νὰ ἔμβῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ ὁ μεγαλῆτερος εἰς ἡλικίαν ἀπὸ ἐκείνου, ὁποῦ ἰξεύρουσι.

»**Τρίτον.** Ἡ περιοχὴ σας εἶναι τὸ χωρίον σας, καὶ σύνορόν του.

»**Τέταρτον.** Ὁ νόμος παιδεύει κάθε πταίσμον, ὁ κριτής εἶναι τὸ δργανον, καὶ τυχαίνει βεβαίως νὰ τὸν ὑπακούσῃ, μὰ ὁ πατριωτισμὸς ὁ ἀληθινὸς εἶναι εἰς τὸ νὰ προβλέπωνται τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐμποδίζωνται ἢ αἰτίαι.

»**Πεντῶν.** Κάθε φοράν ὁποῦ κάθησθε εἰς τὸ νὰ κρίνετε, ἢ κρίσεις σας πειρασθῆσιν μέλλει νὰ γίνωνται καὶ ἐκεῖ εἶναι συγχωρημένον κάθε ἐνὸς ἀνεμποδίστως νὰ ἐμβαίη.

»**Ἑκτον.** Θέλει ἐκλέξετε ἕνα ἢ περισσοτέρους Κοριέριδες ² κατὰ τὴν πολιτείαν τοῦ χωρίου σας καὶ κατὰ τὸ μάκρος τῶν χωρίων ἀπὸ τὴν χώραν θέλει δώσετε εἰς Νόταν ³ τὰ ὀνόματά τους εἰς τὴν σεκρεταρίαν τῆς Μουνιτζιπαλιτάς, μὲ τὸ μέσον τῶν ὁποίων θέλει στέλνετε εἰς τὴν Κομιτάτα ταῖς γραφαῖς σας: αὐτοὶ θέλει δίδουσι ταῖς εἰδησεις, κρῖνον καὶ κάνουν ὀρισμοὺς ὁποῦ θέλει σας ἦναι στελεμένοι διὰ ὀρδινιά ἐξ ὀφφικίσι τῶν Κομιτάτων ἢ ἐδικόν σας ἢ εἰς ἀναζήτησιν μέρους, καὶ νὰ λαβαίνουν τρεῖς παράδες μόνον ἀπὸ πᾶσα ὀρισμόν.

»**Ἑβδόντον.** Ὁ πρεσιδέντες ⁴ τυχαίνει νὰ κρατῆ εἰς ἕνα λίμπρονομερο ὀρεγκιστράδες ⁵ ὄλαις ταῖς ξετίμωσες, καὶ ἀποφάσεις τῆς σας γραμμένας ἀπὸ τὸ χέρι σας ἢ τοῦ Ἐφημερίου, ἀν δὲν ἰξεύρη νὰ γράψῃ κἀνένας ἀπὸ τοὺς Κριτάς μὲ τὴν Ντάτα τῆς ἡμέρας χρόνου.

»**Ὀκτώτον.** Εἰς πᾶσα ἄτο ⁶ ἀπόφασιν, ξετίμωσιν κτλ. Ἐκείνοι οἱ Κριτάδες ὁποῦ εἶναι ἐδικοί, ἦγουν πατήρ, υἱός, ἀδελφία, ἀκόμι ἐξαδελφία εἰς πρῶτον βαθμόν τόσον ἢ συμφάμελοι ὡσάν ἢ ἑτεροφάμελοι ἢ ἂν ἔχουσι δικοσύνην πνευματικὴν, ἢ μέρος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, τυχαίνει νὰ μὴν κρῖνον, καὶ τότε σμιγμένοι οἱ ἄλλοι νὰ ἐκλέγουσι διὰ συμβουλάτορας: ὁποῦ ἔχουσι τὸν ἄριθμόν: νὰ ἦναι κάποι τῆς φαμηλιάς.

1. Ἀρχιστράτηγος. 2. Ταχυδρόμος. 3. Σημείωσις. 4. γραμματεία. 5. Πρόδρομος. 6. Καταγραφόμεναις. 7. ἡμερομηνία. 8. Πράξις.

Ἐνατον. Ὁποῖος ἀπὸ τὴν μόνην σας περιοχὴν ἤθελε ἔχη μικραῖς διαφοραῖς τζιβιλ ¹ μὲ ἄλλον τῆς ἀνωθὲν σας μόνης περιοχῆς ἕως τὴν σοῦμμα ² γροσιῶν δέκα Ν^ο 10 θέλει παρρησιάζεσθαι ἔμπροσθέν σας μὲ τὸ δίκαιον, καὶ μὲ τὴν σωστότητα θέλει δώσετε νὰ καταλάβῃ τοῦ κάθε ἐνὸς τὸ ἰδικόν του ὡς Κριτάς τῆς Εἰρήνης καὶ δώσετε δίκαιον, ὅτινος ἀπαρθανεύει, φυλαττομένη πάντοτε ἢ ἀπελλατζίον ³ εἰς τὸ Κομιτάτο τζιβιλ τῆς πρώτης ἰνσταντάς.

Δέκατον. Ὁποῖος ἀπὸ ἐκείνου ὁποῦ ἔχουσι διαφοραῖς θελήσῃ νὰ προβάλλῃ τὰ δικά του εἰς τὰ Κομιτάτα τῆς κρίσεως ἐναντίον τῆς ἀποφάσεώς σας, ἢμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ, ὅμως συντροφευμένος ἀπὸ μίαν σας γραφὴν ἀπογραμμένην ἀπὸ τὸν πρεσιδέντε, ἢ ἀπὸ τὸν ἐφημερίον, ἀνίως δὲν ἰξεύρη νὰ γράψῃ ὡς εἰς τὸ Ἐβδόντον Ἀρτίκολον.

Ἐνδέκατον. Τυχαίνωντας ἕνα κάζον ὁποῦ νὰ ἦναι κριμινάλε ⁴ καὶ μέγαλον τυχαίνει παρευθὲς νὰ συντρέξετε διὰ νὰ ἐμποδίσετε κάθε ἀποτέλεσμα καὶ μὲ ὀγληγοράδα νὰ δώσητε εἰδησιν τοῦ Κομιτάτου Κριμινάλ μὰ ἀνίως καὶ τὸ Κάζον εἶναι μικρόν θέλει μὲ ἐκείνην τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην ἀξίαν τῶν καλῶν πολιτῶν.

Δωδέκατον.—Τὸ βάσταμα τῶν ἀρμάτων εἶναι αὐστηρῶς παιδευμένον ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀπὸ τὰ δυνατὰ προκλάμα τῆς Μουνιτζιπαλιτάς καὶ τοῦ Κουμαντάντε καὶ τυχαίνει νὰ ἐξετάζεσθε μὲ ὀλην τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσίν τους καὶ ἀνίως εὑρεθοῦν παραδάται, θέλει τοὺς κάμετε γνωστοὺς εἰς τὸ κομιτάτο Κριμινάλ σουπεριόρι: ἀπιθόνωντας τὴν εἰδησίν σας μὲ ὀνομασίαν μαρτύρων.

Δέκατον τρίτον. Ἀνίως καὶ εὑρεθοῦν παρτίδα ἢ μάζωξες ἀρματωμένων θέλει προσπαθήσετε νὰ τὰ διασκορπίσετε, βάνωντας εἰς ἔργον τὴν συμβουλήν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ ἔχετε νὰ δίδετε εἰδησιν τοῦ κομιτάτου τῆς αὐθεντικῆς ὕφαιας.

Δέκατον τέταρτον. Ὁ φόνος εἶναι ἀνάμεσα εἰς τὰ μεγαλῆτερα πταίσματα καὶ εὐθὲς εἰς ἀπαρθανεύει: νὰ ἐπιμεληθῆτε μὲ ἐγλιγοράδα νὰ πιασθῇ ὁ πταίστης, διὰ τὸν ὁποῖον θέλει βάλετε εἰς πρᾶξιν ταῖς αὐθεντικαῖς δυνάμεις τοῦ χωρίου σας, καὶ ἂν ἐπιτύχῃ τὸ πιάσιμον θέλει προστάξετε τὸν ὀφφικιόλον ὁποῦ θέλει ἦναι ὑποκείμενος νὰ φέρῃ τὸν πταίστην εἰς ταῖς φυλακαῖς καὶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ κομιτάτο Κριμινάλ σουπεριόρι δίδωντας εἰδησιν εἰς τὸ κάζο, ⁵ καὶ διὰ τοῦτο εἴσασθε ἐσεῖς ὑποκείμενοι ὑποκάτω εἰς ταῖς πλέον αὐστηραῖς ποιναῖς.

Δέκατον πέμπτον. Ἀνίως ὁ ὀφφικιόλος ἀπὸ ἐσᾶς διωρισμένος διὰ τὸ πιάσιμον τοῦ πταίστου ἢ πταιστῶν δὲν δοθῇ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν θέλει δώσετε εἰδησιν τοῦ κομιτάτου Κριμινάλ σουπεριόρι διὰ ταῖς πρεπούμεναις ἀποφάσεις καὶ αὐστηραῖς παιδεύσεις.

Δέκατον ἕκτον. Ἄν κραγμένοι ἀπὸ τοὺς πολιτάς ἢ ἀπὸ τὰ κομιτάτα διὰ νὰ κάμετε ἀπὸ ὀρδινιάν τοὺς ξετίμωσες, θέλει συντρέξετε μὲ τὸν συνήθη σας ζήλον, καὶ ὑπάτε ἐπάνω εἰς τὸν τόπον μὲ τὸν ἐφημερίον τῆς

1. Ἀστικός. 2. Ἀθροίσμα. 3. Ἐσεῖς. 4. Πρωτοδικεῖον. 5. Ἄρθρον. 6. Κακούρημα. 7. Κακούρηδοκίσιον. 8. Συμβάν.

ἐβδομάδος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἄλλο νὰ κάμῃ, πᾶρεξ νὰ σᾶς δώσῃ ἔρκον καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφήν του μεθ' ἔρκου νὰ γράψῃ τὴν ξετίμωσιν ἢ τοὺς τὴν στίμα ἀνταμῶς μετ' ἐκείνου ἀπὸ ἐσᾶς ὅπου νὰ ἰξεύρῃ γράμματα, ἔστωντας ἐσᾶς μόνον ἀπιθωμένον τὸ χρέος τῆς ξετιμώσεως καὶ ὁ ἐφημέριος θέλει λαβαίνει παράδες πέντε ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου συντρέχει, καὶ τὸ ὅμοιο καὶ ὁ κάθε κριτῆς καὶ τίποτε περισσότερον διὰ καμμίαν λογῆς ἀφορμῆν, καὶ ἂν κανένας ἤθελεν ἀγραβαρισθῆν ἀπὸ τὴν στίμα νὰ τοῦ ἦναι πάντα ἐλεύθερον νὰ συντρέχῃ εἰς τὸ Τριμπουνάλ Κριμινάλ τῆς πρώτης ἀναξήτησεως.

Δέκατον ἔβδομον. Εἰς ταῖς ξετίμωσες ἢ στίμας τυχαίην νὰ ἦναι τρεῖς οἱ Κριτάδες καὶ ὁ ἐφημέριος ὡς ἄνωθεν: φθάνουν καὶ δύο ὄντας μίας γνώμης καὶ ἀνίσως καὶ κάνεις ἀπὸ τοὺς κριτάδες δὲν ἰξεύρῃ νὰ γράψῃ νὰ ἔχῃ χρέος ὁ ἐφημέριος νὰ τὸ ἐξεκαθαρίσῃ εἰς τὴν ὑπογραφήν του.

Δέκατον ὄγδοον. Ἀνίσως εἰς ἓνα χωρίον ἦναι πλέον ἐφημέριοι, θέλει πηγαίνου ἀραδικῶς ἀπὸ ἐβδομάδα εἰς ἐβδομάδα, ἀρχινώντας ὅμως ἀπὸ τὸν πλέον γέροντα εἰς ἡλικίαν.

Δέκατον ἔνατον. Ἐὰν δὲν εἶναι πιστοὶ οἱ κοριέριδες, ὅπου ἐκλέξατε εἰς τὸ χρέος τοὺς γνωρίζοντας τὴν αἰτίαν ἢμπορεῖτε νὰ τοὺς ἐκβάλλετε δίνωντας εἰδῆσιν τοῦ κομιτάτου Κριμινάλ σουπεριὸρ διὰ νὰ ἔχουν τόπον ἐναντίον τοὺς ἢ παιδεύσεως τῆς δικαιοσύνης.

Εἰκοστόν. Τόσον οἱ κριταὶ τῆς εἰρήνης ὡσάν οἱ κοριέριδες θέλει ἦναι ἐξεντάδοι¹ ἀπὸ κάθε δούλευσιν μιλιτάρ δουλεύοντας παρομοίως εἰς τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ.

Εἰκοστόν πρῶτον. Ὁ κριτῆς μετὰ τὰ καλὰ τοῦ ἦθη θέλει περιβάλει τὴν ἀγάπην τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μετὰ τὴν φρονιμάδα τῶν πατρικῶν του λόγων, τὸ νὰ κάνῃ ὁ καθένας τὸ χρέος του εἶναι μίᾳ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν τῆς πίστεως καὶ τὸ θεμέλιον: εἰς ταῖς ἀρχηγαῖς ἑορταῖς θέλει πηγαίνετε μετὰ σημεῖά σας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου καθήμενοι εἰς τὰ πρῶτα στασίδια ἀξίας. Ὁ ἐφημέριος θέλει σᾶς δώσῃ εἰς ταῖς πρέπουσαις τιμαῖς, ὅπου τυχαίνου τοῦ χαρακτήρος σας, ὑπεράνω τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας καὶ κάθε ἄλλου ἀπὸ τὴν περιοχὴν σας.

Εἰκοστόν δευτέρον. Κάθε ζήτημα ὅπου θέλου νὰ προσφέρου νὰ χωρίᾳ διὰ ὠφέλειαν καὶ ὑποθέσεις ἔλου τοῦ χωρίου εἰς τὰ κριτήρια τῆς χώρας εἰς τὴν Μουνιציπαλιτά καὶ εἰς τὸν ἴδιον πολιτὴν Κομαντάτε θέλει τὸ κάμουν μετὰ τὸ μέσον τῶν ἰδίων κριτῶν τῶν χωρίων, καὶ ὄχι ἀλλέως βέβαιον πῶς θέλει εὔρουν ἔλῃν τὴν δικαιοσύνην ὄντας τὰ ζητήματά τους δίκαια καὶ σωστά καὶ εἰς τοῦτο θέλει ἦσθε ὑποκείμενοι οἱ ἄνω μελετημένοι Κριταί.

COSTANTINO GUIE²
Presidente della Municipalità

LUIGI PROSDOCIMI
Secretario Municipale

1 Ὡς ἀπέχων. 2 Ὁ Κωνσταντῖνος Γκιὺς εἶναι υἱὸς τοῦ εἰρημένου Φιλέλλη-
νος Γκιὺς, καὶ πρότερον ἦτο πρόεδρος τῆς Γαλλίας ἐν Ζακύνθῳ.

Ἔλαι αὐταὶ αἱ νοθεῖαι δὲν ἐνεχαράχθησαν εἰς τὰς καρδίας πάντων. Οἱ Ἑπτανήσιοι ἐδέχθησαν τοὺς Γάλλους ὡς ἐλευθερωτὰς καὶ σωτῆρας, ἀλλὰ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἔφερε παρ' ἡμῖν ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καὶ ἀπεδείχθη ἐλάχιστα τελεσφόρον, ὅμως πάντοτε ἔσπειρε φιλελευθέρους καὶ φιλοπροόδους ἀρχάς.

§ 9. Ὡς γνωστὸν ἡ Ἐνετοκρατία διετήρησεν ἐν Ἑπτανήσῳ τὸ Ἰουλιανὸν Ἡμερολόγιον καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ δικτικοὶ νὰ συνεορτάζωσι μετὰ τῶν ὀρθοδόξων, ὅπου εἰσέτι διατηρεῖται ἐν Ἑπτανήσῳ ὥστε καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν αἱ δύο ἐκκλησίαι ἑορτάζουσι. Τὸ παλαιὸν τοῦτο ἔθιμον τῆς χώρας οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι δὲν ἐσεβάσθησαν. Ἡ κεντρικὴ Διοίκησις διέταξε νὰ εἰσαχθῆν τὸ δημοκρατικὸν ἡμερολόγιον καὶ ἡμέρα ἀναπαύσεως ὠρίζετο ἡ δεκάτη ἡμέρα ἐκάστης δεκάδος μηνός. Ὡς γνωστὸν ἕκαστος μὴν διηρεῖτο ἀντὶ τῶν ἐβδομάδων εἰς δεκάδας. Ἀρχὴ τοῦ ἡμερολογίου τοῦτου ἦτο 22 Σεπτεμβρίου 1792 πρῶτον ἔτος τῆς ἐλευθερίας.¹

Ἡ ἀργία τῆς Κυριακῆς εἶχε καταργηθῆ ἐν Ἑπτανήσῳ. Ἡ ἐργασία ἦτο μὲν ἐλευθέρᾳ καθ' ἑαυτὰς τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ τὰ δημόσια γραφεῖα ἔμενον κεκλεισμένα κατὰ τὴν δεκάτην κατὰ δὲ τὰς ἄλλας εἰργάζοντο. Ὁ γάλλος δημοκράτης δὲν ἐσεβάσθη τὸν κληρὸν, διότι οἱ ἱερεῖς ἀπαντες ὑπεχρεοῦντο ἐπὶ ποινῇ φυλακίσεως νὰ φέρωσιν ἀείποτε ἐπὶ τοῦ κατελυταρχίου τὸ τρίχρον ἐθνόσημον. Πρόσθε πολλοὶ ἐκκλησιαὶ διηρηπάζοντο καὶ ἐχρησίμευον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ. Πολλοὶ θερμοκέφαλοι ἠσπάσθησαν κατὰ γράμμα τὰς ἀρχάς τῆς Δημοκρατίας καὶ ἐγένοντο ἄθεοι. Διηγούνται μάλιστα ἔτι ἐν Ζακύνθῳ τόσον παρά τισι δημοκράταις Ζακυνθίοις εἶχε φθάσει ὁ ἐνθουσιασμός, ὥστε εἰς τούτων λαβῶν τὴν εἰκόνα τοῦ Βοναπάρτου ἐκ τοῦ Ἁγίου Βήματος εἶπεν «οὗτος εἶνε ὁ ἀληθὴς Χριστός!». Ὑπῆρχον ἀνθρώποι ἐπίσης σοβαροὶ οἵτινες ἐσκέπτοντο καὶ δὲν διέπραττον τρέλλας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀναβρασμῷ τοῦ πρώτου ἐνθουσιασμοῦ ἦσαν Ἑπτανήσιοι ἀγαπῶντες τὴν μνήμην τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ ἄλλοι θεωροῦντες ὀλεθρίας τὰς ἀρχάς τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων. Περιήμωρον εἶναι ὅτι ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις διχοτομήθησαν αἱ γνώμαι. Ἐν τῇ ἀνθρώπους ὑπὲρ ἢ κατὰ ἀπ' ἀρχῆς διχοτομήθησαν ἐπὶ τοῦ bill τοῦ Quebec τῆ ἀγγλικῆ βουλῆ λ. χ. κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ bill τοῦ Quebec τῆ 1791 ὁ Φῶξ εἶπε: «τὸ νέον Γαλλικὸν σύνταγμα εἶνε τὸ μᾶλλον τερᾶστιον καὶ μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον τῆς Ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον οἱ αἰῶνες »καὶ τὰ ἔθνη θὰ ἰδῶσιν ὠκοδομημένον.» Ἐγερθεὶς ἀμέσως ὁ Burke,² ὁ κληθεὶς ἄγγλος Κικέρων εἶπε: «Τὸ γαλλικὸν σύνταγμα θὰ γεννήσῃ τυραννίαν, ἀναρχίαν, πείσεις καὶ δουλείαν... Ἀποστραφῆτε τὸ γαλλι-

1. Ἐν Ἑπτανήσῳ θεωρεῖτο τὸ 1797 τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἰουίου ἐλευθερίας primo anno della liberta Ionica.

2. Ὁ ἄγγλος οὗτος ἐδημοσίευσεν τῷ 1790 «Reflections on the Revolution in France» αἵτινες ἐπροξένησαν μέγαν θόρυβον ἐν Εὐρώπῃ, διὸ καὶ ἀνεσκευάσθησαν ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ Payne καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ Σκώτου Mackintosh διὰ τοῦ Vindiciae Galliae.

κὸν σύνταγμα». Ἡ διάστας τῶν δύο ἐκείνων ἀγγλῶν ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὑπάρχει καὶ τὴν σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἱστορικούς.

Ἐν Ἑπτανήσῳ εἶχε προξενήσει κακὴν ἐντύπωσιν ἢ διαγωγὴ τοῦ Βονοπάρτου τοῦ νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βενετιάν εἰς τὴν Αὐστρίαν διότι ἀφοῦ τῇ ὑπεσχέθη ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά ἐπειτα τὴν κατέστησε δούλην. Ὁ Κάρολος Botta γράφει τῷ 1798 Ἰανουαρίου 30 ὅτι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι οἱ πολῖται ἀπὸ τοὺς Γάλλους, καὶ προσθέτει «τὴν νύκτα ἐφονεύθη εἰς στρατιωτικῆς διὰ ἐγχειριδίου Ἑλληνας. Δὲν εἶνε ὁ πρῶτος νὰ ἀποθάνῃ τοιουτοτρόπως. Ὅπερ δηλοῖ plectuntur Achivi.¹ Οὗτος εἶνε ὁ κόσμος, ἦτο καὶ θὰ εἶνε». ² Ὁ σύγχρονος Μάριος Πιέρης Κερκυραῖος λόγιος, ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Κερκυραῖοι δὲν κατενόησαν κατ' ἀρχὰς τὴν Δημοκρατίαν διὸ καὶ ἐκάλουν πατέρα τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑνετοκρατίας. ³ Ἐπίσης ὁ Φώσκολος παραπονεῖται ὅτι ἡ Ἑπτανήσος δὲν ἤξευρε νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τῶν δημοκρατικῶν διότι μεταξὺ τῶν πολιτῶν δὲν ὑπῆρχε πολιτικὴ ἐνότητα.⁴

§ 10. Ὁ Βονοπάρτης εἶχε κατὰ νοῦν νὰ εἶνε πάντοτε κυρίαρχος τῶν νήσων. Τῇ 16 Αὐγούστου τοῦ 1797 ἔγραφε: «Αἱ νῆσοι τῆς Κερκύρας, τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Κεφαλληνίας εἶνε μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαι δι' ἡμᾶς ἢ πᾶσα ἡ Ἰταλία. Ἐὰν ἐπιεζόμεθα εἰς τὴν ἐκλογὴν θὰ ἦτο καλλήτερον νὰ δώσωμεν τὴν Ἰταλίαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ νὰ διατηρήσωμεν τὰς τέσσαρας νήσους. αἵτινες εἶνε πηγὴ πλούτου καὶ ἐπιτυχίας εἰς τὸ ἐμπορίον μας». ⁵ Ἡ ἐπιθυμία αὕτη τοῦ Μεγάλου ἀνδρός δὲν ἐξεπληρώθη.

Μετὰ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων ἀφίκοντο δύο λόγιοι. Ὁ γνωστὸς γάλλος ποιητὴς καὶ λόγιος Arnault διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν νήσων καὶ σύνταξιν τῶν προκηρῦξεων διὰ νὰ ἐνθουσιάζωσι τὸν λαόν. Ὁ Arnault ἐθαύμασε τὸ κυναοῦν τῆς ἐλληνικῆς θαλάσσης καὶ ἦτο ἡ πρώτη φορὰ ὅτι ἐνόησε τὰ ἐπίθετα Coeruleus τοῦ Βιργιλίου. Εἰς τὸν Βονοπάρτην γράφει ὅτι οἱ Ἕλληνας δὲν ἦσαν τότε οὔτε Εὐριπίδα· οὔτε Πλάτωνες, ἀλλ' ἀπλοῖ. Ὡς ποιητὴς καὶ λόγιος εὐχαριστεῖτο ὅτι περιεφέρετο εἰς τὴν κλασικὴν γῆν καὶ ὅτι ὑψοῦτο ἢ τρίχρους σημαία εἰς Ὀμηρικὰ μέρη. Τότε ἀφίκετο καὶ εἰς στρατιωτικὸς ἰατρός, ἕτερος λόγιος, ὁ γνωστὸς ἰτα-

1. Φράσις τοῦ Ὀρατίου ἐν τῇ ἐπιστολῇ (2 βίβλ. Α) πρὸς Λόλιον: Trojani belli scriptorem, maxime Lollī κτλ. Quidquid delirant reges, plectuntur achivi, οἵτινες λόγοι ἐγένοντο παραιμιώδεις πρὸς δὴλωσιν ὅτι ἐξ τῶν λαθῶν τῶν μεγάλων πάσχει ὁ λαός.

2. P. Paverio: Lettere inedite di Carlo Botta Faenza 1875 σελ. 59—60.

3. Μαρόλου Πιέρης: Opere, Τόμος α' Firenze 1850 σελ. 79.

4. Φώσκολος: Dello stato politico delle Scolle Jonie (Opere ἐκδόσεως Φλωρεντίας, 1862 τόμος 12).

5. Gorespondance inedite officielle et confidentielle de Napoléon Bonaparte Paris 1819 Τόμος Γ'. σελ. 65.

λὸς Κάρολος Βόττας, ὅστις ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ γράφει περὶ Arnault: «ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Βονοπάρτου, ὅπως ἐπίδειξῃ αὐτῷ τὴν γύμνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μουσείων, τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν, διότι ἀγάλματα, εἰκόνες καὶ πολυτίμητα χειρόγραφα δὲν ὑπῆρχον, ἐπεσκέφθη τοὺς κήπους τοῦ Ἀλκινόου, τὴν πέτραν, ἐφ' ἧς ἐπλυνεν ἡ Ναυσικάα, καλεῖ τοὺς Κερκυραῖους δεσποδαίμονας, ἀμαθεῖς, δειλοὺς, καὶ τοὺς Ἕλληνας κλέπτας, ἀπίστους καὶ ἀφιλοξένους, ἐξακουμένων τῶν Μανιατῶν, ἴσως διότι ἤξευρεν ὅτι ὁ Βονοπάρτης τοὺς ἐθώπευε. Τέλος γράφων ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶχε ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν τυράννων, δηλὰ δὴ τῶν Τούρκων, μετέθη εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν τάφον τοῦ Βιργιλίου. Οὕτως ὁ Arnault ἔκρινε τοὺς Ἕλληνας, οὔτε φιλελευθέρους, οὔτε ἀξίους ἐλευθερίας, μόνον εἶχεν ἐλπίδα ἐλευθερίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ» ¹ Αἱ συκοφανταί αὗται τοῦ γάλλου ποιητοῦ τοῦ κρίνοντος τόσον ἐπιπολαίως πάσχοντα λαὸν ἠγάπησαν τὸν Βότταν ὅστις περὶ Ἑλλάδος εἶχε ἄλλας ἰδέας.

Ὁ Ἰταλὸς οὗτος ἔγραφε τῷ 1798 ὅτι οἱ Ἕλληνες γενικῶς εἶνε εὐφυέστατοι, ὅτι ὁμοιάζον πρὸς τοὺς ἀρχαίους προγόνους, πλήρεις φαντασίας, γενναιότητος καὶ ἀστασίας, ὅτι εἶνε ἀκόμη ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὅστις ἔζη ἐν Ἀθήναις καὶ Σπάρτῃ ἐν ὧ οἱ σημερινοὶ Ἰταλοὶ, λέγει ἐντελῶς ἐξεφυλισθησαν τῶν παλαιῶν Ρωμαίων καὶ δὲν μένει οὐδέν ἴχνος, ὅτι οἱ Ἕλληνες, «μετὰ τῆς ἐλευθερίας εἶνε δυνατόν νὰ γίνωσιν εἰς τῶν ἐνδοξοτέρων λαῶν τοῦ κόσμου». Ὁ Βόττας δυσηρεστεῖτο μὲ τὴν μουσικὴν τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, ἦν ὠνόμαζε μονότονον. Ἐνεκα τῆς ἐλληνικῆς φαντασίας, λέγει, «ὁ Ἕλληνας βλέπει ἀντιπάλους, ἐχθροὺς καὶ πάντοτε εἶνε gens contra gentem καὶ πιστεύει εἰς τὰς ὑποθέσεις». Τῷ ἔκαμεν ἐντύπωσιν ὅτι τὰ παιδιὰ εἰς τοὺς δρόμους τῆς Κερκύρας ἐτραγοῦδον ἐλληνικὰ μεταφρασμένην τὴν Καρμανιόλαν. «Ἐάν, γράφει προσέτι, ὀμιλῇ τις μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ πολιτικῆς θὰ ἀκούσῃ παράξενα μὲν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σφαλερά, ἀλλὰ μετὰ εὐφύας καὶ ζωηρᾶς φαντασίας, καὶ ἀμέσως ἐνθυμεῖται τὸν Πλάτωνα. Δὲν παραδέχονται ὅτι θὰ γίνωσι Γάλλοι, ἀλλ' ὅτι θὰ τοὺς καταλάβῃ ἄλλος. Καὶ τοῦτο διὰ πολλοὺς λόγους καὶ ὁ πρῶτος ὅτι εἶνε ὑποπτοὶ καὶ ἔλαβον ὑποψίαν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Βενετίας». ² Τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ αἱ κρίσεις περὶ τῆς Ἑλλάδος ἦσαν εἰλικρινεῖς διότι ἔγραφε πρὸς οἰκείους. Ἐν Κερκύρᾳ κατέγιεν ὁ Βόττας εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας περὶ τῆς νήσου καὶ ἧς ἔγραψε τὴν ἱατρικὴν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν.³

Ἡ Ἑπτανήσος εἰς τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα εἰσῆλθεν εἰς νέαν ἐποχὴν, ὑπέστη πολλὰ ἀλλὰ καὶ πολλὰ ὠφελήθη.

1. Carlo Botta: Storia d'Italia del 1789 al 1814. Italia 1826 σελ. 411.

2. P. Paverio Lettere Inedite di Carlo Botta Faenza 1875 σελ. 45, 46, 47, 51. Πρὸς C. 'ionisoti: Carlo Botta a Corfù Torino 1875.

3. Ἡ μελέτη αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν Μιλάνῳ τῷ 1799 ὑπὸ τὸν τίτλον: Storia naturale e medica dell' isola di Corfù. Ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει τῷ 1823.

Ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐκράυαζεν ὅτι ἠλευθερώθη ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, ἐπίσης τὸ αὐτὸ ἐπραττεν ὅτε μετὰ τὴν δεινὴν πολιορκίαν οἱ Ρωσσο-Τούρκοι κατέλαβον τὰς νήσους.

Αἱ ζητωκραυγαὶ ἐκεῖναι ἦσαν δίκαιαι, διότι ἡ Θεία Πρόνοια εἶχε προσδιορίσῃ, νὰ γίνουσι αἱ νῆσοι πράγματι ἐλευθεραὶ καὶ νὰ ἰδρῶσῃ τὸ πρῶτον ἀνεξάρτητον καὶ αὐτόνομον ἑλληνικὸν κράτος.

§ 11. Οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι ἐπέβαλον ἐπισήμως καὶ λεληθότως τινὰ ἤθη καὶ ἔθιμα παρὰ τῇ λαῶ ἰδίᾳ. Αἱ λέξεις ἐπαναλαμβανόμεναι εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ εἰς τοὺς λόγους Ἐλευθερία Ἰσότης καὶ Ἀδελφότης βαθέως ἐχαράχθησαν εἰς τὰς καρδίας πολλῶν ὅστινες συνέλαβον τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας των, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Βεβαίως ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἐλησημονήθη ἐν Ἑπτανήσῳ, ἀλλ' ὡς ἰδέα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀλλ' ἡ ἰδέα ἔλαβε σάρκα εἰς τὸ 1800. « Ἀναγεννηθὲν τὸ ἔθνος », ἐξεφώνησεν ὁ πρῶτος ἀνώτατος ἄρχων, ὁ ἡγεμὼν τῆς πρώτης ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὁ κόμης Σπυριδίων Γεωργίου Θεοτόκης, ἀναγεννηθὲν τὸ « ἔθνος μας, ἰδοὺ ἀνέκτησεν ὄνομα Ἑλληνικόν, πατρίδα Ἑλληνικὴν καὶ Ἑλληνικὴν Ἐλευθερίαν. » Καὶ ὁ Ἀντώνιος Κομοῦτος γενόμενος τῆς Ἑπτανήσου ἡγεμὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοτόκη, εἰς ἓνα λόγον του εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κερκύρας, εἰς τὴν Σηπλαιώτισσαν ἔλεγεν : . . . « Ἀναγεννημένον τὸ γένος μας ἀπ' αὐτὴν ἀπέκτησε παλίν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα, ἑλληνικὴν πατρίδα, ἑλληνικὴν Ἐλευθερίαν. — Καὶ τὸν Βαρῶν Ἐμμανουὴλ Θεοτόκην, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Ἰονίου Γερουσίας προσφωνοῦντα πρὸς τοὺς ἄλλοις νὰ λέγῃ : « Ἀπὸ τοῦ νῦν ὅσοι ἀδελφοὶ μας ὁμογενεῖς περιπλανῶνται βιωτικῶς εἰς ἕξορίαν, καὶ διασπείρονται εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἃς δράμωσιν εἰς τοὺς κόλπους μας, ἃς προσέλθωσιν εἰς τὴν φίλην ταύτην γῆν. Οὕτως αἱ « χῶραί μας αὐταὶ θέλουσι ἀναθάλλει καὶ ἀναλάμψει ὡς πρότερον αἱ « ὁδοὶ μας θέλουσιν αὐτὴς πληρωθῆ ἰασοῦ καὶ ἡ Πατρίς θέλει ἐπανέλθῃ « εἰς τὴν πρώην τιμὴν. Οὕτε ἀπόστασις, οὕτε χειμῶν, οὕτε κίνδυνος « ὁδοιπορίας μὴν ἐμποδίσωσι τοὺς ἀδελφούς μας ἀπὸ τοῦ νὰ δράμωσιν « ὅσον τάχιον. Ναί ! βλέπω ἤδη ῥοδοδάκτυλον αὐγὴν ἀνατέλλουσαν λαμ- « προτάτην εἰς τὸ γένος μας ἡμέραν. Βλέπω τὴν πρὸ πολλοῦ καταβε- « βλημένην τύχην ἀνορθουμένην ἐπὶ τέλος εἰς τὴν πατρίδα ταύτην « τῆς φιλοσοφίας. Τρόμος θρησκευτικὸς μὲ καταλαμβάνει ἐν τῇ προ- « θεωρίᾳ τοῦ μέλλοντος. Ἴδου τὸ εὐρύτατον κοιμητήριον τὸ περιέχον « τοὺς τάφους ἡμῶν ! Ἴδου τὰ μνημεῖα τὰ ἐγκλειόμενα τὸσαύτην ἔνδοξον « τέφραν. Ἡ φωνὴ τῶν προγόνων μὲ κράζει, φρικτὴν μοὶ ἐπιβάλλει « μέχρι βάθους ψυχῆς. Δὲν εἶναι αὐτοί, ὅστινες ἀνακύπτουσιν ἐκ τῶν « τάφων ἐνατενίζοντες, καθάπερ πνεύματα προφητικὰ τὸ βλέμμα ἐφ' « ἡμῶν; Δὲν ὄρατε τὴν εὐφρόσυνον αὐτῶν ὄψιν, δὲν ἀκούετε τὰς εὐχὰς των; « Τέκνα φωνάζουσιν ἡμῖν, τέκνα ἐκλεκτά, φροντίσατε νὰ δραχθῆτε τῆς « ἀγαθῆς τύχης, ἣτις ἐπὶ τοῦ παρόντος φιλόφρων ἐπίσταται ἀνωθεν ἡμῶν ! « Λάβετε ὁδηγὸν τὴν συνετὴν ἀνδρείαν ! Προτιμήσατε τὸν θάνατον ἀντὶ « τῆς δουλείας, τὴν δόξαν ἀντὶ τῆς ζωῆς ! Ἀναζωπυρήσατε τὴν πάτριον « τόλμην καὶ καλέσατε τὸ ἀσθημα τῆς ἐλευθερίας ἕνα ἐξέλθῃ ἐκ τῆς

« κίνουσης προγονικῆς ἱστορίας σας ! Ταῦτα ἐὰν πράττητε ἔσεται ὁ Θεὸς « μεθ' ὑμῶν. Ὁ δὲ πολυεὐσπλαχνὸς Οὐρανὸς πληρώσει βεβαίως τὰς προ- « σδοκίας σας ».

Ἐκεῖναι ἦσαν ἡμέραι μεγάλων ἐλπίδων. Τὸ Ἑπτανησιακὸν Σύνταγμα ὀνομάζετο ἔθνικόν. Ὅλοι ἐσκέπτοντο περὶ ἀναγεννήσεως μιᾶς Πατρίδος, περὶ ἐκπαίδευσως, περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἄξια πολλοῦ ἐπαίνου εἶνε αἱ τότε Ἑπτανησιακαὶ ἀρχαί, καθότι μόλις ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσωσιν αἱ νῆσοι Κράτος ἀμέσως ἐσκέφθησαν περὶ δημοσίας ἐκπαίδευσως, ὡς μαρτυρεῖ τὸ γυμνάσιον ἕπερ ἤθελον νὰ ἰδρῶσιν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Γερουσίας τῇ 7 Ἰουνίου 1799. Τὸ νομοσχέδιον ἐν τῇ προοιμίᾳ ἔλεγεν : « Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσίς εἶνε ἡ « βᾶσις καὶ ἡ τροφή τῆς πολιτικῆς εὐδαιμονίας διότι οἱ νόμοι στηρί- « ζονται ἐπὶ τῆς ἠθικῆς, ἣτις κλονίζεται ἐὰν δὲν ὁδηγῆται διὰ τῶν γνώ- « σεων τῶν σχετιζομένων μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τῶν στοιχείων τῶν « ἀποτελούντων τὴν πεπολιτισμένην κοινωνίαν. Ἡ καλλιέργεια τῆς δια- « νοσίας διδάσκουσα τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἀμοιβαῖον καθῆκον, οἰκονομῆ « τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τὴν σκληρὰν ἀνάγκην μιᾶς δυσπίστου καὶ αὐ- « στηρᾶς ἐπαγρυπνήσεως, καὶ συγχρόνως ἀσφαλίζει τοὺς πολίτας ἀπὸ « τὰς ζημίας καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς αὐθαιρέτου ἐξουσίας καὶ τῆς « ἀναρμόστου ἐκτελέσεως τῶν νόμων. Ἐκτὸς τούτου αἱ ἐπιστήμαι καὶ « τὰ γράμματα ἐξευγενίζουσιν τὰς καρδίας, συνδέουσι καὶ καθιστῶσιν « ἠδυτέρους τοὺς οἰκογενειακοὺς καὶ κοινωνικοὺς δεσμούς, χαλιναγω- « γοῦσι καὶ καθιστῶσιν ἐπιωφελετὰ πάθη, φέρουσι τὴν ἀκμὴν τῆς γεωρ- « γίας, τοῦ ἐμπορίου, καὶ τῶν τεχνῶν, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς τὰς « ἀνάγκας, εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ εἰς τὴν ἡδονὴν τοῦ βίου, ἐτοιμάζουσιν « εὐχαριστήσεις, παρηγορίας καὶ θεραπείας εἰς τὰς ἀνίας, εἰς τὴν μονα- « ξίαν, εἰς τὰς ἀσθενείας, εἰς τὸ γῆρας καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν. . . . » Ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνησις δὲν εἶχε τὰ μέσα διὰ τὴν πληρωμὴν πολλῶν διδασκάλων παρεκάλεε τοὺς λογίους, ὅπως δωρεὰν διδάσκωσι διὸ τὸ ῥηθὲν νομοσχέδιον, πρὸς τοὺς ἄλλοις ἔλεγεν « . . . Κολακευόμεθα, ὅτι « τοῦτο θὰ ἐπικαλέσῃ τὴν εὐλογίαν τῶν μεταγενεστέρων . . . καὶ οἱ ἐνά- « ρετοι τῶν πολιτῶν, θ' ἀπιερῶσιν εἰς τὴν πατρίδα τὸν καρπὸν τῶν « μελετῶν των, ὅπως ἐν ταύτῃ τῇ Ἑλληνικῇ χῶρᾳ, τῇ ἄλλοτε κοιτίδι « καὶ δόξῃ τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, ἐκ νέου αὐτὰ νὰ εἶνε εἰς τὴν « ἀκμὴν, κατὰ τὰς ὥραιάς ἡμέρας μιᾶς εὐτυχούς Κυβερνήσεως. . . . »¹

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1803 εἶνε ἡ πρώτη γενναία φωνὴ διατάττουσα ἐπισήμως τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ἐκπαίδευσως. Τὸ πολίτευμα τοῦτο εἰς τὴν ἐνετικὴν κληρονομικὴν εὐγένειαν ἀντικατέστησε τὴν ἐνεργητικὴν καὶ Σύνταγματικὴν εὐγένειαν, πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ὁποίας ἀπηγέτετο ἡ κατοχὴ προσόντων ὀρισμένων ὑπὸ τοῦ νόμου ἐν τούτων ἤτο νὰ γνωρίζῃ ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἑλληνικὴν ἢ ἰταλικὴν. Κατὰ τὸν εἰσηγητὴν τοῦ Συντάγματος ἔπρεπε « ταχέως νὰ ληφθῆ φροντίς, πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ διὰ τὴν

1. Ἐρμάνου Λούνηζη : Della Repubblica Settinsulare. Bologna 1863 σελ. 171.

διάδοσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν τεχνῶν, νὰ προστατεύονται οἱ ξένοι λόγιοι, νὰ ριφθῶσιν αἱ βάσεις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ εὐγενὴς ἡ πλουσία καὶ ἡ ἀρμοικὴ ἡ ὅποια εἶχεν ἐξωστῆ τῶν νήσων ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κυριαρχίας τῶν Ἐνετῶν, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ γλῶσσα τῆς Κυβερνήσεως, ὁ διεργμηνεὺς τῶν πολιτῶν». Κατὰ τὸ ἀρθ. 73 ἡ βάσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νὰ εἶνε τὰ δημοτικὰ σχολεῖα εἰς τὰς νήσους, ἐν ἔθνικὸν γυμνάσιον ἐν Κερκύρα καὶ μία ναυτικὴ σχολὴ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Κατὰ τὸ ἀρθ. 113 ἡ Γερουσία προέτατο τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν, φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἰδρυμάτων. Κατὰ τὸ ἀρθ. 211 ἀπηγορεύετο ἀπὸ τοῦ 1810 καὶ ἐφ' ἑξῆς νὰ διορισθῆ τις εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἐὰν μὴ ἐγίνωσκε νὰ ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἢ τὴν ἔθνικὴν γλῶσσαν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1820 ἡ καθωμιλημένη ἔμελλε νὰ εἰσαχθῆ ἀποκλειστικῶς εἰς ὅλα τὰ γραφεῖα τοῦ Κράτους καὶ νὰ γράφονται οὕτως ἑλληνιστὶ καὶ ὅλα τὰ ἔγγραφα.¹ Ἐκ τούτων τῶν ἀρθῶν τοῦ Ἐπτανησιακοῦ Συντάγματος καταφαίνεται ὅτι κυριώτατον ἐξ ἀρχῆς μέλημα τῆς νέας Πολιτείας ὑπῆρξεν ἡ Δημοσία Ἐκπαίδευσις. Καὶ τὸν περὶ αὐτῆς ὄργανισμὸν κατήρτισεν ὁ Καποδίστριας, εἰς ἃν ἀνετέθη ἡ γενικὴ ἐποπτεία τῶν ἐν πάσαις ταῖς νήσοις συστηθέντων σχολείων. Εἰς τρεῖς περιόδους διαιροῦνται αἱ πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίαι τοῦ μεγάλου τούτου Κερκυραίου. Ἡ πρώτη περίοδος αὐτοῦ εἶνε ἡ ἐν Ἐπτανήσῳ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα τῷ 1797, ἄγων τὸ εἰκοστὸν πρῶτον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἔδρασεν ἀμέσως ὡς ἰατρός, ὡς λόγιος² ὡς πολιτικὸς συνειρέτης. Ἡ ἰκανότης αὐτοῦ ἀμέσως ἀνεφάνη καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς μόλις συστάσεως Ἐπτανησιακῆς κυβερνήσεως ἡ ὅποια ἐξέλεξεν αὐτὸν γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας ἢ ὡς τότε ἐλέγετο ὁ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ Κράτους. Ὁ Καποδίστριας, ὁ πατὴρ εἶνε τῆς ἔθνικῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι, διότι ἐν Ἐπτανήσῳ ἔρριξε τὰς στερεὰς βάσεις τῆς ἔθνικῆς ἐκπαιδεύσεώς τε καὶ ἀγωγῆς. Εἰς σύγχρονος ὁ Δημήτριος Ἀρλιώτης,³ ἱστορεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι ἡ ἴδρυσις τῶν πρώτων σχολείων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸν Καποδίστριαν ὀφείλονται ἐν Ἐπτανήσῳ. Εἶδομεν κατὰ τὸ ἐπτανησιακὸν Σύνταγμα νὰ γίνηται ἀποκλειστικὴ χρῆσις τῆς ἔθνικῆς γλώσσης. Ἐπρεπε ἐπομένως νὰ διορισθῆ, κατὰ πρῶτον κατάλληλος καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τοιοῦτος δὲ προσεκλήθη ἐκ Πάργας εἰς Κέρκυραν ὁ γνωστὸς ἐπὶ ἀρετῇ καὶ ἑλληνικῇ παιδεύσει καὶ διαπύρῳ φιλοπατρίᾳ ἱερεὺς Ἀνδρέας ὁ Ἰδρωμέ-

1. Ὁρα Le Tre Costituzioni 1800, 1883, 1817 delle Sette isole Ionie κλ. Κερκύρα 1849 σελ. 31, 36, 39, 42, 57, 64, 65, 78.

2. Πρὸς Σπ. διὲ Βιάζη : Ἰωάννης Καποδίστριας ὡς ἰατρός καὶ ὡς συγγραφεὺς ἐν Ἰερίδι Ἀθηνῶν 1898, Νοεμβρίου 1 καὶ 15.

3. La Vita di Giovanni Conte Capodistia scritta nel 1833 da Demetrio Arlietti. Κερκύρα, 1859 σελ. 11.

νος.¹ Ἐντολῇ τῆς ἐπτανησίου Γερουσίας ὁ Καποδίστριας πρὸς τὸν ρηθέντα ἱερέα Ἰδρωμένον, λήγοντος τοῦ ἔτους 1803, ἔγραφε τὰ ἑξῆς :

»Εὐλαβέστατε Κύριε,

»Ἡ Γερουσία τῆς νέας μας Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἐδέχθη μὲ γλυκυστάτην ἀγαλλίασιν τὴν εἶδησιν τῆς φήμης, ὅπου διὰ τῆς προκοπῆς σας ἀπόκτησε τὸ ὄνομά σας.

»Ἡ πατρίς, πολίτα ἱερώτατε καὶ λογιώτατε, τὴν ὁποίαν ἡ θεὰ Πρόνοια, μὲ τὸ μέσον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' μας ἐχάρισε, ἐκεῖνη ἡ ἴδια μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτὰς ζῆτει νὰ σας δεχθῆ καὶ νὰ σας ἐμπιστευθῆ τὸν πλέον πολύτιμον θησαυρὸν ὅπου ἔχει, τοῦτέστι τοὺς νέους τῆς ἐπτανήσου ἐπικρατείας, τῶν ὁποίων ἡ καλὴ ἀγωγή θέλει εἶναι ἡ γωνία ἡ πέτρα τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ γένους μας : Λοιπὸν, ὅμοι, υἱὸς πατρίδος ἀριστος, ὅμοι ὅπου συζῶντες μὲ τοὺς Δημοσθένεις, μὲ τοὺς Ὀμήρους μὲ τοὺς Πλάτωνας, ἐπλουτίσατε τὸν νοῦν σας καὶ τὴν καρδίαν σας μὲ τὴν ζωηρὰν ἐπιρροὴν τοῦ πνεύματος τῶν ἀθανάτων τούτων ἀνδρῶν ὅμοι ὅπου εἴσθε τὸ εἶρημα τῆς σχεδὸν ἡφανισμένης ἑλληνικῆς παιδείας, εἶναι τάχα δυνατόν τὰ ἀπονεύσετε εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο καὶ τρυφόντι ἑλληνικὸν ἔργον, τὸ τῆς πλάσεως δηλαδὴ τιμίων πολιτῶν ἡγῶν νέων Ἑλλήνων ; Ἡ Γερουσία σας προσκαλεῖ. Συλλογισθῆτε ὁποίας λογῆς ἤθελαν ἀποκριθῆ αἱ ἔνδοξοι πρόγονοι ἡμῶν καὶ ἔπειτα ἀποφασίσατε.

»Μένω μὲ δὴν τὴν ἐπόλῃν

»Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»

Καίτοι προηγουμένως ὁ ἱερεὺς Ἰδρωμένος ἠρνήσατο νὰ μεταβῆ εἰς Ἰωάννινα ὡς καθηγητὴς τῆς αὐτοῦ ἑλληνικῆς σχολῆς ἐπιμόνης καὶ μετὰ γενναίων ἀποδοχῶν καὶ ὁμοίας ἄλλας κλήσεις ἀπεποιήθη, ἀσμένως τὴν πρόσκλησιν τῆς νέας Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἀπεδέξατο καὶ ἀπήντησε διὰ ἐπιστολῆς τοῦ τῆς 9 Ἰανουαρίου 1804, ἣτις ἔληγε διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων : «Ὅθεν οὐ μόνον διὰ τὴν προσταγὴν τῆς (τῆς Πολιτείας) ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς, ἀφείς πᾶν ἐμπόδιον τῶν μικρῶν μου πραγμάτων καὶ ὑποθέσεων θέλω δοκιμάσῃ, ἂν ὄχι μετὰ τῶν πρώτων, μῆτε ἴσα τοῖς δευτέροις, ἀλλ' ὀπίσω τῶν τρίτων νὰ συνδράμω ὡς δύναμαι ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ὁμογενῶν μου καταβάλλων σὺν προθυμίᾳ τὸ ἐμὸν χρέος.

»Τὸ λοιπὸν ἀναμένων τὴν προσταγὴν τῆς ἀφιερῶμαι εἰς τὴν προστασίαν τῆς, δεόμενος ἐκ Θεοῦ αὐτῇ πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον.»

1. Ὁρα Ἰωάννου Ρωμανοῦ Ἀνδρέας Ι. Ἰδρωμένους ἐν Πανδῶρα 15 Φεβρουαρίου 1871.

Ὁὕτω ἀρχομένου τοῦ 1804 ὁ ἱερεὺς Ἰδρωμένος μετέβη μετὰ τῶν τέκνων εἰς Κέρκυραν. Ἄλλ' ἡ σχολὴ ἀμέσως δὲν ἤρξατο λειτουργοῦσα, διότι πολλὰ ἔπρεπε ἐπὶ τούτῳ νὰ προπαρασκευασθῶσιν. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι ἡ κυβέρνησις πᾶσαν κατέβαλε μέριμναν ἕως αὐτῆς ὡς οἷόν τε σκοπιμώτερον ἰδρυθῆ. Καὶ ὠρίσθη μὲν τόπος ἡ ὠραία λατινικὴ μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Τενέδου, διωρίσθη δὲ ἔφορος αὐτῆς ὁ τῆς ἐπικρατείας γραμματεὺς Καποδίστριας.¹ Ὁὕτως ὁ Καποδίστριας εἶνε ὁ πρῶτος ἔφορος, τῆς πρώτης ἐθνικῆς σχολῆς τῆς ἰδρυθείσης εἰς τὴν πρώτην ἐλευθεράν ἑλληνικὴν Πολιτείαν.

§ 13. Δημοσιεύομεν τώρα τὸν περὶ Παιδείας νόμον τοῦ ἔτους 1804 Ἰανουαρίου 30.

»Θὰ εἶνε δύο πρωτεύουσαι σχολαὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν τριῶν μεγαλητέ-
»ρων νήσων Κεφαλληνίας, Κερκύρας καὶ Ζακύνθου, μία εἰς τὰς ἄλλας
»νήσους. Θὰ ἰδρυθῶσι τὸ ταχύτερον. Ἐν ἐκάστῃ νήσῳ θὰ ἰδρυθῶσιν εἰς
»τὰς θέσεις ἐκεῖνας, εἰς ἃς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον νομίζει: κατὰλλη-
»λον νὰ πορεύωνται τὰ παιδιά ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ τόπου. Εἰς τὴν
»Κεφαλληνίαν θὰ εἶνε μία εἰς τὸ Ληξοῦρι καὶ μία εἰς τὸ Ἄργαστόλι.
»Ἐν ἐκάστῳ τόπῳ ἔνθα θὰ ἰδρύνωνται αἱ σχολαὶ, τὰ διαλυθέντα μονα-
»στήρια θὰ εἶνε ἔδρα τοῦ σχολείου καὶ τὸ οἶκημα τῶν διδασκάλων. Εἰς
»τὰς χώρας ἔνθα δὲν ὑπάρχουσι διαλυθέντα μοναστήρια εἰς τὴν διάθε-
»σιν τῆς Πολιτείας, ἡ Γερουσία—ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῆς Τοπικῆς διοική-
»σεως—θὰ παραχωρήσῃ δημόσιον κτίριον καὶ ἐν ἐλλείψει τούτου, θὰ
»ἐνοικιάσῃ κατάλυμα.

»Ἐντὸς τριῶν μηνῶν πάντες οἱ πολῖται ἢ ξένοι, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι
»νὰ διορισθῶσι διδάσκαλοι τῶν πρωτευουσῶν σχολῶν, ἃς καταγραφῶσιν
»εἰς τὰ γρμφεῖα τῶν ἀρμοδίων ἐπαρχιῶν. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ διορισθῶσι
»διὰ τὰς πρωτεύουσας σχολὰς θὰ ἐξετασθῶσιν ἀπὸ πέντε εἰδικῶν πρό-
»σωπα ἐκάστης νήσου, προσδιωρισμένα ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας. Ἐκεῖνοι διὰ
»νὰ εἶνε διδάσκαλοι τῶν Παξῶν θὰ ἐξετασθῶσιν εἰς Κέρκυραν. Εἰς δὲ τὴν
»Κεφαλληνίαν ἢ Ζακύνθον ἐκεῖνοι διὰ τὴν Ἰθάκην. Ἡ Ἐπιτροπὴ πα-
»ρουσιάζει εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοὺς προτεινομένους ὡς καταλλήλους.
»Πᾶς διορισμὸς ἐπικυροῦται ὑπὸ τῆς Γερουσίας. Ἐὰν ἡ ἐπαρχία ἀπο-
»ποιεῖται νὰ διορίξῃ τὰ πρόσωπα τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τῆς ἐξεταστικῆς
»ἐπιτροπῆς, ἡ ἐπιτροπὴ δύναται νὰ προτείνῃ ἄλλα, ἀλλ' ὅμως ἀν' ἡ
»ἐπιτροπὴ ἐπιμένῃ εἰς τὴν πρώτην πρότασιν τότε ἡ ἐπιτροπὴ παρου-
»σιάζει τοὺς προτεινομένους εἰς τὴν Γερουσίαν, ἣτις θὰ ἐκλέξῃ τελεσι-
»δικῶς. Οἱ διδάσκαλοι θὰ μείνωσιν εἰς τὴν θέσιν ἐπὶ οὗτω ἔτη, ἔπειτα,
»δύνανται νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐκ νέου. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δὲν παύον-
»ται εἰμὴ δι' ἀμέλειαν ἢ ἀνηθικότητα καὶ τοῦτο ἀφοῦ ἀποδειχθῇ καὶ
»ἀπολογηθῶν. Αἱ καταγγελίαι γίνονται ἐνώπιον τῆς ἐπαρχίας. Πᾶσα

»ἀπόφασις τῆς ἐπαρχίας πρέπει νὰ ἐπικυρωθῇ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν. Ἄν
»αἱ καταγγελίαι εἶναι τιμωρητέαι τιμωροῦνται διὰ τοῦ δικαστηρίου.

»Ἐκαστος διδάσκαλος τῆς πρωτεύουσας σχολῆς, ἐκτὸς τοῦ κατα-
»λύματος θὰ ἔχῃ κατὰ μῆνα μισθὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν δεκαπέντε
»τάλληρων οὐδὲ περισσώτερον τῶν εἴκοσιν. Οἱ διδάσκαλοι τῶν πρω-
»τευουσῶν σχολῶν πρέπει νὰ ἔχωσιν εἰς τὰς σχολὰς τὰ στοιχειώδη βι-
»βλία, τὰ ἀναγνωρισμένα ἀπὸ τὴν Γερουσίαν τῇ προτάσει εἰδικῆς ἐπι-
»τροπῆς, ἐπὶ τούτου διορισθείσης. Ἐκαστος μαθητῆς τῶν πρωτευουσῶν
»σχολῶν θὰ πληρώνῃ τρία τάλληρα κατ' ἔτος προπληρωτέα. Ἡ ἐπαρ-
»χία δύναται νὰ ἐξαιρέσῃ τῆς πληρωμῆς τὸ τέταρτον τῶν μαθητῶν λόγῳ
»πενίας. Οἱ ὀργανισμοὶ οἱ εἰδικοί διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ διαίταν τὴν
»ἐσωτερικὴν τῶν πρωτευουσῶν σχολῶν θὰ ὀρισθῶσι τῇ συνδρομῇ τῶν
»διδασκάλων ὑπὸ τῆς Γερουσίας κατὰ τὰς προτάσεις τῶν ἐπαρχιῶν.
»Τὴν ἐποπτεῖαν, θὰ ἔχωσιν αἱ ἐπαρχίαι ἐπὶ τῶν σχολῶν τούτων, τόσον διὰ
»τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ ὀργανισμῶν ὅσον διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν
»οἱ μαθηταὶ θὰ ἐκπαιδεύωνται. Οἱ Κήνοσορες τοῦ τόπου θὰ ἐπαγρυπνήσωσιν
»ἐπίσης καὶ θὰ καταγγείλωσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν πᾶσαν ἀταξίαν τῶν
»ἡθῶν τῶν μαθητῶν. Ἐκαστος πολίτης ἢ ξένος δύναται νὰ ἔχῃ σχολεῖον
»ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τῆς ἐπαρχίας.

»Εἰς τὰς τρεῖς μικροτέρας νήσους αἱ πρωτεύουσαι σχολαὶ θὰ ἔχω-
»σι δύο διδασκάλους καὶ δύο τάξεις. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν διδάσκειται
»ἑλληνικὴ καὶ ἰταλικὴ ἀνάγνωσις καὶ γραφή, καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν δύο
»τούτων γλωσσῶν. Τὰ παραδείγματα τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς
»νὰ παραγματεύωνται περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ καλοῦ πολίτου καὶ τοῦ
»εὐπειθοῦς τέκνου. Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν διδάσκονται τὰ στοιχεῖα τῆς
»γαλλικῆς γλώσσης, τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς, τὰ στοιχεῖα τῆς ἀριθμη-
»τικῆς, τῆς γεωγραφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ἰδίως ἑλληνικῆς, τοῦ Συν-
»τάγματος τῆς Πολιτείας καὶ τῶν ἐθνικῶν κωδίκων. Τὰ παιδιά νὰ
»ἀπαγγέλλωσιν ἐκ στήθους ποιήματα ὑμνοῦντα ἐνάρετα γεγονότα. Εἰς
»Λευκάδα ἡ σχολὴ θὰ ἔχῃ τρεῖς διδασκάλους καὶ τρεῖς τάξεις. Θὰ διδά-
»σκηται εἰς τὴν πρώτην ἑλληνικὴ καὶ ἰταλικὴ ἀνάγνωσις καὶ γραφή
»καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν δύο τούτων γλωσσῶν. Εἰς τὴν δευτέραν τὰ στοι-
»χεῖα τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἡ ἀριθμητικῆ, ἡ
»κατήχησις καὶ ἡ ἠθικὴ. Εἰς τὴν τρίτην τὰ στοιχεῖα τῆς γεωγρα-
»φίας, τῆς ἱστορίας, τῆς λογικῆς, τῆς φιλολογίας, ἰδίως τῆς ῥητορικῆς,
»στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας, τῆς πρακτικῆς γεωμετρίας, ἀριθμητικῆς,
»ἅμα δὲ νὰ διδάσκωνται τὰς κυριώτερας γνώσεις τῶν φαινομένων καὶ
»τῶν προϊόντων τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει τῆς φύσεως, νὰ διδάσκηται τὸ
»Σύνταγμα τῆς Πολιτείας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς κώδικας. Ἡ τρίτη τάξις
»θὰ εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὰς ἄλλας μικροτέρας νήσους, ἂν τὰ οικονομικὰ
»μέσα τὸ ἐπιτρέπουσι. Ἡ Γερουσία θὰ εἶνε ἐν γνώσει ἂν τὰ κεφάλαια
»πρέπει νὰ διατεθῶσιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ. Αἱ δύο σχολαὶ αἱ ἰδρυθεῖσαι
»εἰς Κέρκυραν καὶ Ζακύνθον, ἡ μὲν θὰ εἶνε ὡς ἡ τῆς Λευκάδος, ἡ δὲ
»ὡς ἡ τῶν μικροτέρων νήσων. Αἱ δύο σχολαὶ τῆς Κεφαλληνίας θὰ εἶνε
»ὡς ἐκεῖναι τῆς Λευκάδος. Οἱ ἐγγραφόμενοι μαθηταὶ τῶν πρωτευουσῶν

1. Α. Μ. Ἰδρωμένου. «Ἡ πρώτη ἐν Κερκύρᾳ ἑλληνικὴ σχολή». Ἀθήνα: 1890
σελ. 4—5.

»συχολῶν πρέπει νὰ συνεπλήρωσαν τὸ ἕκτον τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἀπὸ τὰς
 »11—20 τοῦ Ἰουνίου θὰ γίνωνται δημοσίως ἐξετάσεις τῶν σχολῶν
 »τούτων ἐνώπιον τῆς Ἐπαρχιακῆς Ἀρχῆς καὶ τεσσάρων εἰδικῶν προ-
 »σώπων τῆς χώρας. Κατὰ τὰς ἐξετάσεις θὰ διανεμηθῶσι δύο βραβεῖα
 »τὸ μὲν πρώτης τάξεως, τὸ δὲ δευτέρας διὰ τὰς διταξίους σχολὰς, καὶ
 »διὰ τὰς τριταξίους σχολὰς, ἐν βραβεῖον πρώτης τάξεως καὶ δύο δευ-
 »τέρας. Τῷ διδασκάλῳ οὗτινος ὁ μαθητὴς θὰ λάβῃ τὸ βραβεῖον πρώτης
 »τάξεως θὰ δοθῇ μεταλλίον χρυσοῦν ἀξία τεσσάρων τσεκινίων.

»Θὰ ἐξετασθῶσι καὶ οἱ νέοι, οἵτινες δὲν ἐφοίτησαν εἰς τὰς πρωτευ-
 »ούσας σχολὰς, καὶ ἂν οὗτοι στερῶνται τῆς σχετικῆς Ἐκπαιδεύσεως
 »τῆς ἀρμοσύνης εἰς τὴν ἡλικίαν των καὶ εἰς τὰς πρωτευούσας σχολὰς,
 »τότε ἡ Κυβέρνησις θὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἀμελῶν πατέρων καὶ θὰ
 »ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως ἡ φοίτησις τῶν σχολῶν γίνῃ
 »μεγαλειτέρα. Τὰ ἄπορα παιδία, ἅτινα ἔλαβον τὸ πρῶτον βραβεῖον εἰς
 »τὰς πρωτευούσας σχολὰς, θὰ λάβωσι χρηματικὴν χορήγησιν παρὰ τῆς
 »Κυβερνήσεως, ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὰς μελέτας των εἰς τὸ γυμνά-
 »σιον, ἔταν ἰδρυθῇ. Οἱ διδάσκαλοι τῶν πρωτευουσῶν σχολῶν οἵτινες
 »ὑπῆρέτησαν τριάκοντα ἔτη ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ ἄ-
 »γουσι τὸ ἑβδομηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος θὰ ἔχωσι σύνταξιν τὸ ἡμισυ
 »τοῦ μισθοῦ, διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς γεροντικῆς ἡλικίας. Αἱ ἐτήσια πλη-
 »ρωμαὶ τῶν μαθητῶν θὰ τεθῶσι εἰς ἰδιαιτερον ταμεῖον διὰ νὰ χρησι-
 »μεύωσι διὰ ἐνθαρρυντικὰς παροχὰς, ὅπως ἐλαττωθῶσι τὰ βάρη τῆς
 »Πολιτείας. Τὰ χρήματα ταῦτα κατ' ἔτος θὰ τεθῶσι εἰς ἓν τῶν ἐνεχυ-
 »ροδανειστηρίων τῆς Πολιτείας εἰς τόκον, καὶ ἔταν τὸ ποσὸν ἀνέλθῃ εἰς
 »πολὺν ἀριθμὸν, ὅχι μόνον θὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὸν σκοπὸν ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου
 »κατετέθη, ἀλλὰ θ' ἀγορασθῶσι καὶ ὠφέλιμα βιβλία. Ἄρθρον ἐπιπρό-
 »σθητον. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία τοῦ 1806 θ' ὀργανώσῃ καὶ ἰδρύσῃ ἐν
 »Ἐθνικὸν Γυμνάσιον τῶν ἐπιστημῶν καὶ φιλολογίας καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ
 »ἐν ναυτικόν, τὰ ὀρισθέντα εἰς τὸ ἄρθρ. 5 τοῦ ἄρθρ. 73 τοῦ Συντάγματος.
 »Ἰδιαιτεροὺς νόμους τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, θὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῶν
 »ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων, περὶ τῆς ἰδρύσεως οἰκοδομῆς καὶ συν-
 »τηρήσεως τῶν ἐν λόγῳ γυμνασίων».

Τῇ 30 Ἰανουαρίου 1804, ὡς ἦτο ἐπόμενον ἡ Γερουσία ἐνέκρινε τὸ
 νομοσχέδιον τοῦτο ὡς ἦτο, καὶ τῇ 1)13 Φεβρουαρίου 1804 τὸ ἐπεκύ-
 ρωσε τὸ νομοθετικὸν σῶμα, ὡς ἦτο, καὶ ἐγένετο συνεπῶς νόμος τοῦ
 Κράτους. Τῇ 16 Φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους προσετέθη νέον ἄρθρον,
 δι' οὗ αἱ ἐπαρχίαι, δηλαδὴ αἱ τοπικαὶ κυβερνήσεις, ἐὰν δὲν ἴδύναντο
 νὰ εὕρωσι καταλλήλους διδασκάλους ὅπως διδάξωσι συγχρόνως τὰ
 στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης, νὰ δύνανται νὰ προσ-
 θέσωσι δεύτερον διδάσκαλον διὰ τὴν Ἰταλικήν. Τοῦ προσθέντου τούτου
 διδασκάλου νὰ εἶνε ὁ μισθὸς ἀπὸ 8 ἕως 10 τάλληρα. Καὶ τὸ νέον τοῦ-
 τον ἄρθρον ἐπεκύρωσε τὸ νομοθετικὸν Σῶμα τῇ 18 Φεβρουαρίου τοῦ
 ἰδίου ἔτους.¹

1. Σ. δὲ Βιζύη. Cultura Jonia, ἑθνικὸν Περιοδικὸν ἀρ. 8 τοῦ 1884.

Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἐγένοντο αἱ βάσεις τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς πρώ-
 τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν ἐλευθέρῳ Ἑλληνικῷ κράτει. Ἦσαν προκα-
 ταρτικαὶ σχολαὶ ὀπωροειτομασθῶσι φοιτηταὶ διὰ τὸ μέλλον Γυμνάσιον ἐπι-
 στημῶν καὶ φιλολογίας. Δύο προκαταρτικαὶ σχολαὶ ἐν ἐκάστη τῶν τριῶν
 μεγάλων νήσων καὶ μία ἐν ἐκάστη τῶν μικροτέρων, ἦσαν ἀρκεταί. Ἐπί-
 σης ἦτο πρακτικὸν τὰ μικρὰ διδασκτὰ τριῶν ταλλήρων ἑτησίως διὰ
 τοὺς πλουσίους μαθητὰς, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ χρησιμεύσωσι διὰ ἐνθαρ-
 ρυντικοὺς σκοποὺς, ὑπὲρ τῶν μαθητῶν. Ἐπίσης εὕρισκομεν πολὺ πρα-
 κτικὴν τὴν βράβειον διὰ χρυσοῦ μεταλλίου τοῦ διδασκάλου, οὗτινος ὁ
 μαθητὴς ἠρίστευσεν.

14. Διὰ θεσπίματος τῆς Π Μαΐου τοῦ 1804 ἡ Γερουσία διώρισε
 τὸν ἱερέα Ἰδρωμένον ν' ἀναδεχθῇ τὴν ἀνωτέραν γραμματικὴν, φιλολο-
 γικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐκπαίδευσιν, ὅχι μόνον τῶν λαϊκῶν τῶν ἤδη
 εἰς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν σπουδὴν προηγμένων καὶ τῶν νέων
 τῶν ἀφιερωμένων νὰ καταταχθῶσι εἰς τὸν ἱερόν Κλήρον, ἀλλὰ καὶ τῶν
 παιδείας δεομένων ἱερέων τῆς τε πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας. Ἐπίσης
 καὶ ὁ ταυτοχρόνως κληθεὶς Χριστόφορος Περραιβὸς ν' ἀναλάβῃ ἐν τῇ
 σχολῇ τῆς ἐθνικῆς εἴτε ἀπλοελληνικῆς γλώσσης τὴν διδασκαλίαν.

Τῇ 1 Νοεμβρίου 1805 διὰ προκηρύξεως, ὁ Καποδίστριας, ἀπευθυνό-
 μενος πρὸς τοὺς μαθητὰς τῆς δημοσίου σχολῆς λέγει: ὅτι ἡ πατρίς περὶ
 πολλοῦ ποιεῖται τὴν πρόδοον τῶν μαθητῶν καὶ μεγάλας ἔχει ἐπ' αὐτοὺς
 προσδοκίας. Τῇ προκηρύξει ταύτῃ ἔποντο τὰ ὀνόματα 150 περίπου μα-
 θητῶν εἰς τέσσαρας τάξεις, ἐκ νέων εὐγενῶν, στρατιωτικῶν, καὶ κληρι-
 κῶν τῆς τε ὀρθοδόξου καὶ λατινικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ χώρα εἶχεν ἀνάγκην σοβαρᾶς σχολῆς μετὰ διδασκάλου σοφοῦ,
 ἅμα καὶ πωτριώτου, τούτου ἕνεκα οἱ φιλόμουσι ἔτρεχον.
 Ταυτοχρόνως ὁ Καποδίστριας συνέταξε τὸν κανονισμόν, δι' οὗ ὠρί-
 ζοντο τὰ καθέκαστα τοῦ ἀριστοτάτου ἐθνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου.

Ἡ ὀγδόη Νοεμβρίου 1805, εἶνε ἡμέρα ἀξιοσημείωτος εἰς τὰ Ἑλλη-
 νικὰ χρονικά διότι ἐπισήμως ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῆς πρώτης δημο-
 σίας Ἑλληνικῆς σχολῆς ἐν Κερκύρα. Ἐνώπιον τοῦ ἐνθουσιώδους ἀκρα-
 τηρίου ὁ φιλόπατρις καὶ σοφὸς διδάσκαλος Ἰδρωμένος ἀπήγγειλεν ἑλ-
 ληνιστὶ τὸν ἑξῆς ἐναρκτήριον λόγον.

«Φαῖδρὰν καὶ πρόθυμον ὄρω ὑμῶν τὴν προσαγωγὴν, ὡ μαθηταί,
 ἱερεῖς εὐλαβεῖς, τίμιοι τε ἀναγνώσται καὶ παῖδες εὐγενεῖς εὐγενῶν πα-
 τέρων καὶ χαρὰν ἤδη τῷ ἐξοχωτάτῳ ῥωσικῷ πληρεξουσίῳ κόμητι Μο-
 τσεγίνῳ προμαντεύομαι, ἀνδρὶ τὰ τε ἄλλα χρηστῷ, φιλοπάτριδι καὶ τῆς
 πολιτείας ὀργανωτῇ καὶ συμπράκτορι. Ἐὰν γὰρ ὑμᾶς, ὡσπερ προθύμως
 προσέρχσθε καὶ φιλοτίμως σπουδάσαντι καὶ σπουδάζοντες καρποὺς
 μαθήσεως ἀπενέγκητε, χαρήσεται, εὖ οἶδ' ὅτι, καὶ ἡμεῖς οἷον ἀπαρχὰς
 τῶν ἑαυτοῦ μεγάλων πόνων καὶ ἀγρυπνιῶν ἀποδέξεται καὶ γνωριεὶ τῷ
 κυρίῳ αὐτοῦ. Τίς δ' αὐτοῦ ὁ κύριος; Ὡς μέγας καὶ λίαν καλοθελητῆς,
 βεβαία ἐλπίς καὶ θερμὸς τῆς Ἑπτανήσου ἀντιλήπτωρ τε καὶ προστάτης,
 Ἀλέξανδρος φημι ὁ πρῶτος, ὁ τρισάγυστος τῶν Ρώσων αὐτοκράτωρ.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ ἡ ὑπερτάτη τῆς Ἰονικῆς Ἑπτανήσου Πολιτεία θεοφροῦ-

ρητος ἀρχὴ ἢ καὶ τὸν ἐλάχιστον ἐμὲ συγκαλέσασα καὶ πάντας ὑμᾶς ὑπαγαγοῦσα ἡμῖν, ἔταν διὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου γραμματέως τῆς ἐπικρατείας τοῦ καὶ ἐφόρου τῆς παρούσης σχολῆς τοῦ κόμητος Καποδιστρίου ἀκούσῃ ὑμῶν πρῶτον τὴν παρούσαν συνδρομὴν, εἶτα τὴν εἰς τὰ κρείττω ἐπίδοσιν, πατρικὴν χαρὰν λήψεται καὶ προνοήσει ὑμῶν καὶ τὰ ἀπορα εὐπορα ποιήσει, καὶ χεῖρα δώσει τοῖς δεσμένοις ὑμῶν καὶ οὐδεὶς ἔστιν, ὅστις ἐπιδοῦς καὶ ἀξίος φανεῖς, οὐκ ἂν λήψοιτο τὰ παρ' αὐτῆς ἐπαγγελλόμενα βραβεῖα.

«Δεῦτε δέ, οὖν μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας πάντες εἰσέλθετε, καὶ ὡσπερ οἱ ἀθληταὶ ἀναζωσάμενοι ἑαυτοὺς, νήφοντες, ἐγρηγοροῦντες, προσέχοντες καὶ ὡς ἀγαθοὶ στρατιῶται ἀλλήλοις παρακελεύομενοι, ἐπίδοτε ἑαυτοὺς πρὸς τὰ σκάμματα καὶ τὰς μακρὰς ἀγρυπνίας, ἵνα καὶ νικήσητε τὴν ἀμάθειαν καὶ τοὺς στεφάνους τῆς μαθήσεως ἀναδήσησθε ὅτε καὶ περιβλεπτα, περιφανῶς τε καὶ τοῖς πᾶσι τίμιοι γενόμενοι τιμὰς καὶ προεδρείας καὶ ἀρχὰς πολιτικὰς λήψεσθε καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς παράδειγμα καὶ ζῆλον τοῖς ὀψιγόνοις καταλείψετε.

«Μηδεὶς δὲ ὑμῶν ἀποδειλιάτω πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πόρους τῆς μαθήσεως ἀποβλέπων, ἔτι δόξα χρημάτων οὐκ ὦνητή, ἀλλὰ σὺν πόνῳ τὰ καλὰ κτῶνται. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πραγματευόμενος τις ἵνα θεασαίῃ εἰς κώμους καὶ θεωρίας, ἀλλὰ, κατὰ τὸν Θεογνιν, εἰς μεγακῆτα πόντον καὶ πετρῶν κατ' ἠλιθάτην φέρων ἑαυτὸν ἐπιρρίπτει. Ἀλλὰ θαρρείτω πᾶς τις καὶ τῷ Σολομῶντι φάσκοντι πειθέσθω, ἔτι ταχέως ἀμέριμνος ἔσται ὁ διὰ μάθησιν ἀγρυπνήσας. Καὶ μάλισθ' ὑμεῖς, ὦ ἱερεῖς, οἱ ἄλλας καὶ φῶς τοῦ κόσμου ἐν τῇ Γραφῇ λεγόμενοι καὶ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου Κυρίου, μνήσθητε ἔτι ἐκ στόματος ἱερέως ἐκζητηθήσεται, φησὶν ὁ προφήτης, νόμος Κυρίου, διότι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορς ἐστὶ τοῦτον δ' οὐκ ἂν ποτε τοῖς ζητοῦσιν ἀγγεῖλαις, εἰ μὴ ὀπωσοῦν τοῖς ἐγκυκλίσις ἐκπαιδευθεῖσι μαθήμασι.

«Διὸ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν μακρὰν καὶ διὰ πόντων στελλόμενοι τὴν πορείαν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἢ Ἀθήνῃσι καὶ ὀπουοῦν ἂν τύχοι, τὸν λόγον ἐξήσκουν, κἀντεῦθεν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους ἀνέβαινον καὶ τὴν Σιών εὐηγγελίζοντο τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ὃν ἄλλος μὲν μεγάλη Σάλπιγξ τῆς Ἐκκλησίας, ἄλλος δὲ Θεολόγος, ἄλλος δὲ Χρυσόστομος καὶ ἄλλος ἄλλοι τῶν κατ' εὐφημίαν ἐπωνομάσθησαν.

«Καὶ τί λέγω τοὺς παλαιούς; πολλὰς ἔχων ὑμετέρους, τοὺς χθὲς καὶ πρόην μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους Νικηφόρον τὸν Θεοτόκην καὶ Εὐγένιον τὸν Βούλγαρον· οἱ διὰ λόγου ἐπίδειξις ἦσαν τοῦ γένους καὶ μέγα παρὰ τῇ τρισαυγούστῃ τῶν Ρωσσιῶν αυτοκρατεῖρα Αἰκατερίνη τῇ Β'. ἐδύνατό τε καὶ ἐπρασσον. Καὶ δὴ ἔσον ἂν τούτους μιμήσησθε, τοσοῦτον γ' ἂν καὶ τῆς δόξης αὐτῶν μετάσχοιτε καλὰς ἐκ τῆς πατρίδος διὰ τὸ καλὸν παράδειγμα τὰς χάριτας ἀποφερόμενοι.

»Ἵμῖν δέ, ὦ παῖδες τοῖς τοὺς ἑαυτοὺς πατέρας ἐκ τῆς θρησκείας ἔχουσι καὶ ἄλλους πατέρας ἐκ τοῦ γένους εἰς παράδειγμα ἡδὴ προβάλλομαι· ἐκεῖνους, λέγω, ὧν καὶ τὴν γῆν καὶ τὸ οὐνομα καὶ τὴν διάλεκτον (διεφθορίαν ἐξ ἀτυχίας ἢ ἄλλης δὴ τινος αἰτίας) κατέχοντες μέχρι καὶ

νῦν ἀνὰ ἓνα ἢ δύο ἢ τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἀλλὰ ἀνὰ συγνάς δεκάδας ὀλυμπιάς τις, εἴτ' οὖν τετραετηρίδες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐξέφυσε. Τίνες δὲ οὗτοι; Σωκράτεις, Πλάτωνες, Δημοσθένεις, Σόλωνες, Λυκούργοι, Ἀριστεῖδαι, Θεμιστοκλεῖς, παρ' ὧν οἱ ἀλλογενεῖς τὰς ἀρχὰς τῆς Φιλοσοφίας, τοὺς τε πολιτικοὺς νόμους καὶ ὅσα εἰς στρατηγίαν ἐκείνοι τακτικὰ ἔγραψαν, ἀπομάξαντες, αὐτοῖς τούτοις ὡς ἰδίοις ἐγκαλλωπίζονται τε καὶ ἡμῶν κατεπαίρονται.

Τί οὖν ἡμεῖς, οἱ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνοις ἀναπνέοντες ἀέρα, οὐ σπουδάσομεν; οὐ φιλοπονήσομεν; Καὶ δὴ καὶ δέξωμεν ὅσον καὶ ὅσον τὸ ἐλληνοῦν πνεῦμα, κἂν ἦδη, ὡσπερ ἀπ' αἰθάλῃς μικρὸς τις σπινθήρ ἀνακαλύπτεσθαι ἔρχεται.

«Καὶ Ὑμεῖς μὲν οὕτω καὶ μετὰ τοιούτων τῶν παραδειγμάτων καὶ κελῶν τῶν ἐλπίδων εἰσέλθετε. Ἐγὼ δέ, εἰ καὶ ἦττων εἰμὶ τῆς φήμης, ἤς ἴσως παρ' Ὑμῖν λέγομαι, ἀλλ' οὖν γε καθηγήσομαι ὑμῶν τῇ γλώττῃ τοῦ γένους, τὸν τρόπον καὶ ὡς ἐγγράφως τῇ Γερουσίᾳ ὑπόσχημαι, οὔτε εἰς πρόσωπον ἀφορῶν οὔτε ἐπιζητῶν ἐν τῷ μέρει κἂν δέη με πτωχότερον εἰς τὴν πατρίδα ἐπανελθεῖν ἀλλ' ἴσος τοῖς πᾶσι καὶ κοινὸς τοῖς ζητοῦσί με.»¹

Ἐκ τούτου οὗτος τοῦ καλοῦ ἀγαθοῦ ἱερέως δὲν ἦτο ἐκ τῶν συνήθων εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Ἦτο λόγος τῆς καρδίας ἐξερχόμενος ἐξ ἱερέως εἰς βαρυσήμαντον στιγμὴν, ὅστις εἶχε ἀποφασίση νὰ ἀφιερωθῇ ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς πατρῴου γλώσσης. Ἐνεκα δὲ τοῦ ζήλου τούτου ἔφερε καλὰ ἀποτελέσματα, ὥστε εἰς σφῶς σύγχρονος, ὁ Μουστοξόδης, τῷ 1820 ἔγραψεν: «Ἡ δημοσία Σχολὴ τῆς Κερκύρας συγκαταριθμεῖ μεταξὺ τῶν ἐν αὐτῇ μαλλῶν διαπρεπόντων καθηγητῶν, πολίτην τινὰ Πάργιον, τὸν κύριον Ἀνδρέαν Ἰδρωμένον. Εἰς τὸν εὐπόλητον καὶ πεπαιδευμένον τούτον ἱερέα χρεωστοῦσιν οἱ Κερκυραῖοι κατὰ μέγα μέρος, τὸν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ κλασικὴν γραμματολογίαν ἔρωτα, τὸν χάριν αὐτοῦ καθ' ἑλὴν τὴν πόλιν διαδοθέντα.»

15. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τοῦ περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νόμου ἐξεδόθη τὸ διάταγμα τῆς 20 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1805 δι' οὗ διατάσσεται ἡ διάλυσις μονῶν τινῶν καὶ ἡ ἐνοικίσις τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, ὧν τὸ ποσὸν ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς συντήρησιν τῶν συσταθισμένων σχολῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν μὴ διαλυθεισῶν μονῶν ἐπεβλήθη φόρος ἀνάλογος τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ. Εἰς Παξοὺς μὴ ὑπαρχουσῶν μονῶν ἐπεβλήθη φόρος ἀνάλογος εἰς ἀπάσας τὰς ἐκκλησίας

1. Α. Μ. Ἰδρωμένον: Ἡ πρώτη ἐν Κερκύρα Δημοσίᾳ Σχολῇ. Κερκύρα 1890 σελ. 6—8.

2. Ἐκθεσις τῶν γεγονότων ὅσα συνέβησαν πρὶν καὶ μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Πάργας κλ. μετὰφρασις I. Βερεντισιώτη—Κέρκυρα 1851 σελ. 13—Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Μουστοξόδου ἐδημοσιεύθη ἀνωμόμως ἐν Παρισίοις τῷ 1820 ὑπὸ Amaury Duval ὑπὸ τὸν τίτλον Exposé de faits qui ont précédé et suivi la cession de Parga.

τῆς νήσου κατὰ πρότασιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιβληθέντων φόρων καὶ δημεύσεων τῶν προσόδων τῶν διαλυθεισῶν μονῶν ἔδει νὰ καλυφθῶσιν οἱ ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὡς εἶπομεν, δαπάναι ἐκάστης νήσου, αἵτινες ὠρίσθησαν ὡς ἑξῆς: Διὰ τὴν Κέρκυραν ὠρίσθη ἡ δαπάνη 2,434 ταλλήρων, τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν Ζάκυνθον. Διὰ δὲ τὴν Κεφαλληνίαν 2.640, διὰ τὴν Λευκάδα 1230, διὰ τὴν Ἰθάκην 763 καὶ ἄλλα τόσα διὰ τὴν νήσον τῶν Παξῶν.¹

Ἡ Καποδίστριας χάριν δὲ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας τῶν νέων ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἐκ Κεφαλληνίας διδάσκαλον ἱερέα Γερμανὸν Καρούσον τὴν μετάφρασιν ὀρθοδόξου Κατηχήσεως, ἡ ὁποία τύποις ἐδημοσιεύθη ἐν Κερκύρα τῷ 1805 ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλον «Κατήχησις Γενικὴ ἐρμη-» νεύουσα ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα ἐκάστου πολίτου οἰασθήποτε τάξεως, »μετὰ χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐν τῷ τέλει ἀναγκαίας ἐκάστῳ χρι-» στιανῶ. Μετάφρασις εἰς τὴν τοῦ Γένους διάλεκτον διὰ τοῦ ἐκ Κεφαλ-» ληνίας λογιστάτου ἱερέως Κυρίου Γερμανοῦ τοῦ Καρούσου, διὰ πα-» τρικλεῖς φροντίδος καὶ δαπάνης τῆς Γαληνοτάτης Γερουσίας τυπωθεῖσα, »ὠφελείας ἕνεκα τῶν πολιτῶν τῆς Ἰονικῆς Πολιτείας». Εἶνε σελίδες 318. Ἐν τῷ βιβλίῳ προτάσσονται: ἐπιστολὴ τοῦ μεταφραστοῦ πρὸς τὸν Καπο-» δίστριαν, ἀπάντησις τούτου καὶ εὐχαριστήριος τῆς Γερουσίας. Ὁ Καπο-» δίστριαν πολὺ ἐφρόντιζε περὶ τῆς δεούσης θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἥτις δέον νὰ εἶνε ἡ βᾶσις πάσης ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ἀφοῦ ὅμως διδαχθῆ εἰς τρόπον νὰ φέρῃ καλὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐγγαράξῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν πολιτῶν τὴν ἀγάπην ἥτις εἶνε ἡ βᾶσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἡ ἐναρξὶς τῶν μαθημάτων δι' ἐντύπου ἐξδοποιήσεως τοῦ ἐφόρου Καποδιστρίου ὠρίσθη εἰς τὴν 12 Νοεμβρίου 1805. Ἀἰξάντος δὲ τοῦ ἔτους ἐπιτροπῇ ἀποτελούμενῃ ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδη, Νικόλαον Μαυρομάτην καὶ Νικόλαον Πολίτην τῇ 18 Νοεμβρίου 1806 ἐδημοσίευσεν ὡς ἑξῆς τὴν περὶ ἀπονομῆς βραβείων τοῖς ἀριστεύσασιν τῶν μαθητῶν κρίσιν:

«Τῶν ἐξεταστῶν ἡ ἀρχὴ ἐκπληροῦσα τὸ κατὰ τρίτην μετ' εἰκάδα »τοῦ Ἰουλίου θέσπισμα τῆς ἐξοχωτάτης βουλῆς περὶ τῶν βραβείων καὶ »τοῦ σφῶν ῥητοῦ τιμήματος, τοῖς τοῦ κοινοῦ φροντιστηρίου τροφίμοις, »ναὶ μὲν τὸ καθ' ἕκτην μετ' εἰκάδα τοῦ Ὀκτωβρίου, ὃ δὴ τοῖς ἐξετασταῖς »ἐπιτέτραπται: κρίνειν περὶ τῆς τῶν τροφίμων προόδου καὶ ἱκανότητος »καὶ σφίσι ἀπονέμειν τὰ κατ' ἀξίαν ἀποφαίνεται ὡς ἔχει (ἀπονέμει »κέρματα ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ἐπίσημα ἐννέα τοῖς ἀριστεύσασιν τῶν μα- »θητῶν, πολλοῖς δὲ ποιεῖται εὐφημος μνεία). Τὰ μὲν κέρματα οἱ βρα- »δευθέντες οἴσουσιν ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐκάστῳ δὲ τούτων τῇ μὲν μιᾷ τῶν »ἔμφων ἐπισφράγισται Πήγασος, ἀρχαῖον παράσημον τῆς νήσου, καὶ τὰ »ρήματα Κερκύρα ἔτος καὶ τῆς Πολιτείας. Θατέρῃ δέ: Ἡ βουλὴ τῷ »φιλομοσῶ νῆφ διὰ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας. Περὶ δὲ τοῦτο στέφανος ἐκ »κατίνου». Ἐκτὸς τοῦ ἀργυροῦ τούτου Μεταλλίου ἀπενεμήθη καὶ ἕτερον ὑπὸ τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ρωσσίας, κόμητος Γεωργίου Μοτσενίγιο ἐκ

1. Γ. Ε. Μαυρογιάννη: Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων. Ἀθήναι 1889 τόμος Β'. σελ. 122—123.

χαλκοῦ ἔχων ἐπιγραφὴν: ἔτος 5 τῆς Ἰονικῆς Πολιτείας μετὰ κεφαλῆς τῆς Παλλάδος, πρὸς δεξιάν, κάτω αὐτῶν πρῶρα πλοίου, ὀπισθεν δὲ ἡ ἐπιγραφὴ: «Ὁ Ρωσικὸς Πληρεξούσιος τῷ νέῳ σπουδῆς ἕνεκα».¹ Τῇ 18 Νοεμβρίου 1806 ἐδημοσιεύθη ἡ βράβεισις τῶν μαθητῶν ὡς ἔκρινε ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπῇ, τὸ δὲ ἔγγραφον ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Καποδιστρίου καὶ τοῦ Πρωτάνεως, ὅστις μετὰ δύο παρέδρων, ἀπετέλει κατὰ τὸ Ἑπτανησιακὸν Σύνταγμα τὴν τοπικὴν Κυβέρνησιν τῆς Νήσου. Τοιοῦτος δὲ ἦτο τότε ὁ κόμης Διονύσιος Ῥώμας.² Ἀναγγέλλεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἡ ἐναρξὶς τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους τῇ 28 Δεκεμβρίου 1806. Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων τοῦ νέου ἔτους ὑπὸ τοῦ ἐφόρου ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι «ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀνοίξεως τῶν σχολείων εἶνε νέον τεκμήριον τῆς σπουδῆς, »ἥτις ἐμψυχώνει τὴν διοίκησιν διὰ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν πρόδον. »Ἐν τῷ μεταξύ αὕτη ἡ διοίκησις προσέθηκε καὶ νέον ἀναγκαῖον τμήμα »καὶ εὐκόλυνεν εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ ἄλλα μέσα, δι' ὧν μᾶλλον ἐπι-» σπεύδει εἰς τὴν τελειότητα ἢ δημόσιος ἀγωγὴ». Ἀνεγράφοντο δὲ τὰ διδασκὰ μαθήματα, ἦτοι ἀρχαῖα ἑλληνικὴ ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἀνδρέου Ἰδρωμένου, τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης ὑπὸ Χριστοφόρου Παρραϊσοῦ, φιλολογία ὑπὸ Ἀνδρέου Μουστοξύδου, μαθηματικὰ (ἀριθμητικὴ, ἀλγεβρα, γεωμετρία) ὑπὸ Καίσαρος Πελλεγγρίνη, φιλοσοφία, λογικὴ καὶ μεταφυσικὴ ὑπὸ Γαβριὴλ Παγάνου.³ Τῷ 1807 διωρίσθη ὁ γάλλος Latour Maubret καθηγητῆς τῆς κοσμογραφίας καὶ ἱστορίας ἐν τῇ δημοσίᾳ σχολῇ, καὶ διδάσκαλος τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἐν τοῖς ἄλλοις κατωτέραις δημοσίαις σχολείοις.⁴

§ 17. Ὁ ἔφορος Καποδίστριας δὲν εὐχαριστεῖτο ἀπὸ τὴν πρόδον τῆς σχολῆς. Ἐπεθύμει περισσώτερον ζῆλον, περισσοτέραν φιλομάθειαν, περισσοτέραν τάσιν εἰς τὴν μάθησιν. Τούτου ἕνεκα ἐν ἐκθέσει του τῆς 23 Μαρτίου 1806 ἔγραψε πρὸς τὴν Γερουσίαν. «Ἡ δημοσία σχολὴ τῆς Τε-» νέδου, ἥτις κατ' ἀρχὰς παρεῖχε χρηστὰς ἐλπίδας περὶ ἐπιστημονι-» κῆς τῆς νεολαίας ἐκπαιδεύσεως κατήνησεν ἤδη ἔρημος..... Τὰ scho-» λεία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εὐρίσκονται κατὰ τὰς ὥρας τῶν παρα-» δόσεων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεκλεισμένα, οἱ δὲ διδάσκαλοι προφασίζό-» μενοι τὴν ἀπουσίαν τῶν μαθητῶν, δὲν παρευρίσκονται ἐν αὐταῖς. Ὡς »ἐν τούτῳ αἱ σχολαὶ αὗται, ἐν τοιαύτῃ διατελοῦσαι ἀταξία, ἀπόλεσαν »πᾶσαν ἀξιοπρέπειαν καὶ πᾶν θέλγητρον, οἱ δὲ διδάσκαλοι διὰ τῆς »ἀνακριθείας τῶν συνεργάζοντα μετὰ τῶν φευγόντων τὰ μαθήματα

1. Πρὸλ. Π. Λάμπρου: Νομίσματα καὶ μετᾶλλια τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας κλ. ἐν δελτίῳ τῆς ἱστορ. καὶ ἔθνολ. Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Α' σελ. 200—201.—Τῷ 1801 συνεστήθη ἐν τῷ προαστείῳ Κερκύρας Γαρίτσα νομισματοκοπτεῖον.

2. Α. Μ. Ἰδρωμένου: Ἰωάννης Καποδίστριας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἀθήναι 1900 σελ. 20.

3. Α. Μ. Ἰδρωμένου, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 9.

4. Λ. Σ. Βροκίνη—Ἀνάλεκτα Κερκυραϊκὰ ἐν τῇ Φωνῇ Κερκύρας ἀρ. 1044.

»παίδων ὅπως ἐξετελίωσιν αὐτάς...» Ὁ Καποδίστριας ἐκθέτει ὅτι πλὴν τῆς εἰς τὴν ὀκνηρίαν ροπῆς τῶν νέων καὶ τῆς ἐκ μέρους τῶν καθηγητῶν ἀμελείας καὶ ἐλλείψεως μεθόδου περὶ τὸ διδάσκειν, αἰτία τῆς τῶν νέων ἀπουσίας ἀπὸ τῶν σχολῶν ἦτο αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ κυβέρνησις, ἥτις ἀντὶ τῆς ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὀλίγους μείναντας ἀδιαφθόρους ἐχορήγει μᾶλλον τὴν προστασίαν τῆς εἰς τοὺς ἀμελεῖς καὶ ἀναξίους. Ὅτι δ' ἐθεώρει φέρον εἰς τὸν ἀληθῆ ἀπελπισμὸν ἦτο ἡ ἀδιαφορία μεθ' ἧς ἐγκατελείποντο εἰς τὴν τύχην τῶν καὶ εἰς τὰς τῶν ἰδιωτῶν φρενοτροπίας διατάξεις, αἵτινες εἶχον δημοσιευθῆ πρὶν μετ' ἐνθουσιασμοῦ παρεμφεροῦς τῆς μανίας. Πρὸς θεραπείαν τῆς τῶν τῶν πρὸς τὴν παιδείαν περιφρονήσεως καὶ ἀστοργίας, ὁ ἐφορος Καποδίστριας ἐπρότεινε νὰ ληφθῶσιν ἑκτακτα ὅλως μέτρα, ὅπως βιασθῆ ἡ νεολαία νὰ ἐγγραφῆ εἰς τὰ μαθητολόγια καὶ νὰ φοιτᾷ εἰς τὰς παραδόσεις τῶν μαθημάτων. Ἐπὶ τέλους δὲ παρετήρει ὅτι, ἐὰν παραδεχθῆ μὲν ἡ κυβέρνησις τὰ προτεινόμενα ὑπ' αὐτοῦ μέτρα, μὴ δεῖξῃ δὲ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος ἀλλὰ προβῆ καὶ αὐθις μετὰ τῆς συνήθους αὐτῆ ἀδιαφορίας, πᾶσα περὶ τούτου φροντίς καθίσταται ὅλως περτιτὴ καὶ ματαία. Προτιμότερον εἶνε, ἔλεγεν ὁ Καποδίστριας, νὰ δαπανῶνται τότε τὰ διὰ τὴν παιδείαν ὠρισμένα χρήματα εἰς ἄλλην τινὰ ἐπιχειρήσιν, ἥτις νὰ μὴ παρακωλύηται τοῦλάχιστον διὰ τῆς θωπείας καὶ τῆς εἰς τὴν ἀμάθειαν χορηγουμένης προστασίας.

Λαθούσα ἡ Γερουσία τὴν ἐκθεσιν ταύτην τοῦ ἐφόρου Καποδίστριας συνησθάνθη ἰσχυρῶς τὴν ἀνάγκην σπουδαιότερας μερίμνης περὶ παιδείας, ὅθεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τοῦ Καποδίστριας προταθέντων ἐξέδωκε διάταγμα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 15 Ἰουνίου 1806 ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ ὅποιου ἔλεγεν ὅτι ἐπειδὴ πρὸς οὐδὲν ὠφέλησαν αἱ πατρικαὶ αὐτῆς νοθεσῆσαι, ἀναγκάζεται νὰ ἐπικαλεσθῆ ἤδη τὴν αὐτηρότητα καὶ τὴν βίαν, ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν νεολαίαν ἀπὸ τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀπαιδευσίας εἰς ἣν συνεβίσθη. Διεκήρυττε δὲ ὅτι τοῦ λοιποῦ μόνον ἡ ἀξία καὶ ἡ παιδεία θὰ ἀνοίγωσιν εἰς τοὺς νέους τὸ στάδιον τῶν τιμῶν καὶ τῶν δημοσίων θέσεων. Διὰ τοῦ ἀνωτέρω διατάγματος καθίστατο σχεδὸν ὑποχρεωτικὴ ἡ φοίτησις εἰς τὰς σχολὰς καὶ ἀπηγορεύετο ὁ διορισμὸς εἰς δημοσίαν θέσιν παντὸς μὴ φέροντος ἀποδεικτικὸν τῆς εἰς τὰς δημοσίας σχολὰς φοιτήσεώς του· οἱ δὲ ὑπηρετοῦντες ἤδη εἰς τὰ δημοσία γραφεῖα ὠφείλον νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὰ μητρώα καὶ νὰ φοιτῶσι τακτικῶς εἰς τὰς παραδόσεις, ἄλλως ἀπεβάλλοντο τῆς ὑπηρεσίας· ἐπίσης ἐκωλύετο ἡ εἰς τὸν κληρὸν κατὰ τάξιν τῶν μὴ φερόντων τ' ἀνωτέρω ἀποδεικτικὰ. Πλὴν δὲ τῶν ἀνωτέρω ἐλήφθη πρόνοια ὅπως καὶ οἱ πατέρες μὴ παραμελῶσι τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των· διὸ οἱ ἀποδεικνυόμενοι ἔνοχοι τοιαύτης ἀμελείας δὲν ἠδύναντο νὰ λαμβάνωσιν οἰανδήποτε ἔμμισθον ὑπηρεσίαν. Ἐνθὺ δὲ τοιαῦτα μέτρα ἐλαμβάνοντο κατὰ τῶν βραθυμούντων ἢ δυστροπούντων, βραβεῖα ἀνάλογα ἀπενέμοντο ἀφ' ἑτέρου εἰς τοὺς ἐπιμελῶς φοιτῶντας καὶ εἰς τοὺς κατὰ τὰς δημοσίας ἐξετάσεις ἀριστεύοντας.¹

1. Γ. Ε. Μαυρογιάννη ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 124—126.

Ὁ ἱστορικὸς τῆς Κεφαλληνίας Λοβέρδος Κωστῆς δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, διότι ἱστορεῖ ὅτι ἡ ἐκ τῶν κτημάτων τῶν μονῶν πρόσσδος καθιερώθη εἰς τὴν κοινὴν ἐκπαίδευσιν, μικρὸν ὅμως πρὸς ἀρχαίαν δι' ἐλλείψιν καὶ ἀμάθειαν τῶν διδασκάλων, δι' ὀλιγωρίαν δὲ καὶ ἀμελείαν τῶν καθηκόντων ἐχόντων ἄγρυπνώσιν.¹

§ 18. Τῷ 1802 συνεστήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ φιλολογικὸς σύλλογος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑταιρία τῶν Φίλων. Τὰ μέλη συνήρχοντο τρεῖς τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μάρκου Πολυλά πρὸς ἀνάγνωσιν ἀλλοτριῶν καὶ ξένων πεζῶν τε καὶ ἐμμέτρων ἔργων. Μέλη δὲ ἦσαν οἱ λόγιοι καὶ οἱ ἐπιστήμονες τῆς χώρας. Ἐνεκα τῶν πολιτικῶν διενέξεων καὶ ἀνωμαλιῶν καὶ ταραχῶν ὁ σύλλογος εἶχε παύσῃ τὰς συνεδριάσεις. Ὁ Μάριος Πιέρης εἶχεν ἐτοιμάσει κατάλληλον ὀδὴν διὰ νὰ τὴν ἀπαγγεῖλῃ ὅταν ὁ σύλλογος θὰ ἐπανελάμβανε τὰς συνεδριάσεις, ἀλλὰ ματαίως, διότι ἔνεκα τῶν περιστάσεων διελύθη. Μέλη ἦσαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Καποδίστριας, ὁ Τσουλάτης, ὁ Δημήτριος Ἀρλιώτης, ὁ Νικόλαος Δελτινιώτης.²

§ 19. Ἡ Ἑπτανήσος Πολιτεία ἐνεθάρρυνε τὰ γράμματα. Ὁ Μουστοξύδης νεώτατος, μόλις δεκαεννέα ἐτῶν, εἶχε συγγράψῃ ἐπιτομον ἱστορίαν Κερκύρας. Ἡ Κυβέρνησις ἀμέσως ἔδωκε θάρρος εἰς τὸν νέον καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ ἔργον δημοσίᾳ δαπάνῃ, καὶ ἐξέφρασε πρὸς τὸν νεαρὸν συγγραφεῖν τὴν εὐαρέσκειαν τῆς καὶ εὐγνωμοσύνην. Εἰς τὸ σχετικὸν ἔγγραφον τοῦ διατάγματος τούτου τοῦ 1805 ὁ Καποδίστριας σὺν ἄλλοις ἔγραφεν . . . «Διὰ νὰ δώσῃ ἡ Κυβέρνησις μικρὸν δείγμα τῆς ταχύτητος αὐτῆς ὅπως προαγάγῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σπερμάτων τῆς εὐφυΐας καὶ τοῦ πνεύματος, ἅτινα ὑπάρχουσι μὲν ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἀλλ' εὐρίσκονται θαμμένα, προτείνει ὅπως τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν συμμορφωθῆ μετὰ τοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ νὰ προτείνῃ ἐνθαρρυντικὸν διάταγμα ὑπὲρ τοῦ νέου Ἀνδρέου Μουστοξύδου, συγγραφέως . . . καὶ νὰ τυπωθῆ τὸ ἔργον τοῦ δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως».

Τὸ ἔργον τοῦ ἐτυπώθη δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως ἐν Κερκύρᾳ ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Γένους ὑπὸ τὸν τίτλον: Notizie per Servire alla storia Coreirese dai Tempi e roici fino al secolo XII. Τῇ προτάσει τοῦ Καποδίστριας ἰδίᾳ ἡ Γερουσία ἐθέσπισεν τῇ 8 Δεκεμβρίου 1806 νὰ συγγραφῆ ἡ ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὸ διάστημα ὀκτὼ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Μουστοξύδου λαθόντος τὸν τίτλον τοῦ ἱστοριογράφου τῶν Νήσων μὲ μισθὸν τριάκοντα ταλλήρων κατὰ μῆνα. Ὁ Μουστοξύδης κατέγινε καὶ τῷ 1811 ἐδημοσίευσεν ἐν Μιλάνῳ τὸν πρῶτον τόμον ὑπὸ τίτλον Illustrazione Coreiresi καὶ τῷ 1814 τὸν δεύτερον τόμον.

§ 20. Ἡ δημοσία ὑγιεινὴ εἶνε τὸ πρῶτιστον πάντων διὸ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων Salus publicae suprema lex est. Ἡ δημοσία ὑγιεινὴ, ἰδίως προτίθεται τὴν ἐξασφάλισιν καὶ τὴν περιφρούρησιν τῆς υγιείας ἀπὸ τῶν

1. Λοβέρδου Κωστῆ: Ἱστορία Κεφαλληνίας σελ. 241—242.

2. Μαρῖου Πιέρη: Tributo all' amicizia Verona 1806 σελ. 15, 60, 202—τοῦ ἰδίου Opere τόμος Α' Firenze 1850 σελ. 78, 81.

κινδύνων τῶν νοσημάτων. Διὸ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, νεαρὸς ἀσκη-
πιάδης ἐξασκήσας εὐδοκίμως καὶ δωρεὰν τὴν ἰατρικὴν ἐν τῇ γενετείρᾳ
αὐτοῦ πατρίδι, ἐσκέφθη ἀμέσως, καὶ περὶ τῆς υγείας τῆς χώρας, καὶ
ἰδρύσεν ἐν Κερκύρᾳ Ἐθνικὸν ἰατρικὸν Σύλλογον ὅστις εἶνε ὁ πρῶτος
τοῦ εἶδους τούτου ὅστις ἰδρύετο ἐν ἐλευθέρᾳ τῆς Ἑλλάδος γωνίᾳ. Τὰ
ἐγκαινία ἐτελεσθήσαν τῇ 23 Μαΐου 1802 προσωρινῶς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ
ιατροῦ Ἰωάννου Λάσκαρη. Οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ ἦσαν δέκα τὸν ἀριθμὸν,
ἔπειτα προσετέθησαν καὶ ἄλλοι ἰατροὶ διαπρέψαντες εἰς τὴν ἐπιστήμην.
Ἡ ψυχὴ ἦτο ὁ Καποδίστριας, ὅστις ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ γραμ-
ματέως. Ὁ κανονισμὸς ἦτο πρακτικὸς καθ' ὅλα. Τὰ μέλη συνήρχοντο πρὸς
σύσκεψιν, δις τοῦ μηνός. Σκοπὸς τοῦ Συλλόγου ἦτο ἔχει μόνον ἢ διὰ δόσεις τῆς
υγιεινῆς καὶ ἢ δημόδης διδασκαλίᾳ πρακτικῶν ἰατρικῶν γνώσεων, ἀλλὰ
καὶ ἐκείνος τοῦ νὰ λαμβάνῃ μέτρα κατὰ τῶν ἐπιζωοτιῶν καὶ ἐπιδη-
μικῶν νόσων, νὰ φροντίξῃ περὶ τῆς ἐξυγιάνσεως τῶν νοσηρῶν μερῶν.
Τὰ μέλη ἦσαν ἄγρυπνοι φύλακες τῆς υγείας τῶν πολιτῶν καὶ ἐπεβάλ-
λοντο εἰς τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς, χρείας τυχοῦσης. Ὁ πρῶτος πρόεδρος
ὅστις ἐξελέγη, ἦτο ὁ ῥήθεις Λάσκαρης. Ὁ Κερκυραῖος οὗτος ἐγεννήθη
τῇ 1731 καὶ ἀπέθανε τῇ 1800. Ἐσπούδασεν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἰατρικὴν
καὶ εἰδικῶς τὴν Μαυριτικὴν. Μεταξὺ τῶν μελετημάτων του ἀναφέρεται
καὶ πραγματεία λατινιστὶ περὶ τῆς θεραπείας ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμοσθεῖ-
σης ἐν τινὶ τοκετῷ διὰ τοῦ ὀπίου. Ἐπειτα ἐξελέγησαν πρῶτον ὡς γραμ-
ματεὶς καὶ ἔπειτα ὡς πρόεδροι ὁ Σταμάτιος Γαγκάδης ἰατρός καὶ φυ-
σιολόγος καὶ ὁ Μιχαὴλ Τριβώλης Πιέρης ἰατρός καὶ γνωστὸς βοτανι-
κός. Ὁ τελευταῖος ἦτο πρόεδρος ἐπὶ ἐν ἔτος ἀπὸ τοῦ 1813 ἕως τοῦ 1814.

Μία ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τοῦ Συλλόγου ἦτο πάσαις δυνάμει
νὰ δεῖξῃ ὅτι ὁ δαμαλισμὸς εἶνε σωτήριον μέσον πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ
τῆς λοιμώδους νόσου τῆς εὐλογίας καὶ νὰ πείσῃ νὰ ἐμβολιάζωνται ὅλοι
οἱ Ἑπτανήσιοι. Ὁ Κερκυραῖος λόγιος ἰατρός Λάζαρος δὲ Μόρδος ἐπρό-
τεινε τῇ 1806 τὴν σύστασιν Κεντρικοῦ κοιμητηρίου ἐπὶ τοῦ ἐμβολιασμοῦ
τῶν κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς συστάσεως τοῦ
κοιμητηρίου τούτου ὁ Γαγκάδης ἀπήγγειλε κατάλληλον λόγον, καὶ ἐξε-
λέγη πρόεδρος τοῦ κοιμητηρίου τούτου, ὑπερ' ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τῆς ἀρ-
χῆς, ἥτις διέταξε τὸν Γαγκάδην νὰ μεταφράσῃ ἐκ τοῦ λατινικοῦ εἰς τὴν
ἰταλικὴν μελέτην περὶ τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ δὲ Μόρδος ἀνέ-
γνωσε πραγματείας περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ὠφελείας τοῦ δαμαλισμοῦ.

Ὁ Γαγκάδης σπουδαίως εἰργάσθη ὅπως δυναθῇ νὰ γίνῃ ὁ ἐμβολια-
σμὸς εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου, διότι ὑπῆρξε πρόληψις ἀντιστρατευο-
μένη κατὰ τοῦ σωτηρίου τούτου μέσου κατὰ τῆς εὐλογίας. Ὁ Γαγκάδης
ἦτο Κερκυραῖος, ὅστις ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ
συνέγραψε λαμπρὰς ἐπιστημονικὰς πραγματείας.

Ἐν τῇ ἰατρικῇ τούτῳ συλλόγῳ ἐγένοντο καὶ ἀναγνώσματα ὡς εἴ-
πομεν. Ὁ Καποδίστριας ἰταλιστὶ ἀνέγνωσε μελέτην τῇ 1803 περὶ τῆς
ἀρχῆς τῶν ἀνατομικῶν διαφορῶν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὸ 1806 τὸ ἐπὶ
τῇ περιπτώσει τοῦ τοκετοῦ τοραχλιτίδος, γεννήσεως ὁμοῦ πέντε ἑπτα-
μηνιαίων τέκνων. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ ἀναγνώσματα ἐγένοντο ἰταλιστὶ.

Ἐγένοντο ἐν τῷ ἀξιολόγῳ τούτῳ συλλόγῳ πολλὰ ἀναγνώσματα ἐπι-
στημονικὰ ἢ ὅλως λαϊκὰ, ὧν ἀναφέρομεν ἐν ἐκ τῶν ἐκφωνηθέντων ὑπὸ
τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου, τοῦ Ἀντωνίου Μαρούλης ἔχον ἀξίαν
τινά. Εἶνε δὲ λαμπρὰ ἔκθεσις περὶ σχηματισμοῦ βοτανικοῦ κήπου ἐν
Κερκύρᾳ, πρᾶγμα ἀγνωστον τότε παρ' ἡμῖν. Ὁ Μαρούλης εἶχε συλ-
λάβῃ καὶ τὴν ἰδέαν νὰ δημοσιεύσῃ τὴν Χλωρίδα Κερκύρας, ἀλλὰ δυσ-
τυχῶς δὲν τὸ ἐπραξεν. Οὗτος ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἰταλίᾳ, εἶχε
δημοκρατικὰς ἀρχάς καὶ κάτοχος πολλῶν γνώσεων. Ἀπέθανε τῇ 1806
ἔτων 58 ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτοῦ πατρίδι Κερκύρᾳ. Ὁ πρῶτος οὗτος ἐθνικὸς
ιατρικὸς Σύλλογος ἤικμασε μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἀγγλικῆς Προστασίας.¹

Ἐνθ' ὁ Καποδίστριας ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰργάζετο ὅπως ἀναπτυ-
χθῇ ἄκρατος πρὸς τὰ γράμματα ὁρμὴ, καὶ διὰ νόμων νὰ ἐπιβληθῇ ἢ
ἐκπαίδευσις, πειζομένη καὶ τῶν ἀμελῶν γονέων, ἢ γαλλικῆ Ἰππατεία
εἶχε καταστήσει μονοκράτορα τὸν Ναπολέοντα ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἡ μονο-
κρατορία καθιέρωσε τὴν αὐτοκρατορίαν τὴν καθιερωθεῖσαν διὰ καθολι-
κῆς ψηφοφορίας τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους. Ἡ αὐτοκρατορία αὕτη ἐδόξεσε
τὴν Γαλλίαν διὰ μεγάλων πολεμικῶν κατορθωμάτων. Οὕτως ἡ φορὰ
τῶν πραγμάτων ἔφερεν ἐκ νέου τὴν Ἑπτανήσον ὑπὸ τοὺς Γάλλους, ἀλλ'
αὐτοκρατορικοὺς οἵτινες πολὺ ὠφέλησαν τὰς νήσους ὑπ' ὅλας τὰς ἐπόψεις.

Μὲ τὴν ἄφιξιν τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων ὁ Καποδίστριας εἰσ-
ήρχετο εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ περίοδον τοῦ βίου, εἰς τὴν Ρωσικὴν.
Ὁ Καποδίστριας πρόσκαιρον θεωρῶν τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατάληψιν
τῶν Νήσων ἕνεκα τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἐν Εὐρώπῃ καταστάσεως ἀπε-
ποιήθη νὰ ὑπηρετήσῃ τὰς νήσους ὑπὸ τοὺς Γάλλους, ἀν καὶ ὁ αὐτο-
κρατορικὸς ἐπίτροπος τοῦ προσέφερεν ὑψηλὰ ὑπουργήματα. Τούτου
ἕνεκα ἀπεδέχθη τὴν γενομένην αὐτῷ πρόσκλησιν νὰ μεταβῇ εἰς Ρωσ-
σίαν καὶ ἀπεχαιρέτησε τὴν γενετείραν αὐτοῦ πατρίδα τῇ 1808 καὶ ἔ-
φθασεν εἰς Πετροῦπολιν τῇ 1809.²

Διετέλεσεν ὅμως ἀμέσως, ἅμα τῇ ἰδρύσει τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας
τῇ 1808 μέλος ὁ Καποδίστριας καὶ παρακληθεὶς παρὰ τοῦ στρατηγοῦ
Berthier, ἔγραψεν ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς νήσου
Κερκύρας πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν ἡπειρον καὶ περὶ τῆς ἐν γένει διοική-
σεως τῆς Ἑπτανήσου,³ ἐπίσης δὲ εἰς τὴν ἰδίαν Ἀκαδημίαν ἀνέγνω-
σεν ὑπόμνημα ὡς ἐν τῷ προσεχεῖ μέρει θὰ ἱστορήσωμεν.

ΣΠ ΔΕ ΒΙΒΛΗΣ

1. Gazzetta Urbana ἑφημερίς Κερκύρας μηνὸς Ἰουλίου 1802 — Α Σ. Βροκίνη: Βιογραφικὰ Σχεδάρια καὶ τεῦχος Α'. σελ. 16-19 — Σ. δὲ Βιάζη: Ὁ πρῶτος ἐν Ἑλλάδι ἰατρικὸς Σύλλογος. (Ἡμερολόγιον Πειραιῶς ἢ Σφαῖρα τοῦ 1902).

2. Γ. Παδοβάνη. Panegirico funebre storico del Conte Giovanni Capodistria Governatore della Grecia. Κέρκυρα 1832 σελ. 19 — Α. Μ. Ἰδρωμένου Ἰωάννης Καποδίστριας, Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναις 1909 σελ. 24-25.

3. Φ. Ἀλθάνα: Ἰωάννου Καποδιστρίου Βιογραφικὸν Ἰχνογράφημα (ἐν Ἀτ-
τικῷ Ἡμερολόγιῳ Ἀσωνίου τοῦ 1888).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΑΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ¹

Περὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τῶν παιδῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως μεριμνᾷ τὸ ἀπὸ 6ης Φεβρουαρίου 1834 διάταγμα τῆς ἀντιβασιλείας, τὸ ἐπέχον τόπον νόμου, ἐν τῷ 6ῳ ἄρθρῳ, περὶ οὗ παραμεληθέντος ὑπόμνησιν ποιεῖται ἡ πρὸς τοὺς νομάρχας ἀπὸ 8ης Δεκεμβρίου 1856 ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κ.τ.λ. Χ. Χριστοπούλου, καθ' ἣν ὁ «πάντη ἀπαίδευτος πολίτης ἐλαττοῦται ἐν πᾶσι τοῖς βιωτικοῖς αὐτοῦ ἔργοις τοῦ καὶ ὀπωσοῦν πεπαιδευμένου» καὶ οὐχὶ σπανίως γίνεται ἔρμαιον τῆς πλεονεξίας τῶν πονηρῶν, ὧν οὐδεμία καθαρθεὶς κοινωνία ἐν δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ τὸν πλησίον καὶ θήκουσιν αὐτοῦ εἰκῇ φερόμενος πράττει πολλάκις τὸ κακὸν δοκῶν ὅτι καὶ αὐτὸν οὕτως ὠφελεῖ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐστὶν ὠφέλιμος».

Ἡ περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως διάταξις τοῦ ἄνω μνημονευθέντος νόμου ἔμεινε νεκρὰ παρὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐκείνῳ κυβερνήσεων, ὅπως ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις διαδοθῇ καὶ ἀπολαύσωσιν αὐτῆς πάντες οἱ ἑλληνοπαῖδες.

Τὸ ἀπὸ 23 Αὐγούστου 1896 Β. διάταγμα περὶ ἐγγραφῆς καὶ ἐξετάσεων μαθητῶν τῆς στοιχ. ἐκπαίδευσως ἐν τοῖς ἄρθροις 1, 2, 3, 4 ἀναφερόμενον εἰς τὸν περὶ δημοτικῆς ἐκπαίδευσως ΒΤΜΘ¹ νόμον καὶ εἰς τὸ βον ἄρθρον τοῦ νόμου τοῦ 1834 περὶ δημοτικῶν σχολείων οὐ μόνον ἐπιτάσσει τὸ ὑποχρεωτικὸν τῆς φοιτήσεως τῶν παιδῶν τῶν συμπληρωσάντων τὸ ἕκτον τῆς ἡλικίας ἔτος μέχρι τοῦ 12ου, ἀλλὰ καὶ καθορίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπιτευχθήσεται τοῦτο καὶ ὑποδεικνύει τίνων μέτρων προσήκει νὰ γίνηται. χρήσις κατὰ τῶν γονέων τῶν δυστροπούντων ἐγγράψαι τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον, εἴτε μὴ ἐπιμελουμένων τῆς τακτικῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτῶν.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐπῆλθεν ἕκτοτε αἰσθητοτάτη βελτίωσις εἰς τὴν φοιτήσιν τῶν παιδῶν εἰς τὰ σχολεῖα ἐν οἷς νομοὶ οἱ ἐπιθεωρηταὶ καὶ αἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ συνειργάσθησαν μετὰ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος ἐπῆλθεν ἀποτελέσματα λίαν εὐάρεστα ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαι-

δεύσεως διὸ γενικῶς δὲν παρατηρεῖται νῦν τὸ λυπηρότατον φαινόμενον νὰ λειτουργῇ μὲν σχολεῖον ἐν κοινότητι τινι, νὰ ὑπάρχωσι δ' ἐν τῇ κοινότητι ταύτῃ οὐκ ὀλίγοι παῖδες μὴ φοιτῶντες εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἄλλ' ἐπῆλθε θεραπεία ἐντελής τοῦ ἀτόπου, ἐπεξετάθη ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἀπανταχοῦ, ἔλλειπουσιν ἤδη οἱ ἀγράμματοι παῖδες;

Δυστυχῶς οὐχί.

Ἀνάγκη νὰ διατυπώσω ἐφεξῆς τὰ αἰτία, ὧν ἕνεκα ὑπάρχουσιν εἰς εἴ τι ἀγράμματοι παῖδες. Εἰς τοῦτο ὁδηγὸν ἔχω τὴν πείραν καὶ τὰς παρατηρήσεις, ἃς ἀπὸ ἄκταέτης διατελῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἐποιήσάμην.

Οἱ μικροὶ συνοικισμοί, οὓς παρετήρησα ἐν μείζονι μὲν βαθμῷ ἐν τοῖς νομοῖς Τρικκάλων, Καρδίτσης καὶ Λαρίσσης, ἐν ἧττονι δ' ἐν τῷ νομῷ Λακεδαιμόνος, ἔνθα ἐπὶ διετίαν ὑπηρετήσα, γίνονται αἰτίαι κακοῦ ἑαυτοῖς κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῷ Κράτει. Οἱ κάτοικοι χωριδίων ἀποτελουμένων ἐκ δέκα ἕως δέκα πέντε οικογενειῶν—πλεῖστα δὲ τοιαῦτα χωριδία ὑπάρχουσιν ἐν Θεσσαλίᾳ—ὑστεροῦσιν ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικῆν καὶ ἐκπαιδευτικῆν. Δυσχερὲς εἶνα νὰ συντηρηθῇ ἱερὸς ἐν τοιοῦτῳ μικρῷ χωριδίῳ, δυσχερέστερον δὲ νὰ λειτουργήσῃ ἐν αὐτῷ σχολεῖον τὸ 12ον ἄρθρον τοῦ ΒΤΜΘ¹ νόμου ἔχει ὡς ἐξῆς.

«Γραμματοδιδασκαλεῖα συνιστῶνται: πανταχοῦ, ἔνθα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συστηθῇ καὶ συντηρηθῇ δημοτικὸν σχολεῖον, εἴτε δι' ἀνεπάρκειαν τῶν δημοτικῶν πόρων, εἴτε δι' ἔλλειψιν μαθητῶν. Ἄλλ' οὐδὲ γραμματοδιδασκαλεῖα συνιστῶνται ἐν οἷς χωρίοις ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν δὲν ὑπερβαίνει τοὺς δέκα πέντε, πλὴν ὅπου οἱ γονεῖς τῶν παιδῶν χορηγήσωσιν ἐξ ἰδίων τὰ πρὸς συντήρησιν τῶν γραμματοδιδασκαλεῖων».

Ἄρα αὐτὸς ὁ ἰσχύων ἤδη νόμος περὶ δημοτικῆς ἐκπαίδευσως καταλείπει οὕτως εἰπεῖν ἄνευ σχολείων τοὺς μικροὺς συνοικισμοὺς οὐδαμῶς δὲ σχεδὸν συνήντησα γραμματοσχολεῖον συντηρούμενον ἀναλώμασι τῶν γονέων τῶν παιδῶν. Ὅθεν οἱ παῖδες τῶν μικρῶν συνοικισμῶν μένουσιν ἀγράμματοι, ἐκτὸς ἐὰν ἐγγύτατά που λειτουργῇ δημοτ. σχολεῖον ἢ γραμματοσχολεῖον, εἰς ὃ προαιρετικῶς οὐχὶ δ' ὑποχρεωτικῶς νὰ ἀποστέλλωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των πρὸς ἐκπαίδευσιν.

Ἐν αἷς, ὡς ἄνω εἶπον, κοινότησι λειτουργοῦσι σχολεῖα, εἴτε δὲν ὑπάρχουσιν παῖδες ἀγράμματοι, εἴτε ὀλίγοισι τοιοῦτοι ὑπάρχουσιν. Καθ' ἣν στατιστικὴν καθήρτισα τὸν μέσον ὄρον τηρήσας κατὰ σημειώσεις, ἃς μοι ἀποστέλλουσιν οἱ διευθύνοντες σχολεῖα, ἐκ πενήντα παιδῶν ἀνηκόντων εἰς κοινότητά τινα τρεῖς ἕως τέσσαρες ὑποχρεωτικῶς ἐγγράφοντες δὲν φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐπὶ δ' ὡς ὀκτὼ ἑλλειπῶς φοιτῶσιν.

Οἱ γονεῖς ὡς αἰτίαν προβάλλονται τὴν πενίαν, ὅφ' ἣς κατατρύχονται. Κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ δὲν εἶνε ἀνυπόστατος ἡ τοιαύτη δικαιολόγησις. Οἱ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις φοιτῶντες παῖδες ἐπιβαρύνονται διὰ ποικίλων βιβλίων, τετραδίων γραφῆς, καλλιγραφίας καὶ ἰχνογραφίας δὲν ἔπαρκοῦσιν οἱ πένητες γονεῖς εἰς τὰς δαπάνας, ἃς συνεπάγεται αὐτοῖς

1. Ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ ἴον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

ἡ ιδιότης τῶν τέκνων των ὡς μαθητῶν, καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἣν ἐκ λόγου εὐνοήτου φιλοτιμίας ἔχουσιν οὗτοι, τοῦ νὰ παρίστανται τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον μὴ ὑστεροῦντα τῶν ἄλλων ὁμηλικῶν παιδῶν κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ ὑπόδησιν. Σπανιώτατον φαινόμενον εἶνε νὰ ἴδῃ τις ἐν σχολεῖῳ χωρίῳ παῖδας βακενδύτας καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἀνυποδήτους.

Δυστυχῶς καὶ γονεῖς δυστροποῦντες νὰ ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον ἐκ μὴ ἐκτιμῆσεως τῶν ἐξ αὐτοῦ προερχομένων ἀγαθῶν, γονεῖς σκληροὶ καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν τέκνων των δὲν ἔλλειπουσιν.

Ὅθεν τρεῖς εἶνε αἱ κυριώταται αἰτίαι, δι' ἃς ἐν Ἑλλάδι ἔχομεν ἀγγραμμάτους παῖδας. Α'. ἡ ἔλλειψις σχολείου, Β'. ἡ πενία τῶν γονέων, καὶ Γ'. ἡ σκληρότης καὶ ἀδιαφορία τῶν γονέων περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των.

Τί δεῖ γενέσθαι περὶ τῶν μικρῶν συνοικισμῶν τῶν στερουμένων τῶν μέσων τῆς ἐκπαιδεύσεως οὐδὲν νῦν λέγω· τὸ πρᾶγμα δεῖται πολλῆς μερίμνης· ἐπιφυλάσσομαι ἐν τῷ συνεδρίῳ, οὐ ἐδήλωσα ὅτι θὰ μετάσχω, νὰ ἐκφέρω τὴν γνώμην μου. Προστίθην μόνον ὅτι ὡς ἐπιθεωρητὴς τῶν νομῶν Τρικινάλων—Καρδίτσας, Λακεδαιμόνος καὶ Λαρίσσης συνετέλεσα νὰ συσταθῶσιν ἐν πολλοῖς χωρίοις γραμματοσχολεῖα, ὧν ἡ σύστασις ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῆς πρώτης περιπτώσεως τοῦ ἀνω παρατεθέντος 12ου ἄρθρου τοῦ ΒΤΜΘ'. νόμου.

Κατὰ μέσον ὄρον ἐν ἐκάστῳ δήμῳ β'. τάξεις δὲν ὑπάρχουσι πλείους τῶν 30—40 παιδῶν, οἵτινες στεροῦνται τῶν μέσων τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως. Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον καὶ τὰ πρὸς γραφὴν χρειώδη δύναται νὰ παρέχῃ δωρεὰν ὁ δῆμος εἰς τοὺς ὁμολογουμένως ἀπόρους παῖδας. Τάλλ' ὑδακτικὰ βιβλία φρονῶ ὅτι δὲν εἶνε ἀπαραίτητα. Οὕτω θὰ ἐπέλθῃ αἰσθητὴ βελτίωσις εἰς τὴν φοίτησιν τῶν μαθητῶν. Εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτ. σχολείου Ἀμπελακίων παρέχει δωρεὰν ἡ διαχειριστικὴ τοῦ Μανιαρείου κληροδοτήματος ἐπιτροπεία πάντα τὰ χρειώδη εἰς μαθητὴν δημοτ. σχολείου. Προκλήθεις ὁ διευθύνων τὴν δημοτικὴν σχολὴν Ἀμπελακίων δημοδιδάσκαλος μοι ἀνέφερεν ἐσχάτως ὅτι «πάντα τὰ βιβλία, ἡ γραφικὴ ὕλη καὶ ἐν γένει πάντα τὰ χρειώδη εἰς ἕνα μαθητὴν εἶδη παρέχονται δωρεὰν εἰς πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς μαθητὰς. Ἡ παροχὴ τῶν εἰδῶν τούτων τοῖς μαθηταῖς δωρεὰν, συνεπάγεται τὴν τακτικὴν φοίτησιν τῶν ὑποχρέων μαθητῶν εἰς τὸ σχολεῖον, ἡ δὲ παρατηρουμένη μὴ τακτικὴ φοίτησις τινῶν ἐκ τῶν μαθητῶν εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς πενίας ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς ὀλιγωρίας γονέων τινῶν, οἵτινες οὐδὲν φροντίζουσι περὶ τῶν τέκνων των».

Αὐστηρῶς καταδικαίεται οἱ γονεῖς, οἵτινες μὴ αἰσθανόμενοι στοργὴν πρὸς τὰ τέκνα των, στεροῦσιν αὐτὰ τῶν μέσων τῆς ἐκπαιδεύσεως. Κατὰ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 23ης Αὐγούστου τοῦ 1896 σημείωσιν τῶν τοιούτων σκληρῶν καὶ ἀδελτέρων γονέων ὑποβάλλουσι τῷ ἐπιθεωρητῇ οἱ διδάσκαλοι. Κρίνω ἀναγκαῖον πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ σχολείου καὶ τοῦ διδασκάλου νὰ ἐπέλθῃ τροποισίς τις ἐν τούτῳ. Ἐν ἐκ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀστυνομικοῦ ἔστω ἡ κατὰ Ὀκτώβριον ἀρχόμενον καὶ Μάρτιον περιοδεία

αὐτοῦ ἀνὰ τὰ χωρία τῆς περιφερείας του καὶ ἀκριθῆς ἔλεγχος τῶν γονέων, οἵτινες δὲν ἐνέγραψαν τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον, εἴτ' ἐγγράψαντες ἀμελοῦσι τῆς τακτικῆς αὐτῶν φοιτήσεως. Δυσχερῆς ἐν τῷ χωρίῳ ἡ θέσις τοῦ διδασκάλου τοῦ περιερχομένου εἰς ῥῆξιν πρὸς γονεῖς οἵτινες παραμελοῦσι τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των. Τοῦτο ἐκ πείρας γνωρίζω. Ἡ στρατιωτικὴ ἀστυνομία ἐν πολλοῖς ἐδελτίωσε τὴν διοικήσιν ταύτην φοβοῦνται οἱ χωρικοί· ἔταν δὲ γενικευθῆ παρὰ τοῖς ἀπλοῖκοις χωρικοῖς ἡ ἰδέα ὅτι ἔντως καταδιώκονται οἱ γονεῖς οἱ μὴ ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὅτι ἐπιλαμβάνεται περὶ αὐτῶν ἀμέσως ἡ ἀρμοδιὰ ἀστυνομικῆς ἀρχῆς θὰ παύσῃ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ λυπηρὸν φαινόμενον τῶν ἀγγραμμάτων παιδῶν.

Τοιαῦτα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αἱ σκέψεις μου περὶ τῆς εὐρυτέρας διαδόσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐπιφυλάσσομαι νὰ συμπληρώσῃ ἐν τῷ συνεδρίῳ, ἀν παραστῆ ἀνάγκη, τὰ ἔλλειποντα ἐκ τῆς προκειμένης μελέτης, ἣν συνέταξα πρὸ ὀφθαλμῶν μάλιστα σχῶν τὴν ἐν τοῖς χωρίοις δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν.

Ἐν Λαρίσῃ τῆ 27ῃ Δεκεμβρίου 1903.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτ. σχολείων τοῦ νομοῦ Λαρίσσης,

Δ. Π. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

ΜΕΣΑ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝΤΑ

ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ¹

Ἐνεκτίμητος βεβαίως εἶναι ἡ ἐκδούλευσις, ἣν παρέχει τῷ ἡμετέρῳ Ἔθνει ἡ Διοργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἴον Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου θέτουσα σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπὸ συζήτησιν ἐν τῶν σπουδαιότατων ζητημάτων τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, τοῦτ' ἐστὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ διαδοθῇ εὐρύτερον ἢ στοιχειώδης Ἐκπαιδεύσις καὶ τίνι τρόπῳ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγγραμμάτων τῶν ὑπερδάντων τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκ τοῦ Νόμου ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὸ δημοτικὸν Σχολεῖον. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπεφασίσαμεν νὰ ὑποβάλωμεν ὑπὸ τὴν εὐμενῆ κρίσιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου τὰς ἡμετέρας σκέψεις θεωρήσαντες τοῦτο ὡς ἐπιβαλλόμενον καθήκον, καθόσον φρονοῦμεν ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῆς καθολικῆς τοῦ λαοῦ Ἐκπαιδεύσεως ἀποτελεῖ τὸ τέρμα, εἰς ὃ δέον νὰ ἀποβλέπη ἡ δημοτικὴ Ἐκπαιδεύσις καὶ εἶναι μία τῶν σπουδαιότερων μεριμνῶν, ἣν ἀφείλουσι νὰ ἔχωσι πάντες οἱ ἀφιερῶντες τὸν βίον αὐτῶν εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ. Ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τὸ παρ' ἡμῖν Δημοτικὸν Σχολεῖον θὰ δυνήθῃ νὰ περιλάβῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ πάντα τὰ τέκνα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ παράσχη εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπαιτουμένην σήμερον ὑπὸ τῆς νεωτέρας κοινωνικῆς προόδου ἀνάπτυξιν, θὰ εἶναι ἀληθῶς διὰ τὴν ἐκπαιδεύσιν τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους ἡμέρα θριάμβου κατὰ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν ἐκ ταύτης πηγάζουσῶν κακιῶν.

Γνωστὸν βεβαίως εἶναι ὅτι πάντες οἱ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ βασιλείου μέχρι σήμερον ἰσχύοντες Νόμοι παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Δημοτικῇ Ἐκπαιδεύσει ἐπιβάλλουσι τὴν εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῆς ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν πάντων τῶν παίδων τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ ἔκτου συμπληρωμένου μέχρι τοῦ δωδεκάτου. Καίτοι δέ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν τελευταίων Στατιστικῶν, ἀφ' ἧς ἐφηρμόσθη ὁ νῦν ἰσχύων Νόμος ΒΤΜΘ¹, πλὴν τῶν λοιπῶν ἀναντιρρήτων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ἐπέφερε, συντέλεσε καὶ εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶντων παίδων, μ' ὅλα ταῦτα ἡ πλήρης καὶ τελεία ἐφαρμογὴ τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἶναι εἰσέτι εὐσεβῆς πόθος τῶν πρὸς τοῦτο ἀγωνιζομένων.

Τὰ κυριώτερα αἴτια τούτου εἶναι καθ' ἡμᾶς τὰ ἑξῆς :

1) Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τῶν νέων διδασκαλείων ἐξερχομένων ἀρρένων δημοδιδασκάλων εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς πλήρωσιν τῶν ἡμετέρας ἀξιομένων ἀναγκῶν ἐν τῇ δημοτικῇ Ἐκπαιδεύσει. Διὰ τοῦτο οὔτε πανταχοῦ, οὔτε ἐπὶ μερῶν νὰ ὑπάρχωσι δημοτικὰ Σχολεῖα, ἔχουσι ἰδρυθῆ τοιαῦτα, οὔτε εἰς τὰ ὑπάρχοντα δημοτικὰ Σχολεῖα εἰσὶ συμπληρωμένα αἱ συμφῶνως τῷ Νόμῳ δημιουργούμεναι θέσεις δημοδιδασκάλων. Τοῦτο δὲ βεβαίως δυ-

σχεραίνει τὰ μέγιστα τὴν εὐρετανδιάδοσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

2) Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ Κράτει λειτουργούντων Σχολείων τῶν θηλέων εἶναι πολὺ μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σχολείων τῶν ἀρρένων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι εἰς τὰ σχολεῖα τῶν θηλέων ἐστὶ δυσχερέστερα εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητριῶν τῶν σχολείων τοῦ Κράτους μόλις φθάνει τὸ τρίτον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἀρρένων φοιτῶντων μαθητῶν. Ὡστε ἀναμφίλεκτως σήμερον πλεόν τῶν δύο τρίτων τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ θήλεως φύλου ἐν Ἑλλάδι μένουσι ἀναλφάβητοι. Ἐνθ' καθ' ἡμᾶς οὐ μόνον οὐδεὶς σπουδαῖος λόγος δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀμάθειαν, εἰς ἣν καταδικάζεται παρ' ἡμῖν τὸ γυναικεῖον φύλον, ἀλλὰ τοῦναντίον φρονοῦμεν ὅτι ἐπιβεβλημένον καθήκον ἔχει ἡ Πολιτεία νὰ παράσχη εἰς τὰς μελλούσας μητέρας μόρφωσιν ἐπαρκῆ καὶ ὅσον ἔνεστι τελειότεραν, καθόσον μητέρες πεπαιδευμέναι μεγίστην κέκτηνται δύναμιν καὶ ἐπιρραῖν ἐπὶ τῶν τέκνων τῶν, «οἷς, καθ' Ἐυριπίδην, οὐκ ἔστιν οὐδὲν μητρὸς ἡδίων» ἐμβαπτίζουσαι αὐτὰ εἰς τὰ βεῖθρα τῆς ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς καὶ ἐμπνέουσαι εἰς αὐτὰ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὸ σχολεῖον. Ἡ ἀνάγκη αὕτη παρίσταται ἐτι μᾶλλον ἐπιτακτικὴ εἰς τὰ Ἀλθανόφωνα χωρία πρὸς μόρφωσιν μητέρων δυναμένων νὰ διδάξωσιν εἰς τὰ τέκνα τῶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς μητρικὴν καὶ νὰ ἐπιβοηθήσωσιν οὕτω σπουδαίως τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων ἐν τοῖς εἰρημένοις χωρίοις.

3) Ἡ ἔλλειψις εὐρυχώρου διδαστηρίου ὀικοδομημένου συμφῶνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης εἰς τὰ πλεῖστα τῆς Ἑλλάδος μέρη εἶναι σπουδαῖον πρόσκομμα εἰς τὴν τελείαν ἐφαρμογὴν τῆς ὑποχρεωτικῆς παιδείσεως, διότι ἡ συσώρευσις πολλῶν μαθητῶν εἰς στενοχώρους αἰθούσας διδασκαλίας δύναται σπουδαίως νὰ παραβλάψῃ τὴν ὑγείαν τῶν μαθητῶν· δι' ὃ πολλάκις οἱ διδάσκαλοι ἀναγκάζονται νὰ ἀφίνωσιν ἀνεπαρμόστους τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς παιδείσεως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Νόμος τοῦ ἀειμνήστου Πετρίδου προνόησε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῆς σπουδαιότητος ταύτης ἀνάγκης διαθέσας πρὸς τοῦτο τὰ ὑπὸ τοῦ αἰδίδιμου Τρικούπη θεπισθέντα ἐκπαιδευτικὰ τέλη ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καίτοι ἀπὸ πενταετίας ἤρξατο ἐν τῷ Κράτει ἡ οἰκοδομὴ διδαστηρίων τῆς στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ἐλάχιστος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε συντελεσθέντων τοιούτων.

4) Δυστυχῶς αἱ ὑπὸ τοῦ Νόμου τεταγμέναι ἀρχαὶ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως διατάξεων αὐτοῦ δὲν δεικνύουσι τὴν δέουσαν προθυμίαν καὶ τὸν προσήκοντα ζῆλον. Οὕτω δὲ καὶ ὅπου ὑπάρχει καλὴ θέλησις ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου οὐ μόνον εἶναι ἀνεπαρκὴς ἀλλ' ἐνίοτε καὶ θραύεται ἐκ τῆς ἀπροθυμίας τῶν Ἀρχῶν καὶ τῆς δυστροπίας τῶν γονέων.

5) Ὁ Νόμος εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ἀσαφὴς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τῶν θηλέων. Δι' ὃ αἱ διδασκάλισσαι καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι φοβούνται τὰς ἀπειλὰς ἀνοήτων γονέων, μὴ καταλοῦντων τὴν ἀξίαν τῆς παιδείας, μετὰ δισταγμοῦ καταφεύγουσιν ἐνίοτε εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν Ἀρχὴν πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῶν γονέων. Ὅθεν

1. Ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ Ἴον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρατηρεῖται, καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, μάλιστα ἐν ταῖς κώμαις, ἐν αἷς ὑπάρχουσι σχολεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητηρίων μόλις ἀποτελεῖ τὸ τρίτον ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ τέταρτον τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων ἐγγεγραμμένων μαθητῶν. Ἡ ἀμάθεια δὲ καὶ ἀπαιδευσία αὕτη τοῦ γυναικείου φύλου εἶναι οὐσιώδεις κώλυμα εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ἐξημέρωσιν καὶ πραότητα τῶν ἡθῶν καὶ εἰς τὴν ἐμπνευσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ γράμματα.

6) Αἱ διατυπώσεις, ἃς ἀπαιτεῖ ὁ ἤδη ἰσχύων Νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, εἶναι σπουδαῖα προσκόμματα πρὸς ἐπιτυχήν ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου. Κατ' αὐτάς ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ συντάξῃ καὶ ἐπιδώσῃ πρὸς τὸν Δημόσιον κατήγορον τόσας ἰδιαιτέρας μηνύσεις, ὅσοι εἶναι οἱ δυστροποῦντες γονεῖς· ἀφοῦ δὲ παρέλθῃ ἀρκετὸς χρόνος, κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσαν παροιμιώδη βραδύτητα περὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, προσκαλεῖται τέλος ὁ διδάσκαλος νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ πλησιέστερον Πταισματοδικεῖον, ἐνθα ὑποχρεοῦται νὰ παραμείνῃ συνήθως δόκιμον ἡμέραν καὶ νὰ ὑποστῇ τόσας ὀρκωμοσίας, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ μηνυόμενοι γονεῖς. Κατόπιν δὲ τόσων περιπετειῶν καὶ ἀφοῦ οὕτω ἐπισύρῃ καθ' ἑαυτοῦ τὸ μίσος ἀμαθῶν γονέων, καί περ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος τῶν τέκνων των, κινδυνεύει πολλάκις νὰ ἴδῃ τοὺς κατηγορουμένους πανηγυρικῶς ἀθωομένους ἕνεκα διαφόρων στρεψοδικιῶν καὶ σοφιστικῶν αἰτιολογιῶν, ὧν ποιοῦνται πολλάκις χρήσιν, καὶ εἰς ἃς, ὡς μὴ ὄφειλε, παρέχει ἐνίοτε εὐήκοον οὐδ' ἡ δικαστικὴ Ἀρχή.

7) Ἡ ἀθλία οἰκονομικὴ κατάστασις πολλῶν χωρικῶν ἀναγκάζει αὐτοὺς πολλάκις νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς μικροὺς παιδάς των εἰς ἐλαφρὰς γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς ἀσχολίας· τοῦθ' ὅπερ ἐπιφέρει μέγα κώλυμα εἰς τὴν κανονικὴν φοιτήσιν τῶν παιδῶν εἰς τὸ σχολεῖον.

8) Καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ αἱ διδασκάλισσαι καταρτίζονται ἀτελῶς ἐν τοῖς διδασκαλείοις περὶ τὰ τεχνικὰ μαθήματα, τὰ ὅποια ἐκτὸς τῆς ἄλλης ἐπιρροῆς, ἣν κέκτηνται περὶ τε τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἤθους καὶ τὴν ἀπόκτησιν ὠφελίμων ἐν τῇ κοινωνικῇ δράσει γνώσεων, παρέχουσιν ἅμα τέρψιν καὶ ἡδονὴν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, δι' ἃ καὶ συντελοῦσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν μετὰ προθυμίας φοιτήσιν τῶν παιδῶν εἰς τὸ σχολεῖον· τοιαῦτα μαθήματα εἶναι ἡ Ὡδική, ἡ Καλλιγραφία, ἡ Ἰκνογραφία καὶ ἡ Γυμναστική.

9) Ἐν τοῖς διδασκαλείοις οὐδεμίαν σχεδὸν πρακτικὴν διδασκαλίαν γίνεται περὶ γεωργίας, βιομηχανίας, κτηνοτροφίας καὶ χειροτεχνικῆς ἐν γένει ἐργασίας, ὅπως δύνανται οἱ διδάσκαλοι νὰ διδάσκωσι στοιχειώδεις γνώσεις τῶν τοιούτων μαθημάτων ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις. Ἐὰν δὲ καταρθεῖτο νὰ μεταδίδονται εἰς τοὺς μαθητὰς τοιαῦται γνώσεις ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, πάντες οἱ γονεῖς ἴδια τῶν ἐργατικῶν τάξεων μετὰ προθυμίας θὰ ἐστελλον τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον, ἔχοντες ὅπ' ὄφει ἐπὶ ἐν αὐτῷ θὰ ἐγίνοντο κάτοχοι γνώσεων μελλουσῶν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον αὐτῶν ἅμα ἀποφαιτώντων ἐκ τοῦ σχολείου.

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας τὰ κυριώτερα αἰτία εἰς ἃ

προσφροῦει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Πρὸς ἄρσιν τούτων φρονοῦμεν ὅτι δεόν νὰ ληφθῶσι τὰ ἑξῆς μέτρα·

1) Νὰ συσταθῶσι δύο ἀκόμη διδασκαλεῖα ἀρρένων, ἐν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἐν εἰς τὰς Κυκλάδας. Οὕτω δὲ θὰ δυναθῶμεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν νὰ ἔχωμεν ἐπαρκῆ ἀριθμὸν διδασκάλων ἀποφοίτων τῶν Νέων Διδασκαλείων, δι' ὧν νὰ συμπληρωθῶσιν αἱ χηρέουσαι σήμερον διδασκαλικαὶ θέσεις καὶ ἐντὸς τοῦ Κράτους καὶ ἐν τῷ ἔξω Ἑλληνισμῷ.

2) Νὰ συσταθῶσι Δημοτικὰ Σχολεῖα Θηλέων πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουσι Σχολεῖα Ἀρρένων. Εἰς δὲ τὰ Γραμματεῖα νὰ ὑποχρεῶνται νὰ φοιτῶσι καὶ πάντα τὰ ἔχοντα τὴν νόμιμον ἡλικίαν θήλεα. Νὰ καταργηθῶσι δὲ τὰ υποδιδασκαλεῖα τῶν ἀρρένων καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ συσταθῶσιν Ἰποδιδασκαλεῖα θηλέων ὅπως αἱ ἀπόφοιτοι διορίζωνται κατὰ προτίμησιν διδασκάλισσαι· ἐν τοῖς Γραμματεῖοις, ἀφοῦ ἐν αὐτοῖς θὰ φοιτῶσι καὶ θήλεα.

3) Νὰ συνομολογηθῇ χρεωλυτικὸν δάνειον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατ' ἔτος εἰσπραττομένων ἐκπαιδευτικῶν τελῶν, ὅπως καταστῇ δυνατόν ἐντὸς μιᾶς πενταετίας νὰ οἰκοδομηθῶσι πανταχοῦ τοῦ Κράτους διδακτήρια τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως σύμφωνα πρὸς τὸν νέον ἐν χρήσει τύπον τῶν διδακτηρίων, ὁ ὁποῖος καθ' ἡμᾶς, δεόν νὰ μεταρρυθμισθῇ, λαμβανόμενων ὅπ' ὄφει καὶ τῶν οικονομικῶν περιστάσεων τῆς χώρας.

4) Νὰ τιμωρῶνται διὰ πειθαρχικοῦ προστίμου αἱ Ἀρχαὶ αἱ μὴ συντρέχουσαι τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως Νόμου.

5) Νὰ ὀρισθῇ σαφῶς διὰ Νόμου ὅτι καὶ ἡ τῶν θηλέων ἐκπαιδεύσις εἶναι ὁμοίως ὑποχρεωτικὴ ὡς καὶ ἡ τῶν ἀρρένων.

6) Νὰ μεταρρυθμισθῇ ὁ ἤδη ἰσχύων Νόμος περὶ καταδιώξεως τῶν γονέων τῶν ἀμελοῦντων νὰ στέλλωσι τοὺς παιδάς των εἰς τὰ σχολεῖα. Τοῦτ' ἔστι νὰ ζητηθῇ πρῶτον ὁ διδάσκαλος τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς καὶ ἐὰν μηδὲν δυναθῇ διὰ ταύτης νὰ κατορθώσῃ, νὰ ὑποχρεοῦται ἀμέσως νὰ υποβάλλῃ κατάλογον τῶν δυστροποῦντων γονέων εἰς τὸν ἀρμόδιον Ἐπιθεωρητὴν· οὗτος βεβαιούμενος ἀρμόδιως περὶ τῆς ἀκριθείας τούτου νὰ ἀποστέλλῃ αὐτὸν εἰς τὸν οικεῖον Ἐφορον ἢ Ταμίαν, ὁ ὁποῖος θὰ ὑποχρεοῦται ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος δι' ἀποφάσεώς του νὰ ἐπιβάλλῃ ἐφ' ἑκάστου τῶν γονέων πρόστιμον ἀπὸ 10 ἕως 50 δρ., ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου· ἡ δὲ εἰσπραξίς θὰ γίνηται ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς τὸ πολὺ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως καὶ θὰ γνωστοποιηθῆται τοῦτο εἰς τὸν ἀρμόδιον Ἐπιθεωρητὴν ἀμέσως.

7) Νὰ ἀναγράφηται ὑποχρεωτικῶς τῇ προτάσει τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ ἐν τοῖς Δημοτικῶν προϋπολογισμοῖς δι' ἑκάστον Σχολεῖον ἀνάλογον ποσὸν πρὸς ἀγορὰν βιβλίων καὶ ἐνδυμάτων τῶν παντελῶς ἀπόρων παιδῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ὀρίζωνται διὰ πρωτοκόλλου συνασσομένου ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ὑπὸ Ἐπιτροπῆς συγκαταμένης ἐκ τοῦ οικείου διδασκάλου, τοῦ Ἐφημερίου καὶ τοῦ Εἰδικοῦ Παρέδρου τοῦ χωρίου καὶ ἐγκρινομένου παρὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ. Ἐν ἀρνήσει τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ὑποχρεοῦται νὰ ἐγγράψῃ ἐν τῷ Δημοτικῷ προϋπολογισμῷ τὸ ὀρισθὲν ποσὸν ὁ Νομάρχης.

8) Νὰ ἐνισχυθῆ ἔν τε τοῖς διδασκαλείοις καὶ δημοτικοῖς Σχολείοις ἢ διδασκαλία τῶν τεχνικῶν μαθημάτων.

9) Νὰ εἰσαχθῆ ἔν τοῖς Διδασκαλείοις ἢ διδασκαλία στοιχειωδῶν γνῶσεων ἐκ τῆς γεωργίας, κτηνοτροφίας, βιομηχανίας καὶ χειροτεχνίας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ἢ ἔν τοῖς Διδασκαλείοις φοίτησις νὰ καταστῆ τετραετής.

10) Νὰ ὀρισθῆ εἰδικὸς φόρος διὰ τὴν δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν καθ' ὃν νὰ ὑποχρεοῦνται οἱ γονεῖς οἱ ἔχοντες τέκνα ἡλικίας 7—12 ἐτῶν νὰ πληρῶνωσιν οἱ μὲν κάτοικοι τῶν πρωτευουσῶν τῶν Νομῶν Δραχμὰς 3 αἱ τῶν πρωτευουσῶν τῶν Ἐπαρχιῶν Δραχμὰς δύο 2 πάντες δὲ οἱ λοιποὶ Δραχμὴν μίαν 1 κατ' ἔτος δι' ἕκαστον παιδίον. Τὰ χρήματα ταῦτα θὰ εἰσπράττωνται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων εἰσπρακτόρων τοῦ Δημοσίου καὶ θὰ κατατίθενται εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν προοριζόμενα ἀποκλειστικῶς πρὸς βελτίωσιν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσως. Διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης ἐπιβαρύνσεως τῶν γονέων ἐνφ' ἀφ' ἑνὸς θὰ εἰσπράττηται ἐτησίως ποσὸν ἐκ 300 περίπου χιλιάδων δραχμῶν πρὸς ὄφελος τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσως, ἀφ' ἑτέρου θὰ ἐπιδεικνύωσιν οἱ γονεῖς μείζονα προθυμίαν πρὸς ἀποστολὴν τῶν τέκνων των εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπως ἀπολαύσωσιν ὑπὲρ τῶν τέκνων των ἀντάλλαγμα διὰ τὸν πληρῶνόμενον παρ' αὐτῶν φόρον ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως.

11) Νὰ συσταθῶσι διὰ τὰ ἐντελῶς ἀπορα παιδία τῶν πόλεων καὶ διὰ τὰ ὄρφανὰ ἐσπεριναὶ σχολαὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς τόσον εὐδοκιμούσης ἐσπερινῆς Σχολῆς τοῦ Συλλόγου «Παρνασοῦ».

12) Ὡς κορωνίδα ὅλων τῶν ἀνωτέρω προτεινόμεν νὰ μὴ ἐπιτρέπηται ἢ ἐγγραφῆ ἔν τοῖς ἐκλογικοῖς καταλόγοις παντὸς μὴ προσάγοντος Ἀπολυτήριον δημοτικοῦ Σχολείου τοῦ Κράτους. Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον ζήτημα τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων τῶν ὑπερβάντων τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκ τοῦ Νόμου ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον φρονῶ ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ λυθῆ, ἐὰν συσταθῶσι διὰ τοὺς ἀγραμματοῦς τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν 13 ἕως 25 ἐτῶν Σχολαὶ ἐσπεριναὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις, ἐν οἷς ἐπὶ δύο ὥρας καθ' ἑσπέραν νὰ διδάσκωνται ὑποχρεωτικῶς παρὰ τῶν διδασκάλων τῶν Σχολείων ἀνάγνωσιν, γραφὴν, θρησκευτικὰ καὶ ἀριθμητικὴν. Ἰδίως νὰ ἰδρυθῶσι σχολεῖα εἰς τε τὰς φρουράς τῶν πόλεων διὰ τοὺς ἀγραμματοῦς στρατιώτας καὶ εἰς τὰς σωφρονιστικὰς φυλακὰς διὰ τοὺς ἀγραμματοῦς καταδίκους καὶ ὑποδίκους. Δίκαιον βεβαίως εἶναι εἰς τοὺς ἐν τοῖς τοιοῦτοις Σχολείοις διδάξοντας διδασκάλους καὶ γραμματιστάς νὰ προσταθῆ ἀνάλογον μηνιαῖον ἐπιμίσθιον ἐξ 25 ἕως 50 δραχμῶν.

Αὗται εἶναι ἐν ὀλίγοις αἱ γνώμαί μου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, ἃς ὁ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς λαϊκῆς ἐκπαίδευσως ζήλος μου μὲ ἐνεθάρρυνε νὰ διατυπώσω ἐν τῇ ὑπομνήματι τούτῳ καὶ ὑποβάλλω ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην καὶ ἐπιεικῆ κρίσιν τοῦ Πρώτου Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου.

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημοτ. Σχολ. Βοιωτίας
Ε. Κ. ΣΒΟΡΑΝΟΣ

Η ΕΞΙΣ

Ἦτο ἑσπέρα· αἱ ἐνοχλητικαὶ ὑπενθυμίσεις τοῦ στομάχου μὲ ὄθησαν εἰς τι παρὰ τὰ Χαυτεῖα ἐστιατόριον, ὅπου κατέλαβον καὶ ἐγὼ μίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἄλλων ξένων, ὅσοι εἶχον τὸ ἀτύχημα ὡς ἐγὼ νὰ ρίψωσιν εἰς τὸ μέγα χωνευτήριον τῆς πρωτευούσης τὰς μικρὰς των οἰκονομίας. Πολλοὶ θέλουσι νὰ εἰπωσιν ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐγὼ τοῦναντίον φρονῶ ὅτι εἶναι ὁ στόμαχος. Καὶ στόμαχος κεκτημένος τεραστίαν πεπτικὴν δύναμιν, ὥστε μετὰ θαυμαστῆς εὐκολίας χωνεύει ὅτι δήποτε πέση ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐνεργείας του.

Φιλοφρονέστατοι οἱ ὑπάλληλοι τοῦ ἐστιατορίου, ἀμέμπτου ἐξωτερικῆς περιβολῆς, ἀμφιβόλου ἐσωτερικῆς καθαριότητος, μὲ διπλωματικὴν εὐγένειαν σὲ ὑποδέχονται καὶ τόσον πολὺ κατορθώνουσι νὰ σὲ δεσμεύσωσι διὰ τῆς εὐγενοῦς αὐτῶν συμπεριφορᾶς, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀφίσῃ τις δι' αὐτοὺς τὰ ὑπόλοιπα κερμάτια ἐκ τοῦ διὰ τὸ φαγητὸν δοθέντος χαρτονομίσματος. Εἶναι καὶ αὐτὸ μίαν ἀμοιβὴν τῆς εὐγενείας των. Βλέπετε ὅτι ἐν Ἀθήναις ἀντὶ ὀλίγων κερματίων δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ ὄσπιν θέλει εὐγένειαν. Ἄπλετον φῶς κατηύγαξε τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αἰθουσῆς καὶ προσέειδε τερπνὴν τινα ὄσπιν εἰς τὰ ἀπαστράπτοντα ἐκ καθαριότητος ἐπιπλα καὶ σκεύη τοῦ ξενοδοχείου, αἱ σιαγόνες ἐκροτάλιζον ρυθμικῶς, παραγγέλματα ἐδίδοτο, πινάκια ἐφέροντο πλήρη καὶ ἔφευγον κενά, ζωηραὶ ὀμίλαιοι διημεῖθοντο μεταξύ τῶν γνωρίμων καὶ ἐν γένει ἐπεκράτει εἰς εὐχαριστος θόρυβος ἀνοίγων δυστυχῶς τὴν ὄρεξιν καὶ κενῶν τὰ βαλάντια εἰς τὸν πίθον τῆς πολυτελείας.

Αἴφνης ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος θορύβου ἀκούεται ἀπὸ τινος μέρους τῆς αἰθουσῆς δυνατὰ· «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς...» Πάντες στρέφωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μας πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ βλέπομεν περὶ τραπέζης καθημένην οἰκογένειαν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς, δύο ἀρρένων τέκνων καὶ ἐνὸς κορασίου ἡλικίας μικροτέρας τῶν δέκα ἐτῶν. Τοῦτο τὸ κοράσιον μὲ παιδικὸν θάρρος καὶ μὲ καθαρὰν καὶ γλυκεῖαν φωνὴν ἀπήγγελλε τὴν πρὸ τοῦ φαγητοῦ προσευχὴν, ὡς ἔπραττε καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Αὐτοστιγμὴ ὁ θόρυβος ἔπαυσεν, ἕκαστος ἐσταμάτησεν εἰς ὅταν θέσιν εὕρισκετο, ὅταν ἤκουσε τὴν φωνήν, ἄλλοι μὲ τὸ περόνιον εἰς τὰς χεῖρας, ἄλλοι μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα, οἱ ὑπάλληλοι μὲ τὰ πινάκια εἰς τὰς χεῖρας καὶ νεκρικὴ σιγὴ διεχύθη εἰς τὴν εὐρειαν καὶ θορυβώδη ἐκείνην αἴθουσαν. Πάντων τὰ βλέμματα ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὸ προσευχόμενον κοράσιον καὶ πρὸς τὴν εὐτυχῆ οἰκογένειαν.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς ἄγγελος ὀμίλει μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκού-

σιον σέβας ἔδωκε πάντα θόρυβον, ἐκράτησε πρὸς στιγμήν καὶ αὐτὰς τὰς ἀναπνοὰς μας καὶ θεῖον αἶσθημα γαλήνης καὶ εὐσεβείας εἰσέδυσεν εἰς τὰς ψυχὰς πάντων, ἀπεμάκρυνεν ἐκεῖθεν πᾶσαν βιωτικὴν σκέψιν, πᾶν νέφος κακίας καὶ διὰ τοῦ ἀπλέτου φωτὸς τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐκπεπομένου ἀπὸ τοῦ κορασίου ἐκείνου ἐφωτίσθη ἡ ὑπὸ τῶν φροντίδων καὶ παθῶν τοῦ βίου σκοτεινὴ ψυχὴ ἡμῶν. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἐτελεῖτο ἐν τῷ ἐστιατορίῳ θεία μυσταγωγία, λειτουργὸς τῆς ὁποίας ἦτο εἰς ἄγγελος ἀποπλανηθεὶς ἐν τῇ γῇ. Πόσον μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ! Ἄν πρὸ ἡμῶν ἐσωρεύετο ὅλος ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου, ἂν πρὸ ἡμῶν παρήλαυνον πᾶσαι αἱ καλλοναὶ τῆς γῆς ἢ πᾶσαι αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ δόξαι, οὐδὲν ἀπολύτως οὐδὲν ἐκ τούτων ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποσπάσῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἀπὸ τοῦ προσευχομένου ἀγγέλου.

Τὸ παιδίον ἐξηκολούθει τὴν προσευχὴν του μετὰ τοῦ αὐτοῦ θάρρους μὴ ὑποπεῦον τὴν ἐκπληξὴν ἡμῶν καὶ τὸ θάμβος, ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ καὶ οἱ δύο μεγαλειότεροι ἀδελφοὶ εἶχον ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καὶ παρηκολούθουν νοερώς τὴν προσευχὴν τοῦ τέκνου των καὶ ἀδελφοῦ των. Μετὰ τὸ πέρας δὲ τῆς προσευχῆς πᾶσα ἡ οἰκογένεια ἐποίησε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀνεπαισθήτως δὲ πάντων ἡμῶν αἱ χεῖρες ὁμοίως ἐκινήθησαν καὶ τὴν στιγμήν ἐκείνην τὸ μικρὸν κοράσιον συνδιήλλαττεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἶχομεν ἀπομακρυνθῆ ἠθρεύοντες ἐν τῷ σκότει καὶ εἰς μάταια ἀγαθὰ τὴν εὐτυχίαν.

Εὐγε! Εὐγε! ἠκούσθη ἀπὸ τὰ στόματα πάντων καὶ εὐθὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς εὐτυχῶς οἰκογενείας ἐσωρεύθησαν πλήθος γλυκυσμμάτων καὶ ὀπωρῶν, τὰ ὁποῖα ἐφιλοτιμήθησαν νὰ προσφέρωσι πάντες οἱ ἐν τῷ ἐστιατορίῳ. Ἐκπληκτικὸν τὸ κοράσιον ἔβλεπε περὶ ἑαυτὸ μὴ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ πῶς μία ἀπλὴ προσευχή, ἐν σύνθησι δι' αὐτὸ πρᾶγμα, μία κοινὴ ὑποχρέωσις πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐκίνει τὸν θαυμασμόν. Εἶχε δίκαιον. Καταυγαζόμενον ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς τῆς ἀθωότητος ἠδυνάτει νὰ διακρίνῃ τοὺς ἐν τῷ σκότει σκώληκας ἀπομυζῶντας ἐπίπλαστον, κίβδηλον, πρόσκαιρον καὶ δυσειδῆ εὐτυχίαν ἀπὸ τοῦ σεσηπότητος πτώματος τοῦ συμφέροντος. Ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῶν ποδῶν του καὶ πρὸ τοῦ ὠτὸς τοῦ πατρὸς κατὰ ἐπιθύρσειεν· «Ὁ Θεός, παιδί μου, ὁ Θεός μᾶς τὰ ἔσταιλεν» ἀπήντησεν ὁ πατήρ. Ναί, ὁ Θεός. Ὅχι μόνον εἰς σέ, μικρὲ ἀγγελε, καὶ τοὺς ὁμοίους σου, ἀλλὰ χάριν ὑμῶν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

Μετ' ὀλίγον ἡ εὐχάριστος παρένθεσις ἐκλείπειν ἀφίσασα εἰς τὴν συνείδησίν μας ὑψιστον μᾶθημα εὐσεβείας καὶ ὁ θόρυβος καὶ ἡ κίνησις ἤρξαντο ὡς πρότερον. Διὰ τῆς φαντασίας μου ἤχθην εἰς τὸ μικρὸν χωρίον, εἰς τὴν ταπεινὴν ἀλλὰ καθαρὰν κατοικίαν, ὅπου ἡ εὐτυχὴς ἐκείνη οἰκογένεια θὰ κατοίκει, ἐνόμιζον ὅτι βλέπω ἤδη ἔμπροσθέν μου τὸν εὐτυχὴ ἐκείνον πατέρα κρατοῦντα ἐπὶ τῶν γονάτων του τὸ τέκνον καὶ μετὰ τῶν φιλημάτων μεταβιδάζοντα εἰς αὐτὸ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ του εὐσεβειαν καὶ ἐκχυμνάζοντα αὐτὸ εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Ἐκεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁ πατήρ συνείθισε τὰ τέκνα του νὰ προσεύχωνται πρὸ τοῦ φαγητοῦ, νὰ προσεύχωνται

πρὸ τοῦ ὕπνου καὶ ἡ ἐπανάληψις κατέστη ἔξις καὶ ἡ ἔξις δευτέρα φύσις. Ὅστω λοιπὸν ἡ ὑπαρξίς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων στενότατα συνεδέθη μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον καὶ τότε αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ θὰ παύσωσιν ἔσταν καὶ ἡ ὑπαρξίς σβεσθῆ.

Εὐτυχὴς οἰκογένεια! Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον τρώγεις εἶναι γλυκύτερος καὶ τῶν πλουσιωτέρων ἐδεσμάτων, διότι ὡς ὄψον ἔχεις τὴν ἀθωότητα καὶ εὐσεβειαν, τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον πίνεις εἶναι γλυκύτερον πάντων τῶν τεχνητῶν ποτῶν, διότι ἡ συνείδησις εἶναι καθαρὰ ὡς αὐτό. Αἱ ψυχαὶ τῶν τέκνων διὰ τοῦ πυρὸς τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς ἀγάπης καθίστανται εὐπλαστοὶ καὶ εὐαίσθητοι, διὰ τῶν ἔξεων δὲ καθοδηγοῦνται εἰς τὸ ἀγαθόν. Γονεῖς! ἂν ἐπιθυμῆτε νὰ δοκιμάσωσι τὰ τέκνα σας ἀνδρούμενα ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, γίνεσθε ὑμεῖς μὲν ὑπόδειγμα ἐναρέτου βίου, ταῦτα δὲ ἐκχυμνάζετε εἰς τὸ ἀγαθόν. Αἱ ἔξεις εἶναι ὡς αἱ γραμμαὶ ἐν τῷ χάρτῃ. Ὡς διὰ τούτων ὁδηγοῦμεθα νὰ γράψωμεν εὐθέως, οὕτω διὰ τῶν ἔξεων ὁδηγοῦμεθα νὰ ζήσωμεν εὐθέως.

Ἐν Εὐλοκάστρῳ.

Π. Δ. ΠΑΠΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΑΤΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟ Α' ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Εἶνε πανθομολογούμενον ὅτι ἐκεῖνα τῶν ἐθνῶν θεωροῦνται μεγάλα καὶ μὲ ἀσφαλῆς εὐρὺ μέλλον, τῶν ὁποίων ὁ λαός, τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ, ἢ κατωτέρα ἐννοῶ τάξις ἔχει ἱκανὴν ἀνάπτυξιν, ὥστε δεόντως νὰ συναισθάνηται τὰ τε ἐπιβεβλημένα αὐτῷ ἐθνικὰ, ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοινωνικὰ καθήκοντα, καὶ τὰ παραχωρούμενα ἀνάλογα δικαιώματα. Οἱ λογάδες ἐνὸς ἔθνους ὄσῃ ἀνεπτυγμένην καὶ ἂν ἔχῃσι τὴν διάνοιαν καὶ ἐπὶ τὸ ἄριστον διαπεπλασμένην τὴν καρδίαν, ἀδύνατον εἶνε νὰ πράξῃσι τὰ ἄριστα, ἂν δὲν ἀκολουθῶνται ὑπὸ λαοῦ σωφρονούντος, κρίνοντος καὶ διακρίνοντος ὀρθῶς, καὶ τὰ πάντα ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει διατασσομένου.

Δύνανται οὗτοι νὰ ἦναι τὸ ἄνθος τοῦ φυτοῦ, ἀλλ' ἔταν τὸ φυτόν δὲν ἔχῃ ἱκμάδα, ἐξ ἧς ἀρῶμενον τὸ ἄνθος νὰ λαμπρῶνται καὶ τὸν ἀέρα νὰ πληροῖ εὐωδίας, τότε καὶ τὸ ἄνθος μαραίνεται καὶ παρακμάζει πρὶν ἤδη προφθάσῃ νὰ ἐπιδείξῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐοσμίαν του.

Καὶ ἂν ποτε τῇ συντελέσει εὐνοϊκῶν συμπτώσεων τὸ ἄνθος τοῦτο ἐξεληθὼν τῶν καλύκων ἐπιδείξῃ τινὰς τῶν χαρίτων του, τότε τοῦ φυτοῦ στερουμένου τῆς ἀπαιτουμένης ἱκμάδος, χειρόν τι ἀποθήσεται, διότι τὸ ἄνθος ἀποβαλὼν πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ ὠραῖον κέκτηται, θέλει παρουσιάσει εἰδεχθῆ τὴν ὄψιν καὶ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφὴν θὰ ἐμπνεύσῃ.

Ἐνῷ ὅμως τὸ ἐναντίον θέλει συμβῆ, ἂν τὸ φυτόν ἔχῃ ρίζας βαθείας, ζωηράς καὶ ἀκλονήτους, καὶ ἂν ἀκόμη ἄνθος δὲν ἔχῃ παραχθῆ, ἢ καὶ παραχθὲν δὲν φέρῃ τὴν περικαλλῆ καὶ ἰδεώδη ἀμφίεσίν του.

Καὶ ἄνθος εὐσχημον καὶ ὑγιὲς θέλει παραχθῆ, καὶ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ θέλει προβάλλει τὰ εὐχροα καὶ εὐοσμα πέταλά του, καὶ τὰ πέριξ του πάντα θὰ εὐωδιάσῃ, καὶ ἐνῷ ἀκόμη εὐρίσκεται ἐν πλήρει ζωῇ καὶ ὑγείᾳ ὑφ' ἑτέρου ὑγιεστέρου καὶ εὐρωστοτέρου θὰ ἀντικατασταθῆ. 434

Μαρασμός καὶ ἐξάντλησις θὰ ἦναι ἄγνωστα, ἐνῷ ἄφ' ἑτέρου ἀκμῆ καὶ ἀνθηρότης θὰ βασιλεύῃ. Τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ εἶνε οὕτως οὐ μόνον ἢ βάσις ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον τῆς πολιτείας οἰκοδόμημα. Ἄνευ λαοῦ ἀνεπτυγμένου δὲν ὑπάρχει πολιτεία σεβαστῆ καὶ ἰσχυρά. Διὰ τῶν φόρων τοῦ πολλοῦ τοῦ λαοῦ τρέφεται ἡ πολιτεία, διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν ἀναδεικνύονται οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ διοικοῦντες. Διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν χορηγοῦνται τὰ τε Βασιλικὰ καὶ Ἐκκλησιαστικὰ σκήπτρα, διὰ τῆς αὐτῆς ἀκόμη, ἔστιν ὅτε κατὰ τοὺς θεσμοὺς τῶν πλείστων πολιτειῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ὑποδούλων, ἀνατίθεται τοῖς διδάσκαυσι τὸ ὑψηλότερον καὶ εὐγενέστερον

τῶν ἔργων, ἢ διαπαιδαγωγῆσι καὶ διδασκαλίᾳ τῶν νέων. Τρέμω ἀναλογιζόμενος ποῖαν εἰκόνα θὰ παρουσιάσῃ ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐταν τὰ ὑψηλὰ ταῦτα ἀξιώματα εὐρίσκονται διατεθειμένα εἰς χεῖρας λαοῦ ἀξέστου καὶ ἀγροίκου. Εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ἐδίδοντο τὰ ἅγια τοῖς κροῖ. Θὰ παρωρῶντο οἱ Περικλεῖς καὶ Νικίαι καὶ θὰ ἐθριάμβευον οἱ Κλέωνες καὶ Ἀλκιβιάδαι. Θὰ ἐσυκοφαντοῦντο, θὰ ἀπελακτίζοντο καὶ θὰ ἐξωρίζοντο οἱ Χρυσόστομοι καὶ Γρηγόριοι, καὶ ἡ ποίμνη τοῦ Χριστοῦ θὰ ἐνεπιστεύετο ἂν μὴ εἰς Εὐτυχεῖς καὶ Νεστορίους, πάντως ὁμως εἰς λύκους βαρεῖς μὴ φειδομένους τοῦ ποιμνίου. Οἱ ἀληθεῖς τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων μύσται καὶ ἱεροφάνται θὰ ἐτίθεντο ἐν μοίρᾳ Καρὸς, ἐὰν δὲ καταλαλοῦντο καὶ περιεφρονοῦντο ὡς ἀμαθεῖς, θὰ ἀνυψοῦντο εἰς τὴν τετιμημένην τοῦ διδασκάλου τῶν νέων ἔδραν οἱ ἀμαθεῖς, οἱ σχολαστικοὶ καὶ δοκησίσοφοι, οἱ μόνον δυνάμενοι καὶ βουλόμενοι νὰ περιποιῶνται καὶ ἐκμεταλλεύωνται τὰς ἀδυναμίας καὶ τὴν ἀμάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἐνῷ μὲ λαὸν ἀνεπτυγμένον καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ διοικοῦντες θὰ ἦσαν οἱ κράτιστοι, καὶ οἱ ἐν τῇ Μάνδρᾳ τοῦ Χριστοῦ ποιμένες θὰ ἦσαν οἱ ἀληθεῖς καὶ καλοὶ Ποιμένες οἱ θύοντες τὴν ψυχὴν τῶν ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ οἱ διδάσκοντες θὰ ἦσαν οἱ ἀληθεῖς τοῦ κάλλους τῆς παιδείας ἐρασταί, οἱ ἐγκρατεῖς καὶ πιστοὶ λάτραι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων. Συνάγεται ὅθεν ἐκ τούτων ὅτι πρῶτιστον πάσης κοινωνίας καθήκον εἶνε πῶς νὰ ἀναπτύξῃ ἅπαντα τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὴν μέλη. Ἰδιαζόντως δὲ τὰ μάλιστα εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας εἶνε ἐπιβαλλόμενον τὸ καθήκον τοῦτο. Ὑπάρχομεν οἱ κληρονόμοι ἐνδόξου πνευματικοῦ βίου, εἴμεθα οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς λοιπῆς σεπτῆς χορείας τῶν ἡρώων καὶ αὐτοκρατόρων τοῦ πνεύματος, οἵτινες τὸ εἰδέναι καλῶς καὶ καλῶς ἐνεργεῖν ὡς τὸν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν ἐκλαβόντες, περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀμάθεια πολὺ πλέον βαρύνει εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς πάντα ἄλλον καὶ μέγα τὸ αἶσχος ἐπιβρίπτει. Καὶ ὁμως ὁ εὐγενὴς αὐτὸς λαός—ὁ πολὺ ἐννοῶ τοῦ λαοῦ—ὁ ἀπόγονος τσοσῶτων ἐνδόξων προγόνων διατελεῖ κακῇ μοίρᾳ, οὐχὶ ἐν ἀμαθείᾳ, ἀλλὰ, ἄς λεχθῆ ἀπροκαλύπτως, ἐν τελείᾳ ἀγγραμματοσίῃ. Τὰ αἴτια τοῦ θλιβεροῦ αὐτοῦ συμβάματος δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα, οὐδὲ προτιθέμεθα τὸ παράπαν νὰ ἐπιβρίψωμεν διὰ τοῦτο μορφὴν τινὰ εἴτε ἐπὶ τῆς ἀμέσως προηγηθείσης εἴτε ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς. Ἄπ' ἐναντίας ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἐφεσις πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ φιλότιμοι πρωτοβουλῆαι καὶ ἐνέργειαι πρὸς τοῦτο δὲν ἔλειψαν πάντοτε ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὰ αἴτια, εἰρήσθω ἐν γενικαῖς γραμματῆς, ἀποδοτέα εἰς τὰς κατὰ τὰς τελευταῖου αἰῶνας διαφόρους καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐθνικὰς συμφοράς, ἄς οὔτε ἢ ἐν μέρει οὔτε ἢ ἀπὸ κοινοῦ εὐγενὴς πρωτοβουλῆαι καὶ δρασῆς τοῦ Ἑλλήνος ἠδύνατο νὰ ὑπερπηδῆσῃ. Ἀλλὰ βεβαίως, καὶ ἀνεξαρτήτως τούτων, πάντοτε ἕτεροι λόγοι, καὶ οὗτοι πολλοὶ καὶ διάφοροι κωλύουσι τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ πενία τῆς οἰκογενείας ἀνυπομονοῦσης νὰ ἀρυσθῆ ὠφελήματα καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς μικρᾶς ἡλικίας τοῦ παιδός, καὶ ἡ ἔλλειψις καταλλήλων νομοθετημάτων, καὶ ἡ ἀκηδία τῶν κυβερνώντων

εἰς τὰ πλείστα τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέρη, καὶ ἡ ἔλλειψις καλῶν διδασκάλων καθ' ὅλοκληρίαν ἀφωσιωμένων εἰς τὸ ἔργον, ταῦτα ἐπίσης πάντα ὑπάρχουσι μέγιστοι τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ ἐχθροί. Διὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα καὶ σήμερον ἀκόμη εὐρίσκει τις ἀγράμματος καὶ παρὰ τῆ μᾶλλον εὐημεροῦση κοινωνία τῆς Ἑσπερίας, ἐν ἣ ὡς ἐκ τοῦ ἀπὸ αἰώνων ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, τὸν ὅποιον διαγόρευσι, τὰ πάντα, καὶ νόμοι καὶ κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ κατάστασις εὐρίσκονται ἐν κρείττονι θέσει ἢ τὰ ἡμέτερα. Καὶ παρὰ τοῖς λαοῖς δὲ ἐκείνοις τῆς πεπολιτισμένης Ἑσπερίας, τὸ ζήτημα τοῦτο, τοῦ νὰ μὴ ὑπάρχωσιν ἀγράμματοι εἶνε ἐκ τῶν ζωτικωτάτων, καὶ τυγχάνει τὸ ἀντικείμενον τῆς σκέψεως πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἐὰν δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπασχολεῖ ἐκείνους, παρ' οἷς σχετικῶς ἐλάχιστοι ἀγράμματοι ὑπάρχουσι, πόσῳ μᾶλλον πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς, οἵτινες καὶ πολλῶ πλείους ἀγράμματος ἔχομεν, καὶ πολλῶ ὑπέρτερον ἐκείνων καθήκον ἔχομεν νὰ μὴ ἀφήσωμεν κανένα Ἑλληνα ἀμέτοχον τῆς τρυφῆς τοῦ πνευματικοῦ παραδείσου, τὸν ὅποιον ἐφύτευσαν καὶ τελειότατα ἐκαλλιέργησαν οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί του. Ναί, ἐὰν δὲν δύναται τις νὰ καταγνώσῃται ἡμῖν ἐπὶ τούτῳ ἔνοχον ἀμέλειαν διὰ τὸ παρελθόν, οὐδεὶς ὅμως λόγος θὰ ὑπάρχῃ ὥστε νὰ μὴ καταδικασθῶμεν ἐν τῷ μέλλοντι, ἐὰν ἀφέντες τὰ πράγματα ἐν ἣ εὐρίσκονται ἀθλίᾳ καταστάσει δὲν μεριμνήσωμεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν διὰ διαφόρους αἰτίας ἐναπολειφθέντων ἀγράμμάτων, ἣ καὶ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι τυχόν ὑπαρξόντων τοιούτων. Καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ θεραπεία τούτου καὶ πρόχειρος καὶ ἀπλή τυγχάνει, οὐδ' ἀπαιτεῖ ὡς τὰ πολλὰ τῶν κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν προβλημάτων μας δαπάνην καὶ χρόνον καὶ μεγίστην αὐτοθυσίαν καὶ αὐταπάνησιν. Ἐνῶ δὲ ἡ λύσις του εἶνε τοσοῦτον ἀπλή, τυγχάνει ἀφ' ἑτέρου ὁ χρυσοῦς ἀριθμὸς πρὸς λύσιν ὄλων τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, διότι καὶ κοινωνικὴ πρόοδος καὶ ἠθικὴ καὶ ὕλικὴ εὐημερία, καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, εἶνε ζήτημα μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ ἤδη ἀπὸ πολλοῦ εἶνε πρόβλημα λελυμένον ὅτι εἶνε γελοῖον νὰ ζητῆ τις τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχῃ πατάξῃ τὴν δουλείαν τοῦ πνεύματος.

Ἐχομεν λοιπὸν πρὸ ἡμῶν πρόχειρον τὸ σύστημα τῶν νυκτερινῶν σχολῶν διὰ τὸ ἀνδρικὸν γένος, καὶ τὸ τῶν Κυριακῶν Σχολείων διὰ τὸ θῆλυ, ὅπερ σύστημα ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ πᾶν τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς θεραπείαν τῆς μεγίστης ταύτης ἀνάγκης τοῦ ἔθνους μας. Ὅπου ἐφηρμόσθη ἐτελεσφόρησεν ἐξόχως, καὶ τὰ εὐάρεστα ἀποτελέσματα του χωρὶς νὰ ἦναι μικρᾶς ἀξίας καὶ εὐκαταφρόνητα, ὑπῆρξαν ἀφ' ἑτέρου καὶ διαρκῆ καὶ μόνιμα.

Ἐἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἰδρῦσω μετὰ δύο φιλοτίμων νέων τῶν κ. κ. Κ. Β. Καρατζᾶ καὶ Ν. Β. Καρατζᾶ κατὰ τὸ 1894 ἐν τῇ πόλει Κυρηναίας τὴν πρώτην καὶ μόνην τότε ἐν Κύπρῳ Νυκτερινὴν Σχολήν, καὶ εἶδον ἐν τῇ πράξει τὰ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν θρησκευτικῆν, ἐθνικῆν καὶ κοινωνικῆν θαυμάσια ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου. Παρετήρησα δὲ ὅτι τὰ μόνα ἀπαιτούμενα πρὸς ἀπταιστον καὶ τελείαν τοῦ συστήματος

ἐφαρμογὴν ἦσαν ἡ δωρεὰν διδασκαλία καὶ ἡ ἀφωσίωσις τοῦ διδασκάλου περὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ ἀκριβεία καὶ ἡ τάξις. Ταῦτα ἐνέπνευσαν μεγίστην εἰς τοὺς μαθητευομένους φιλοτιμίαν, εὐγενῆς δὲ ζῆλος καὶ ἀμιλλα ἀείποτε ἐκυριάρχει μεταξὺ αὐτῶν, ἐξ ὧν τὰ μέγιστα ὠφελήθησαν αὐτοὶ τε καὶ πᾶσα ἡ κοινωνία. Πρὶν ἤδη γνωρίσωσι τὰ τῆς Παιδείας ἀγαθὰ καὶ γευθῶσι τῶν γλυκῶν αὐτῆς καρπῶν ἠγάπησαν ταύτην ἰδιαζόντως καὶ «ἐαυτοῖς νύμφην ἀγαθέσθαι ταύτην ἐζήτησαν» καὶ τοῦτα διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατενόησαν ὅτι ἄλλοι εἰς εὐθύνας καὶ μόχθους ὑπέβαλον ἑαυτοὺς ἐθελουσίως χάριν αὐτῆς ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ὑστεροβουλίας ἢ ἰδιοτελείας. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀγάπη αὕτη πρὸς τὴν Παιδείαν τοιαύτην σχοῦσα τὴν ἀρχήν, ἐπερρώσθη μετὰ ταῦτα ἑκατονταπλασίως ἔταν πλέον εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν οὐχὶ διότι ἤκουσαν ἀλλὰ διότι αὐτοὶ οὗτοι εἶδον καὶ ἔγνωσαν τὴν μεγίστην τῆς Παιδείας μορφωτικὴν δύναμιν καὶ τὸ αἰθέριον ὕψος, εἰς ὃ ἀναδιβάξει τὸν ἀνθρώπον, καὶ ὅτι αὕτη καὶ ὕλικῶς τὸν συντρέχει, καὶ τῶντι ἀνθρώπον τὸν καθιστᾷ, καὶ ἠθικῶς εἰς δυσθεώρητον ὕψος τὸν ἀνυψοῖ. Τὸ πλείστον τῶν πολιτῶν τότε διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, εἴτε λόγῳ πείνης, εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως εὐεργετικῶν ὑπὲρ τῆς Παιδείας νόμων, διετέλουν ἐν ἐσχάτῃ ἀμαθείᾳ, ἐφ' ἣ καὶ ἡ κοινωνία δὲν παρουσίαζε πολὺ εὐάρεστον ὄψιν, μ' ὄλον τὸ φιλόδηστον καὶ φιλογενές, ἅτινα ἀρραγῶς ἦσαν τεθμελιωμένα ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, λόγῳ εὐγενείας τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Καὶ ναὶ μὲν τὰ εὐγενῆ ταῦτα αἰσθητάματα ἀρκοῦσι δύναται τις νὰ εἴπῃ διὰ τὸν προορισμὸν τοῦ Χριστιανοῦ Ἑλληνοῦ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ προωρισμένον μέρος τοῦ πολλοῦ λαοῦ, οὐχ' ἦττον ὅμως οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντείπῃ ὅτι ταῦτα ἐν τῷ παγετώδει τῆς ἀμαθείας χειμῶνι ἐν ναρκῶσει μόνον εὐρίσκονται, καὶ ὅτι ἀπαιτεῖται τὸ γλυκὺ τῆς Παιδείας ἔαρ διὰ νὰ τὰ ἐξεγείρῃ καὶ εἰς τὴν ἀληθῆ τῶν προορισμῶν τῶν ὁδὸν νὰ τὰ κατευθύνῃ. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἀντείπῃ ὅτι ἡ ἐν ἀγνωσίᾳ πίστις δὲν εἶνε ἐκείνη τὴν ὅποιαν ζητεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ θέλει «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν». Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἀντείπῃ ὅτι μόνον τὸ ἀπλοῦν ἐκ κληρονομικότητος πατριωτικὸν αἶσθημα δὲν εἶνε ἀρκετὸν πρὸς ἔργα μεγάλα καὶ ἔνδοξα ἂν δὲν καθοδηγῆται ὑπὸ τῆς ἐνδόξου ἱστορίας τῶν προγόνων μας. Καὶ τὰ δύο ταῦτα αἰσθητάματα δεόντως ἐκαλλιέργησεν ἡ Νυκτερινὴ Σχολή, ἐφ' ἣ καὶ λίαν ἐνωρὶς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Σχολῆς μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἔβλεπον τοὺς τροφίμους αὐτῆς νὰ πρωτοστατῶσι μετ' ἐνεργοῦ καὶ ἀξιολόγου ἐνδιαφέροντος καὶ μετ' εὐγενῆ καὶ πρωτότυπον ἐν πολλοῖς πρωτοβουλίαν εἰς τε τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἐθνικὰς ἐφορτάς, καὶ μεθ' ὑπερηφανείας νὰ ἀναγινώσκωσι τὰ τυπικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνώσματα, καὶ ἐθνικὰ ᾄσματα μετ' εἰλικρινοῦς ἐνθουσιασμοῦ νὰ ἀπαγγέλλωσι καὶ νὰ ᾄδωσι.

Ἐπὶ τέσσαρα συνεχῆ ἔτη ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς Σχολῆς μετ' ἀπώτου ἐνδιαφέροντος ἐκ τε τῶν διδασκόντων καὶ διδασκομένων, ὅτε διὰ τοὺς ἀπ' ἀρχῆς φοιτήσαντας ἐθεωρήθη λῆξαν, ἀφοῦ οὗτοι, οἵτινες εἶχον ἡλικίαν ἀπὸ 12—36 ἐτῶν εἰς διαφόρους τάξεις καὶ ἐπαγγέλματα

ἀνήκοντες, ἐδιδάχθησαν τὸ περισπούδαστον τοῦ ἀειμνήστου Λέοντος Μελά βιβλίον «Ὁ Γεροστάθης» τοῦ ὁποίου τὰ ἀδρὰ νοήματα καὶ σοφὰς ἰδέας κτῆμα ἑαυτῶν ἀναφαίρετον κατέστησαν, ὡς καὶ ἐν συνόψει τὴν Γραμματικὴν, πᾶσαν τὴν πρακτικὴν Ἀριθμητικὴν καὶ σχεδὸν πᾶσαν τὴν Ἱστορίαν καὶ Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, μετὰ τῶν ἀναλόγων Γεωγραφικῶν γνῶσεων. Ἐν γένει κατέστησαν ἱκανοὶ νὰ κατανοῶσι πάντας τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς, νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ γράφωσι ἀπταιστικῶς τὴν καθαρεύουσαν καὶ νὰ ἐπαρκῶσι εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βιοποριστικοῦ τῶν ἐπαγγέλματος, ὁποιοιδήποτε ἤθελεν εἶσθαι τοῦτο. Ἄλλ' ὅτι ὑπῆρξε κάλλιστον, ὡς προείπομεν, εἶνε ὅτι ἡ Σχολὴ ἐκράτυνε τὰ ἤθη ἐνισχύσασα τὰ ὑγιῆ καὶ ἀνορθώσασα τὰ χαλαρά, καὶ τὰς πρὸς κακὸν τι τεινούσας διαθέσεις, εἴ που τοιαῦται ὑπῆρχον, πρὸς μέθην ἢ ἀσωτείαν ἢ ψεῦδος, ἢ ἀδικίαν ἐρρωμένως πολεμήσασα καὶ καταστρέψασα. Διὰ ταῦτα ἀπέναντι τῶν λαμπρῶν τούτων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα εἶδον ἐν τῇ πράξει, κατὰ τὴν βραδύτερον κατὰ τὸ ἔτος 1898 σύστασιν τοῦ πρώτου ἐν Κύπρῳ «Κυπριακοῦ Διδακταλικοῦ Συνδέσμου», οὗ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ προεδρεύω, τὰ μέγιστα λυσιτελεῖς ἐθεωρήθη ὅπως μετὰ τῶν πρώτων ἄρθρων τοῦ καταστατικοῦ ὑπάρξῃ ἄρθρον ὑποχρεοῦν τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ χωρίοις ἐν οἷς διδάσκουσι, Νυκτερινὰς Σχολὰς μὲ ὠρισμένον πρόγραμμα, χαίρω δὲ λέγων ὅτι ὅπου τοιαῦται ἰδρῦθησαν, ἐπέφεραν ἄριστα ἀποτελέσματα.

Ἦδη ἐν Λευκωσίᾳ τὸ ἀξιόλογον θρησκευτικὸν Σωματεῖον «ἡ Ὁρθοδοξία» τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ ἀντιπρόεδρος προεδρεύοντος τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κυρίου Φιλοθέου, συντηρεῖ ἀπὸ τετραετίας ἀξιόλογον Νυκτερινὴν Σχολὴν ἑξατάξιον, ἐν ἣ φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 100 μαθητὰς πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας 10—45 ἐτῶν, διδάσκουσι δὲ τακτικῶς τέσσαρες φιλότιμοι διδάσκαλοι μὲ τέλειον πρόγραμμα τῇ πρωτοβουλίᾳ δὲ τοῦ Σωματείου ἰδρύεται ὁσονούπω καὶ τακτικὸν Κυριακὸν Σχολεῖον.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς Νυκτερινῆς Σχολῆς τῆς «Ὁρθοδοξίας» εἶνε λίαν εὐάρεστα, οἱ δὲ ἀπόφοιτοι ταύτης καθίστανται ἱκανοὶ νὰ κατανοῶσι πάντας τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ νὰ ἐπαρκῶσι εἰς τὰς ἰδίας τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν ἀνάγκας, πρὸς δὲ καὶ ἄξιοι νὰ ὀνομασθῶσι καὶ δρᾶσωσιν ὡς χρηστὰ τῆς κοινωνίας καὶ ἔθνους μέλη.

Ἐκ τούτων καταδείκνυται σαφῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει διὰ τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν λαμπρότερον σύστημα τοῦ τῶν Νυκτερινῶν καὶ Κυριακῶν Σχολείων, ὅπερ ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαστήματι καὶ μετὰ τόσης ἀπλότητος καὶ εὐκολίας τοὺς ἀγραμμάτους ποιεῖ ἐγγραμμάτους καὶ τοὺς καλοὺς πολίτας ποιεῖ βελτίους, καὶ τοὺς τυχὸν πεσόντας ἀνορθοῖ, ἀρκεῖ νὰ μὴ λησμονῶμεν ποτὲ τὸν ἀπαραίτητον ὄρον, ὅτι ἡ τοιαύτη παιδείσις πρέπει νὰ παρέχεται δωρεὰν καθ' ὅλοκληρίαν, νὰ ἀνατίθεται δὲ πάντοτε τὸ ἔργον εἰς φιλοτίμους καὶ τελείως πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους ἀφωσιωμένους διδασκάλους. Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται ἐὰν παρακληθῶσιν οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διδάσκαλοι ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον καὶ θεωρήσωσι τοῦτο ἕξ Ἰσου καθῆκόν των μετ' ἐκείνου τοῦ ἐπ' ἀμοιβῇ τοῦ τῆς ἡμέρας Σχο-

λείου των, εἰμὶ δὲ βέβαιος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων, ὅτι δὲν θὰ διστάσωσι, πρὸς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους νὰ δεξῶσι τὴν ὑπὸ τῆς ἀπολύτου τῶν περιστάσεων ἀνάγκης ἐπιβαλλομένην αὐτοῖς αὐτοθυσίαν καὶ αὐταπάρνησιν ταύτην. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀπανταχοῦ Σύλλογοι καὶ Σωματεῖα ἄκρον ἐνδιαφέρον πρέπει νὰ λάβωσιν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως καὶ συντηρήσεως τοιούτων Σχολῶν μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὸ παράδειγμα τοῦ περισπούδαστου ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ὁ Παρνασσός», ὅστις πρώτος διὰ τῶν Σχολῶν τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐνεκαίνησεν ἐν τῇ Ἑλληνισμῷ τὸ σύστημα τοῦτο, τῇ ὑποδείγματι τοῦ ὁποίου ἅπαντες ὀφείλομεν νὰ στοιχήσωμεν. Ἐν γένει πάντες πρέπει νὰ δεικνύωμεν ὑπὲρ τοιούτων Σχολῶν ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον, τοιοῦτον, ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν τακτικῶν ἡμερησίων τῆς μικρᾶς ἡλικίας Σχολείων, ὄντες βέβαιοι ὅτι ἀμφοτέρω τὸ αὐτὸ ἀπεργάζονται ἐκπολιτιστικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον, ἂν μὴ ἀκόμη ὑπέρτερον αἱ Νυκτεριναὶ Σχολαὶ καὶ τὰ Κυριακὰ Σχολεῖα. Πᾶσα κοινωνία τὴν ἑλλειψίν Νυκτερινῆς Σχολῆς πρέπει νὰ θεωρῇ τοιαύτην ὡσεὶ ἔσπερεῖτο τακτικοῦ ἡμερησίου Σχολείου, καὶ ἐπομένως ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως ταύτης νὰ φροντίξῃ τόσον, ὅσον καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου. Οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἔχωμεν λαὸν ἀγράμματον ἀγνοοῦντα τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα καὶ δικαιώματα, ἀλλὰ λαὸν καὶ ταῦτα καλῶς γνωρίζοντα καὶ καλῶς κατανοοῦντα τὴν ὑψηλὴν ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ Ἕλληνας εἰς τὸν κόσμον ἐλευθέρως τε καὶ δούλος, ὁ κληρονόμος τοσούτων ἐνδόξων γενεῶν, τῶν ἡμιθέων ἐκείνων προγόνων μας, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ πραγματικοὶ ἀυτοκράτορες τοῦ πνεύματος, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Λευκωσία (Κύπρου) Δεκέμβριος 4 1903.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ Κ. ΠΑΥΛΙΑΝΟΣ

Διδάσκαλος

Ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐν Λευκωσίᾳ Θρησκευτικοῦ
Συλλόγου «ἡ Ὁρθοδοξία»

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ¹

«Ευρύτερα διάδοσις τῆς στοιχειώδους εκπαιδεύσεως καὶ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων τῶν ὑπερδάντων τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκ τοῦ Νόμου ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον».

Ὁ ἐκ Κατάνης τῆς Σικελίας φιλόσοφος καὶ νομοθέτης Χαρώνδας διαγνούς ὅτι βάσις πάσης εὐνομούμενης πολιτείας εἶνε ἡ τοῦ λαοῦ παιδεύσις, ἐδέσπισε πρὸ χιλιετηρίδων ὄλων ἐν τῇ τότε λεγομένη μεγάλῃ Ἑλλάδι «τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μαθητῶν γράμματα χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλοις» (Διοδώρ. ΙΒ'). Ἡ μεγίστη ἀξία τῆς σοφῆς ταύτης διατάξεως δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν συντακτῶν τοῦ Καταστατικοῦ ἡμῶν χάρτου. Οἱ ἄνδρες τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσωσι κάλλιον παντὸς ἄλλου ὅτι τὸν σπινθῆρα τοῦ ἔθνισμοῦ ἡμῶν καὶ τῆς ὄντοῦτος τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους διεφύλαξαν ἄσθεστον ἐν τῇ τέφρᾳ τῆς δουλείας καὶ ἀνεβῆρσαν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ ἡ ἀγία ἡμῶν θρησκεία ἡ πάτριος γλῶσσα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία. Δι' ὃ πρὸς ταύτας κυρίως ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ τούτων τὴν θεραπείαν ἐπεζήτησαν διὰ παντὸς τρόπου ἅμα τῇ παλιγγενεσίᾳ τοῦ ἔθνους. Πλὴν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καθ' ἃ μετὰ μακροῖνα φυγάδευσις ἐπέστρεψεν, ἐντὸς ποταμοῦ αἵματος λουθηθεῖσα εἰς τὴν κοιτίδα αὐτῆς καὶ πατρίδα ἡμῶν ἡ θεὰ ἐλευθερία, ἔστερεῖτο ἡ νεοπαγῆς Ἑλληνικὴ κοινωνία οὐ μόνον ἀναλόγου ἀριθμοῦ διδασκάλων διὰ τὴν τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, διαπαιδαγωγίαν, ἀλλὰ καὶ ἱκανῶν ἀνδρῶν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἀνάληψιν ὑπουργημάτων ἐν τῇ καθόλου διοικήσει τοῦ Κράτους. Διὰ ταῦτα οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφειλομένον σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τὸ διέπον τὰ καθ' ἡμᾶς φιλελεύθερον συνταγματικὸν πολίτευμα, ἔγνωσαν νὰ μὴ περιορίσωσι τὴν ὑποχρέωσιν τῆς πολιτείας, προκειμένου περὶ τῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς τοῦ Χαρώνδα προμνησθείσης διατάξεως, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνωσι ταύτην καὶ ἐπὶ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν. Δι' ὃ ἀναθέσαντες τὴν δαπάνην τῆς στοιχειώδους Ἑκπαιδεύσεως εἰς τοὺς Δήμους ἀνέγραψαν ἐν τῷ 16ῳ ἄρθρῳ τοῦ Συντάγματος, ὅτι «ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις ἐνεργεῖται δαπάνῃ τοῦ Κράτους εἰς δὲ τὴν δημοτικὴν συντρέχει καὶ τὸ Κράτος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης τῶν Δήμων». Δὲν ἐκρίθη ὅμως ὡς ἐπαρκῶς εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν συντρέχουσα μόνῃ ἡ ὑπὸ τῶν Δήμων καὶ τοῦ Κράτους ἀνάληψις τῆς δαπάνης τῆς τε στοιχειώδους καὶ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 1834 Νόμοι τοῦ Κρά-

τους εἰδικοί ἐπιβάλλουσι τὴν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἢ Δημοτικῆς λεγομένης Ἑκπαιδεύσεως ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν ἀπάντων τῶν ἀγόντων ὠρισμένην ἡλικίαν παιδῶν.

Πλὴν οὔτε ἡ τοῦ Συντάγματος προμνησθεῖσα σοφὴ διάταξις, οὔτε οἱ Νόμοι τοῦ Κράτους οἱ ἐπιβάλλοντες ποινὰς εἰς τοὺς γονεῖς τοὺς μὴ ἀποστέλλοντας τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους Ἑκπαιδεύσεως ἴσχυσαν ὅπως μειώσωσι τὸν σχετικῶς οὐχὶ μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν τὰ πρῶτα γράμματα ἀγνοούντων. Σεβαστὸν ἀριθμὸν ἀγραμμάτων ἀναγράφουσι εἰσέτι οἱ τοῦ Κράτους ἀπογραφικοὶ πίνακες καὶ παῖδας οὐχὶ ὀλίγους συναντᾷ τις καθ' ἑκάστην ἐν τε ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς χωρίαις, οἱ ὅποιοι οὐδεμίαν γνωριμίαν μὲ τὸ σχολεῖον ἔκαμον. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι μηδεμίαν ἀγωγῆς τυχόντες ἢ καταπονοῦνται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπ' αὐτοῦ πολλῆς τοῦ ἔκτου τῆς ἡλικίας των ἔτους εἰς ἔργα ὑπέρτερα καὶ ὄλως ἀσυμβίβαστα καὶ πρὸς τὴν διανοητικὴν καὶ πρὸς τὴν σωματικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἐναντίον καὶ τοῦ Ἡθικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ Νόμου, ἢ—καὶ δυστυχῶς οἱ πλείοτεροι—ὄλως ἀεργοὶ μένοντες συμψύρονται μετὰ διεφθαρμένων κοινωνικῶν στοιχείων ἐντὸς παντοειδῶν καταγωγῶν καὶ ἄλλων κέντρων διαφθορᾶς, ἐν οἷς εἰσπνέουσι τὰ ψυχοφθόρα καὶ σωματοφθόρα ἐκεῖνα σπέρματα, ἐξ ὧν βλαστάνουσι τὰ δένδρα ὧν οἱ κλάδοι χρησιμεύουσιν ὡς κλίμακες φέρουσαι εἰς τὰ ἀποπνικτικὰ δώματα ἐν οἷς ἐγκλείονται οἱ τῶν διαφόρων σωφρονιστηρίων τράφιμοι.

Αἱ τῆς τοῦ λαοῦ ἀπαιδεύσεως ὀλέθριαι καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ διὰ τὸ ἔθνος συνέπειαι οὐδένα λανθάνουσιν. Ἐνωστὸν εἰς πάντας τυγχάνει τὸ τοῦ Ἱπποκράτους ἀπόφθεγμα «ὕδωρ θολερὸν καὶ ψυχὴν ἀπαίδευτον οὐ δεῖ ταράττειν». Πάντες συμφωνοῦσι μετὰ τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ἀποκαλοῦντος τὴν παιδείαν «πρῶτον τῶν καλλίστων τοῖς ἀρίστοις ἀνδράσι παραγιγνόμενον» (Πλ. Νόμ. α'). Πλὴν πρὸς ἄρσιν τῶν ἐκ τῆς ἀπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ πηγαζόντων κακῶν δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μεριμνήσωμεν διὰ τὴν «ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων». Διότι μόνῃ ἡ γνώσις τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀναγνώσεως δὲν χαρακτηρίζει τὸν πεπαιδευμένον ἄνθρωπον ὅπως δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν πολιτῶν τῆς αὔριον ἢ ἀπλῆ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις αὐτῶν. Ὁ προμνησθεὶς ἀθάνατος Ἑλλην φιλόσοφος λέγει περὶ τοῦ ἀνθρώπου «παιδείας μὲν ὄρθης τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχῶς θεϊότατον ἡμερώτατον τε ζῆλον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφῆν ἀγριώτατον ὅποσα φύει γῆ» (Πλ. πολιτ. στ'). Ὁ δὲ σοφὸς Κάντιος διακηρύσσει ὅτι «ἡ ἀγωγή εἶνε ἡ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ». Ἐκτὸς τούτων καὶ πάντες, οἱ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων ἐγκύψαντες, ἀρρήκτως συνδέουσι τὴν ἀγωγήν μετὰ τῆς μαθήσεως καὶ ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τότε μόνον δύναται ν' ἀποβῇ ἀνταξία τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς καὶ ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς εὐημερίας τῆς κοινωνίας καὶ τῆς προόδου τοῦ ἔθνους νὰ θέσῃ, ὅταν εἶνε ὄρθῃ καὶ τελεία, ὅταν ἀποβλέπη οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀπλῆν μετάδοσιν γνώσεων ἀλλὰ πρωτίστως εἰς τὴν διάπλασιν ἠθικῶν χαρακτήρων καὶ τὴν παρασκευὴν χρησίων τῆς κοινωνίας μελῶν καὶ ἐνθέρμων πατριωτῶν καὶ ὅταν χωρῆ εἰς τὸ

1. Ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ 1ον Ἑλληνικὸν Ἑκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

ἔργον αὐτῆς βαίνουσα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἦν χαράσσει ἢ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη.

Τὴν αὐτὴν καὶ ἡμεῖς γνώμην ἔχοντες περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς δράσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ δημοτικὸν ἡμῶν σχολεῖον, μεθ' ἧλας τὰς κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἐπενεχθείσας εἰς αὐτὸ βελτιώσεις δὲν ἐξήρθη εἰσέτι εἰς τὸ ὕψος, εἰς ὃ δέον νὰ εὐρίσκηται ὡς πάντες οἱ σπουδασάντες τὰ κατ' αὐτὸ ὁμολογοῦσιν, ἀναγκαζόμεθα νὰ παρακαλέσωμεν ὅπως μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐπεβάλλετο νὰ γίνῃ ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ παιδευτικοῦ συνεδρίου ἐπὶ τῶν ἀφορώντων τὴν στοιχειώδη ἡμῶν ἐκπαίδευσιν μελέτη εὐρυτέρα ἐκείνης ἣτις ὀρίζεται ἐν τῷ α' θέματι, ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι ἀνεγράψαμεν. Πολλὰ τὰ οὐχὶ ὀρθῶς ἔχοντα καὶ χρῆζοντα ἐπισταμένης μελέτης καὶ ταχείας καὶ λελογισμένης διορθώσεως ἀπαντῶσιν ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ βαθμίδι τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πλὴν τὸ θοὸν ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συνεδρίου ἀπαγορεύει τὴν συζήτησιν ἐπὶ παντὸς θέματος μὴ ὑπὸ τῆς διευθυνούσης ἐπιτροπείας ὀριζομένου. Τῇ διατάξει ταύτῃ ἐπόμενοι ἀναγκαζόμεθα νὰ περιορισθῶμεν ἐντὸς τοῦ προμνησθέντος μοναδικοῦ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως θέματος, ὡς θέλομεν πράξει καὶ περὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Εὐδελπιστοῦμεν δ' ὅτι θὰ δυνηθῶμεν βραδύτερον νὰ φέρωμεν εἰς φῶς εὐρυτέραν περὶ τῆς καθ' ὅλου παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως μελέτην ἡμῶν.

Αἷτια τῆς ἐκ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἀποχῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Νόμου ὑποχρέων νὰ φοιτῶσιν εἰς ταῦτα παῖδων καὶ μέτρα πρὸς περιστολὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων.

Τὸ θοὸν ἄρθρον, τοῦ προμνησθέντος περὶ δημοτικῶν σχολείων Νόμου τοῦ 1834, ὑποχρεοῖ ὅλους τοὺς παῖδας, τοὺς ἄγοντας ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ θοῦ μέχρι τοῦ 12ου ἔτους νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Δήμου των. Ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ ἀναγράφονται καὶ χρηματικαὶ ποιναὶ εἰς τοὺς μὴ ἀποστέλλοντας εἰς τὸ σχολεῖον τὰ ἑαυτῶν τέκνα γονεῖς.

Δυστυχῶς ἡ διάταξις αὕτη κατεδικάσθη εἰς ἀργίαν ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς λήθην περιήλθε. Διότι καὶ ἀνεφάρμοστος ἐν πολλοῖς καὶ ἀνίσχυρος πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ δι' αὐτῆς ἐπιδιωκομένου σκοποῦ κατεδείχθη. Ὅσακις δὲ δυνάμει ταύτης, ἐγένετο προσφυγὴ τις εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους, οἱ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐντεταλμένοι τὴν τοῦ Νόμου ἐφαρμογὴν σπανιώτατα ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιβάλλωσι χρηματικὰς ποινὰς εἰς τοὺς παραβάτας τῆς προμνησθείσης διατάξεως, διότι ἔλειπεν ὁ δικαιολογῶν τὰς ποινὰς νομικὸς ὅρος τῆς «οἰκείας βουλήσεως καὶ δολίας προαιρέσεως». Καὶ ὄντως ἄλλα εἶνε κυρίως τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τὴν ἐκ τῶν σχολείων ἀποχὴν πολλῶν παίδων, σπανιώτατα δ' αὕτη ἔχει ὡς ἀφορμὴν τὴν ἀδιαφορίαν ἢ δυστροπίαν τῶν γονέων. Ὁ Ἕλληνας, ὁ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων διακρίθει μεταξὺ τῶν ἄλλων λαῶν δια τὴν φιλομάθειαν αὐτοῦ, διατηρεῖ καὶ σήμερον τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν μάθησιν κλίσιν, ἦν εἶχε καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰσχίνου, ὁ ὁποῖος ἐκ τοῦ βάρους

τῆς φυγῆς τοῦ κατηράτο τοῦ σκληροῦ Νόμου τοῦ κρατοῦντος αὐτὸν μακρὰν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀποστεροῦντος τὰ τέκνα αὐτοῦ τοῦ πολυτίμου εὐεργετήματος τῆς ἐν Ἀθήναις παιδεύσεως (Αἰσχ. ἐπιστ. IB'). Καὶ σήμερον οἱ πλείστοι γονεῖς τὰ πάντα θυσιάξουσιν ὅπως εὐρίσκονται πλησιέστερον εἰς τὰ κέντρα τῶν Μουσῶν χάριν τῆς τῶν τέκνων των ἐκπαιδεύσεως, ἦν θεωροῦσι τὸ τιμιώτερον τῶν ἀγαθῶν, ἐλάχιστοι δ' εἶνε οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δυνάμενοι ν' ἀποστέλλωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὸ σχολεῖον ἀποκνοῦσιν εἰς τοῦτο. Τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν τῶν μὴ φοιτῶντων εἰς τὸ σχολεῖον παίδων δυνάμεθα νὰ ὑπαγάγωμεν εἰς τὰς ἐξῆς τέσσαρας κατηγορίας.

α'.) Εἰς παῖδας ἐστερημένους ἕνεκα διαφορῶν κοινωνικῶν λόγων καὶ τῆς ἐλαχίστης πατρικῆς ἢ μητρικῆς περιθάλψεως χειραγωγήσεως καὶ ἐπιμελείας πρὸς ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν αὐτῶν. β'.) εἰς παῖδας, ὧν οἱ γονεῖς ἢ ἕνεκα ὀνηρίας ἢ ἕνεκα ἀνικανότητος μὴ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν ὅπως πορισθῶσι τὰ πρὸς διατροφήν καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν τέκνων των καὶ οὐδένα ἄλλον πόρον ζωῆς ἔχοντες μισθώνουσι ταῦτα ἐπὶ μετρίᾳ ἀμοιβῇ χάριν τῆς συντηρήσεως ὁλοκληροῦ τῆς οἰκογενείας. γ'.) Εἰς παῖδας, ὧν οἱ πτωχοὶ καὶ ἐργατικοὶ γονεῖς μόλις δυνάμενοι δι' ἐπιμόχθου ἐργασίας νὰ πορισθῶσι τὸν πρὸς διατροφήν τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας των ἀναγκαιοῦντα ἄρτον, ἀδυνατοῦσι νὰ ἐξοικονομήσωσι τὰ οὐχὶ μικρὰ δι' ἀγορὰν διδασκτικῶν βιβλίων καὶ ἄλλων χρειωδῶν τῷ μαθητῇ εἰδῶν, χρηματικὰ ποσά, τὰ ὅποια συχνότατα ζητοῦσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ τὰ ὅποια ἔστιν ὅτε εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν ἐξογκοῦνται, χάρις εἰς τὴν ἀσυνειδησίαν ἐνίῳν διδασκάλων καὶ ἐκδοτῶν διδασκτικῶν βιβλίων καὶ

δ'.) Εἰς παῖδας ἀγροτῶν καὶ ποιμένων, οἱ ὅποιοι εἴτε διότι ἔχουσιν ἀνάγκην πολλῶν χειρῶν διὰ τὰ διάφορα τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ἔργα, εἴτε διότι ἀδυνατοῦσι νὰ ἀποστέλλωσι τὰ μικρὰ αὐτῶν τέκνα εἰς τὰ μακρὰν τοῦ τόπου τῆς κατοικίας των ἐδρεύοντα σχολεῖα, ἀναγκάζονται νὰ κρατῶσι ταῦτα παρ' ἑαυτοῖς ὅπως ἐπικουρῶσι τοῖς ἑαυτῶν ἔργοις.

Διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης καὶ τὰ αἷτια, εἰς ἃ ὀφείλεται ἢ μὴ εἰς τὰ σχολεῖα φοιτήσις τοῦ μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγραμμάτων, καταφανῆ γίνονται, καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῶν πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐνδεικνυομένων μέτρων εὐκολωτέρα καθίσταται.

Οἱ τῆς α' καὶ β' κατηγορίας παῖδες, ἐν ταῖς πόλεσι κατὰ μέγιστον μέρος βιοῦντες ἀναγκάζονται νὰ πορίζονται ἄλλοι μὲν διὰ κακοήθων μέσων καὶ ἄλλοι δι' ἐντίμου ἐργασίας ἐν τεμάχιον ἄρτου δι' ἑαυτούς, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ διὰ τὰ λοιπὰ τῆς οἰκογενείας των μέλη. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπιδίδονται ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι, ἀδυνατοῦσι βεβαίως νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα τὰ κλειόμενα τὰς θύρας αὐτῶν πολλῶ πρὸ τῆς τοῦ ἡλίου δύσεως. Χάριν τῆς τῶν παίδων τούτων ἐκπαιδεύσεως ἐπιβάλλεται ἡ ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους ἱδρυσις νυκτερινῶν σχολῶν, ἐν αἷς νὰ ὀρισθῶσι καὶ ἰδιαίτερα τμήματα διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἀγραμμάτων ὑπερβάντας τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἴνα δὲ αἱ σχολαὶ αὗται εὐδοκιμήσωσι καὶ δυνηθῶσι νὰ ἐκπληρώσωσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν, ἀνάγκη νὰ τύχωσι τοιοῦτου τινὸς ὀργανισμοῦ.

1) Ὡς διδακτῆρια αὐτῶν νὰ χρησιμεύσωσιν τὰ κατὰ τόπους τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως τοιαῦτα.

2) Τὸ διδακτικὸν αὐτῶν προσωπικὸν νὰ λαμβάνηται ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἑδραῖς αὐτῶν ὑπηρετούντων διδασκάλων, οἱ ὅποιοι νὰ ὑποχρεωθῶσι διὰ νόμου τοῦ Κράτους νὰ διδάσκωσιν ἐν ταῖς τοιαύταις σχολαῖς δωρεὰν ἕκαστος ἐπὶ μίαν τοῦλάχιστον ὥραν καθ' ἑσπέραν.

3) Τὴν δαπάνην τοῦ κατὰ τὰς ἐργασίμους νυκτερινὰς ὥρας φωτισμοῦ τῶν αἰθουσῶν διδασκαλίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτοῦ νὰ ἀναλάβωσιν οἱ οἰκεῖοι δῆμοι, ἀναγραφομένου ἐν ταῖς οἰκείαις προϋπολογισμοῖς αὐτῶν τοῦ ἀναγκαίου ποσοῦ.

4) Ἡ ἐποπτεία τῶν τοιούτων σχολῶν ν' ἀνατίθεται ὑπὸ τῆς διοικητικῆς καὶ δημοτικῆς ἀρχῆς εἰς ἀνδρας ἠθικοῦς, χρηστοὺς καὶ δραστηρίους.

5) Ἡ τῶν ἐποπτῶν ἐπιτροπεία, πενταμελὴς οὔσα, καὶ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Προέδρου, τοῦ Γραμματέως, τοῦ Ταμίου καὶ δύο κοσμητόρων τῶν σχολῶν νὰ ἐξῆ τὰ ἐξῆς καθήκοντα· νὰ ἐπιμελῆται τῆς συλλογῆς ἐράνων ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῆς σχολῆς· νὰ καθορίσῃ βραβεῖα διὰ τοὺς ἐπιμελεστέρους καὶ ἠθικωτέρους τῶν μαθητῶν· νὰ διοργανοῖ ἐκδρομὰς πρὸς ψυχαγωγίαν αὐτῶν· νὰ συντάσῃ μετὰ τῶν διδασκόντων τὸ πρόγραμμα τῶν διδασκτέων μαθημάτων καὶ ἐν γένει νὰ ἐφορευῇ ἐπὶ τῆς εὐρύθμου λειτουργίας τῆς σχολῆς λαμβάνουσα πάντα τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρόσφορα μέτρα.

6) Πρὸς τοὺς ἀνθρωπιστικοὺς καὶ τοὺς ἄλλοις πραγματικοὺς μαθήματα, καλὸν εἶναι νὰ διδάσκωνται, ὅπου τὰ μέσα ὑπάρχουσι καὶ τινα τεχνικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ μαθήματα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰς ἐπικρατεστέρας τῶν μαθητῶν ἐνασχολήσεις.

7) Τὰ διὰ τοὺς μαθητὰς ἕκαστου τοιούτου σχολείου ἀπαιτούμενα διδακτικὰ βιβλία νὰ παρέχῃ τὸ Κράτος δωρεὰν. Τοῦτο δὲ ἐφικτὸν νὰ καταστῇ δύναται ἄνευ ἐπιβαρύνσεως τινος τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐὰν ἀναλάβῃ αὐτὸ τὸ Κράτος τὴν ἐκδοσὶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων· (ἡ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκδοσίς τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐπιβάλλεται διὰ πολλοὺς λόγους, οὓς ἀλλαγῶς θέλομεν ἐκθέσει).

8) Τὰ εἶδη τῆς γραφῆς καὶ τὰ ἄλλα μικρὰ δῶρα, τὰ ὅποια θὰ διανεμῶνται εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητὰς ὑπὸ τῆς ἐποπτευούσης ἐπιτροπείας κατὰ τὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτὰς νὰ χορηγῶνται ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου τῆς σχολῆς ταμείου.

9) Οἱ μὴ αὐτοπροαιρέτως ἢ καὶ διὰ τῶν προμνησθέντων βραβείων καὶ δῶρων μὴ ἐλκυόμενοι εἰς τὰς ἐν λόγῳ σχολὰς παῖδες, νὰ ἐξαναγκάζωνται εἰς τακτικὴν εἰς ταύτας φοίτησιν ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν.

10) Οἱ κύριοι παρ' οἷς ἐργάζονται ἢ ἄλλως ὑπηρετοῦσιν οἱ τοιοῦτοι παῖδες, νὰ συντρέχωσιν εἰς τὴν εἰς τὰς σχολὰς φοίτησιν τούτων.

Ὅτι αἱ ὑπὸ τοιούτους ὁρους λειτουργήσουσι νυκτερινὰ σχολαὶ θέλουσι παράσῃ τῇ κοινῶν καὶ τῇ Ἑθνικῇ, ἄνευ τινὸς προσθέτου δαπάνης τοῦ Δημοσίου ταμείου, εὐχύμους καρπούς, περιορίζουσαι τὸν ἀριθμὸν οὐ μόνον τῶν ἀγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν στενὰς μετὰ τὴν ποινικὴν δικαιοσύνην συναπτόντων σχέσεις, μαρτυρεῖ ἡ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐπιτυ-

χῆς δρᾶσις ἐσπερινῶν σχολῶν τοῦ παντὸς ἐπαίνου ἀξίου φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, καὶ τῶν ἐν ἄλλαις τισὶ πόλεσιν ὑφισταμένων τοιούτων, αἱ ὅποια μεθ' ὅλα τὰ προσκόμματα, τὰ ὅποια, ὡς ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἔχουσι νὰ ὑπερπηδήσωσι, πολλοὺς παῖδας ἀπὸ βεβαίου ὀλέθρου σώζουσιν.

γ'. Αἰτία τῆς μὴ εἰς τὰ σχολεῖα φοιτήσεως τῶν τῆς τρίτης κατηγορίας παίδων εἶνε, ὡς εἶδομεν, ἡ ἰσχνότης τοῦ πατρικοῦ βαλαντίου. Τοῦτο, μεθ' ὅλην τὴν προθυμίαν τῶν πτωχῶν γονέων ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων αὐτῶν, ν' ἀντίσχη εἰς τὰς συχνὰς ἀφαιμάξεις σήμερον διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦτο ἢ ἐκείνου τοῦ βιβλίου, αὔριον διὰ τὴν προμήθειαν τῶν πρὸς γραφὴν χρεωδῶν, τὴν ἄλλην ἡμέραν διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν φθαρέντων σαρώθρων ἢ τῶν θραυσθέντων ὑελοπινάκων τοῦ σχολείου, ἄλλοτε διὰ τὴν προμήθειαν καυσίμου διὰ τὸ σχολεῖον ὕλης, ἄλλοτε πάλιν διὰ τὴν καταβολὴν ἐράνων ὑπὲρ τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Α ἢ τοῦ Β πατριώτου ἢ ὑπὲρ τοῦτο ἢ ἐκείνου τοῦ ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ καὶ ἄλλοτε διὰ τὰ δῶρα τοῦ ὑπηρετοῦ τοῦ σχολείου καὶ τὴν παράνομον ἀμοιβὴν, ἣν ἀπαιτοῦσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, καὶ ἣν ἐκ τῶν προτέρων ὀρίζουσιν αἰσχροκερδεῖς τινες διδασκαλοὶ — εὐτυχῶς οἱ ὀλιγώτεροι — διὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ χορηγητέου πιστοποιητικοῦ σπουδῆς εἰς τοὺς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν προαγομένους ἢ ἀπολυομένους μαθητὰς.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ βιβλίων τινῶν ἔχει ἀνάγκη ὁ παῖς καὶ τὸ διδακτῆριον καθάριον πρέπει νὰ τηρῆται καὶ τὸ εὐγενὲς τῆς ἀγαθοεργίας αἶσθημα ὅπως καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς τοὺς μεγάλους ἀνδρας καὶ τοὺς τῆς πατρίδος εὐεργέτας πρέπει βαθεῶς νὰ χαράσσεται ἐν ταῖς ἀπαλαῖς καρδίαις τῶν νέων· πλὴν ἡ αἰσχροκέρδεια ἐνίων ἐκδοτῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἡ ἀσυνειδησία καὶ κούφότης μερικῶν διδασκάλων ὑπερβαίνει τὰ ἐσκαμμένα καὶ προβληματικὴν τὴν ἰσχὴν τῆς διατάξεως τοῦ προμνησθέντος Ἰβου ἄρθρου τοῦ συνταγματικοῦ ἡμῶν χάρτου καθιστᾷ. Διότι, ὁ μικρὸς μαθητῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὁ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς διδακτικῆς ἔχων ἀνάγκη ἐνὸς μόνου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, ὑποχρεοῦται νὰ διδῇ δεκάδας ὄλας δραχμῶν κατ' ἔτος διὰ τὴν ἀγορὰν ποικιλωνύμων βιβλίων, τῶν ὁποίων οὐδὲ τοὺς τίτλους κατορθοῖ νὰ μάθῃ, ἔταν ὁ διδάσκαλος χάριν τῶν δῆθεν ἀναγκῶν τοῦ σχολείου — διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ὁποίων ὑπόχρεων εἶνε τὸ δημοτικὸν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον — ζητῆ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του ἑκατονταπλάσια ἐκείνων τὰ ὅποια ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν θεραπείαν αὐτῶν, ὡς π.χ. 20 ἢ 30 λεπτὰ ἀπὸ ἕκαστου μαθητῆν διὰ τὴν ἀγορὰν ἐνὸς σαρώθρου ἢ τὴν ἀντικατάστασιν ἐνὸς ὑελοπίνακος, ἔταν ὁ αὐτὸς διδάσκαλος ἀπὸ ῥοπὴν ἢ πρὸς ἀνόητον διαφήμισιν ἢ πρὸς αἰσχροκέρδειαν ἀπαιτῆ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ — χωρὶς ποσῶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας πολλῶν οἰκογενειῶν νὰ φέρωσιν αὐτῷ ἕκαστος χρηματικὸν τι ποσὸν (οὐχὶ μικρότερον τῆς δραχμῆς π.χ.) ὡς ἔρανον διὰ τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν σκοπὸν ἢ τόσα διὰ τὴν χορηγήσιν τοῦ πιστοποιητικοῦ ταύτης καὶ τόσα ἐκείνης τῆς τάξεως· ἔταν λέγωμεν ταῦτα

λαμβάνωσι χώραν, οὐδόλως πρέπει νὰ παραπονώμεθα διότι ὁ ἡμερομίσθιος ἐργάτης δὲν στέλλει τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς τὸ σχολεῖον, οὐδὲ δικαιούμεθα νὰ εἰπώμεν αὐτῷ ὅτι ἡ πολιτεία τῷ παρέχει δωρεὰν τὴν τῶν τέκνων ἐκπαίδευσιν. Ἴνα καὶ οἱ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγόμενοι παῖδες μὴ ἀποξενῶνται τοῦ σχολείου ἀνάγκη νὰ ἀρθῶσι τὰ προμνησθέντα προσκόμματα, τὰ ἀποστεροῦντα τούτους τοῦ πολυτιμοτέρου ἀγαθοῦ, τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ μικρῶν τιμῶν θυσῶν νὰ καταστή εὐδατος καὶ εἰς τὰ τέκνα ταῦτα τοῦ λαοῦ ἢ εἰς τὸ ἐκπαιδευτήριον ἄγρουσα. Πρὸς τοῦτο πρέπει: 1) Νὰ καταργηθῶσι διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν κατωτέρων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξεων πάντα τὰ ἄλλα διδακτικὰ βιβλία πλὴν τοῦ ἀναγνωστικοῦ, διὰ δὲ τοὺς τῶν ἀνωτέρων τάξεων νὰ περιορισθῶσι ταῦτα εἰς ὀλίγιστα τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα.

2) Τινὰ ἐκ τῶν βιβλίων τούτων ὡς καὶ εἶδη τινὰ γραφῆς νὰ παρέχωνται ὑπὸ τῆς πολιτείας δωρεὰν εἰς τὰ τέκνα τῶν πενεστέρων γονέων.

3) Νὰ ἀπαγορευθῆ αὐστηρότατα ἢ δι' οἰονδήποτε λόγον ὑπὸ τῶν διδασκάλων εἰσπραεῖς χρημάτων ἀπὸ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν.

4) Τὰς δι' ἐπειγούσας μικρὰς διορθώσεις καὶ ἄλλας μικρὰς τοῦ σχολείου ἀνάγκας, ἀπαιτούμενας δαπάνας—αἱ ὅποια οὐδέποτε δύνανται νὰ ὑπερβαίνωσι τὰς 2—5 δραχμὰς κατὰ μῆνα—νὰ καταβάλλῃ ὁ τοῦ σχολείου προϊστάμενος καὶ νὰ λαμβάνῃ ταύτας, διὰ τῆς ὑποβολῆς λεπτομερῶν καταστάσεων, ἐκ τοῦ οἰκείου δημοτικοῦ ταμείου.

5) Ἐὰν ἐπιτευχθῆ—ὡς θέλομεν ἐκθέσει ἐν γενικωτέρᾳ περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν πραγμάτων μελέτῃ μας—ἡ κατασκευὴ διδακτηρίων, πάντας τοὺς ὄρους τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς ἀγωγῆς ἐκπληροῦντων, νὰ μελετηθῆ ἐπισταμένως τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῷ σχολεῖν διημερεύσεως τῶν μαθητῶν καὶ τὸ τῶν οἰκονομικῶν σχολικῶν συσσιτίων, διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν ὁποίων θὰ καταστή δυνατόν νὰ παρέχῃται, ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἡμέρας, εἰς τοὺς ἀπορωτέρους τῶν μαθητῶν λιτὴ τις τροφή ἀντὶ μικροῦ τιμῆματος, ἂν οὐχὶ δωρεάν. Διὰ τῶν μέτρων τούτων φρονοῦμεν ὅτι ὅχι μόνον θὰ παύσῃ ἢ ἐκ τῶν σχολείων φυγάδευσις πολλῶν παιδῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγαλειτέρας προθυμίας θὰ σπεύδωσιν οὗτοι εἰς τοὺς κόλπους τῶν Μουσῶν.

Οἱ Μομαδικὸν βίον διάγοντες καὶ κατὰ μικροὺς συνοικισμοὺς ἀνὰ τὰ διάφορα μέρη τῆς πατρίδος ἡμῶν κατεσπαρμένοι δυσκολωτέρον πως ἢ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν πολυαριθμοτέρων κωμῶν δύνανται νὰ καρπωθῶσι τ' ἀγαθὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀδύνατος δι' οἰκονομικοὺς καὶ δι' ἄλλους λόγους καθίσταται ἢ παρ' ἐκάστη τοιαύτῃ ὁμάδι ἢ ἐν ἐκάστῳ τοιοῦτῳ συνοικισμῷ σύστασις ἰδίων σχολείων. Ἴνα καὶ οἱ οὕτως βιοῦντες τύχωσι ποῖος τινας παιδεύσεως καὶ ἵνα ἀναζωπυρωθῆ πως καὶ τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν αἶσθημα, ὅπερ οὐχὶ εἰς εὐχάριστον σημεῖον εὐρίσκειται, ἐνεκεν ἐλλείψεως ἀμέσου ἐπὶ τὰ χρηστεπώνυμα ταῦτα πλήθῃ ἀντιλήψεως τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, πρέπει ἀνάλογα καὶ πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὰς ὑφισταμένας συνθήκας νὰ ληφθῶσι μέτρα. Καὶ διὰ μὲν τοὺς συνοικισμοὺς τοὺς ἡμίωρον ἢ βραχυτέρον τῆς ὥρας ἀπέχοντες ἀλλήλων ἐνδείκνυται ἡ σύστασις τῶν εὐδοκίμως ἀλλαχοῦ λειτου-

ργούντων ἡμιημερησίων σχολείων. Διὰ δὲ τοὺς καθ' ὁμάδας ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καθ' ἕκαστον ἕαρ καὶ φθινόπωρον μεταναστεύοντας πληθυσμοὺς ἐπιβάλλεται ὁ παρ' αὐτοῖς διορισμὸς ἱερῶν τυχόντων ποῖος τινας, μορφώσεως καὶ ἱκανοὶ νὰ ἐπιτελῶσι τὸ διπλοῦν τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διδασκάλου ἔργον. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τούτων διδασκαλία δὲν εἶνε δυνατόν οὔτε συστηματικὴ νὰ εἶνε οὔτε ἐφ' ἔλκων τῶν κύκλων τῶν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖν διδασκομένων μαθημάτων νὰ ἐκτελεσθῆ. Ὁ ἄξιος τῆς ἀποστολῆς τοῦ τοιοῦτος ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος εἰς διηνεκὴ ἀναστροφήν μετὰ τῶν πνευματικῶν τοῦ τέκνων εὐρισκόμενος δὲν θὰ χωρῆ ἐπὶ τῇ θάσει ὄρισμένου προγράμματος εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του. Ὅταν π.χ. κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας οἱ ποιμένες καταπαύοντες τὰς ἐργασίας αὐτῶν ὀκλαδὸν καθήμενοι κύκλῳ περιβάλλωσι τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς κωνικῆς καλύβης των διαρκῶς ὑποδαυλιζομένην πυρὰν ὁ ἱερεὺς μετὰ αὐτῶν εὐρισκόμενος δὲν θὰ παύῃ ἀπὸ τοῦ νὰ διηγήται αὐτοῖς σελίδας τινὰς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐκ τῆς θύραθεν πατρῴου ἡμῶν ἱστορίας λαμβάνων δ' ἀφορμὴν ἐκ τυχαίων τινῶν περιστατικῶν θὰ ἐπιχειρῆ νὰ διαλύῃ διὰ τῆς πειθοῦς τὰς δεισιδαιμονίας τοῦ ποιμνίου του καὶ θὰ νοηθεῖ ἐνσταλάζων ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀπλοϊκῶν τούτων ἀνθρώπων τὴν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν πατρίδα καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην. Ὁ αὐτοῦ συναγεῖρων κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τὴν σκιὰν πυκνοφύλλων δένδρων καὶ κατὰ τὰς ἡλιολούστους χειμερινὰς ἡμέρας εἰς ὑπήνεμα μέρη παρὰ τὰ βόσκοντα ποιμνία τοὺς ποιμένας καὶ ποιμενόπαιδας θὰ καθοδηγῆ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπλοστέρων ἀριθμητικῶν πράξεων ἐξηγῶν συνάμα εἰς αὐτοὺς τὰ ἀπλοῦστατα φυσικὰ φαινόμενα. Καὶ ἐν τῷ ταῦτα πάντα θὰ πράττῃ ὡς διδάσκαλος δὲν θὰ ὀκνή ὡς λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου νὰ παρηγορῆ τοὺς πάσχοντας καὶ νὰ ἐπικαλεῖται τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πνευματικῶν τοῦ τέκνων.

Τοιοῦτοι διδάσκαλοι τὴν διπλὴν τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διδασκάλου ἰδιότητα ἐν ἑαυτοῖς συνεινούντες οὐχὶ ἄσκοπον εἶναι νὰ διορίζωνται καὶ ἐν τοῖς γραμματοσχολεῖσι καὶ ἐν τοῖς ἡμιημερησίοις σχολείοις τῶν ἀποκέντρων συνοικισμῶν, τὸ μὲν ὅπως, ἀνακουφιζόμενοι κατὰ τι ὄλιγῶς οἱ τὸ τοῦ ἱερέως ἐνδυμα περιβεβλημένοι διὰ τοῦ μισθοῦ τοῦ γραμματιστοῦ, ἀποφεύγωσι τὰς βαναύσους ἐργασίας καὶ τὴν ἐπαιτείαν, αἱ ὅποια καταρρίπτουσι τὸ γόητρον τοῦ κλήρου, τὸ δὲ ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ καταστῆ δυνατὴ ἢ διὰ μεμορφωμένων ἱερῶν ἀντικατάστασις τῶν ἡδὴ τοιοῦτων, οἱ πλείότεροι τῶν ὁποίων εἶνε γνωστὸν εἰς πάντα ὅποιοι εἶνε. Ἄλλ' εἶνε δυνατόν νὰ εἴπῃ τις ποῦ θὰ εὐρεθῶσιν οἱ ἔχοντες τὰ προσόντα ταῦτα; πόθεν θὰ μισθοδοτοῦνται οἱ τοὺς νομαδικοὺς πληθυσμοὺς μέλλοντες νὰ συνοδεύωσιν ἱερωμένοι διδάσκαλοι; τί θὰ γίνωσιν οἱ ὑπάρχοντες ἐν τοῖς προμνησθεῖσι συνοικισμοῖς ἐφημέριοι, οἱ ὅποιοι οὔτε τὰ καθήκοντα τοῦ διδασκάλου ν' ἀναλάβωσι, τὸ γε νῦν ἔχον, δύνανται οὔτε τῶν ἐνοριῶν των ν' ἀποβληθῶσιν ἐπιτρέπεται; Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν ὅτι, τὰ πάντα εἶναι κατορθωτά, τὰ μέσα ἀφθονα ὑπάρχουσι, μόνον ἢ θέλησις λείπει. Ὑπάρχουσι καθ' ἅπαν τὸ κράτος τόσαι μοναί, τῶν

ὁποῖων τὰ εἰς ἑκατομμύρια ὄλα ἀνερχόμενα ἐτήσια εἰσοδήματα διασπαθίζονται ὑπὸ καταχραστῶν διεφθαρμένων καὶ ἀσώτων ὄντων, μόνον τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ ἐχόντων, καὶ τὰ ὅποια καθ' ἑκάστην βλέπομεν συρόμενα εἰς τὰ ἐδώλια τῶν ποινικῶν δικαστηρίων. Αἱ μοναὶ αὐταὶ αἰ ὁποῖαι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὄλως ἐκκλίνασαι τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν προορισμοῦ, στεγάζουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, κηφήνας καὶ γίνονται ἀφορμαὶ τῶν σκανδάλων, εἶναι δυνατὸν ν' ἀνακτήσῃσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν αἴγλην καὶ νὰ καταστῶσι πηγαὶ φωτός, ἐνθέου θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ ἀπραιφνοῦς πατριωτισμοῦ, ὅπως ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Ἐν ἑκάστη τῶν πλουσιωτέρων ἐκ τῶν μόνων τούτων εἶνε δυνατόν νὰ ἰδρυθῶσιν ἱεροδιδασκαλεῖα ἐκ τῶν πόρων αὐτῶν συντηρούμενα: αἱ δὲ λοιπαὶ ἐν αἷς δὲν ἰδρύνονται τοιαῦτα, νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὸ κοινὸν ὑπὲρ τῶν ἱεροδιδασκαλείων ταμεῖον ἀνάλογα πρὸς τὰ ἐτήσια αὐτῶν εἰσοδήματα ποσά εἰς τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα ταῦτα τὰ ὅποια θὰ ἔχωσι τρεῖς τάξεις, νὰ ἐγγράφωσιν ὡς μαθηταὶ οἱ μὲν ἔχοντες ἀπολυτήριον δημοτικοῦ σχολείου εἰς τὴν α' τάξιν, οἱ δὲ ἐλληνικοῦ εἰς τὴν δευτέραν. Πάντες οἱ ἐν αὐταῖς μαθητεύοντες νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν οὐχὶ μικροτέραν τῶν 30 ἐτῶν, νὰ περιβάλλωνται δὲ ἅμα τῇ εἰσόδῳ τῶν, τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα καὶ ἐξερχόμενοι νὰ προχειρίζωνται εἰς ἱερεῖς. Οἱ ἐφημέριοι τῶν χωρίων, τῶν περὶ τὰς συντηρούσας ἱεροδιδασκαλεῖα μονὰς, οἱ ἔχοντες ἡλικίαν βραχυτέραν τῶν 50 ἐτῶν καὶ ἐφιέμενοι νὰ λάβωσι πτυχίον γραμματιστοῦ νὰ δύνανται νὰ ἐγγράφωσιν ὡς μαθηταὶ ἐν ταῖς προειρημέναις σχολαῖς, οἱ μὲν ἔχοντες ἀπολυτήριον ἐλληνικοῦ σχολείου ἐν τῇ γ' (ἀνωτάτῃ) τάξει, οἱ δὲ μόνον δημοτικοῦ ἐν τῇ δευτέρῃ.

Οἱ τῆς κατηγορίας ταύτης μαθηταὶ πρὸς τοὺς ἄλλοις δέον νὰ ἔχωσι καὶ τὰ ἐξῆς πλεονεκτήματα. — α') νὰ λαμβάνωσιν ἐκ τοῦ προειρημένου ταμεῖου τῶν σχολῶν, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ μαθητεία τῶν, καὶ ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν πρὸς ἀνακούφισιν αὐτῶν χρηματικόν τι ποσὸν οὐχὶ ἀνώτερον τῶν 20 δραχμῶν μηνιαίως καὶ β') νὰ ἐπιτρέπηται αὐτοῖς κατὰ Σάββατον, τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς καὶ ὁσάκις καλοῦνται ὑπὸ τοῦ ποιμνίου τῶν δι' ἱεροτελεστίας τινὰ νὰ ἐπισκέπτωνται τὰς ἑνορίας τῶν χάριν τῶν ἱερατικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Πάντες οἱ μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι νὰ διαμένωσιν ἐν αἷς καὶ τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα μοναῖς ἐκ τῶν πόρων αὐτῶν διατρεφόμενοι. Τὰ ἐν ταῖς σχολαῖς ταῦταις διδασκόμενα μαθήματα νὰ εἶνε διηρημένα εἰς δύο κύκλους ἐξ ὧν ὁ μὲν εἰς νὰ περιλαμβάνῃ πάντα τ' ἀναφερόμενα εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέως, ὁ δ' ἕτερος πάντα τ' ἀφορῶντα τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου. Οἱ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων μαθηταὶ νὰ ἐπισκέπτωνται δις τοῦλάχιστον καθ' ἑβδομάδα μετὰ τῶν ἀρμοδίων διδασκάλων τὸ σχολεῖον τοῦ πλησιεστέρου εἰς τὴν μονήν, ἐν ἣ διαμένουσι, χωρίου, χάριν πρακτικῆς ἀσκήσεως εἰς τὸ τοῦ διδασκάλου ἔργον.

Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν νὰ λαμβάνηται ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῆς θεολογικῆς σχολῆς καὶ ἐκ τῶν ἀριστούχων καὶ πεπειραμένων δημοδιδασκάλων. Οἱ μαθηταὶ ἑκάστης τάξεως νὰ μὴ ὑπερβαίνωσιν ὄρισμένον

τινὰ ἀριθμὸν ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ χώρου καὶ ἐκ τῶν πόρων τῶν μόνων. Οἱ τῶν ἱεροδιδασκαλείων ἀπόφοιτοι νὰ προτιμῶνται ἐν τῇ διορισμῷ ὡς γραμματισταί, νὰ ἐκτελῶσι δὲ συγχρόνως καὶ καθήκοντα ἐφημερίου εἰς τὰς κοινότητας ἐν αἷς ὑπηρετοῦσιν ὡς διδάσκαλοι, μὴ μετατιθέμενοι ἀνευ ἰσχυροῦ ἀποχωρῶντος λόγου, διατηρούμενοι ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ τοῦ τυχόν προϋπάρχοντος παλαιοῦ ἱερέως μὲ ἴσα δικαιώματα. Νὰ παύσῃ ἐν τοῖς ἐξῆς ἡ χειροτονία ἱερέων μὴ ἐχόντων τοῦλάχιστον πτυχίον ἱεροδιδασκαλείου. Ὅπως οἱ μισθοὶ τῶν ἱερωμένων γραμματιστῶν, οὕτω καὶ οἱ τῶν παρακολουθούτων τοὺς νομαδικοὺς πληθυσμοὺς τοιούτων ἐμμέσθων ἱερέων νὰ πληρώνωνται ἐκ τῶν οἰκείων δημοτικῶν ταμεῖων.

Διὰ τῶν μέτρων τούτων φρονοῦμεν ὅτι εἶνε δυνατόν, ἐντὸς βραχέος χρόνου καὶ ἀνευ προσθέτου τινὸς δαπάνης τοῦ Δημοσίου Ταμεῖου οὐ μόνον ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις νὰ ἐπεκταθῇ μέχρι τῶν ἑσχατιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ κλήρον μεμορφωμένον καὶ ἀντάξιον τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ του ν' ἀποκτήσωμεν.

Πάντα τὰ μέτρα, περὶ ὧν ἄχρι τοῦδε ἐγένετο λόγος ἀφορῶσι κυρίως τοὺς παῖδας τοὺς μὴ ὑπερβάνας τὸ 12ον τῆς ἡλικίας τῶν ἔτος, μέχρι τοῦ ὁποίου ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τοῦ Νόμου νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα ὑπάρχει ὅμως καὶ μία ἄλλη τάξις ἀγραμμάτων, ἐχόντων ἡλικίαν μεγαλειτέραν μὲν τῶν 12, ἀλλὰ μικροτέραν τῶν 21 ἐτῶν. Οἱ περισσότεροι ἐκ τούτων, ἅμ' ὡς συμπληρώσωσι τὸ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενον ἔριον τῆς ἡλικίας τῶν θὰ περιβληθῶσι τὴν στολὴν τοῦ στρατιώτου. Οὗτοι, καθ' ὃν χρόνον ἐκτίσῃ τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ὑποχρέωσιν, δύνανται νὰ διδαχθῶσι τὰ πρῶτα γράμματα. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ληφθῶσι τὰ ἐξῆς μέτρα:

α) Νὰ ληφθῇ πρόνοια ὅπως ἡ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις διαρκῆ χρόνον οὐχὶ ἐλάσσονα τῶν 3/4 τῆς στρατιωτικῆς θητείας τῶν στρατευσίμων, νὰ παύσῃ δὲ ἡ ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τοῦ κράτους ἀπόσπασις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ δευτέρου πολλὰκις μηνὸς τῆς ὑπὸ τὰ ὄπλα προσελεύσεως αὐτῶν εἰς ἔργα ὄλως ἕνεκα τοῦ σκοποῦ τῆς καθολικῆς στρατεύσεως. Ἐὰν τοῦτο γίνῃ, θὰ εἶνε δυνατὴ ἡ ἐπὶ ὅσον ἕνεστι περισσότερον χρόνον παραμονὴ τοῦ στρατιώτου ἐν τῇ στρατῶν: καὶ β') ἐν ἑκάστῳ συντάγματι ἢ ἀπεσπασμένῳ λόχῳ νὰ συστηθῇ σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐπὶ μίαν τοῦλάχιστον καθ' ἑκάστην ὥραν νὰ διδάσκωνται, ἢ ὑπὸ ἐπιτηδείου πρὸς τοῦτο ὑπαξιωματικοῦ ἢ κάλλιον ὑπὸ δημοδιδασκάλου, τὰ πρῶτα γράμματα οἱ ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἀγνοοῦντες ταῦτα.

Ἐὰν πάντα τὰ μέτρα ταῦτα ληφθῶσιν, πεποίθαμεν ὅτι κατὰ πολὺ θέλει ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν παρ' ἡμῖν ἀγραμμάτων, ὅτι πολλὰ τάξεις ἀνθρώπων θέλουσιν ἠθικοποιηθῆ καὶ ὅτι ἐπισθητῶς θέλει μειωθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκληματιῶν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ Ἑθνους.

Ἐν Τρικκάλοις τῇ 10 Δεκεμβρίου 1903

I. N. ΒΑΓ'ΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΣΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟ Α' ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Ἐσκόπουν ὅπως ὑποβάλω τῷ Συνεδρίῳ μικρὰν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ 1878 καὶ ἐξῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἄν. Διευθύνουσα τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκπαιδεύσεως μετέχουσα τοῦ Συνεδρίου θὰ ἐκθέσῃ τὰ πράγματα ταῦτα διεξοδικῶς καὶ πιστῶς, διότι ὁ κ. Βορεάδης ὁ νῦν Σύμβουλος τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἔχει ἐργασθῆ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐκπαιδεύσεως οὐχὶ μόνον νῦν ὡς Σύμβουλος ἀλλὰ καὶ ὡς βουλευτῆς ἄλλοτε πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, διὰ ταῦτα χαράττω τὰς ὀλίγας κάτωθι γραμμὰς σχετικῶς πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων ἐξ ἐκεῖνων ὅτινες ὑπερέβησαν τὴν πρὸς φοίτησιν ἡλικίαν.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος τούτου ἄλλοι θὰ πραγματευθῶσιν ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως, ἐγὼ δὲ νομαρχιακῶς ἐπιθεωρητῆς τῶν δημοτικῶν σχολείων Ρεθύμνης καὶ Γραμματεὺς τῆς ἐν Κρήτῃ ἀνωτέρας Διευθύνσεως τῆς Παιδείας εἶδον ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν εἰρημένων ἐργασιῶν ὅτι θὰ συντελέσωσι πολὺ τὰ ἐξῆς.

1) Αἱ διατάξεις περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως αἱ ἐν τοῖς νόμοις ἀναγραφόμεναι νὰ ἐφαρμόζωνται μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα νὰ εἰσπράττωνται ἀμέσως. Διότι ὅταν ἐπιβληθῇ σχολικὸν πρόστιμον κατὰ τὸν 7θριον καὶ δὲν εἰσπραχθῇ κατὰ τὴν αὐτὴν τῆς ἐπιβολῆς ἑβδομάδα οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐπέρχεται ἐκ τούτου, εἰμὴ ὅτι μικρὰ τις πρόσσδος εἰσέρχεται εἰς τὸ σχετικὸν ταμεῖον. Ὅταν τὸ πρόστιμον εἰσπραχθῇ μετὰ παρέλευσιν χρόνου μακροῦ ὁ μὲν παῖς δι' ὃν ἐπεβλήθη ἀπώλεσεν ἤδη τὸ σχολικὸν ἔτος, ὁ δὲ πατήρ εἰς ὃν ἐπεβλήθη δὲν σωφρονίζεται διότι ἐπέρχεται μετὰ μακρὸν χρόνον ἢ τιμωρία.

2) Μεγίστη προσοχὴ πρέπει νὰ καταβληθῇ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν καταλόγων τῶν παιδῶν ὅτινες συμπληροῦσι τὴν πρὸς φοίτησιν ἡλικίαν διότι πλεῖστοι μὲν γονεῖς ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη (ἔπου καὶ οἱ τὸ ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντες παῖδες χρησιμοποιοῦνται εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας πρὸς ἐπιτήρησιν ζώων καὶ τῶν τοιούτων) ἀποκρύπτουσι τὴν πραγματικὴν ἡλικίαν τῶν παιδῶν τῶν, εἰς τὰς πόλεις δὲ καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη οἱ γονεῖς καὶ τετραετεῖς πολλάκις παῖδας ἀποστέλλουσιν εἰς τὸ σχολεῖον ἵνα μὴ ἐνοχλῶσι τὰς μητέρας τῶν. Ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου ἢ τῆς σχολικῆς περιφερείας μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ δημάρχου (ἔπου εἰσὶ τοιοῦτοι) πρέπει πρὸ τῆς 20 Αὐγούστου νὰ ὑποχρεῶνται εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ εἰρημένου καταλόγου εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ πᾶσαν δὲ παράλειψιν μαθητοῦ ὑπαγομένου εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν ὑποχρεῶσιν ἢ ἀναγραφῆν μὴ ὑπαγομένου νὰ τιμωρῶνται καὶ τὰ τρία πρόσσπα εἰς 2 ἀνετίθεται ἢ τοῦτο σύνταξις. Ὅτε ἡμῖν ἐπιθεωρητῆς ἐν Ρεθύμνῃ ἐν τῷ χωρίῳ Μέρωιν

τοῦ Ἀμαρίου ἐδόθη κατάλογος τῶν διδασκάλων περιέχων 70 ὑποχρεῶσιν εἰς φοίτησιν. Γενομένης δι' ἐξετάσεώς τινος ἐπιμελεστέρας εὐρέθησαν πλείους τῶν 40 εἰσέτι ὑπόχρεοι.

3) Οἱ εἰς τὰ δημ. σχολεῖα φοιτῶντες πρέπει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι παντὸς ἐκπαιδευτικοῦ τέλους διότι πολὺ καὶ τοῦτο συντελεῖ ἰδίως εἰς τοὺς ὄρεινους δήμους καὶ συνοικισμοὺς εἰς τὸ νὰ μὴ ἐφαρμόζηται ὁ περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως νόμος.

4) Ἀπόλυτος ἀνάγκη εἶναι ὅπως ἐλαττωθῇ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων ἅτινα ἢ βιβλιοκαπηλεῖα εἰσῆγαγεν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διότι καὶ τοῦτο πιέζει πολὺ τοὺς πτωχοὺς τῶν γονέων καὶ ἀπαμακρύνουσι τοὺς ἑαυτῶν παῖδας ἐκ τοῦ σχολείου. Εἰς τὴν Α' Β' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων μόνον τὸ ἀλφαριθμητικὸν καὶ τὸ ἀναγνωσματομάριον θὰ ἔρκουν. Εἰς δὲ τὰς δύο δύο ἀνωτέρας τάξεις καὶ ἐκεῖ ὀλίγα βιβλία καὶ νὰ μὴ μεταβάλλωνται καθ' ἕκαστον ἔτος.

5) Εἰς τοὺς ἀπομεμονωμένους συνοικισμοὺς πρέπει νὰ ἱδρῶνται Γραμματοδιδασκαλεῖα. Ὅπου ὅμως ἐνεκα ἐλλείψεως ἢ γεφυρώσεως ποταμῶν καὶ χειμάρρων εἶναι δυνατὴ ἢ συγκέντρωσις πολλῶν μαθητῶν ἐν τῇ κεντρικῇ κώμῃ ἢ ἐν τῇ ἐχούσῃ διδασκῆριον νὰ ἐπιδιώκηται αὕτη διότι οὕτω βελτιοῦται καὶ τὸ διδασκτικὸν προσωπικόν, προσδεύουσι οἱ παῖδες ταχέως καὶ οὕτω ἐξυπηρετεῖται ἡ ἀποστολὴ καὶ τῶν λοιπῶν παιδῶν οἰκογενεῖας τινὸς εἰς τὸ σχολεῖον διότι ἔσονται ἀγράμματοι καὶ ἂν εἶναι οἱ γονεῖς συναισθάνονται τὴν γενομένην πρόσδοον φύσει δὲ ὁ Ἑλληγὼν ὢν ἰδελόγος καὶ φιλομαθῆς ἀγαπᾷ τὸ σχολεῖον ὅταν εἶναι τοιοῦτον.

6) Διὰ τὴν εὐρείαν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων εἶναι ἀνάγκη νὰ συσταθῶσιν εἰς ἕκασ τὰς πόλεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ εἰς τὰς κώμας καὶ κωμοπόλεις νυκτερινὰ σχολαῖ καὶ νὰ καταβληθῇ μέρημα παρὰ τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Κρήτης παρὰ τῶν ἐφοριῶν δὲ καὶ Ἐπισκόπων τῆς Ὑποδοῦλου Ἑλλάδος ὅπως σταχυολογηθῶσιν οὐχὶ μόνον οἱ εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν ὑπαγομένοι παῖδες οἱ μαθητεῦντες παρὰ διαφόροις ἐπαγγελματικαῖς ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀγράμματοι νεανίσκοι οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν. Ἡ συντήρησις τῶν νυκτερινῶν σχολείων δὲν θὰ ἐπιβαρύνῃ πολὺ τὰς συντηρούσας τὰ σχολεῖα ἀρχὰς διότι ἀπ' ἑνὸς μὲν οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκάλων θὰ διδάξωσι δωρεάν, ἀπ' ἑτέρου καὶ μικρὸν τι ποσὸν ἐὰν δοθῇ εἰς τοὺς διδάσκοντας θὰ εἶναι 15—20 δραχ. εἰς ἕκαστον, πρᾶγμα ἀνεπαίσθητον ἀπέναντι τῶν μεγάλων δαπανῶν ἂν τινος τὸ ἔθνος ὑφίσταται. Αἱ ἀνεκτίμητοι ὄντως ὑπηρεσίαι αἵτινες ἔχουσι προσφέρει εἰς τὸ ἔθνος ὁ σύλλογος Παρνασσός, ἢ ἐν Χανίοις καὶ ἢ ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης νυκτερινὰ σχολαῖ ὢν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ὀφείλονται ἢ σύστασις πρέπει νὰ πείσωσι τοὺς ἀρμοδίους ὅτι μεγάλως θὰ συντελέσῃ ἢ σύστασις πανταχοῦ ὅπου εἶναι δυνατόν τοιούτων σχολῶν.

7) Ἄλλ' ἐκεῖνο ὅπερ τὰ μέγιστα θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἢ μόρφωσις ἱερέων καὶ διδασκάλων δι' Ἐροδιδασκαλείων. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι θὰ ἦτο θεάρεστον ἂν ἀντὶ τῶν ὑποδιδασκαλείων καὶ τοῦ Διδασκαλείου Τριπόλεως καταρ-

γούμενου συνιστῶντο δύο Ἱεροδιδασκαλεῖα ἐν Ἀθήναις καὶ ἕτερον ἐν Λαρίσσει ἢ ὅπου ἤθελε κριθῆ καλόν. Αἱ Ἱερατικαὶ σχολαὶ τῆς Ἐλευθέρας Μητροῦς οὐδένα ἴσως ἱερέα ὡς πρέπει ἔδωκαν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ διότι ἢ ἐν αὐτῇ διδομένη μόρφωσις ἦτο ἀτελής δὲν θὰ ἠδύναντο δὲ καὶ ἐξερχόμενοι τῶν σχολῶν οἱ μαθηταὶ νὰ εὕρωσιν ἐνορίαν ἀμέσως καὶ οὕτω ἠναγκάζοντο νὰ τρέπωνται εἰς ἄλλα ἔργα ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν ἐκ λιμοῦ. Καὶ τὰ ὑποδιδασκαλεῖα ἕνεκα τῆς ἀτελοῦς μορφώσεως ἦν χορηγοῦσι τοῖς τροφίμοις μικρὰν ὠφέλειαν ἐπιφέρουσιν. Ἔνεκα δὲ λόγων οἰκονομικῶν οὐδέποτε θὰ δυναθῆ τὸ Ἔθνος εἰς σύμπαντα τὰ σχολεῖά του νὰ τοποθετήσῃ διδασκάλους τῶν 140 καὶ 120 δραχμῶν διότι συνήθως τὰ 8)10 τῶν ἐκ τῶν Διδασκαλείων ἐξερχομένων εἶναι τοιοῦτοι καὶ διὰ τοῦτο θὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα σχολεῖα δημιουργοῦντα διδασκάλους. Ὡς τοιαῦτα δὲ δι' οἰκονομικοῦς καὶ μάλιστα θρησκευτικοῦς καὶ ἐθνικοῦς λόγους εἶναι ἀναγκασιότατα τὰ Ἱεροδιδασκαλεῖα τροποποιουμένων καὶ συμπληρουμένων καταλλήλως, τῶν κανονισμῶν τῶν ἤδη λειτουργούντων ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι Κρήτης καὶ ἐν Πάτρῃ.

Ἐν Κρήτῃ λειτουργεῖ τοιοῦτον πρὸ 14 ἐτῶν ὅπερ ἐκ μικρῶν κεφαλαίων, ἐλαχίστων κατήρξατο τῶν ἐργασιῶν. Τοῦτου ἢ ἱστορία ἐν γένει καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ὑπεβλήθησαν εἰς τὸ Συνέδριον ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Χρυσάνθου Τραπεζάνι εἰς δὲν ἀφέλεται κατὰ 99)100 ἢ συντήρησις καὶ προαγωγή τοῦ εἰρημένου ἐκπαιδευτηρίου. Ἐπὶ τούτων τῶν σχολείων πρέπει νὰ στηρίξωμεν τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν δρᾶσιν ἡμῶν πανταχοῦ ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῇ χειμαζομένῃ πατρίδι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἀλεξάνδρου τῆ Μακεδονία.

Ἐν Βιτωλίαις τῆς Μακεδονίας πρέπει νὰ συσταθῆ ἐν Ἱεροδιδασκαλείῳ ὅπερ θὰ συντηρῆται ἐκ συνδρομῶν τῶν ἀνὰ τὸ Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον Ἱερῶν Μονῶν. Αἱ συνδρομαὶ αὗται θὰ εἶναι ὑποχρεωτικά. Οἱ μαθηταὶ θὰ εἶναι πάντες ἐσωτερικοὶ προσλαμβανόμενοι ἐκ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῆς Μακεδονίας, Θράκης καὶ Ἀλβανίας καὶ θὰ τρέφονται ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ σχολείου δι' οὐδεμιᾶς δαπάνης ἐπιβαρυνόμενοι. Τὸ πρόγραμμα δὲ τῆς σχολῆς θὰ εἶναι τοιοῦτον ὥστε νὰ διδάσκωνται αὐτοῖς τόσα θρησκευτικὰ καὶ Παιδαγωγικὰ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ὅσα θὰ εἶναι ἐπαρκῆ διὰ τὸ ἱερὸν ἔργον ὅπερ θὰ ἀναλάβωσι. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Ἱεροδιδασκαλείου θὰ εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀρίστων κληρικῶν, ὑπὸ ἐποψίαν παιδείας καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος ὁ δὲ τῶν Παιδαγωγικῶν ἐκ τῶν ἀρίστων φιλολόγων τῶν σπουδασάντων τὰ Παιδαγωγικὰ ἐν Γερμανίᾳ.

Τὸ αὐτὸ μεμορφωμένον πρόσωπον, ἂν εἶναι ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος, θὰ διεισδύῃ εἰς τὰς οἰκογενεῖας καὶ διὰ νοουθεσιῶν πρὸς τοὺς γονεῖς θὰ κατορθώσῃ νὰ στέλλωσι τοὺς παιδάς των εἰς τὸ σχολεῖόν των οὕτω δὲ ἐξυπηρετεῖ τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν.

Ἡ ἐθνικὴ δὲ ὠφέλεια ἐκ τοιούτων διδασκάλων ἔσται μεγίστη. Διότι τὸ καλογηρικὸν ἔνδυμα δὲν θὰ εἶναι ὑποπτον εἰς τοὺς τούρκους οἵτινες τοὺς ἱερεῖς θεωροῦσιν ὡς πρόσωπα νομοταγῆ καὶ μετὰ τινος σεβασμοῦ φέρονται πρὸς αὐτούς. Ὁ Ἕλληνας ἱερεὺς ὑπὸ τοιούτους ὁρους ἀπηλ-

λαγμένοι τῶν ἐνεχλήσεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιτοπίων θὰ ἐργάζεται ἐν τῇ σχολείῳ, θὰ ἐργάζεται ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς, θὰ εἶναι ἀγρυπνος καὶ ἀκάματος ἐργάτης.

Οἱ ἀναδρὸι τῆς Βουλγαρίας δολοφόνοι δὲν θὰ τολμῶσι νὰ πιέζωσι μετὰ τόσης εὐκολίας τὸν Ἕλληνα ἱερέα καὶ διδάσκαλον ὡς τὸν ἀπλοῦν πολίτην ὅστις εἶναι καὶ διδάσκαλος διότι τοιοῦτον κακούργημα οὐχὶ μόνον τοὺς Μακεδονικοὺς πληθυσμοὺς θὰ ἐξαγριώσῃ καὶ θὰ ἐξερεθίσῃ κατ' αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τὴν προσοχὴν τῶν ξένων Προξένων θὰ διεγείρῃ μετὰ μείζονος συμπαθείας.

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Βουλγαρόφωνοι καὶ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας μετὰ μεγάλης εὐκολίας θὰ προστρέχωσιν εἰς τὰ ὑπὸ τοιούτων ἀνδρῶν διευθυνόμενα σχολεῖα διότι ὀλίγον θὰ ἐμβάλλωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν πεποιθήσιν ὅτι δὲν εἶναι προπαγανδισαὶ ἐξ Ἀθηνῶν ἀποστελλόμενοι ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ αὐτοὶ γνήσια τέκνα τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας τὰ ὅποια ἔχουσι συνταυτίσει τὴν τύχην των μετ' αὐτῶν.

Ἐπὶ αἰῶνα ἤδη ὀλόκληρον σχεδὸν κατατριβόμεθα εἰς θεωρίας καὶ συζητήσεις σχολαστικὰς καὶ οὐδὲν μέτρον πρακτικῶν οὔτε μετὰ τινων ἡθυσῶν καὶ ἐβελουθυσίας ἡμεῖς τὰ ἄτομα ἀναλαμβάνομεν ἀλλ' ἕκαστος ἐπιδιώκει τὴν ἰδίαν εὐμάρειαν καὶ ἀνετον ἀποκατάστασιν.

Ὁ κῶδων τοῦ κινδύνου ἤχει, νέφθ μέλαινα καὶ ὀρίζων τεθολωμένος προαναγγέλλουσι φοβερὰν καταιγίδα ἐν τῇ περιφωμένῃ Μακεδονίᾳ καὶ πρέπει ἅπαντες μικροὶ τε καὶ μεγάλοι νὰ στρέψωμεν ἐκεῖ τὴν προσοχὴν καὶ ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τιθέμενοι τὰ ἴδια νὰ μοχθήσωμεν καὶ νὰ ριψοκινδυνεύσωμεν ὑπὲρ τῆς ὠραίας ταύτης χώρας μας. ἕκαστος δὲ Ἕλληνα συναισθανόμενος τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος νὰ πράττῃ τι εἴτε διὰ τοῦ καλῆμου εἴτε διὰ τοῦ χρήματος καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπιτοπίου ἐργασίας εἴτε ὡς καθηγητῆς εἴτε ὡς διδάσκαλος εἴτε ὡς κληρικός.

Ἀλλὰ βεβαίως καὶ οἱ τῆδε κἀκεῖσε διεσπαρμένοι λόγιοι καὶ παιδαγωγοὶ Μακεδόνες δὲν πρέπει νὰ φαίνωνται τόσον ἀπαθεῖς πρὸς τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα καὶ ἐν ᾧ ἢ ἰδιαιτέρα των πατρὶς κινδυνεῖ αὐτοὶ νὰ περιφέρωνται ἐν Ἀθήναις νὰ διδάσκωσιν ἐν ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἢ νὰ περιμένωσιν εὐμενεῖς Κυβερνήσεις ὅπως διορισθῶσι, ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ ἀνθρώποι μικρᾶς μορφώσεως καὶ ἀσθενοῦς χαρακτῆρος νὰ προστάνται τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πρέπει ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ ρῆξωσι φωνὴν καὶ σπεύσωσιν ἐκεῖ ἐνθα ὁ κίνδυνος διότι οἱ «καιροὶ οὐ μενετοί». Πρέπει ὅμως ὡς εἶπον ἀνωτέρω νὰ μορφωθῆ καὶ τάξις τις ἀνθρώπων μεμορφωμένων ἧτις ἐκ συνταυτίσει καὶ τὰ ὄλικά της συμφέροντα μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους καὶ τοιοῦτοι θὰ εἶναι οἱ ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι οὓς θὰ παρασκευάζῃ τὸ Μακεδονικὸν Ἱεροδιδασκαλεῖον. Τοῦτο ἂν αἱ μοναὶ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἀδυνατῆ νὰ δημιουργήσῃ πρέπει ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες λειτουργοὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ συστήσωμεν διὰ νόμου ὑφ' ἡμῶν τιθεμένου ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὀρίζοντες ὅτι ἕκαστος καταβάλλει μηνιαίως 1—5 δραχμάς ὑπὲρ ἐθνικῶν ἐργασιῶν ἐν Μακεδονίᾳ.

Μετὰ βαθυτάτου Σεβασμοῦ
Γ. Ε. ΣΤΕΦΑΝΑΚΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ¹

Πρὸ τριετίας περίπου μελετῶν καὶ σπουδάζων ἐν Ἑσπερίᾳ τὰ τῆς χειροτεχνίας καὶ βιοτεχνίας, ἀντελήφθην ὅπωςδῆποτε καὶ τὴν ὑπάρχουσαν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ, σουηδικοῦ καὶ ἑλβετικοῦ συστήματος τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατωτέραν καὶ μέσσην ἐκπαιδεύσιν. Ἡ ὑπάρχουσα διαφορὰ καταφαίνεται εἰς τὰ διδασκῆρια, εἰς τὴν παιδαγωγικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων, εἰς τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας, καὶ εἰς τὰς πρακτικὰς σχολικὰς ἀσκήσεις (Slojd σουηδιστὶ Knabenhandfertigkeit γερμανιστὶ.) Ἵνα πείσω ἑμαυτὸν περὶ τοῦ ὀρθοῦ ἢ μὴ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει, αἵτινες προετοιμάζουσι κατὰ πολὺ τὴν νεολαίαν διὰ τὰ βιομηχανικὰ καὶ τεχνικὰ ἐπαγγέλματα καὶ εἰς τὰς ὅποιας ἑσκοῦνται πολλαχοῦ οἱ μαθηταὶ τῆς κατωτάτης καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἔπρεπε νὰ ἀνατρέξω εἰς διαφόρους σχετικὸς τῇ σχολείῳ συγγραφεῖς. Εὐτυχῶς ὁ τέως Διευθυντῆς μου καὶ νῦν φίλος κ. Otto Salomon, ὁ ἰδρυτὴς οὕτως εἰπεῖν τοῦ Σουηδικοῦ slojd, εἶχε συναθροίσει, κατὰ τὸ τριακονταετὲς αὐτοῦ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, πολλὰς γνώμας διαφόρων παιδαγωγῶν ἀφορώσας τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα. Οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο εἰς ἐμέ, ἢ ἡ ἐπαλήθευσις αὐτῶν καὶ ἡ περαιτέρω ἔρευνα ἄλλων συγγραφέων. Ἀφοῦ ἐπέισθην ὅτι αἱ πρακτικαὶ σχολικαὶ ἀσκήσεις, αἱ προετοιμάζουσαι τὴν νεολαίαν διὰ τὸν μετέπειτα ἐπαγγελματικὸν τεχνικὸν βίον δὲν εἶναι τι αὐθαίρετον τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀλλ' ὅτι ταύτας προεῖπον καὶ ὑπέδειξαν ἄνδρες σοφῶν καὶ σοφοὶ παιδαγωγοί, θεωρῶ καλὸν νὰ προτάξω τινὰς τῶν σοφῶν αὐτῶν συμβουλῶν, αἵτινες πρέπει νὰ γίνωσι δεκταὶ ὡς προερχόμεναι ἐκ καθαρῶς παιδαγωγικῶν καὶ σοφῶν ἐγκεφάλων.

Johan Amos Comenius 1592—1671.

Ὁ Κομένιος θεωρεῖται ὡς πατὴρ τῆς νέας παιδαγωγικῆς, διότι οἱ παρ' αὐτοῦ ἐκτεθέντες παιδαγωγικοὶ κανόνες ἐγένοντο παρὰ πολλῶν δεκτοί. Ὁ Κομένιος ἐτόνισε πρῶτος ὅτι σὺν τῇ διδασκαλίᾳ πρέπει νὰ παρευρίσκηται εἰ δυνατόν, καὶ τὸ περὶ οὗ ἡ διδασκαλία ἀντικείμενον ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ βαίνει ἐκ τῶν εὐκόλων πρὸς τὰ δύσκολα ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ κινή τὴν αὐτενέργειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητοῦ.

Σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ διδασκτικῇ τοῦ Κομενίου ἀναγινώσκομεν: «Πρέπει

ὡς οἷόν τε τάχιστα νὰ ἐτοιμασθῶμεν διὰ τὸν βίον, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν καὶ ἀποχωρήσωμεν αὐτοῦ». . . . «Ἐγκαίρως πρέπει νὰ διαφωτίσωμεν τὸν ἄνθρωπον, καθότι οὗτος πρέπει νὰ γνωρίζῃ πολλὰ, νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ πολλὰ.»

«Ἀφ' οὗ ὁ ἐπομένους βίος ἐξαρτάται ἐκ τῆς νεανικῆς ἡλικίας, τότε τὸ πᾶν ἀπόλλυται ἐὰν πάντες δὲν προετοιμασθῶσι δι' ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου». . . . «Πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἡ νεολαία θὰ προαχθῇ εἰς πρακτικὰς ἀσκήσεις, εἰς δεξιότητας καὶ ἐπιστήμας». . . . «Διὰ νὰ μάθῃ τις τὴν χρῆσιν τῶν ἐργαλείων πρέπει νὰ μάθῃ αὐτὴν δι' αὐτῆς τῆς χρήσεως τῶν ἰδίων, καὶ ὄχι διὰ λέξεων καὶ κανόνων».

Ἐν τῷ συγγράμματι, τοῦ αὐτοῦ παιδαγωγοῦ, Das Informatorium der Mutterschulle εὐρίσκομεν τὰ ἀκόλουθα :

«Ὁ παῖς πάντοτε μετ' εὐχαριστήσεως ἐνασχολεῖται, διότι τὸ νεαρὸν αὐτοῦ αἷμα δὲν δύναται νὰ μένῃ ἐπὶ μακρὸν ἐν ἀργίᾳ καὶ ἀληθῶς τὸ τοιοῦτον εἶναι ὀφελίμον, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ τουναντίον πρέπει νὰ πράξωμεν». . . . «Κατὰ τὸ φων ὅσον αὐτὸν καὶ θοὸν ἔτος πρέπει ἡ χειροτεχνία ἐπιμελῶς νὰ ἐκτελεῖται, διότι δὲν εἶναι καλὸν σημεῖον ὅταν ὁ παῖς κάθηται πάντοτε ἡσυχος, — νὰ τρέχῃ, νὰ πηδᾷ, νὰ ἀσχολῆται πάντοτε, εἶναι σημεῖον ὅτι ἔχει σῶμα ὑγιὲς καὶ πνεῦμα ζωηρόν...»

Ἐἰς ἄλλο δὲ σύγγραμμα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως :

«Ἡ χεὶρ πρέπει νὰ λάβῃ τοιαύτην μόρφωσιν ὥστε πρῶτον μὲν νὰ ἐκτελῇ μίαν ἐργασίαν ἄνευ ὀρατοῦ λάθους, δευτερον δὲ νὰ ἐργάζεται ταχέως καὶ καλῶς.»

August Hermann Franke 1663—1727

Ὁ παιδαγωγὸς οὗτος, οὐ μόνον ἐθεώρησε τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις ὡς ἐκπαιδευτικὸν μέσον, ἀλλὰ καὶ ἐφήρμοσε ταύτας εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενα σχολεῖα τῆς Halle (Σαξωνικῆς πόλεως). Εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Halle ἠσκούντο οἱ μαθηταὶ τοῦ Φράγκε τακτικῶς εἰς τὴν χαρτοχειροτεχνίαν, τορνευτικὴν καὶ ξυλουργικὴν, καθηδηγούμενοι παρ' εἰδικῶν διδασκάλων.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρων πρακτικῶν ἀσκήσεων, αἵτινες καὶ σήμερον ὑπάρχουσι εἰς ὅλα τὰ σουηδικὰ εἰς τὰ πρῶτα δανικὰ νορβηγικὰ γερμανικὰ καὶ ἑλβετικὰ σχολεῖα, ὁ Φράγκε ἐδίδασκε εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὴν κατεργασίαν ὑαλίνων ἀντικειμένων πρὸς κατασκευὴν ὀπτικῶν ὀργάνων φυσικῆς καὶ χημείας.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐφήρμοξε ὁ Φράγκε ἐν Γερμανίᾳ συγχρόνως δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Λόκκε. παιδαγωγὸς ἱατρὸς φιλόσοφος, ζητεῖ νὰ μορφώσῃ τὸν Ἄγγλον εὐπατρίδην τὸν πανταχοῦ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Gentleman.

John Locke 1632—1704

Τὸ παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Locke Some thoughts concerning Education (σκέψεις τινὲς περὶ ἐκπαιδεύσεως), ἔχον μεγάλην παιδαγω-

1. Ὑπεβλήθη ὡς ὑπόμνημα εἰς τὸ ἴον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον.

σοβαρῶς ὁ ὥρας καθ' ἡμέραν, τὸ ἐλάχιστον. Ἐκείνο τὸ ὅποσον θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν κοινωνίαν διὰ πνευματικῆς ἐργασίας 2 ὥρας καθ' ἡμέραν· περὶ δὲ τῆς χειροτεχνίας ἢ ἀσκήσεως, εἰς τὴν ὅποιαν πρὸ τοῦ 10ου ἔτους πρέπει νὰ ἀσχολῆται, δὲν ὀμιλῶ ἐνταῦθα».

«Ἐκαστος παῖς, πρέπει νὰ διδαχθῇ τὴν χρῆσιν τῶν ὀργάνων τοῦ ξυλοκόπου, ξυλουργοῦ, τερνευτοῦ, σιδηρουργοῦ, κτίστου καὶ κηπουροῦ, τὰ ὅποια συνήθως χρησιμεύουσιν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν πρὸς κατασκευὴν ἢ ἐπιδιόρθωσιν μικροῦ τινὸς πράγματος ἢ ἐλλείψεώς τινος. Πρέπει ἐν ἀνάγκῃ νὰ δύναται νὰ βοηθήσῃ ἢ νὰ συμβουλεύσῃ τοὺς ὑπηρέτας του».

Cristian Gottfrilf Salzmann 1744—1811.

Noch etwas über die Erziehung ἐπιγράφεται τὸ σύγγραμμα τοῦ Salzmann εἰς τὸ εὐρίσκομεν τὰ ἐπόμενα :

«Σοβαρὰ χρῆσις τῶν σωματικῶν δυνάμεων εἶναι ἀναγκαῖα διὰ μίαν καλὴν ἐκπαίδευσιν. Ἄφ' οὗ πάντες ἔχομεν σωματικὰς δυνάμεις διατὶ τὰς ἐγκαταλείπομεν καὶ καταστρέφονται ; Μήπως αἱ χεῖρες δὲν εἶναι τὰ καλλίτερα ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου ; Δύναται τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ ψυχὴ κατορθώνει νὰ ἀναπτύξῃ ὅλας αὐτῆς τὰς δυνάμεις, ὅταν τὰ καλλίτερα αὐτῆς ὄργανα εὐρωτιῶσι, ὅταν δὲν δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ τὰς χεῖρας ;» . . . «Ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐργατικότητος εἶναι σωτήριον δῶρον τοῦ Δημιουργοῦ, εἶναι χαλύβδινα πτερὰ, τὰ ὅποια ἔθεσεν εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν μὴχανήν, εἰς τὸν παῖδα. Βιβλία καὶ γραφίδες δὲν τὸν εὐχαριστοῦν, διότι ἵνα ποιήσῃται τις χρῆσιν αὐτῶν ἀπαιτεῖται σκέψις, ἣτις εἶναι ἐξωτερικεὺς τοῦ λογικοῦ, τοῦτο δὲ εἰς τὸν παῖδα εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν ἀναπτύξει» . . .

«Διὰ τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων πρῶτον ἱκανοποιεῖ τις τὴν φιλεργίαν τῶν μαθητῶν. . . . δεῦτερον προξενεῖ τις εἰς αὐτοὺς ἀπερίγραπτον χαρὰν . . . τρίτον ἀσκοῦνται αἱ διάφοροι σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις. Ἡ ψυχὴ, ἣτις κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῆς ἐκπαιδεύσεως πραγματεύεται ξένας ιδέας καὶ ξένα νοήματα, ἀναζωογονεῖται δι' αὐτῶν τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων. Αὕτη παράγει νέας ιδέας καὶ ἐφευρίσκει τρόπους, ἵνα τὰς πραγματοποιήσῃ. Ὁ ὀφθαλμὸς ἀσκεῖται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν μεγεθῶν, εἰς τὸ δίδειν τὸ ἀρμόζον σχῆμα ἢ μέγεθος ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅλον. Αἱ χεῖρες ἀσκοῦνται κατὰ πολὺ διάφορον τρόπον, ὥστε ἐν δεδομένῃ στιγμῇ δύναται τις νὰ χρησιμοποίησῃ ταύτας ἄνευ ἐπικουρίας ξένης βοήθειας. Εἰς ἄνθρωπος, ὅστις κατὰ τὴν νεότητά του δὲν ἤσκησε τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας καταλλήλως, εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπος, διότι ἡ θέσις του ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἄλλων».

«Μάθε τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ξύλου καὶ τοῦ χάρτου. Τὴν ἐργασίαν ταύτην συνιστῶ, διότι εἶναι καθαρὰ, ἐπομένως δὲν μολύνει τὰς χεῖρας, τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ δωμάτια· προσέτι δέ, διότι μαθαίνει τις τὴν χρῆσιν τοῦ μαχαιριδίου, τῆς βουάνης, τῆς κοπίδος, τῆς σφύρας κλπ.»—Εἰς τὸ ἐκπαιδευτήριον τῆς πόλεως Schenepfenthal ἐδιδάσκοντο οἱ μαθηταὶ τοῦ

Lalzmann καθ' ὀρισμένους ὥρας τὴν χαρτεχειροτεχνίαν, ξυλοχειροτεχνίαν, τερνευτικὴν καὶ καλαθοπλεκτικὴν.

Johann Heinrich Pestalozzi 1746—1827.

Εἰς τὸ σύγγραμμα Lienhard und Gertrud ἀνευρίσκουσι πάντες ὑπὸ τὸ ὄνομα Gläupli τὸν Πεσταλότζην, ὅστις συγχρόνως καὶ γράφει· «Εἶχε προσέτι τὴν ιδέαν (ὁ Gläupli) ὅτι ἡ ἐκπαίδευσίς πρέπει διὰ παντὸς τρόπου νὰ πληρώσῃ τὰ κενά, ἅτινα ἐκ τῆς μονοτόνου καὶ περιορισμένης ἐκπαιδεύσεως, ὅσον ἀπορᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ τὰς ἐπαγγελματικὰς δεξιότητας, τὰς ὅποιαις ὁ οἶκος ἀπαιτεῖ, μένουσιν ἀνοικτά. Δι' αὐτὸ ἔλαβε πάραυτα, τὴν τρίτην ἐβδομάδα, τὰ ξυλουργικὰ ὄργανα, τοὺς τέρνους, τὰ σιδηρουργικὰ ὄργανα τοὺς ἀκονιστικούς λίθους καὶ τὰς τραπέζας διὰ τὴν ἐργασίαν, τὰ ὁ Junkern εἶχε στείλῃ εἰς τὸ Bonnal διὰ λογαριασμὸν τοῦ σχολείου, ἀλλὰ τὰ ὅποια ἕως τότε ἐφυλάττοντο εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας, ἵνα πάραυτα ἀσκήσῃ τοὺς παῖδας εἰς τὰς κυριωδεστέρας δεξιότητας τοῦ πρακτικοῦ βίου . . . Αὐταὶ ἦσαν αἱ ὑψηλαὶ ιδέαι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνατροφῆς, αἵτινες ἐπεισαν αὐτὸν νὰ προσλάβῃ ἐν τῇ σχολείῳ αὐτοῦ τέρνον, λίθους, σφύρας καὶ λοιπὰ ὄργανα».

Ἐκ τοῦ συγγράματος Wie Gertrud ihre Kinder lehrt, ἐπιστολὴ 12 : «Δὲν τολμῶ νὰ ἀφίσω ἀκίνητον τὴν ἑλλειψιν ταύτην, εἶναι ἴσως τὸ φοβερώτερον δῶρον, κακὸν δαίμονα δίδει ὁ παρὼν αἰὼν : Γνώσεις χωρὶς δεξιότητος. Ὁ ἄνθρωπε ! ὅστις πολλῶν ἔχεις ἀνάγκην καὶ τὸ πᾶν ἐπιθυμοῖς, σὺ πρέπει χάριν τῶν ἐπιθυμιῶν σου καὶ τῶν ἀναγκῶν σου νὰ γνωρίζῃς τὸ εἰδέναι καὶ σκέπτεσθαι, ἀλλ' ὥσαύτως ἕνεκα τῶν αὐτῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἀναγκῶν σου, πρέπει νὰ γνωρίζῃς καὶ τὸ δημιουργεῖν (handeln). Σκέπτεσθαι· καὶ δημιουργεῖν ἴστανται πρὸς ἀλληλα ὅπως ὧστε, ἀφαιρουμένου τοῦ πρώτου ἀφαιρεῖται καὶ τὸ δεύτερον, καὶ τὰν ἀπαλιν».

«Ἴνα δύνασαι νὰ ἐκτελέσῃς ἐργασίαν τινά, πρέπει ὅπως ὅποτε νὰ ἐργασθῇς, ἵνα γνωρίζῃς τί ἀρκεῖ νὰ βλέπῃς καὶ νὰ ἀκούῃς».

Friedrich Fröbel 1782—1852.

Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας του ἀποσπῶμεν τὰ ἐπόμενα.

«Οἱ μαθηταὶ μου με ἠνάγκασαν νὰ ἀποτείνω πρὸς ἑμαυτὸν τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν : Τί ἐπραττες σὺ Φραιβελ ὡς παῖς ; Τί ἐπραττες πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλεργίας σου καὶ τῆς παραστατικῆς σου δυνάμεως ; ἢ τί ἐπεθύμεις ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει ; Τότε ἐνεθυμήθην ἐκ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας ἐκεῖνο τὸ ὅποσον μετεχειρίσθην ὡς παιδαγωγός. Αὐτὸ δὲ ἦτο πολὺ εὐκόλος τέχνη, δηλ. ἐπὶ χάρτου διὰ γραμμῶν καὶ σημείων ἐσχηματίσαμεν διάφορα σχήματα καὶ εἰκόνας. Ἐκτοτε πολλάκις ἐπανέλαβον τὴν αὐτὴν τέχνην, καὶ οὐδέποτε ἀπέτυχε. Τὴν φορὰν δὲ μὲν ταύτην ἐγένετο πείρα τόσον δι' ἐμέ, ὅσον καὶ διὰ τοὺς μαθητάς μου, διότι αἱ ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις ἀνεπτύσσοντο συνεχῶς. Ἐκ τῶν μορφῶν ἐπὶ

χάρτου μετέβημεν εἰς τοιαύτας ἐκ χάρτου, κατόπιν ἐκ χαρτονίου καὶ τελευταίον ἐκ ξύλου».

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς πλείστα εὐρωπαϊκὰ κατώτερα σχολεῖα ὡς Φροβελιανὴ μέθοδος.

Johann Friedrich Herbart 1778—1841

Τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα τοῦ Ἑρβαρτ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ψυχολογίας, διαβλέπει ὡσαύτως τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις ὡς ἐκμορφωτικὸν μέσον. «Οἱ παῖδες πρέπει πάντοτε ν' ἀσχολοῦνται, καθότι ἡ ἀργία ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀκολασίαν. Ἀσχόλει αὐτοὺς δι' ὠφελίμου τινὸς ἐργασίας, χειροτεχνίας ἢ γεωργίας, προτιμότερον. Ἐπι ὠφελιμότερον ἐὰν διὰ τῆς ἀσχολίας μανθάνωσι τι ὠφέλιμον διὰ τὸν μεθεπόμενον βίον. Ἀλλὰ πᾶσα ἀσχολία δὲν εἶναι διδασκαλία, καὶ πᾶσα θεωρητικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι ἀρμόζουσα ἀσχολία...» Ἄφ' ἑτέρου δὲ (προηγούμενως ὠμίλησε περὶ φυσικῆς ἱστορίας καὶ ἀστρονομίας) τεχνικαὶ γνώσεις αἰτινες προσκτιθῶνται ἐν μέρει μὲν δι' ἀτομικῆς πείρας, ἐν μέρει δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ. Δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ τεχνολογία ὡς ὕλικόν συμφέρον. Αὕτη παρέχει σοβαρὰ μέσα πρὸς κατανόησιν τῶν τοῖς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.—Ἐκαστος παῖς καὶ νεανίας πρέπει νὰ μάθῃ καλῶς τὴν χρῆσιν τῶν τῆς ξυλουργικῆς ὀργάνων, ὡς καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ κανόνος καὶ διαβήτου. Μηχανικαὶ δεξιότητες εἶναι συνήθως ὠφελιμότεραι τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων. Αἱ πρῶται ἐξυπηρετοῦσι τὴν ψυχὴν, αἱ δευτέραι τὸ σῶμα. Εἰς τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν ἀνήκουσι τὰ χειροτεχνικὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια οὐδὲν πρὸς τὸ εἶναι ἐπαγγελματικά. Ἐκαστος ἀνθρώπος πρέπει νὰ μάθῃ πῶς νὰ ὠφεληθῆται ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν. Ἡ χεὶρ καὶ ἡ γλῶσσα διακρίνουσι τὸν ἀνθρώπον τοῦ ζώου.

Ἐργασία καὶ διδασκαλία. Ὑπάρχει μεγίστη διαφορὰ μεταξύ τοῦ μανθάνειν ἐν ἐπάγγελμα καὶ τοῦ ἀποκτᾶν θεωρητικὰς γνώσεις. Τὸ τελευταῖον κρατεῖ τὸν ἀνθρώπον, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, εἰς παθητικὴν κατάστασιν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει πάντοτε νὰ προβάλληται ἡ καθαρῶς παιδαγωγικὴ ἐρώτησις ποῖον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεχοῦς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ; Ὁ χειροτέχνης, ἄφ' ἑτέρου, δρᾷ περισσότερον διὰ τοῦ ἀτόμου του. Ἡ μάθησις μεταφέρεται εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ μαθητοῦ, ἄφ' οὗ ὁ ἴδιος δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαφόρους χρήσεις τῶν ὀργάνων, ἀρκεῖ μόνον νὰ δειχθῆ ἄπαξ εἰς αὐτὸν ἡ χρῆσις τῶν ὀργάνων καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτῆν.»

James Freeman Clarke 1810—1898

Διάσημος ἀμερικανὸς θεολόγος, ἀναμορφωτὴς τῆς Νέας Ἀγγλίας. Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας του «Ἡ ψυχὴ μορφοῦται τότε μόνον, ὅταν εὐρίσκειται ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ. Καὶ τότε εὐρίσκειται ἐν ἐνεργείᾳ; Ὅταν ἐνδιαφέρεται ὅ,τι ἀσχολεῖται. Ἐνεκα τούτου ὁσάκις ἀντιλαμβάνομαι,

ὅτι οἱ μαθηταὶ μου δὲν ἐνδιαφέρονται εἰς ὅ,τι ἀσχολοῦνται, στρέφω τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἀλλοχού ἢ τοὺς στέλλω εἰς τὰς παιδείας.»

Ἐκ τοῦ συγγράμματος self—culture τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως

«Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν ὅλοι οἱ παῖδες θὰ μάθωσι τὴν χρῆσιν τῶν τεχνικῶν ὀργάνων, καὶ ὅλα τὰ κοράσια τὰς βάσεις τῆς μαγειρικῆς. Μία ξυλουργικὴ τράπεζα καὶ τὰ σχετικὰ ἐργαλεῖα ἐν τῷ οἴκῳ θὰ δώσωσι τόσῃ σωματικῇ ἀσκήσει ὅσην καὶ ὑπηρεσίαν. . . . Μήπως δὲν δυνάμεθα νὰ πλανίσωμεν μίαν θύραν ὅταν δὲν κλείῃ, νὰ κατασκευάσωμεν ἐν κυτίῳ, νὰ ἐπισκευάσωμεν ἓνα μολυβδοσωλήνα, νὰ ἀλμξώμεν μίαν ἀγελάδα, νὰ προτοιμάσωμεν τὸν ἵππον ἡμῶν; Μία ὥρα τοιαύτης ἐργασίας, ἀφιερωμένη καθ' ἑκάστην ἐν τῷ οἴκῳ ἢ ἐν τῷ σταύλῳ, οὐ μόνον θὰ ἰσχυροποιεῖ τὸ σῶμα, ἀλλὰ θὰ κατεπράττει τὴν ὑπερβολικὴν ἐντασιν τοῦ ἐγκεφάλου, ὅσον ἀφορᾷ τὸν εἰς σπουδὰς ἀσχολούμενον.

Herbert Spencer. 1820—1903

Ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Σπένσερ καλεῖται Ἀριστοτέλης τοῦ 19ου αἰῶνος. Εἰς τὸ παιδαγωγικὸν σύγγραμμα αὐτοῦ, τὸ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐξελίξεως ἢ κληρονομικότητος, ἀναγινώσκομεν τὰ ἀκόλουθα :

«Ἡ ἐκπαίδευσις, ἣτις θὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς γνώσεις πρακτικωτέρας καὶ μᾶλλον ἀρμόδιαι, ὅπως καθοδηγῶσιν ἡμᾶς εἰς τὸν βίον, θὰ εἶναι ἡ λαμπρότερα ἐκπαίδευσις τοῦ πνεύματος.» [Ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λυῶνος Alexis Bertrand ὑποσημειώνει εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ μεταφρασθὲν σύγγραμμα τὰ ἑξῆς : «Ὅταν ἡ μεγάλη αὕτη ἀλήθεια εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ περισσότερα πνεύματα, τότε ριζικῶς θὰ μεταβληθῶσι τὰ πράγματα τῆς κατοικίας, μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως.» Ἡ πρόρρησις του πραγματοποιεῖται ὅσον οὐπω ἐν Γαλλίᾳ.]

«Τίνι τρόπῳ προφυλάσσεται τὸ σῶμα; Τίνι τρόπῳ διευθύνεται τὸ πνεῦμα; Πῶς πρέπει νὰ ἀναθρέψῃ τις τὴν ἐαυτοῦ οἰκογένειαν; Πῶς πρέπει νὰ ἐξυπερετήσῃ τὴν πατρίδα του; Πῶς πρέπει νὰ χρησιμοποίησῃ τις ὅλα τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐκ τῆς φύσεως προερχόμενα; Πῶς πρέπει νὰ διευθύνωμεν ὅλας τὰς δυνάμεις ἡμῶν, πρὸς ὄφελος ἡμῶν αὐτῶν καὶ ὄφελος τῶν ἄλλων; Συγκεφαλαιωδῶς, πῶς θὰ ζήσωμεν ζωὴν πλήρη; Ἄφ' οὗ τοιοῦτό τι εἶναι τὸ οὐσιῶδες ζήτημα, αὐτὸ πρέπει καὶ ἐξ ἀρχῆς διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ διδαχθῶμεν.»

«Ἴδου λοιπὸν ἐπαναλαμβάνομεν ποῖα εἶναι περίπου ἡ ἱεραρχικὴ τάξις τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως; Γνώσεις σχετικαὶ πρὸς τὴν ἄμεσον συντήρησιν τοῦ ἀτόμου· γνώσεις ἀναγκαῖαι διὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας, γνώσεις ἀπαραίρητοι τῷ πολίτῃ· γνώσεις τοῦ καλοῦ καὶ ὠραίου.»

«Ἡ ἱκανότης ἐνὸς ἔθνους ὅπως ἀντίσταται εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἀνταγωνισμὸν ἐναντίον τῶν ἄλλων, βασίζεται ἐπὶ τῆς ἱκανότητος καὶ δρᾶ-

σεως τῶν ἀτόμων ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι ἡ κατάστασις τῶν τεχνικῶν ἐπιστημῶν, ἡ σπουδὴ αὐτῶν ἢ ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῶν, δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὰς τύχας ἑνὸς ἔθνους.»

«Οἱ ἀσχολούμενοι ὅπως μορφώσωσι τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ αὐτῶν, καὶ οἱ ὅποιοι συγχρόνως ἐγκαταλείπουν τὸ σῶμα αὐτοῦ, λησμονοῦσιν ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἐν τῷ βίῳ ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς ἐνεργείας ἢ ἀπὸ τὰς γνώσεσι· καὶ πολιτικὸν σύστημα ὅπερ καταστρέφει τὴν ἐνέργειαν (τοῦ ἀτόμου) ἔνα πολλαπλασιασὶ τὰς γνώσεις προετοιμάζει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καταστροφὴν.»

Charles G. Zeland

Διάσημος ἀμερικανὸς συγγραφεὺς παιδαγωγικῶν ἔργων, διευθυντὴς τοῦ public industriae art school of Philadelphia, ἐξέδωκε τὸ 1888 τὸ σύγγραμμά του Practical Education.

Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, τῆς πρακτικῆς διαπαιδαγωγίσεως, ἀναγινώσκουμεν τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἐκπαίδευσις, οἷα ἐκλαμβάνεται, σκοπὸν ἔχει τὴν αὔξησιν τῆς Μνήμης, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Διανοίας καὶ τὴν ἀσκήσιν τῆς Δημιουργικῆς δυνάμεως, τοῦ ἀνθρώπου. Θέλω νὰ προχωρήσω ἐν βῆμα καὶ εἰ δυνατόν νὰ δεῖξω πῶς αὐξάνεται ἡ μνήμη, πῶς ἀναπτύσσεται ἡ διάνοια καὶ πῶς μορφοῦται ἡ δημιουργικὴ δύναμις, οὕτως ὥστε, ὅταν ἡ ψυχὴ ἀρχίξῃ νὰ ἀποκτᾷ γνώσεις, δύναται νὰ πράξῃ τοῦτον μετὰ πεποιθήσεως καὶ δυνάμεως. — Ἐκαστος ἀνθρώπος κέκτηται μνήμην, ἣτις εὐκόλως ἀναπτύσσεται εἰς μέγαν βαθμὸν. Ἡ ταχύτης τῆς ἀντιλήψεως δύναται ὡσαύτως νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς καταπληκτικὸν βαθμὸν. Ὑπάρχει ἐν ἡμῖν (τοῖς ἀνθρώποις) μία ἰδιότης καλουμένη ὀφθαλμικὴ μνήμη δηλ. μίγμα μνήμης καὶ ταχείας κατανοήσεως τελευταῖον ἔχομεν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, διὰ τῶν ὁποίων παιδιὰ 8 ἐτῶν ἢ καὶ νεώτερα, μέχρις ἡλικίας 14 ἐτῶν δύναται νὰ μάθωσι τὴν σύνθεσιν σχεδίων καλῶς καὶ τελείως, πρὸς δὲ δύναται νὰ συμπληρώσωσι τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδια ἐπὶ ξύλου, πλαστικῆς γῆς, ἐπὶ ὑφασμάτων κλπ.»

Ἡ μνήμη, ἡ ὀφθαλμικὴ μνήμη καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀντιλήψεως συναντῶνται καὶ συνδέονται ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ χειροτεχνίᾳ. Διὰ τῶν τελευταίων (τέχνης καὶ χειροτεχνίας) ἀσκεῖ τις τὰ παιδιὰ, ὅπως μετὰ χαρᾶς ἀναλαμβάνωσι πᾶν εἶδος ἐργασίας· αὐτὰ (τὰ παιδιὰ) δὲν ἀποκτῶσιν ἰδίως ἐπαγγελματικὰς δεξιότητας (εὐχέρειαν ἐπαγγελματίου), ἀλλὰ τὰ προετοιμάζει τις διὰ τοῦ καλλιτέρου τρόπου, ὅπως γίνωσι χειροτέχναι ἢ ἐπαγγελματίαι.»

«Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 14ου ἔτους τῆς παιδικῆς ἡλικίας δύναται ὁ παῖς διὰ τοῦ μολυβδοκονδύλου, ὅπως καὶ διὰ παντὸς ἄλλου τεχνικοῦ ὄργανου, νὰ ἀποκτήσῃ ἱκανότητα, ἐπιδεξιότητα ἢ καλὴν χεῖρα (καλὸ χεῖρ· ὅπως κοινῶς λέγομεν), ἀλλ' ἢ πιθανότης αὕτη ἐλαττοῦται κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη.»

«Ἄς ὑποθέσωμεν» λέγει ὁ Zeland, «ὅτι θέλομεν νὰ προετοιμάσωμεν

τὴν νεολαίαν διὰ τὰ πρακτικὰ ἐπαγγέλματα. Ταῦτα δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τὰ ἑξῆς μεγάλα τμήματα: γεωργία, τέχναι (καλλιτεχνία), οἰκονομία καὶ ἐμπόριον. Εἰς τὰς τέχνας συμπεριλαμβάνω πᾶσαν ἐργασίαν εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ ἐργαστήρια τεχνικῶς ἐκτελουμένην. Εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἐπαγγέλματα περιλαμβάνω πᾶσαν οἰκιακὴν καὶ ἐμπορικὴν ἐργασίαν, καὶ διὰ τῆς οἰκιακῆς ἐννοῶ πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν καθημερινὸν βίον καὶ τὴν εὐμάρειαν. — Εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρω δυνάμεθα διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ δώσωμεν μίαν προπαιδευσιν. Ἄλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς χειροτεχνίας, καὶ ἐγὼ ὑποστηρίζω, ὅτι ἐν αὐτῇ δὲν ὑπάρχει τι, εἰς ὃ τὰ παιδιὰ δὲν εὐχαριστοῦνται, καὶ ὃ σκοπὸς εἶναι νὰ τὴν εἰσαγάγωμεν εἰς αὐτὰ καὶ νὰ διεγείρωμεν τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν δι' ἐν βιομηχανικὸν ἐπάγγελμα.»

Ὁ συγγραφεὺς περαιτέρω ἐξετάζει τὴν ἐπίδρασιν τῶν πρακτικῶν σχολικῶν ἀσκήσεων ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν μαθητῶν, τὴν σφαλερὰν ἐκτίμησιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς κοινωνίας, καὶ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν παρὰ τῆς φύσεως ἀδικηθέντων.

Παιδαγωγικαὶ γνῶμαι, οἷα αἱ ἀνωτέρω ἐπεκράτησαν καὶ μετέτρεψαν τὸν τῷ χρόνῳ τὴν κατωτέραν καὶ μέσην ἐκπαίδευσιν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον. Μία ἀπλή ἐπίσκεψις εἰς ἕν σουηδικὸν ἢ ἐλβετικὸν σχολεῖον τῆς κατωτέρας ἢ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, πείθει τὸν ἐπισκέπτην πάραυτα περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου συστήματος. Οἱ Σκανδιναβοὶ (Σουηδοὶ, Νορδηγῶι, Δανοὶ) οἱ Ἑλβετοὶ ἔχουσι τὰ βηθέντα σχολεῖα πλήρη συλλογῶν χρησίμων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θεωρητικῶν καὶ μὴ μαθημάτων. Ἐκτὸς αὐτῶν ἀσκοῦσι τοὺς μαθητὰς εἰς διάφορα εἶδη τῆς χειροτεχνίας. Παρ' ἡμῖν πολλὰ σχολεῖα στεροῦνται τῶν κυριωτέρων ὀργάνων πρὸς ἐπεξήγησιν καὶ κατανόησιν τῶν μαθημάτων, αἱ σχολικαὶ πρακτικαὶ ἀσκήσεις εἰσιν ἄγνωστοι. Πάντες σχεδὸν οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ προετοιμάζουσι τὴν νεολαίαν διὰ τὰ πρακτικὰ ἐπαγγέλματα· παρ' ἡμῖν καὶ αὕτη ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις προετοιμάζει τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν διὰ τὸ Πανεπιστήμιον. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἐκπαιδεύσεως καταδεικνύει, νομίζω, ἡ καθόλου κοινωνικὴ κατάστασις τῶν ἐθνῶν.

Τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις, τὰς προετοιμαζούσας ἀρχῆθεν τὴν νεολαίαν διὰ τὰ πρακτικὰ ἐπαγγέλματα, θὰ ἐξετάσω ἀμέσως ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Χειροτεχνίαι ἢ πρακτικαὶ ἀσκήσεις ἢ ὠφελίμοι πρακτικαὶ ἀσχολαί.

Διὰ τῆς χειροτεχνίας ἢ τῶν ὠφελίμων πρακτικῶν σχολικῶν ἀσκολικῶν ἐννοοῦμεν ἐργασίας τῶν μαθητῶν ἐν τῷ σχολείῳ, κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν ὁποίων ὁ μαθητὴς ἐργάζεται σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. Λέγομεν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλας σχολικὰς μαθητικὰς ἐργασίας, καθ' ἃς αἱ σωματικαὶ δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ μένουσι σχετικῶς ἐν ἀργίᾳ· ἐξαιρεῖται τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς, αἱ ἐκδρομαὶ καὶ αἱ παιδιὰ. Αἱ σχολικαὶ πρα-

κτικαὶ ἐργασίαι, οὐσαι ἀνάλογοι τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν, ποικίλλουσι· δυσχερὲς ἐπομένως ὅπως δώσωμεν ἀκριβῆ πίνακα ἐνταῦθα. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς καὶ κατὰ τινα ἱεραρχικὴν σειρὰν κατανέμομεν τὰς μὲν διὰ τοὺς ἄρρενας μαθητὰς, εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας·

1) Ῥαπτικὴν, 2) πλαστικὴν, 3) χαρτοχειροτεχνίαν, 4) ξυλοχειροτεχνίαν, 5) καλλιτεχνικὴν ξυλοχειροτεχνίαν, 6) σιδηροτεχνίαν, 7) καλαθοπλεκτικὴν, 8) ὑποδηματοποιῶν, 9) κηπευτικὴν, 10) ψηκτροποιῶν, 11) ζωγραφικὴν, 12) βιβλιοδετικὴν, 13) τορνευτικὴν κλπ.

Ὡσαύτως αἱ διὰ τὰς μαθητρίας ὠφελίμοι πρακτικαὶ ἀσχολίαι κατανέμονται εἰς τὰς ἐπομένας :

1) Ῥαπτικὴν, 2) πλαστικὴν, 3) χαρτοχειροτεχνίαν, 4) μαγειρικὴν, 5) καλαθοπλεκτικὴν, 6) ποικιλτικὴν ὑφασμάτων, 7) ζωγραφικὴν, 8) βιβλιοδετικὴν, 9) ῥαπτικὴν.

Δὲν πρέπει τις, παρασυρόμενος ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀνοματοθεσιῶν, νὰ θεωρήσῃ τὰς πρακτικὰς ὠφελίμους σχολικὰς ἐργασίας ὡς μεγάλην τινα οὐτοπίαν· πρέπει νὰ ἐχῆ πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ὅτι πρόκειται περὶ παιδικῶν ἐνασχολήσεων, ὧν σκοπὸς κύριος εἶναι ἡ μόρφωσις καὶ ἡ πρακτικὴ διαπαιδαγώγησις τῶν μαθητῶν καὶ ὄχι ἡ ἐκμάθησις ὅλων τῶν ἐπαγγελμάτων. Βραχίαιαν τινα ἐξήγησιν τῶν ἀνωτέρω ὀνοματοθεσιῶν θεωρῶ ἀναγκασίαν ἐνταῦθα.

1ον Ῥαπτικὴ. Διὰ ταύτης ἐννοοῦμεν ἀσκήσεις ῥαφῆς ἐπὶ τεμαχίων τινῶν ὑφασματινῶν, προσαρμογὴν ἐλλειπόντων κομδίων ἐκ τῶν ἐνδυμάτων τῶν μαθητῶν, προσαρμογὴν ἐμβαλωμάτων ἐπὶ τῶν ὀπῶν τῶν ἐνδυμάτων τῶν μαθητῶν, ἐὰν τοιαῦτα ὑπάρχουσι, καὶ λοιπαὶ παρόμοιαι παιδικαὶ ἐργασίαι ἀρμόζουσαι εἰς μαθητὰς 6 ἢ 7 ἐτῶν. Μήπως αἱ γνώσεις αὗται, ἅς οἱ μαθηταὶ θὰ μάθωσιν ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν ἡλικίᾳ, δὲν θὰ χρησιμεύωσιν εἰς αὐτοὺς καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον ;

2ον Πλαστικὴ. Κατασκευὴ ἀπλουστάτων στερεῶν γεωμετρικῶν σχημάτων, μορφῶν ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ καὶ φυτικοῦ βασιλείου, διὰ πλαστικῆς γῆς, μαθηταὶ 8 ἢ 9 ἐτῶν.

3ον Χαρτοχειροτεχνία. Κατασκευὴ διαφόρων ἀντικειμένων ἐκ χαρτου καὶ χαρτανίου, χρησίμων εἰς πάντα μαθητὴν ἢ εἰς τὴν οἰογένειαν αὐτοῦ. Μαθηταὶ 9 ἢ 10 ἐτῶν.

4ον Ξυλοχειροτεχνία. Κατασκευὴ διαφόρων ὠφελίμων ἀντικειμένων ἐκ ξύλου.

5ον Καλλιτεχνικὴ ξυλοχειροτεχνία. Τομὴ διὰ ξυλολεπτοουργικῶν ὀργάνων διαφόρων σχημάτων, μορφῶν ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἢ ζωϊκοῦ βασιλείου ἐπὶ ξύλου ἢ ἐκ ξύλου. Μαθηταὶ 11, 12, 13 ἢ 14 ἐτῶν.

6ον Σιδηροτεχνία. Κατασκευὴ ἐκ λεπτῶν ἐλασμάτων καὶ συρμάτων σιδηρῶν διαφόρων ἀντικειμένων χρησίμων τῷ μαθητῇ ἢ τῇ οἰογενείᾳ αὐτοῦ. Μαθηταὶ 15 καὶ 16 ἐτῶν.

7ον Καλαθοπλεκτικὴ. Κατασκευὴ διαφόρων ἀντικειμένων ἐκ τῆς καλαθοπλεκτικῆς, δι' οὐσιῶν ὑπαγομένων εἰς αὐτήν. Μαθηταὶ 11, 12 ἢ 13 ἐτῶν.

8ον Ὑποδηματοποιῶν. Ἐπισκευὴ παλαιῶν ὑποδημάτων καὶ κατασκευὴ νέων διὰ κοινῆς καὶ μὴ ἐργασίας. Μαθηταὶ 13 ἢ 14 ἐτῶν.

9ον Κηπευτικὴν. Ἐν τῷ κήπῳ, καλλιέργειαν φυτῶν χρησίμων εἰς πᾶσαν οἰογένειαν. Μαθηταὶ 13—15 ἐτῶν.

10ον Ψηκτροποιῶν. Κατασκευὴ ψηκτρῶν διὰ διαφόρους κοινὰς χρήσεις.

11ον Ζωγραφικὴν διάφορα εἶδη ἰχνογραφίας, ὕδατοχρωστικὴν, προοπτικὴν. Μαθηταὶ 10 ἐτῶν μέχρις τῆς τελευταίας γυμνασιακῆς τάξεως λ.χ. εἰς τὰ ἐν Στοκχόλμῃ Πρακτικὰ Λύκεια.

12ον Βιβλιοδετικὴν. Πῶς δέονται τὰ βιβλία. Μαθηταὶ διαφόρου ἡλικίας.

13ον Τορνευτικὴν. Ἔργασία ἐπὶ τόρνου, κατασκευὴ χρησίμων ἀντικειμένων. Μαθηταὶ 13, 14, ἐτῶν.

Διὰ τὰς μαθητρίας

1ον, 2ον, 3ον, Ἀνάλογοι ἐργασίαι τῶν ἀνωτέρω 1ον, 2ον, 3ον,

4ον Μαγειρικὴ. Γνώσεις ὠφελίμους ἐκ τῆς μαγειρικῆς διὰ πᾶσαν μέλ λουσαν οἰκοδόσποιαν ἢ ἐν οἴκῳ ἀσχοληθησομένην κόρην. Μαθήτριαι ἔχουσαι τὸ 10ον ἔτος συμπληρωμένον.

5ον Καλαθοπλεκτικὴν, ὡς ἀνωτέρω,

6ον Ποικιλτικὴν ὑφασμάτων.

7ον Ζωγραφικὴν, ὡς ἀνωτέρω.

8ον Βιβλιοδετικὴν, ὡς ἀνωτέρω.

9ον Ῥαπτικὴν.

Τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθεισὰς διαφόρους σχολικὰς πρακτικὰς ἐργασίας, αἵτινες εἰσῆλθον εἰς τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, ἐν ἀρχῇ λαθραῖως, καὶ αἱ ὅποιαι σὺν τῷ χρόνῳ κατέπνιξαν ἐν μέρει καὶ καταπνίγουσι ἔτι τὸν ἐπ' αἰῶνα κυριαρχήσαντα σχολαστικισμόν, θέλομεν ἐξετάσει ἐν τοῖς ἐπομένοις ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις. Τοῦτο δὲ ἵνα δεῖξωμεν ὅτι αὗται δὲν εἶναι τοσοῦτον παροράσεως ἄξια, ὅσον φαίνονται ἴσως εἰς τοὺς πολλοὺς.

Α' Παιδαγωγικὴ σημασία τῶν πρακτικῶν σχολικῶν ἀσκήσεων

Οἱ ἀνωτέρω μνησθέντες παιδαγωγοί, ἀνεγνωρισμένοι ὄντες παρὰ πάντων ὡς τοιοῦτοι, ἀνακηρύττουσι τὴν παιδαγωγικὴν τῶν πρακτικῶν ἀσχολιῶν σημασίαν· ἐνεκα τούτου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔδωκαν θέσιν καὶ χρόνον πρὸς ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν εἰς ταύτας, ἐντὸς τῶν ὑπ' αὐτῶν διευθυνομένων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Ὁ Φράγκε, ὁ Πισταλότζης, ὁ Φραιβελ, ὄχι μόνον ὑπέδειξαν ἀλλὰ καὶ ἐφήρμισαν τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Ὁ σοφὸς τῆς Γενεύης Ρουσσὸ ἐκπαιδεύει τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ἐμίλιον καὶ διδάσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐπιπλοποιοῦ, (σημειωτέον ὅτι ὁ Ἐμίλιος τοῦ Ρουσσὸ κατήγετο ἐκ πλουσίας οἰογενείας, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ).

Ὁ Ἄγγλος σοφὸς, ἰατρός, ψυχολόγος Λόκκε διδάσκει εἰς τὸν Ἄγγλον εὐπατρίδην πληθὺν ἐπαγγελημάτων κ. λ. π.

Πάντες ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τότε μόνον μορφοῦται κανονικῶς, ὅταν αἱ ψυχικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις αὐτοῦ συμβαδίζουσι συγκρατοῦσι καὶ ὑποδοθηθοῦσιν ἀλλήλας. Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἶναι ἀνήγον τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐγκαταλείπει τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐκπαιδευομένων καὶ διευθύνει πάσας τὰς προσπάθειας αὐτῶν διὰ τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν. Ὅρθως, νομίζομεν, παρετήρησε ὁ ἀμερικανικὸς Ἐμερσὼν εἰπὼν ὅτι ἡ πρώτη συνθήκη τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῷ βίῳ εἶνε «νὰ εἶναι τις καλὸν ζῶον.» Σῶμα καὶ ψυχὴ, ἢ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις, εἶναι συναρτήσεις ἀλλήλων, αἵτινες κεχωρισμένοι ἀδύνατον ποτε νὰ προξενήσωσιν ὠφέλειάν τινα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρούσαν ζωὴν.

Κατὰ τοὺς ὅρισμοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως, τοὺς παρὰ διαφόρων σοφῶν καὶ παιδαγωγῶν προταθέντας, ὀφείλει ἡ νεολαία ἀπερχομένη ἐκ τοῦ σχολείου νὰ ἀποκομίσῃ σὺν τοῖς ἄλλοις τὰς ἐξῆς ἀρετάς, φιλεργίαν, τάξιν, ἀκριβείαν, προσοχήν, ἐπιμέλειαν, καρτερικότητα, καλαισθησίαν, φειδῶ κ.λ.π. Εἶναι δυνατόν νὰ μεταδιασθῶσιν εἰς παιδικὰς κεφαλὰς αἱ προμνησθεῖσαι ἀρεταί, χρήσιμοι ἄλλως τε εἰς πάντα κοινωνικὸν ἄτομον; Δύναται τις νὰ ἐθίσῃ ἕνα καὶ μόνον μαθητὴν ἐν τῇ φιλεργίᾳ δι' ἀσχολιῶν μὴ προσαρμοζομένων εἰς τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τοῦ μαθητοῦ ἐπομένως ἀπεχθανομένου ταύτας; Δύναται τις νὰ διδάξῃ εἰς μαθητὴν τί ἐστι ἀκριβεία, προσοχὴ, ἐπιμονή, φειδῶ, διὰ μαθημάτων ὡς τὰ λατινικὰ ἢ ἱστορία ἢ γεωγραφία ἢ μαθηματικά, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ τρόπου δι' οὗ διδάσκονται εἰς πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων; Ἡμεῖς θεωροῦμεν τὸ τοιοῦτον ἀφ' ἑνὸς μὲν δυσχερὲς καὶ ἀνιάρθρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ βλαβερὸν καὶ ὀλέθριον, διότι οἱ μαθηταὶ βιάζονται εἰς τὰς τοιαύτας θεωρητικὰς μελέτας, ἐπομένως γίνονται ὑποκριταὶ ἐξ ἀνάγκης ἵνα εὐχαριστήσωσι γονεῖς καὶ διδασκάλους. Τοῦ μαθητοῦ ἐνεργούντος ἄνευ οἰκείας βουλήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὀρέξεως, ποῖον τὸ κέρδος τοιαύτης διδασκαλίας; Ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης ἐκπαιδεύσεως; Ἀφ' ἑνὸς ἀπώλεια δυνάμεων καὶ ὑγείας καὶ ἐκ τῶν ἐκπαιδευόντων καὶ ἐκ τῶν ἐκπαιδευομένων, ἀφ' ἑτέρου δι' ὑπόκρισις καὶ μῖσος ἐναντίον τῶν διδασκάλων, τοῦ σχολείου, καὶ ἐν γένει τῶν προτρεπόντων αὐτοῦς.

Ἡ θεωρητικὴ ἐκπαίδευσις ἀνίκανος δειχθεῖσα ὅπως μεταδῶσῃ τὰς ἀνωτέρω ἀρετάς εἰς τοὺς ἐκπαιδευομένους, αἵτινες καὶ πάλιν λέγομεν πρέπει νὰ χαρακτηρίζωσι πᾶν κοινωνικὸν ἄτομον, ἔδωκε θέσιν καὶ χρόνον εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν δηλ. προσεταιρίσθη αὐτήν. Αὕτη ἐναγκαλιζομένη τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς ὁρμὰς τοῦ παιδὸς ἢ τοῦ μαθητοῦ ἐπιτυγχάνει τοῦ ποθομένου σκοποῦ. Οἱ παρατηρήσαντες τὰς μικρὰς ζωϊκὰς μηχανάς, τὰς καλοῦσιν παιδία, θὰ εἶδον ἀναμφιβόλως ὅτι ἐπιθυμοῦσι πάντοτε νὰ ἔχωσι ἀσχολίαν τινά. Ἀρχῆθεν ἐκ τῆς πρώτης αὐτῶν ἡλικίας ζητοῦσι τὴν κίνησιν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος αὐτῶν. Πόσῃν εὐχαρίστησιν αἰσθάνονται ὅταν σύρουσι τοὺς μύστακας ἢ τὸν πῶγονα τοῦ πατρὸς ἢ τὴν κόμην τῆς μητρὸς αὐτῶν; ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀρχῆθεν ἀρέσκονται εἰς τὴν δράσιν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐκ γενετῆς ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τὸ ἄγιον δῶρον, τὴν φιλεργίαν, διατὶ νὰ μὴ ὑποδο-

θηται αὕτη ἐν τῷ σχολείῳ, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ καταστρέφεται; Ἀφ' οὗ ἐκουσίως ζητοῦσιν ἐνασχόλησιν διατὶ νὰ μὴ ὑποβληθῇ εἰς αὐτοὺς λαθραίως τὸ αἶσθημα τῆς προσοχῆς, τῆς τάξεως, τῆς ἀκριβείας, τῆς καλαισθησίας, τῆς φειδῶς; Εἶναι δυνατόν νὰ ὑποβληθῶσι λαθραίως αἱ ἀνωτέρω ἀρεταί; Μάλιστα εἶναι ἀποδεδειγμένον. Λάθωμεν ὡς παράδειγμα τὴν ἐνασχόλησιν μαθητῶν τινῶν ἐν τῇ χαρτοχειροτεχνίᾳ ἢ ξυλτεχνίᾳ. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι, βλέποντες τὰ ὠραία πρωτότυπα, πετώσιν ἐκ χαρᾶς ἀναλογιζόμενοι ὅτι μετὰ τινα χρόνον ὅμοια τοιαῦτα θὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν. Εἶδον τοιοῦτους μαθητὰς συναθροισζομένους ἐγκαίρως πρὸ τῆς θύρας τῶν πρακτικῶν ἐργαστηρίων, ὅχι ἐκ φόβου ἀλλ' ἐξ οἰκείας θελήσεως. Εἶδον αὐτοὺς ἐν Στοκχόλμῃ δυσφοροῦντας κατὰ τὸν χρόνον τῶν διακοπῶν, καὶ ζητοῦντας παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν αὐτῶν τὴν ἐναρξιν τῶν μαθημάτων, βεβαίως ὅχι τῶν θεωρητικῶν ἀλλὰ τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων, τοῦ slojd. Ὁ διδάσκαλος καὶ ἡ διδασκάλισσα ἔχων τοιοῦτους μαθητὰς, δύναται νὰ τοῖς ἐπιβληθῇ καὶ τοῖς ὑποδείξῃ τὸν τρόπον τὰς συνεπείας καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας. Ἴδου πάραυτα οἰκεία ὑπακοή, ἐκουσία ἀναγνώρισις τοῦ σοφωτέρου, κατάρριψις τῆς ἐμφύτου καὶ ἀλόγου ὑπεροψίας. Ὁ διδάσκαλος ἢ ἡ διδασκάλισσα (ἐν Σουηδίᾳ διδάσκουσι καὶ αἱ διδασκάλισσαι εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα τῶν ἀρρένων δηλ. εἰς σχολεῖα ἀναλογούντα πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν δημοτικὰ καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα) ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς τὴν τάξιν τὴν ἀκριβείαν τὴν φειδῶ, ἐμπράκτως· οἱ μαθηταὶ ὑπακούουσι καὶ ὑποκύπτουσιν ἐκουσίως, διότι τὸ αἶσθημα τῆς ἀνίας εἶναι ἄγνωστον κατὰ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ τοιοῦτου μαθήματος, καθ' ὃν χρόνον ὁ μαθητὴς ἐκουσίως καὶ μετὰ θελήσεως ἐργάζεται, αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις αὐτοῦ ἰσχυροποιοῦνται. Ἡ σκέψις, ὁ συλλογισμὸς, τὸ συμπέρασμα, προβάλλονται. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἐργασίαν τινά, ἐὰν προηγουμένως δὲν σκεφθῇ, δὲν ἀναμετρήσῃ, δὲν καταλήξῃ εἰς συμπέρασμα. Ὁ παῖς δύναται ἐπὶ τριήμερον ἄναγινώσκῃ τὴν ἑλληνικὴν ἢ λατινικὴν αὐτοῦ γραμματικὴν, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο μάθημα ἀπαιτοῦν κρίσιν, δύναται νὰ ἐκμάθῃ αὐτήν ἢ αὐτὸ ἐκ μνήμης ἄνευ λάθους τινός, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ συλλογισθῇ οὔτε θὰ κρίνῃ οὔτε συμπέρασμα θ' ἀποκομίσῃ· καὶ ὅμως ὁ συλλογισμὸς ἢ κρίσις τὸ συμπέρασμα θὰ καθοδηγήσωσιν αὐτὸν πάντοτε ἐν τῷ βίῳ.—Καλαισθησίαν, τί ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ ὠραίου δύναται νὰ ἔχῃ τις, ἀφ' οὗ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ δὲν βλέπει; Δὲν βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς; Μάλιστα, ἔχει ἀνάγκην ἐυρυτάτης μορφώσεως καὶ πολυτρόπου ἀσκήσεως πάντες οἱ εἰς τὰς τέχνας ἀσχολούμενοι λέγουσι κοινῶς· αὐτὸς ὁ μάστορς δὲν ἔχει μάτι· Ἐννοοῦσι δὲν ἔχει ὀφθαλμὸν ἀκριθῆ, ἠσκημένον, ἵνα βλέπῃ τὰς ὑπαρχούσας μικρὰς διαφορὰς ἐπὶ τῶν διαφόρων λεπτομερειῶν τῶν παρ' αὐτοῦ κατασκευαζομένων τεχνικῶν ἔργων. Οἱ εἰς τὰς καλὰς τέχνας ἀσχολούμενοι ὁμολογοῦσι τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τοῦ ἠσκημένου ὀφθαλμοῦ.

Αἱ πρακτικαὶ ἀσκήσεις ἐπιφυλάσσουσιν ἐτι δῶρά τινα πολλοῦ λόγου ἀξία διὰ τὸν καθόλου κοινωνικὸν βίον, ὡς τὴν αὐτοπεποιθήσιν καὶ αὐτε-

νέργειαν. Αἱ δύο αὐταὶ ἀρεταί, αἱ τόσοι χρήσιμοι καὶ ἀναγκαιόταται δι' ἕκαστον ἄτομον κοινωνικόν, διατί νὰ μὴ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν παρὰ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος; Πῶς δύναται νὰ προαχθῇ νέος τις ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ βιοποικιστικῇ ζωῇ ἀφ' οὗ ὅλον τὸν μαθητικὸν αὐτοῦ βίον διάγει πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἐπίδρασιν καὶ υποδοχῆσιν τῶν διδασκάλων; Πῶς νὰ ἀποκτήσῃ αἴσθημα αὐτοπεποιθήσεως καὶ αὐτενεργείας μαθηταί, οἵτινες οὐδέποτε κατενόησαν τελείως ὅ,τι καθ' ἡμέραν ἐν τῷ σχολείῳ ἐδιδάχθησαν; Πῶς νὰ τολμήσωσιν οἱ τοιοῦτοι, δεσποτικῶς ἐκπαιδευόμενοι νέοι, ν' ἀντιταχθῶσιν ἐναντίον νέων Σκανδιναυῶν Ἄγγλων Ἀμερικανῶν, οἵτινες οὐδέποτε ἐγνώρισαν τί ἐστι βία ἀλλὰ μόνον ἀτομικὴ θέλησις; Ἄνευ αὐτοπεποιθήσεως καὶ αὐτενεργείας πᾶσα πρόδοσι εἶναι δυσχερεστάτη. Εἰς τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις ὁ μαθητὴς θὰ σκεφθῇ θὰ ἀναμετρήσῃ καὶ θὰ ἐνεργήσῃ ἐὰν ἐσχημάτισε πεποιθήσιν τινὰ, ἔστω καὶ ἐσφαλμένην. Ὡς παράδειγμα θὰ χρησιμεύσῃ τὸ ἐπόμενον: Μαθητὴς τις θέλων νὰ κατασκευάσῃ ἀντικείμενόν τι ἐκ ξύλου πρέπει πρῶτον νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀντικειμένου, δεύτερον νὰ ὑπολογίσῃ ὅπως ποσότητα ὕλης θὰ λάβῃ, τρίτον νὰ σχηματίσῃ πεποιθήσιν ὅτι ἡ ληφθησομένη ποσότης εἶναι ἀρκετὴ, τέταρτον θὰ ἐνεργήσῃ δηλ. θὰ προσῆλθῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, πεπεισμένος ὢν, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Πολλὰ ἄλλα πνευματικὰ ἐργασίαι θὰ προκύψωσι πολ- λάκις ἐξ αἰτίας τῶν πρακτικῶν ἀσχολιῶν, τὰς ὁποίας ὁ χῶρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσω.

Νομίζομεν ὅτι αἱ ἀνωτέρω γραφεῖσαι γραμμαὶ δύναται νὰ πείσωσι τὸν ἀναγνώστην, ὅστις ἀσχολεῖται εἰς τὰ παιδαγωγικά, διότι ὡς εἶμαι πεπεισμένος, καὶ ὁ ἴδιος, σὺν τοῖς ἄλλοις παιδαγωγικοῖς συγγράμμασι, θὰ ἀνέγνωσε καὶ τὰ ἀνωτέρω, ἅμα δὲ νομίζω, ὅτι ἀνάλογοι ἀπορίαι θὰ ἐγεννήθησαν παρ' αὐτῷ.

Β' Ὑγιεινὴ σημασίαι τῶν πρακτικῶν σχολικῶν ἀσκήσεων.

Τὸ κυριώτερον θέμα, ὅπερ σήμερον κινεῖ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἔλων τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων, εἶναι τὸ τῆς λαϊκῆς ὑγείας. Παρ' ἡμῖν, καίτοι θεωρεῖται ἄξιον προσοχῆς, ὡς μὴ ὄφειλε, παροράται πολὺ ἐν τῷ σχολείῳ. Τοῦτο προέρχεται οὐχὶ ἐξ ὑστεροβουλίας ἀλλ' ἐκ κακῆς ἀντιλήψεως ἢ ἐξ ἀμελείας τῶν ἐνδιαφερομένων (εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους καταλέγεται πᾶς πολίτης Ἑλλήν). Οἱ διδάσκαλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν διαβλέπουσι τὴν μεγάλην μορφωτικὴν δύναμιν τῶν παιδιῶν· σημειωτέον ὅτι ὑπάρχουσι τινὲς ἀπεχθανόμενοι καὶ τὴν γυμναστικὴν καὶ θεωροῦσι ταύτην ὡς ἀπώλειαν χρόνου. Οἱ πλεῖστοι τῶν γονέων, ἐπόμενοι τῆς ἐσφαλμένης κοινῆς γνώμης δηλ. θέλοντες νὰ ἔχωσι: παιδιὰ ἄγρια, ἀπαγορεύουσι εἰς τὰ ἑαυτῶν τέκνα τὰς παιδιὰς. Ζητοῦμεν μὲν ἀπὸ τοῦ παιδὸς συνεχῆ πνευματικὴν ἐργασίαν, γνωρίζομεν ὅμως πάντες νὰ λέγωμεν: νοὺς ὑγιῆς μόνον ἐν σώματι ὑγιεῖ οἰκεῖ: τουτέστιν ἄλλα πιστεύομεν ἄλλα συμβουλευόμεν. Τὸ διάλειμμα τῶν δέκα λεπτῶν, τὸ ὑπάρχον μεταξὺ τῶν διαφόρων μαθημάτων καὶ κατὰ τὸ ὅποιον τινὲς τῶν μαθη-

τῶν μένουσιν ἐν τῇ τάξει, ἄλλοι δὲ προετοιμάζονται διὰ τὸ ἐπόμενον μάθημα, θεωρεῖται ἀρκετὸν πρὸς πνευματικὴν ἀνάπαυσιν καὶ ἀπόκνησιν νέων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων. Εἰς τὰ διάφορα πανεπιστήμια τὸ ἀκαδημαϊκὸν καλούμενον τέταρτον θεωρεῖται ἀνεπαρκές, καίτοι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ πολῖται, ὄριμου ἡλικίας ὄντες, δύναται νὰ υποβληθῶσιν εἰς περισσοτέραν κόπωσιν ἄνευ τινὸς ζημίας. Ἐν τῇ κατωτέρᾳ καὶ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, καθ' ἣν ὁ μαθητικὸς ἐγκέφαλος δὲν ἀνθίσταται πολὺ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, τὸ δεκάλεπτον διάλειμμα ὑπεραρκεῖ. Ἀφ' οὗ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις τῶν παιδῶν παρορῶνται, διατί ζητοῦμεν παρ' αὐτῶν συνεχῆ πνευματικὴν ἐργασίαν, κατανόησιν μαθηματικῶν προβλημάτων ἢ γλωσσικῶν ζητημάτων; Δύναται τις νὰ ἐργασθῇ πνευματικῶς ἐὰν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀσθενῇ; Μὴ δὲν βλέπωσιν οἱ διδάσκαλοι τὴν ταχείαν πνευματικὴν ἐξάντλησιν τῶν μαθητῶν τῶν, μὴ δὲν βλέπωσι ὅτι ταχέως οἱ μαθηταὶ ἀποβάλλουσι τὸ ἐνδιαφέρον; Βεβαίως, βλέπουσι τὴν πνευματικὴν ἐξάντλησιν, βλέπουσι τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἐνδιαφέροντος. Πόθεν προέρχονται αὐταί; Ἐκ τῆς μὴ σωματικῆς εὐεξίας.

Τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς θὰ προβληθῇ ὡς ἀντίδοτον τῶν ἀνωτέρω ἐλλείψεων. Ἀναγνωρίζομεν τὴν σωτηρίαν ἐπίδρασιν τῆς γυμναστικῆς ἐπὶ τῆς σωματικῆς εὐεξίας, ἀπεδείχθη ὅμως παρὰ φυσιολόγων ἱατρῶν, ὅτι διὰ τῆς γυμναστικῆς δὲν ἀσκοῦνται πάντες οἱ μῦς οἱ ἀποτελοῦντες τὸ σῶμα ἡμῶν. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ τοιοῦτου δισοφισμοῦ εἶναι πολὺ ἀπλουστάτη. Εἰς καλὸς γυμναστής, ἀγνοῶν τὴν χρῆσιν τοῦ πρίονο ἢ τῆς βροκάνης, ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τῶν ἀνωτέρω ὀργάνων ὀρθὰς κινήσεις, τὰς ὁποίας παῖς δεκατριετῆς ἐκτελεῖ, ἐὰν προηγουμένως ἠσκήθῃ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν βηθέντων ὀργάνων. Πόθεν ἡ ἀνω διαφορά; Μὴ τυχὸν ὁ γυμναστής στερεῖται τῶν σωματικῶν δυνάμεων, ἃς κατέχει ὁ παῖς; Βεβαίως ὅχι, ἀλλ' οἱ ἰσχυροὶ μῦς οἵτινες διακρίνουσι τοὺς γυμναστάς, ἐσυεῖθισαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν κινήσεων διαφορετικῶν, τινὲς δὲ μῦς τῆς χειρὸς δὲν ἐξεγυμνάσθησαν τόσοσιν παρὰ τῷ γυμναστῇ ὅσον παρὰ τῷ μαθητῇ. Δὲν ζητοῦμεν νὰ υποδιβάσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἀξίαν τῆς γυμναστικῆς, τοῦναντίον, διότι αὕτη υποδοχθεῖσα καὶ υποδοχθευμένη ὑπὸ τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων δύναται νὰ μετατρέψῃ τὸ ἐκ σαρκῶν σῶμα εἰς χαλύβδιον ζωϊκὴν μηχανήν.

Πάντες γνωρίζομεν ὅτι μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ὀργάνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καταλέγονται καὶ οἱ πνεύμονες. Τοῦτου θεέντος ἃς ἐξετάσωμεν ὁποῖαν ὠφέλειαν ἀπολαμβάνουσι οὗτοι κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις. Θέλω μαθητὴς τις νὰ ἐπιπεδώσῃ τεμάχιον σανίδος διὰ τῆς βροκάνης ὑποχρεοῦται νὰ ἐκτελέσῃ βίαιαις κινήσεσι τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν βραχιόνων ἅμα δὲ νὰ στηριχθῇ σταθερῶς ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ δηλ. ἐν συντόμῳ οἱ διάφοροι μῦς τοῦ σώματός του συνασπίζονται συστέλλονται διαστέλλονται μετὰ δυνάμεως. Πρὸς παραγωγὴν ἔργου τινός, γνωρίζομεν ἐκ τῆς φυσικῆς, ἀπαιτεῖται καὺσις δηλ. ἔνωσις τῶν ζωϊκῶν οὐσιῶν τοῦ σώματος μετὰ τοῦ δξυγόνου τοῦ ἀέρος. Ἡ καὺσις λαμβάνει χώραν ἐσωτερικῶς. Οἱ

πνεύμονες ὑπόχρεοι ὄντες ἐν τῇ προρρηθείσῃ περιπτώσει νὰ δώσωσιν ὀξυγόνον πλεον τοῦ συνήθους, τίθενται εἰς ταχύτεραν καὶ εὐρύτεραν κίνησιν δηλ. ἡ ἀναπνοὴ ἐπιταχύνεται, τὸ θωρακικὸν διάφραγμα συνεχῶς ὑψοῦται καὶ καταβιβάζεται, οἱ θωρακικοὶ καὶ πλευρικοὶ μύες τίθενται εἰς ταχύτεραν καὶ ἰσχυροτέραν κίνησιν, ἅπας ὁ θωρακικὸς χώρος εὐρύνεται δηλ. τὸ στέρον ἀνυψοῦται καὶ ἡ βράχης ὠθεῖται πρὸς τὰ ὀπισθεν. Ἄπασαι αἱ παρεμπίπτουσαι κινήσεις σκοπεύουσι τὴν αὐξήσιν τοῦ θωρακικοῦ χώρου, τὴν εὐρείαν καὶ ταχείαν κίνησιν τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων. Τί ἄλλο ζητεῖ ἡ ὑγιεινὴ γυμναστικὴ, ὅσον ἀφορᾷ τὰ προμνησθέντα μέρη τοῦ σώματος; Σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ αὐτά.

Οἱ τυχοῖν ἀντιφρονούντες ἀντιπροτάσσοσι τὸ ἀνθυγιεῖνόν τῆς προκυπτούσης κόνεως, τῆς διεφθαρμένης ἀτμοσφαιρας τῶν ἐργαστηρίων. Ἄναγνωρίζομεν τὸ ὀρθὸν τῆς παρατηρήσεως αὐτῶν ἄλλὰ ταῦτα πάντα ἐκμηδενίζονται εὐχερέστατα, ἐὰν ὁ διδάσκαλος τῆς χειροτεχνίας κέκτηται ἀρχὰς τινὰς ὑγιεινῆς ἢ διδαχτῆς τοιαύτας. Ἐτέραν σοβαρὰν παρατήρησιν προβάλλουσι τινες τὴν σωματικὴν στρέβλωσιν τινῶν, τῶν εἰς διάφορα τεχνικὰ ἐπαγγέλματα ἀσχολουμένων. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ σωματικὴ στρέβλωσις προκαλεῖται ἐκ τῆς μὴ κανονικῆς ἢ ὕλικῆς στάσεως, ἣν λαμβάνουσι ἐκάστοτε οἱ τὰς τέχνας ἐπιτηδεύοντες. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σωματικῆς στρέβλωσεως τῶν μαθητῶν καὶ μὴ ὁ δανὸς Aksel Mikkelsen διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου τῆς χειροτεχνίας ἐν Κοπεγχάγη, ἐξέδωκε τῷ 1896 σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον *Arbejdsstillinger* εἰς ὃ ὑποδεικνύονται αἱ ὑγιειναὶ καὶ μὴ στάσεις κατὰ τὰς διαφόρους ἐργασίας· ὁ σουηδὸς παιδαγωγὸς διευθυντῆς τοῦ ἐν Ναὰς διδασκαλείου τῆς χειροτεχνίας ἐξέδωκε ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ γυμναστικοῦ ἐν Στοκχόλμῃ Ἰνστιτούτου, ταγματάρχου Silou, πίνακας, δι' ὧν ὑποδεικνύονται αἱ ὑγιειναὶ καὶ μὴ στάσεις κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ παιδικοῦ Sløjd. Τὰ προμνησθέντα συγγράμματα χρησιμεύουσι ὡς ὁδηγοὶ εἰς πάντα τὰ σκανδιναυϊκὰ καὶ εἰς πολλὰ εὐρωπαϊκὰ ἀγγλικά καὶ ἀμερικανικὰ σχολεῖα. Εὐσυνείδητος διδάσκαλος, ἔχων ὑπ' ὄψιν τοὺς τὰς ἀνωτέρω ὑγιεινὰς σωματικὰς στάσεις, δύναται, οὐ μόνον τὴν σωματικὴν στρέβλωσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ νὰ ἀποφύγῃ, ἀλλὰ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς προσεκτικούς, ὅσον ἀφορᾷ, κατὰ τὸν μέλλοντα αὐτῶν ἐπαγγελματικὸν βίον.

Ἐπίδρασις τῶν πρακτικῶν σχολικῶν ἀσκήσεων ἐπὶ τοῦ ἤθους τῶν μαθητῶν.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐπιπολαιότης κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἣτις πολλὰκις ἐπικρατεῖ καὶ κατὰ τὴν ἀνδρικήν. Ἡ παρατηρουμένη ἐπιπολαιότης, προέρχεται μὲν ἐκ διαφορῶν αἰτιῶν, κυρίως ὁμῶς συντείνει εἰς ταύτην ἡ θεωρητικὴ ἐκπαίδευσις. Συγκρίνων διαδοχικῶς παιδὰς τῆς αὐτῆς ἡλικίας, τοὺς μὲν ἀσχολουμένους εἰς τὰς τέχνας τοὺς δὲ ἐν τοῖς σχολείοις ἐκπαιδευομένους, ἀπεκρίμιστα τὴν ἐξῆς παρατήρησιν. Οἱ μὲν δεῦτεροι εἰσὶν ζωηροὶ καὶ ταραξίαι εἰς τὰς παι-

διάς τῶν, εὐκίνητοι πνευματικῶς, μεγαλεπήβολοι εἰς τὰς ἰδέας αὐτῶν, λίαν ἐπιπόλαιοι. Οἱ πρῶτοι στεροῦνται μὲν τῶν ὀπωσθήποτε ἀρετῶν τῶν δευτέρων ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐξ ἴσου ἐπιπόλαιοι, κέκτηνται περισσοτέραν κρίσιν καὶ βαίνουνσι πάντοτε προμελετημένως εἰς τὰς πράξεις αὐτῶν. Πόθεν προέρχεται ἡ μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ διαφορὰ; Αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς διαφορῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣν ἀμφότεροι λαμβάνουσι. Οἱ μὲν ἐν τοῖς σχολείοις ἐκπαιδευόμενοι θεωρητικῶς, δηλοῦν ὅτι, οἱ ἀσχολούμενοι πάντοτε μὲ νοήματα καὶ ξένας ἰδέας, δὲν γυμνάζουσι ἐπαρκῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν. Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἡ κρίσις καὶ ἡ πείρα καθοδηγοῦσιν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν περιστάσεων τοῦ χρόνου καὶ τῶν συνεπειῶν τῶν ἔργων ἐκάστου. Βλέποντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πάντα διὰ μέσου κεχρωσμένης ὕαλου, δηλαδή βλέποντες τὰ παρελθόντα τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ὄψιν ἢ κατάστασιν, ἀλλὰ πάντοτε κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὑπὸ τῆς ἀγνοίας ἢ πολυγωνσίας τῶν διδασκάλων, ἀντιλαμβάνονται αὐτῶν ἐπιπολαιῶς. Ἡ ἐπιπολαιὰ ἀντίληψις δὲν συνεπάγεται σταθερὰν βαθεῖαν καὶ ὀρθὴν κρίσιν. Ἀσθενῆς κρίσις δὲν δύναται νὰ ἐπισκοπήσῃ ἐπαρκῶς τὰς περιστάσεις τὸν χρόνον καὶ τὰς συνεπείας τῶν ἐκάστοτε πράξεων· ἢ μὴ ἀκριβῆς ἐπισκόπησις αὐτῶν ἐπάγεται τὴν ἐπιπολαιότητα.

Οἱ ἐν ταῖς τέχναις ἐκπαιδευόμενοι μακρὰν τῆς ἰσχυρᾶς πνευματικῆς ἐπιδράσεως τῶν προϊσταμένων αὐτῶν, ὑπόχρεοι ὄντες νὰ σκέπτανται ν' ἀναμετρώσι καὶ νὰ δρῶσι, ἀποκτιῶσι σὺν τῷ χρόνῳ τὴν δύναμιν τοῦ ὀρθῶς σκέπτεσθαι (ἐὰν ὑπῆρχε στατιστικὴ τις τῶν ὀρθῶς σκεπτομένων, θὰ ἀπεδείκνυε ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐλάχιστοι γνωρίζουσι τί ἐστὶ Λογικὴ δηλ. τί ἐστὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὀρθῶς σκέπτεσθαι). Ἄπαξ ἐκτιμήσαντες κακῶς τὰς περιστάσεις τὸν χρόνον καὶ τὰς συνεπείας τῶν πράξεων αὐτῶν, ἀποκομίζουσι ὠφελιμώτατον μᾶθημα, δηλ. ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν τιμωρίαν. Τοιοῦτον μᾶθημα δυσκόλως πως λησιμονεῖται, ἐπομένως καθιστᾷ αὐτοὺς λίαν προσεκτικούς εἰς τὸ μέλλον. Σὺν τῷ χρόνῳ ἢ συνήθεια τοῦ περισκεμμένως πάντοτε ἐνεργεῖν, καθιστᾷ τὴν δύναμιν τοῦ κρίνειν ἰσχυροτέραν. Ἰσχυρὰ καὶ ὀρθὴ κρίσις, καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν δὲν καταδεικνύει ἐπιπολαιότητα. Ἐκ τούτων ἔπεται, ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς κρίσεως μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ, ἐπιφέρει τὴν διαφορὰν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιπολαιότητος· καίτοι τουναντίον ἔπρεπε νὰ συμβαίνοι, ἀφ' οὗ οἱ ἐν τοῖς σχολείοις ἐκπαιδευόμενοι κέκτηνται μᾶλλον πεπαιδευμένους καὶ σφρονοστεροὺς διδασκάλους, ὅπως τοῦλάχιστον κοινῶς ὁμολογεῖται. Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς παραδείγματα, ἵνα κάλλιον ἴδωμεν τὸ αἷτιον τῆς ἐπικρατοῦσης ἐπιπολαιότητος καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων πρὸς καταπολέμησιν αὐτῆς. Ἐστω εἰς μαθητῆς ἑλληνικοῦ τινὸς σχολείου 14ῆς ὅστις οὐδεμίαν ἀγωγὴν τελείως σφρονα ἀποκομίζων οἴκοθεν, παρακολουθεῖ ἐν τῷ σχολείῳ μαθήματα θεωρητικά, οἷα τὰ ἑλληνικά, λατινικά, μαθηματικά, γεωγραφίαν, ἱερὰν, φυσικὴν ἱστορίαν, ἱστορίαν. Τὰ μαθήματα ταῦτα μὴ προσαρμοζόμενα εἰς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ φυσικὰς

δρέξεις τοῦ μαθητοῦ, δὲν κατορθώνουσι νὰ κινήσωσιν αὐτὸν εἰς πνευματικὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἐκμανθάνονται παρ' αὐτοῦ ἀπλῶς πρὸς τὸ θεαθῆναι· δηλὸν ὅτι ἵνα φανῆ γνωρίζων ταῦτα, ἵνα εὐχαριστήσῃ γονεῖς καὶ διδασκάλους, ἵνα προαχθῆ ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν. Ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἐκμανθάνει ταῦτα διὰ τῆς ἀπλῆς μνήμης καὶ ἔχι διὰ τῆς λογικῆς μνήμης· ἐπομένως ἡ κρίσις ἐν αὐτῷ μένει οὐδετέρᾳ, ἢ ἔαν συμμετέχη, ἢ συμμετοχῇ αὐτῆς εἶναι ἐπιπολαία. Δὲν γνωρίζω ἄλλο μάθημα ἢ τὸ τῶν μαθηματικῶν, ὅπερ ἀπαιτεῖ συνειρμὸν τῶν ἰδεῶν δηλ. κρίσιν. Οἱ πλείστοι τῶν μαθητῶν ἐκμανθάνουσι καὶ τὰ μαθηματικά ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ μαθήματα, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀπλῆς μνήμης· ἢ ἀπόδειξις τούτου εἶναι εὐχερεστάτη. Ἀναστροφή τοῦ σχήματος, ἀλλαγὴ τῶν γραμμάτων τῶν δεικνυόντων τὰς γωνίας καὶ τὰς εὐθείας γεωμετρικοῦ τίνος προβλήματος ἀρκεῖ νὰ ἐπιφέρῃ γενικὴν σύγχυσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τῶν ἐπιμελεστέρων μαθητῶν. Ταῦτα λέγων δὲν ἐπιθυμῶ νὰ κατακρίνω οὔτε διδάσκαλον οὔτε μαθητάς, διότι εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἀμφοτέροι ἔχουσι τὴν καλὴν θέλησιν, ἀλλ' οἱ μὲν στεροῦνται τελείας διδακτικῆς μεθόδου, οἱ δὲ ἰσχυρὰς κρίσεως, ἣτις ἐπέρχεται σὺν τῷ χρόνῳ. Ἔνεκα τῆς ἑλλείψεως ἰσχυρᾶς κρίσεως ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, πρωτεύουσι μὲν οὗτοι, φαινομενικῶς (διότι ἐκμανθάνοντες ταῦτα διὰ τῆς μνήμης ἱκανοποιοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν), εἰς τὰ μαθήματα διὰ τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται ἀπλή μνήμη, ὕστεροῦσι δὲ εἰς ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται κρίσις λ. χ. εἰς τὰ μαθηματικά καὶ ἑλληνικά, ἀπόδειξις τούτου αἰ ἐτήσια ἐξετάσεις.

Γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ἡ κρίσις ἰσχυροποιεῖται σὺν τῷ χρόνῳ, πρέπει νὰ προκαλέσωμεν τὴν ἰσχυροποίησιν αὐτῆς ἐμμέτρως καὶ ἑμαλῶς. Δηλὸν ὅτι τὰ ἐκάστοτε προβαλλόμενα ζητήματα εἰς τοὺς μαθητάς πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογα τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δυνάμεων, ἄλλως ἢ κρίσις αὐτῶν οὐ μόνον δὲν ἰσχυροποιεῖται ἀλλὰ πολλάκις στρεβλοῦται ὡς ὑποπίπτουσα ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην· καὶ οὐ μόνον ταῦτα συμβαίνουσιν, ἀλλ' ὁ μαθητὴς ἀποκομίζει τὴν καταστρεπτικὴν ἀπαγοήτευσιν ἣτις οὐδεμίαν ἐν τῷ σχολείῳ θέσιν πρέπει νὰ ἔχη. Ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποβολῆς ζητημάτων ἀναλόγων πρὸς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν κατέρριψε ἤδη παρὰ πολλοῖς παιδαγωγοῖς τὸ μεσαιωνικὸν σύστημα τῆς διδασκαλίας, δηλὸν ὅτι τῆς διδασκαλίας κατὰ τάξεις, καὶ ἀνεπλήρως αὐτὴν διὰ τῆς διδασκαλίας κατὰ ἄτομον.

Ἡ θεωρητικὴ λοιπὸν ἐκπαίδευσις ἐν τοῖς σχολείοις, ἀπαιτοῦσα μάλλον μνήμην παρὰ κρίσιν, οὐδὲν ἄλλο ἐπιτυγχάνει ἢ τὴν παρακώλυσιν τῆς αὐξήσεως τῆς δευτέρας καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς πρώτης. Δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν, ὅτι ἡ μὴ χρησιμοποίησις μυῶν τινῶν τοῦ σώματος ἐπέφερε τὴν πλήρη ἐξασθένησιν αὐτῶν. Τὸ 1798 εὔρον εἰς τὰ δάση τῆς Aveyron ἀγρίων παιδία 12 ἐτῶν ἀγνοοῦντα τὴν γαλλικὴν. Κατὰ τὰ ἐπόμενα οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐκμάθῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, μόνον διὰ λέξεων τινῶν καὶ κραυγῶν συνδιελέγετο, καὶ τοῦτο διότι μὴ χρησιμοποίησας τὰ διαλεκτὰ αὐτοῦ ὄργανα πρὸς ἐκμάθησιν γλώσσης τινός, κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, ἀπώλεσε τὴν δυνάμιν ἵνα ἐκ-

μάθῃ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν, κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη. Ὅτι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις ἐκπαίδευσις δὲν πρέπει νὰ ἰσχυροποιῇ τὴν μνήμην περισσότερο τῆς κρίσεως, βεβαίῳ ἡμᾶς ὁ γερμανὸς παιδαγωγὸς Fischer, οὗτινος ἀρχὰς τινὰς δεχόμενος ὁ Πεσταλότζης, ἀναγράφει εἰς τὸ σύγγραμμά του «Wie Gentrud ihre Kinder lehrt». Εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν τοῦ βιβλίου συγγράμματος ἀναγινώσκουμεν τὰ ἑξῆς: Er vill (ὁ Fischer) die Kräfte des Geistes intensiv erhöhen und nicht bloss extensiv mit Vorstellungen bereichern. Νομίζομεν ὅτι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ, τότε μόνον ἰσχυροποιῶνται ἐσωτερικῶς ἢ κατὰ βάθος, ὅταν ἰσχυροποιεῖται ἡ κρίσις αὐτοῦ. Διότι ἐξωτερικῶς δύναται εἰς μαθητῆς πλυμαθῆς ἔαν κέκτηται μνήμην ἰσχυράν, ἐπειδὴ διὰ τῆς μνήμης δύναται νὰ πλουτίσῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διὰ πλήθους παραστάσεων καὶ γνώσεων. Ἀλλ' ἐλλειπούσης τῆς κρίσεως, τὸ πλήθος τῶν παραστάσεων καὶ γνώσεων δὲν δύναται νὰ συναρμολογηθῇ καὶ ἀποτελέσῃ ἕν ὅλον. Περαιτέρω εἰς τὴν δωδεκάτην ἐπιστολὴν ὁ Πεσταλότζης γράφει: «Sinnemensch! Du viel bedürfendes und allbegehrendes Wesen, du musst um deines Begehrens und dieses Bedürfnis willen wissen und denken aber um eben dieses Bedürfnis und Begehrens willen musst du auch handeln». Ἐνταῦθα ζητεῖ ὁ Πεσταλότζης τὸ εἰδέναι καὶ σκέπτεσθαι. Διὰ τὸ εἰδέναι ἀρκεῖ μνήμη. Διὰ τὸ σκέπτεσθαι; Ἡ κρίσις.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἑλλειψίς ἀρκετῆς κρίσεως ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν παρατηρουμένην ἐπιπολαιότητα τῶν παιδίων καὶ ἐφήβων, ἐπειδὴ ἡ θεωρητικὴ ἡμῶν ἐκπαίδευσις οὐ μόνον δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς κρίσεως ἀλλὰ τουναντίον παρακώλυει αὐτὴν διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς μνήμης, θὰ προσπαθῆσω ἐν τοῖς ἐπομένοις νὰ δείξω, εἰ δυνατόν, ὅποιαν ἐπίδρασιν ἑνασκουσι αἱ πρακτικαὶ ἀσκήσεις πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπιπολαιότητος ἢ τῆς ἰσχυροποιήσεως τῆς κρίσεως.

Ἴνα ἐκτελέσῃ τις ἐργασίαν τινὰ, ἔστω καὶ μηδαμινήν λ. χ. ἵνα κατασκευάσῃ ἕνα κονδυλοφόρον, ἀπαιτεῖται ὀλίγη μὲν κρίσις, ἀλλὰ αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ὀρθή, διότι ἄλλως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς μηδέν. Ὁ παῖς θέλων νὰ κατασκευάσῃ τὸν περι οὐδ' ὁ λόγος κονδυλοφόρον θὰ σκεφθῇ ὁποῖου εἴδους ξύλον θὰ μεταχειρισθῇ, πόσῃ ποσότητι θὰ λάβῃ, ὅποια ὄργανα θὰ χρησιμοποίησῃ, κατὰ ποῖον τρόπον θὰ προβῇ εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ, καὶ παρόμοιαι σκέψεις καὶ ἀπορίαι θὰ γεννηθῶσι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ αὐτοῦ. Οἱ συλλογισμοί, αἱ κρίσεις τὰ συμπεράσματα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης πνευματικῆς ἐργασίας, πιθανὸν νὰ φαίνονται εἰς τινὰ ἀνάξια λόγους, ἔχουσιν ἕως μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κανονικῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός· τοῦτο μαρτυροῦσι πάντες οἱ δεχόμενοι τὰς πρακτικὰς σχολικὰς ἀσκήσεις ὡς ἐκπαιδευτικὸν μέσον. Τοιοῦτοι συλλογισμοί, τοιαῦται κρίσεις, τοιαῦτα συμπεράσματα, ἀρμόζουσιν εἰς παιδικὸν ἐγκέφαλον καθότι εἶναι λίαν δύσκολον παιδικὸς ἐγκέφαλος νὰ τεθῇ εἰς πνευματικὴν κίνησιν διὰ γωνιῶν, ἐπιφανειῶν, ὄγκων, κοινωνικῶν ζητημάτων, φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἀφηρημένων ἰδεῶν· ἐπειδὴ, ἀφ' ἐνός μὲν ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ ταῦτα πνευματικῶς, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι

συλλαμβάνει τινὰ τῶν ζητημάτων, ἀπαιτεῖται πρὸς κατανόησιν αὐτῶν ἰσχυρά τις κρίσις, ἥτις κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν εὐρίσκεται ἔτι ἐν ἀναπτύξει. Εἰς τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις ἢ ἐπιτυχία τῶν ὀρθῶν συλλογισμῶν τῶν κρίσεων τῶν συμπερασμάτων τοῦ μαθητοῦ καθίσταται πάραυτα εἰς αὐτὸν καταφανής. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν δίδει εἰς αὐτὸν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν αὐτοπεποίθησιν εἰς τὰς ἀτομικὰς αὐτοῦ πνευματικὰς δυνάμεις. Ἐχὼν τὴν αὐτοπεποίθησιν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, θὰ ἀποκτήσῃ συγχρόνως καὶ τὴν αὐτενέργειαν. Ποῖα εἶναι τὰ προσόντα τὰ ὀδηγοῦντα τὸν ἄνθρωπον ἀσφαλῶς πρὸς τὴν πρόοδον; Βεβαίως εἶναι ἡ αὐτοπεποίθησις καὶ ἡ αὐτενέργεια. Ἐννοοῦμεν αὐτοπεποίθησιν βασιζομένην ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς λογικῆς, ὅχι οἰήσιν ἢ ἄλογον ὑπερηφάνειαν, ἃς δυστυχῶς ἀποκομίζουσιν οἱ ἐκ τῶν σχολείων ἐκάστοτε ἀποφοιτῶντες. Ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ἐσφαλμένης αὐτοπεποιθήσεως δηλ. τῆς οἰήσεως καὶ τῆς ὑπερηφάνειας, οἱ πλείστοι τῶν ἀποφοιτῶν ἐκ τῶν σχολείων καθίστανται βάρος τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῆς ὄλης κοινωνίας.

Αἱ πρακτικὰ σχολικὰ ἀσκήσεις, ἐὰν μὴ ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ ἐπιφέρουσι ριζικὴν μεταβολὴν ἐπὶ τοῦ ἤθους τῶν μαθητῶν, θὰ κινήσωσι τὴν ἀγάπην αὐτῶν πρὸς τὴν ἐργασίαν. Εὐτυχῶς πάντες ἔχομεν καθήκον ἐπιδεδιλημένον, τὸ τῆς ἐργασίας, ὅπερ ἄλλοι μὲν ἐκπληροῦσι δουλικῶς, ἄλλοι δὲ ἐλευθέρως. Ὅποια ὁμῶς διαφορὰ ὑπάρχει μεταξύ δούλου καὶ ἐλευθέρου; Ὁ πρῶτος ἐκτελεῖ τὸ καθήκον αὐτοῦ καραδοκῶν πάντοτε τὸν χρόνον τῆς ἀποδράσεώς του, ἥτις ἐπαναφέρει αὐτὸν εἰς δεσμὰ βαρύτερα τῶν πρώτων. Ὁ δεύτερος, πλήρης χαρᾶς μεταβαίνει πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ καὶ ἀποκομίζει ἀναψυχὴν καὶ νέας δυνάμεις. Διατὶ τὸ σχολεῖον, ὁ ἱερός αὐτὸς τόπος τῆς ἀνατροφῆς, νὰ μὴ καθιστᾷ τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν μαθητὴν εὐχάριστον καὶ ψυχαγωγόν, ἀλλὰ τουναντίον ἀνιερὰν καὶ ἀποτροπαίαν; Διατὶ νὰ παρίσταται εἰς αὐτὸν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ γενικοῦ καθήκοντος ὡς τιμωρία; Ἴσως καὶ αἱ πρακτικὰ σχολικὰ ἀσκήσεις, ἐὰν ποτε εἰσέλθωσιν εἰς τὰ παρ' ἡμῖν σχολεῖα, θὰ προκαλέσωσι τὴν ἀνίαν καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἐργασίαν, δηλ. τὸ αὐτὸ ὅπερ προκαλεῖ καὶ ἡ θεωρητικὴ ἐκπαίδευσις. Ἐλπίζομεν ὁμῶς ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ τὰ πάντα θὰ μεταβληθῶσι, καὶ ὅτι τὸ βασανιστήριον τῆς ἐλληρικῆς νεολαίας, ὅπερ καλεῖται σχολεῖον θὰ μεταβληθῇ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόπον ἀναψυχῆς διὰ αὐτὴν, ὅπως συμβαίνει εἰς ἄλλα κράτη.

Ἐπίδρασις τῶν πρακτικῶν σχολικῶν ἀσκήσεων ἐπὶ τῆς οἰκογενείας.

Εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν παρουσιάζονται συχνάκις ἐλλείψεις μηδαιμιναί, αἵτινες εὐκόλως μὲν δύνανται νὰ ἐπιδιορθωθῶσιν, ἀλλ' ἕνεκα ἐλλείψεως πρακτικῶν γνώσεων ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἢ ἐπιδιορθώσις αὐτῶν ἀπαιτεῖ πάντοτε χρηματικὰς δαπάνας. Τοιαύτας δαπάνας οἱ εὐποροῦντες δὲν τὰς ὑπολογίζουσιν, ἀλλ' οἱ ἀποροῦντες, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν πλειονότητα τοῦ ἔθνους τί πάσχουσιν; Εἰς τὴν ἐλαχίστην ἐκάστοτε ἔλλειψιν ὁ σύζυγος καταφέρεται κατὰ τῆς συζύγου του καὶ ἐν γένει ὄλης τῆς οἰκογενείας του. Ἡ ἔχθρα, τὸ μῖσος γεννῶνται ἐν τῇ οἰκογε-

νεικῆ ἔστι, ἐκ λόγων μηδαιμινῶν δηλ. ἡ θύρα δὲν κλείει καὶ ὁ ξυλουργὸς ζητεῖ δύο δραχμὰς διὰ νὰ τὴν ἐπιδιορθώσῃ. Ὁ σύζυγος ἢ σύζυγος ἢ ὁ υἱὸς ἢ ἡ κόρη ἐὰν γνωρίζῃ γνώσεις τινὰς ξυλουργικὰς δύναται νὰ προβῇ πάραυτα εἰς τὴν ἐπισκευὴν αὐτῆς, καὶ οὕτω αἱ δραχμαὶ ἐξοικονομοῦνται καὶ ἡ οἰκειακὴ εἰρήνη μένει ἀδιατάρακτος. Ἡ ἐπανόρθωσις βλάβης ἢ ἐλλείψεως τινὸς τῆς οἰκειακῆς οἰκονομίας ἀφαιρεῖ μέρος τοῦ γλίσχρου οἰκογενειακοῦ χρήματος, τοῦ τὰ μάλιστα ἀναγκαιοτάτου πρὸς συντήρησιν τῶν πτωχῶν πολυμελῶν οἰκογενειῶν. Τὸ ἀφαιρούμενον χρήμα πρέπει, φυσικῶς, νὰ ἐξοικονομηθῇ ἀλλαχόθεν, συνήθως ἐκ τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἐνδυμασίας.

Ἡ ἐλάττωσις τῆς τροφῆς καὶ ἡ ἐλλείψις ἐπαρκῶν ἐνδυμάτων ἐπιφέρουσι τὰς ἀσθενείας καὶ τὴν δυστυχίαν εἰς τὴν οἰκογένειαν. Πρακτικὰι γνώσεις εἶναι ζήτημα ἀνάγκης εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν. Οἰοσθήποτε σώφρων οἰκογενειάρχης δὲν πρέπει, εἰς πρώτην δοθεῖσαν εὐκαιρίαν, νὰ προσκαλῇ τὸν χειροτέχνην καὶ νὰ δαπανᾷ τὸ χρήμα τὸ πρὸς διατροφήν τῆς οἰκογενείας του χρήσιμον, ἀφ' οὗ ὁ ἴδιος δύναται πολλάκις νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτόν. — Ὑπάρχουσι τινες νομίζοντες, ὅτι ἡ εἰσαγωγή τῶν πρακτικῶν γνώσεων εἰς τὰς οἰκογενείας θὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπαγγελματικὰς τάξεις. Τὸ τοιοῦτον εἶναι γελοῖον, διότι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ καταστραφῶσι αἱ ἐπαγγελματικὰι τάξεις, ἐὰν πρακτικὰι τινες γνώσεις εἰσέλθωσιν εἰς τὰς οἰκογενείας. Λέγω ὅτι οὐδεὶς λόγος καταστροφῆς τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων ἐπίκειται, διότι δὲν κατεστράφησαν αἱ ἐπαγγελματικὰι τάξεις εἰς τὰ κράτη, εἰς ἃ αἱ σχολικὰι πρακτικὰι ἀσκήσεις εἰσηλθόντο πρὸ 30 ἐτῶν, τουναντίον ἡ θέσις τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων ἐκαλλιτέρευσε· ὁ δὲ κυριώτερος λόγος τῆς μὴ καταστροφῆς τῶν ἐπαγγελματικῶν εἶναι ὁ ἔξης. Ἐκάστη οἰκογένεια δὲν δύναται νὰ ἰδρῶσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς ἐργαστήριον, ὡς τὸ τοῦ ἐπαγγελματίου.

Αἱ πρακτικὰ ἀσκήσεις θὰ ἐπιδρῶσιν εὐεργετικώτατα ἐπὶ τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν τάξεων τῶν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις οἰκούντων. Οἱ ἐν ταῖς σχολείοις φοιτῶντες καὶ ἀποκομίζοντες γνώσεις περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἀναγκαιοτάτων ὀργάνων τῆς ξυλουργικῆς τῆς σιδηροδρομικῆς καὶ λοιπῶν τεχνῶν, θὰ χρησιμοποιοῦσιν ταύτας οἰκαδε πολλαχῶς καὶ πολυτρόπως. Ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν θὰ ἀποδλέψῃ τὴν οἰκειακὴν των οἰκονομίαν ἢ τὴν παροχὴν των πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Οἱ χωρικοὶ τῆς Σουηδίας καὶ Ἐλβετίας ἀποκεκλεισμένοι ὄντες καθ' ὅλην τὴν χειμερινὴν περίοδον ὑπὸ τῶν πάγων καὶ χιόνων, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ δάση, ἀσχολοῦνται οἰκαδε, τουτέστιν κατασκευάζουσι διάφορα ἀντικείμενα ἐκ ξύλου ἢ σιδήρου ἢ διαφόρων ἄλλων ὑλῶν, ἀκομψὰ μὲν καὶ χονδροειδῆ πολλάκις τὰ ὅποια ὁμῶς πωλοῦσιν εἰς τὰς πόλεις ἢ εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτοὺς περιηγητὰς ἐγχωρίους καὶ μὴ. Εὐχρῆς ἔργον θὰ ἦτο ἐὰν οἱ παρ' ἡμῖν πτωχοὶ ἀγροτικοὶ ἐδιδάσκοντο διὰ τοῦ σχολείου γνώσεις χειροτεχνικὰς, ἵνα ἀσχολοῦνται οἰκαδε καθ' ὅν χρόνον καταστρέφουσιν ὑγείαν καὶ χρήμα ἐν ταῖς καφενεῖσι καὶ οἰνοπωλείοις. Βεβαίως ἡ μεταβολὴ ἤθων καὶ ἐθίμων δὲν εἶναι μὲν εὐχερεστάτη, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ δυσκατόρθωτος. Ἀρκεῖ πρὸς ἐπιτυ-

χίαν αὐτῆς θέλησις καὶ ἐργασία· ἄς ἐνθυμηθῶμεν τὸν Δημοσθένην καὶ ἄλλους, οἵτινες κατάρθωσαν νὰ δαμάσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν φύσιν. Αἱ πρακτικαὶ γνώσεις οὐ μόνον οἰκονομικῶς θὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς οἰκογενείας ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς. Ἡ ἐργασία περισσότερον θὰ ἐκτιμηθῆ καὶ θὰ εἰσχωρήσῃ περισσότερον εἰς ἕνα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, διότι θὰ ἴδῃ ἡ οἰκογένεια πόσον ἡ ἐργασία ἐκτιμᾶται παρὰ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Συγχρόνως πολλοὶ τῶν γονέων ἐκ τῶν μὴ στελλόντων τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα πρὸς ἐκπαίδευσιν, βλέποντες ὅτι ταῦτα θὰ ἀποκομίσουν ἐκ τοῦ σχολείου σὺν τῇ θεωρητικῇ ἐκπαιδεύσει καὶ πρακτικῇ ἀσκησιν, θὰ ἀλλάξωσιν γνώμην. Οὐδόλως ἀμφίβολον ὅτι πολλοὶ τῶν μὴ στελλόντων σήμερον τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα, θὰ στείλωσιν αὐτὰ τὴν αὐριον χάριν ὀλίγου χάρτου κεχωρηματισμένου ἢ ὀλίγου ξύλου καὶ σιδήρου κατειργασμένου.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος).

Γ. Α. ΓΙΑΒΑΣΗΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΤΡΙΜΗΝΟΥ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΝΤΑ

Ἐγκρισις βιβλίων Ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρευούσης Κεντρικῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς ἐνεκρίθησαν ὅπως εἰσαχθῶσιν ὡς διδακτικὰ εἰς τὰ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τὰ ἐξῆς βιβλία ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἐκδοθέντων μέχρι τέλους 1903.

Θρησκευτικά: Οἱ Τρεῖς Μεγάλοι Ἱεράρχαι ὑπὸ τοῦ Καθηγ. Α. Διομηδίου Κυριακοῦ — Ἡ Ἐκκλησία μας ὑπὸ Δ. Σ. Μπαλάνου — Ὁ Βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ Σεβασμ. Μ. Σακελλαροπούλου. **Ἀναγνωστικά:** Ὁ Κύρ Σίμος — Αἱ Γειτόνισσαι — Ὁ Στρατιώτης ἐκ τῶν τοῦ Δε Ἀμίτση — Οἱ Μετανάσται ὑπὸ Ε. Λυκούδη — Τὸ Κράτος τοῦ Πλούτου κατὰ τὸν Καρνέζην ὑπὸ Γ. Μαρίνου — Ἱστορία ἐνὸς Πλουσίου ὑπὸ Α. Μάτεσι **Μαθηματικά:** Ὁ Οὐρανὸς ὑπὸ Δ. Αἰγινήτου καθηγ. **Φυσικά:** Ὁ Ὑλικὸς Κόσμος ὑπὸ Α. Δαμβέργη καθηγ. — Ὁ Ἄνθρωπος καὶ τὸ σῶμά του κατὰ τὸ ἀγγλικὸν ὑπὸ Μ. Κωνσταντινίδου — Ἥλιος, ζωὴ καὶ κίνησις ὑπὸ Π. Πρωτοπαπαδάκη — Τὰ Ἄνθη ὑπὸ Θ. Χελδράιχ. **Ἱστορικά:** Ἡ Ρωσία ὑπὸ Θεοδ. Βελλιανίτου — Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα κατὰ τὸν Κροαζὲ ὑπὸ Δ. Βικέλα — Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου. **Διάφορα:** Ἡ Γῆ τοῦ Πυρὸς κατὰ τὸν Δάρβιν ὑπὸ Δ. Βικέλα — Ὁ Γεωργὸς ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου — Τὸ Γάλα ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου — Αἱ Ὀρνίθες ὑπὸ Γ. Δροσίνη. — Ὁδηγὸς Οἰκοδεσποίνης — Ὁ Ἐθνικὸς Πλούτος ὑπὸ Σ. Λοβέρδου — Ὁ Χαρακτήρ κατὰ τὸν Σμάιλς ὑπὸ Α. Μηλιαράκη — Νοσήματα καὶ Μικρόβια ὑπὸ Β. Πατρικίου — Ὁ Καθαρὸς ἀήρ ὑπὸ Α. Πρωτοπαπαδάκη — Πρῶται βοήθειαι ὑπὸ Θ. Φλωρᾶ.

Βράβεισις Συλλόγου

Ὁ ἐν Παρισίοις Σύλλογος πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἀπένειμεν ἐφέτος τὸ ἕν ἐκ τῶν τριῶν βραβείων Ζάππα εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα βραβεῖα ἀπένειμεν εἰς τοὺς κ. Bidder καὶ Carra de Vaux συγγραφεῖς περισπούδαστων μελετῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, ἐδικαιολόγησε δὲ τὴν ἀπονεμηθεῖσαν τιμὴν εἰς τὸν ἑλληνικὸν σύλλογον διὰ στόματος τοῦ γραμματέως αὐτοῦ κ. Am. Hauvette ὡς ἐξῆς:

«Μεταξὺ τῶν σοφῶν μελετῶν, ἃς τινες πρὸ ὀλίγου ἐμνημόνευσα, Κύριοι, καὶ τοῦ ἔργου ἕπερ ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπὴ ἠθέλησε νὰ τιμήσῃ διὰ τοῦ βραβείου Ζάππα, πρέπει νὰ ἀναζητήσω συσχετικόν τι σημεῖον δυνάμενον νὰ παράσχῃ εἰς τὸν λόγον μου φυσικὸν τινα εἰρμόν; Οἱ κ. Ridder καὶ Carra de Vaux ἀποτελοῦνται πρὸς τοὺς ὀλίγους, πρὸς τοὺς σοφοὺς, τοὺς ἀρχαιολόγους, τοὺς μεμνημένους ὑποθέτοντες παρὰ τοῖς ἀναγνώστασι αὐτῶν πληθὺν γενικῶν γνώσεων καὶ ἀσχολούμενοι

νὰ παράσχωσιν εἰς τὰς σπανίας ἢ ἀνεκδότους αὐτῶν πηγὰς ἀκριβολόγον ἐρμηνεύειαν. Ἀλλ' ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἐλπίζει νὰ εὕρῃ ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνογλώσσαις χώραις μέγαν αἰεὶ αὐξοῦντα ἀριθμὸν ἀναγνωστῶν. Ἐργάζεται ὑπὲρ κοινοῦ, ὅπερ γινώσκει ἢ τεκμαίρεται ἀμοίρον καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων· ἀγωνίζεται δὲ νὰ περιλάβῃ ἐν εἴδει λαϊκῆς ἐγκυκλοπαιδείας πᾶν δ, τι ἐπιστητὸν ἔχει ἢ ἱστορία, ἢ φιλολογία, αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ πρακτικὸς βίος. Ἴνα δικαιολογήσῃ, Κύριοι, τὴν ἀπονεμηθεῖσαν διάκρισιν εἰς τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ ἀπέριττα τομίδια [ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ εἰσηγητὴς τὰ κομψὰ καὶ ὀλιγοσέλιδα τεύχη τῶν ἐκδόσεων τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων] ἀρκεῖ νὰ εἶπω ὑμῖν ὅτι ἐφάνησαν ἡμῖν ἐπιτήδεια νὰ ὑπηρετήσωσι μέγαν σκοπὸν, τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν παιδείαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διότι οὐδέποτε ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐχώρισεν ἐν ταῖς προσφιλεστάταις αὐτοῦ μερίμναις ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα λατρείας τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἐὰν τὰ εἰς τὴν ἡμετέραν *Ἐπιστηρίδα* καὶ *Ἐπιθεώρησιν* καταχωριζόμενα ἔργα καὶ αἱ κατ' ἐνιαυτὸν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς ἀπονεμόμεναι ἀμοιβαὶ διὰ τῶν βραβείων μαρτυροῦσι τὸ διπλοῦν συναίσθημα, ὅπερ πρῶτα εὐεῖ ἐν ἡμῖν, πράττομεν ταῦτα ἐκ τῆς συνειδήσεως, ὅτι συνεχίζομεν καὶ διαφυλάττομεν οὕτω τὰ μάλᾳ γαλατικὴν παράδοσιν. Παλαιὰ εἶναι ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἰδέα τῆς διαδόσεως ἐν τοῖς ἑλλήν. σχολείοις ὠφελίμων βιβλίων. Ὅτε νεαρὸς ὁ Ἀμβρόσιος Φιρμίνοσ Διδώτοσ, ὁ μαθητὴς τοῦ Κοραῆ, περιηγήθη ἐν ἔτει 1816 τὴν Ἀνατολήν, τοῦθ' ὅπερ ἀπέτελεσε τὴν ἀφετηρίαν τῆς πολυμαθίας του, ἐπέδειξαν αὐτῷ ἐν τῷ γυμνασίῳ Χίου ἀποστολὴν τινὰ βιβλίων προσεγεγραμμένων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ ἡμάδος Γάλλων δωρητῶν, τοῦ Κλαβιέρου, τοῦ *Θωρότου*, τοῦ Βουασσάουδου, αὐτοῦ τοῦ οἴκου Διδώτου· καὶ ἐπὶ δύο μῆνας διατρέψας ἐν τῇ περιουσίᾳ μου τότε Ἀκαδημίᾳ τῶν Κυθωνιῶν, τῶν ἐπὶ τῆς αἰολικῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἠθέλησε τὸ ἐφ' ἑαυτῷ νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν σχολὴν ταύτην πλουσίαν συλλογὴν βιβλίων προσφόρων εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νεολαίας. Ἀμφότεραι αἱ δωρεαὶ αὗται ἀπώλεσθησαν, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1822 φρικαλεότητας. Ἀλλὰ τότε ὑπὸ τὴν ἄλλην μορφήν, ἀνταξίαν ἑλληνιστοῦ, ἐξεδηλώθη ἡ δραστηριότης τοῦ Διδώτου ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν, οἵτινες διέφυγον τὴν συμφορὰν τῆς Χίου, ταύτην: ἡ μετάφρασις τῶν *Νικομαχείων Ἡθικῶν* τοῦ Ἀριστοτέλους δημοσιευθεῖσα ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Θωρότου τὸ 1823 ἀπέτελεσε τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἐγγραφήν ἐράνων προωρισμένων νὰ ἀνακουφίσωσι τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν ταλαιπωριῶν των καὶ ὁ κατάλογος τῶν εἰσνεγκόντων ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν Πουκβίλ, Λετρῶν, Ραοῦλ Ροσγέντου ἐκ τῆς τάξεως τῶν σοφῶν, Γκιζώτου, Βρολῆ, Καζιμίρ, Δελαθιν ἐκ τῆς τάξεως τῶν καθηγητῶν, πολιτικῶν καὶ ποιητῶν, οὓς ἔγχε κοινὸς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔρωσ. Ἀλλὰ νῦν δὲν πρόκειται, Κύριοι, παρὰ τὰς προσπάτους ἀτυχίας, νὰ σώσωμεν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ ὁμοίων φρικτῶν δυστυχημάτων, οὐδὲ νὰ προσφέρωμεν αὐτῷ, ὡς ἄλλοτε τὰ ἡμέτερα βιβλία, διότι ἀπὸ πολλοῦ συνήθισε νὰ συντάσῃ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τοιαῦτα· ἀλλὰ ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς νὰ εὐνοήσωμεν καὶ ἐνθαρρύνωμεν τὴν δημοσίευσιν ἔργων, ἅτινα φαίνονται ἡμῖν πληροῦντα ὡς ἀριστα ἀνάγκας αἰσθητοτάτας.

Ἰδρυθεὶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Α. Β. Ὑ. τῆς προικητέρας Σοφίας καὶ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν πρῶτου Προέδρου κ. Βικέλα, ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων σκοπεῖ τὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐν τε ταῖς πόλεσι καὶ τῇ ὑπαίθρῳ, ἐντὸς τῶν σχολείων καὶ τῶν στρατώνων, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀφανεστάτων καλυβῶν, γνῶσις ἀναγκαίαις τοῦ λοιποῦ εἰς πάντα ἀξιοῦντα εὐπρόσωπον θέσιν ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ. Ἐὰν ποδὸ μὲξ ἐκατονταετηρίδος τὴν προτεραίαν τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως, σκόπιμον ἦτο νὰ ἐξεργεθῇ καὶ ἐξεροθῇ τὸ ἔθνηκον φρόνημα διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαίας Ἑλ-

λάδος, ἄλλαι μερίμναι ἐπιβάλλονται σήμερον, τοῦτ' ἔστιν ἡ χειραγώγησις τῶν νέων γενεῶν εἰς τὸν δρόμον τῆς προόδου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ παραθιγθῇ μηδεμίαν τῶν ἔθνηκων αὐτῶν παραδόσεων· ἡ συμπλήρωσις τῆς πρώτης παιδείσεως τῶν παιδῶν καὶ μετράκων διὰ στοιχειωδῶν γνῶσεων ὑγιεινῆς καὶ οἰκονομίας πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς, φυσικῆς, ἐφηρμοσμένης χημείας, ἀστικῆς ἠθικῆς καὶ γενικῆς ἱστορίας· ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸν σκοπὸν, εἰς δὲν κατατείνουσιν ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν αἱ προσπάθειαι τοῦ συλλόγου, ὅστις ἐλκυσεν ἀπὸ τῆς ἐμφανισεῶς του ἀπάσας ἡμῶν τὰς συμπαθείας. Εἶδομεν ἐκδιδόμενα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 κατὰ μῆνα ἄλληλοδιαδόχα τὰ μικρὰ ἐκεῖνα βιβλία τὰ σχήματος εὐχρήστου, τιμήματος μετρίου καὶ, ὅπερ τὸ καλλίτερον, ἄκρω ἐνδιαφέροντα. Ἐκαστον αὐτῶν ἔχει ἰδιάζουσαν ἀξίαν καὶ χαρακτῆρα· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐμπνέει πάντα πνεῦμα. Ὅλα ἀποσκοποῦσι νὰ δώσωσιν ἀπλήν τιναν γνῶσιν, ἀλλ' ἀκριβῆ καὶ ἀληθῆ τοῦ πραγματευομένου ζητήματος. Εἶτε περὶ τῆς *Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν* πρόκειται· εἶτε περὶ τῶν *Ἀνακαλύψεων τοῦ 16' αἰῶνος*, ἢ αὐτῇ περὶ τὴν φράσιν μέθοδος ὑπάρχει, ἢ αὐτῇ ἀπουσία πάσης φιλολογικῆς ἀξιώσεως, ἢ αὐτῇ ἐγκράτεια περὶ τὴν περιγραφὴν τῶν συγχρόνων τοῦ Περικλέους ναῶν καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῶν τελείων συσκευῶν τῆς τηλεγραφικῆς ἀνευ σύρματος ἢ τῶν νεωτάτων μηχανισμῶν τῶν αὐτοκινήτων· ἢ αὐτῇ δ' ὡσαύτως γλώσσα, ἐξ Ἰσοῦ ἀπέχουσα καὶ τῆς ἐπιτετηθευμένης καθαρολογίας καὶ τοῦ ἀδιαλλάκτου χυδαῖσμου· ἐνὶ λόγῳ εἶπειν ἢ αὐτῇ στοργῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, προσιτὴν οὕτω καθισταμένην εἰς νοήμονα νεολαίαν, φιλομαθῆ, ἀκρόεστον ἀγαθῶν καὶ ὠφελίμων μαθημάτων. Πῶς δέ, Κύριοι, νὰ κατονομάσω ὑμῖν πάντας τοὺς συνεργάτας τοῦ γενναίου τούτου ἐγχειρήματος; Χάριν μᾶλλον θά μοι δοεῖλωσιν, ἐὰν ἐξάρω πρὸ ὑμῶν τὴν μεγάλην ἡδὴ ἐπιτυχίαν τῶν προσπαθειῶν τῶν περὶ τὸ ἡμῖσι ἐκατομύριον ἀντιτίπουν σκορπισθέντων ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνογλώσσους χώρας εἰσήγαγεν εἰς αὐτὰς γνῶσις καὶ ἰδέας ἐγγυωμένας θᾶτον ἢ βράδιον τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ λαοῦ πρόοδον. Ἡ συνεχὴς ἀνάπτυξις τοῦ καλοῦ τούτου ἔργου εἶναι ἡ ὑψίστη ἀνταμοιβή, εἰς ἣν προσβλέπει ὁ διαπρεπὴς ὑμῶν συνάδελφος κ. Βικέλας. Εἶθε αἱ ψῆφοι τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νὰ προσδώσωσιν αὐτῷ νέαν ἐπὶ τὸ μέλλον πίστιν καὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ὄνειρον τῆς πεφωτισμένης αὐτοῦ φιλαπατοίας!

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Παρθεναγωγεῖον Λευκωσίας. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τῆς δεσποινίδος *Ἐλένης Χρηστόπου Διευθυντρίας* τοῦ ἐν Λευκωσίᾳ Παρθεναγωγείου καὶ τοῦ διδασκαλείου αὐτοῦ κατὰ τὰς θερινὰς ἐξετάσεις τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1903—1904. Λευκωσία 1904.

Ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης Ὀλγας Ἑλληνικῆς Ἐρυθρῆς Σταυρῆς, Λογοδοσία 1903. Ἀθήναις 1904.

Ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τῆς

Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης Ὀλγας. Ἑλληνικῆς Ἐρυθρῆς Σταυρῆς. Εἰκοσιπενταετηρίδι 1877—1902. Ἀθήναις 1904.

Ἐπερὶ τῆς σηματοδίας τῶν Βοτανικῶν Ἐργαστηρίων Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 28 Ἰουνίου 1904 ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ Βοτανικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Ἐρευνα τῆς καταστάσεως τῶν πόλων ὑπὸ Βασιλείου Αἰγυπτίου. Ἀθήνησιν 1904.

Ἔρευνα ἐπὶ τῆς πολώσεως τῶν ἀερῶν ὑπὸ Βασιλείου Αἰγινήτου. Ἀθήνησιν 1904.

Περὶ μεταθέσεως τῶν γραμμῶν κατὰ τοὺς Humphreys-Mohler ὑπὸ Βασιλείου Αἰγινήτου. Ἀθήνησιν 1904.

Sur l' echauffement des poles et les spectres des étincelles par M. Eginitis Paris 1904.

Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς 1902—1903. Παράρτημα: Ὁ Ἀληθὴς Χαρακτὴρ τοῦ λεγομένου Γλωσσικοῦ Ζητήματος ὑπὸ Ἀνδρέου Ν. Σκιαῦ. Ἀθήναις 1904.

Ζ. Φυτὴν Τὸ Ἐκθετο. Δράμα σὲ τέσσαρτες πράξεις. Ἀθήνα 1904.

Bertrand. Spühler Ὁδηγὸς τῆς Μελισσοκομίας κατὰ μετάφρασιν Γεωργίου Στ. Τριβιζᾶ μὲ πολυαριθμοὺς εἰκόνας, σχεδιαγράμματα καὶ ἓνα πίνακα. Ἀθήναι 1904. [Τὸ βιβλίον

τοῦτο εἶνε πολύτιμον βοήθημα διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν Μελισσοκομίαν, ἀκολουθοῦντας τὰς ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων νέας μεθόδου, δι' ὧν κατορθοῦται πολὺ μεγαλητέρα ἀπόδοσις. Δ].

Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδικόν. Συμπλήρωμα Φυλλάδιον 22—23 [Νεοχώριον—Παππάφης] Ἀθήνησιν 1904.

Βμ. Δ. Φραντζεσκάκη. Πρακτικὴ Μελισσοκομία ἐπὶ τῆς βάσει τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν μεθόδων κατὰ σύστημα ἐφηρμοσμένον (Georges de Laryens) ἐλευθέρᾳ μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετὰ πολλῶν παρατηρήσεων, προσθηκῶν καὶ 73 εἰκόνων ἐν ἰδιαιτέρῳ πίνακι. Χανίσις 1903. [Καὶ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο εἶνε χρησιμώτατον διὰ τοὺς μελισσοκόμους καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπλότητος τοῦ ὕφους προσίτων καὶ εἰς τοὺς μὴ κεκτημένους ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν. Ὁ προσηρητημένος πίναξ συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν διδομένων ὁδηγιῶν. Δ.]